

Peymana Civakî

Jean-Jacques Rousseau

Werger Dr. M. S. Cuma

Navrok

Pêşgotin	6
Nivîsta Pêşîn	7
Derîyê Yekem	8
Derîyê Duwem	
Ji avanîyên pêşîyê Civakê	9
Derîyê Sêyem	12
Derîyê Çarem	14
Derîyê Pêncem	
Bi pêwistî ve tête bidîtin, ku ez careke din ji bona ser	
lihevkirina pêşîn de bêtim bigerandin	20
Derîyê Şeşem.....	22
Derîyê Heftem	
Serwer -Souverän-	26
Derîyê Heştam	
Ji Zîneta Civakê	29
Derîyê Nehem	31
Nivîsta Duwem	35
Derîyê Yekem	35
Derîyê Duwem	
Serwerî -Souveränität- nayête biparvekirin.....	37

3 Peymana Civakî

Derîyê Sêyem	
Gelo Vîna Giştî dikare bête bişaşkirin?	40
Derîyê Çarem	
Sînorên Dëshilatîya Serwerîyê -Souveränität-	42
Derîyê Pêncem	
Mafeyê li ser Jîyan û Mirinê de	47
Derîyê Şeşem	
Ji Qanûnê	50
Derîyê Heftem	
Qanûnguzar -Gesetzgeber-	55
Derîyê Heştam	
Milet	61
Derîyê Nêhem	
Derbarê Derîyê Derbasbûyî de	64
Derîyê Dehemîn	
Derbarê Derîyê Derbasbûyî de	67
Derîyê Yanzdehemîn	
Rêstikên Cudayî Qanûnguzarîyê	71
Derîyê Duwazdehemîn	
Parvekirina Qanûnan	75
Nivîsta Sêyem	77
Derîyê Yekem	
Sersarî bi Giştî ve	77
Derîyê Duwem	
Ji bîr û bawerîya ku ew rengên Serîdarîyî cudayî	
dide bipêkanîn	84
Derîyê Sêyem	
Parvekirina Serdarîyan	88
Derîyê Çarem	
Demokrasî	90
Derîyê Pêncem	
Aristokratî -Xanedanî-	93
Derîyê Şeşem	
Padîşahî	96

Derîyê Heftem	
Rengên serdarîyên Tevlihev	104
Derîyê Heştam	
Ne her Rengekî serdarîyê beramberî her Kişverekî bi başî ve tête biderkevtin.....	106
Derîyê Nehem	
Nîşanên Serdarîyek baş.....	113
Derîyê Dehem	
Bedkarîya serdarîyê û mêldarîya wêyî genîbûnê	115
Derîyê Yanzdehemîn	
Li ser mirina Libatên -Körper- Dewletê de	120
Derîyê Duwanzdehemîn	
Çawan Desthilatîya Serwer xwe dide bihiştin.	122
Derîyê Sêzdeh	
Derbarê Derîyê pêş	124
Derîyê Çardeh	
Derbarê Derîyê pêş	126
Derîyê Panzdeh	
Li ser Endamên Parleman yanjî Nemayendeyên Milet de	128
Derîyê Şanzdeh	
Danîna serdarîyê bi tu Peymanê ve nayête biderkevtin.	134
Derîyê Heftdeh	
Danîna Serdarîyê.....	136
Derîyê Heştdeh	
Destikên, yên ku ew bidestvexistina zordarîyê serdarîyê didin biparastin	138
Nivîsta Çarem	141
Derîyê Yekem	
Vîna Giştî nikare bête binabûdîkirin	141
Derîyê Duwem	
Li ser Dengdanan de	145
Derîyê Sêyem	

5 Peymana Civakî

Li ser Helbijartinê de	149
Derîyê Çarem	
Li ser Encumenên Romanî de.....	152
Derîyê Pênc	
Civîna Gelêrî	166
Derîyê Şeşem	
Diktator -Zordar-	169
Derîyê Heftem	
Destgehê Sansor -Çavdêrîkirinê-.....	173
Derîyê Heştam	
Oldarîya dewleta Burcuwazî	176
Derîyê Nehem	
Encam.....	192

Pêşgotin

Ev lêkolandina biçûk perçeyeke ji nivîsteke pir mezin bû, ya ku min carekê, bi bêyî ku ez hêzên xwe bidim bitexmînkirin, pê dabû bidestpêkirin û ya ku min jê ji demekê dirêj destên xwe dabûn bikişandin. Ji perçeyên wê nivîsteyî cuda, ji yên ku ew hatine bidawîkirin, ev karê hanê ji giringtirînên wan tête bidîtin û ew ji min re bi deha kêmtir bi bêhêjabûn ve dihate biderkevtin, ya ku ew ji bona Xwendevanan tête bipêşkeşkirin. Mayîna karê din hemû hate binabûdkirin.

Nivîsta Pêşîn

Ez dixwazim li ser de bidim bilêkolandin, magelo di nava Rêstika Dewletê de bingehê serpereştîyî dadwerî û girawkirî dikare bête bipeydakirin, gava ku Merov ji xwe re Merovan dide biwergirtin, mîna ku ew têtin bidîtin û gava ku Merov ji xwe re qanûnan dide biwergirtin, mîna ku ew dikarin bêtin bidîtin. Li nik vê lêkolandina hanê de ez dê xwe hergav ji bona vêna bidim biêşandin, çi mafe dihêle bête bikirin û vê ligel wêna de bidim biyekkirin, çi berjewendîya giştî dide bimerckirin, da ku dadwerî û bikelkhatin jihevdu neyêtin biparvekirin.

Ez xwe ji bona nava danavê didim birakişandin, bêyî ku ez di pêşî de giringbûna cewhera lêgerandinan bidim bidîyarîkirin. Dê Merov ji min bide bipirskirin, magelo ez Mîrim yanjî Qanûndanînvanim, magelo bi mafeyê min ve têtê bidîtin, ku ez li ser ramyarîyê de bidim binivîsandin? Ez bi nayînê ve didim bibersifkirin û wehajî jibervêjê ez li ser ramyarîyê de didin binivîsandin. Heger ku ez bi Mîr ve yanjî bi Qanûnvedanînvana ve bihatama biderkevtin, dê min dema xwe pê neda biwindakirin, da ku ez bidim bigotin, bê ka çi divabû bihata bikirin; dê min ew tiştî xwestî bida bikirin yanjî dê min devê xwe bida bigirtin.

Magelo çi giringbûna kêra dengê min jî li ser Karûbarên Giştîyî Dewletê jî de dikare bête bikirin? Belê Wehajî mafeyê dengdanê dide bitêrkirin, da ku ew ji bona ser milên min, yê ku ez nala Neşînvaneke Dewleteke azad hatime bizayîn û yê ku ez ji bona ragirtina Serxwebûnê têtin bibeşdarîkirin, erkbûnê dide bidanîn, ku ez xwe li ser wê de bidim biagehdarîkirin. Çendjî ku ez xwe li ser durûvên serdarîkirinê de didim biramanîkirin, wehajî ez xwe bi bextiyar ve didim bidîtin, ku ez hergav di lêkolînên xwe de hoyên nuh didim bidîtin, yên ku ew evîndarîya min ji bona welatê me didin bibêtirkirin.

Derîyê Yekem

Merov azad têtê bizayîn, belam ew li herderê de têtê biberbendkirin. Yekek xwe bi Mîrzayê ser Merovên ligel xwe de dide bikirin û ew bêtir ji wan bi Bende ve têtê biderkevtin. Çawan vê veguhertina hanê xwe dayite bipêkanîn? Ez vê nizanim. Çi dikare bi mafeyîkirina wêna ve bide bipîştgirtin? Ez bawerdikim, da ku ez vê pîrsa hanê bikaribim bidim bibersifkirin, divê ku ez bes û bi tenha ve bi desthilatîyê û kêran ve, yên ku ew wan didin biderxistin, guh pêbidim bidan. Weha ez dê bidim bigotin: Weha bi dirêjî ve tanî ku gelek bi sertewandinê ve bête bineçarîkirin, weha ew vê bi xweşî ve dide bikirin, gava ku ew serê xwe dide bitewandin; xweser gava ku ew xwe ji vê bendîtîya xwe bikaribe bide birizgarîkirin, weha ev hêjbêtir pê têtê bixweşkirin, gava ku ew wê bi xwe ve ji ser xwe dida biavêtin; jiber ku ew xweser azadîya xwe di rêya wî mafeyî de bi xwe ve dide biwergirtin, yê ku ew jê hatibû bisitandin. Weha ew têtê bidesthilatîkirin, ku ew wî ji xwe re bide bivegerandin, yanjî Merov jê ew mafeyê hanê bi bêdestûrî ve dabû bisitandin. Bi tenha ve Rêstika Civakî bi Mafeyekî perest ve têtê biderkevtin, yê ku ew ji bona hemûyên din nala bingeh dide bikarkirin. Ev mafeyê hanê bi tu awayekî ve ji serûştîyê nayête biderkevtin; weha ew bi vî encamê hanê ve li ser lihevhatinan de têtê bibingehkirin. Weha bi vî corê hanê ve têtê biderkevtin, ku divê Merov ji xwe re bide bizanîn, bê kanî çawan ev lihevhatinên hanê têtin bipeydakirin. Berî ku ez ji bona ser vê bêtîm, divê ku ez di pêşî de niha wan peyvên kirî bidim bibingehkirin.

Derîyê Duwem

Ji avanîyên pêşîyî Civakê

Ji hemû avanîyên civakêyî mal bi kevintirîn ve û bi tenha xweyî serûştî ve têtê bidîtin, hegerjî ku Menal bes û bi tenha ve bi wê dirêjbûnê ve ligel Bav de têtin bivegirêdan, tanî ku ew wî ji bona xwedîkirina xwe didin bipêwistîkirin. Gava ku ev niyazmendîya hanê têtê bidawîkirin, bestandina serûştî xwe jihevdu dide bixistin. Menal ji erkê sertewandîna beramberî ber Bav têtin birizgarîkirin, hemû bi nala wî şeweyî ve ji bona serxwebûnê têtin bivegerandin. Heger ku ew hêjbêtir ligelhevdu de bêtin bimayîn, wêçaxê ew nema bêtir di rêya bestandina serûştî de têtin bimayîn, belam ew bi biryarîya xweyî azad ve têtin bimayîn. Mal bi xwe ve bes û bi tenha ve di rêya lihevkinê de têtê bipêkhatin.

Ev azadîya bi hev re ji encamê serûştîya Merov têtê biderkevtin. Qanûna wîyî pêşî wer divê bête bidîtin, ku ew ji bona serxwedîkirina xwe divê bide biçavdêrîkirin; serêşandinên wîyî bingehî bi van ve têtin biderkevtin, yên ku ew wan ji bona xwe bi xwe ve dide bipeydakirin û wêgava ku ew bi temenê hiştîyê ve têtê bivegihaştin, wêçaxê ew bi dadvanî ve bi tenê ve li ser wan destikan de têtê bidîtin, yên ku ew ji bona parastina wîna bi başî ve têtin bidîtin û wer ew di vê rêya hanê de dê bi Mîrzayê xwe ve bête bîkirin.

Weha mal, heger ku Merov bide bixwestin, bi nimûneya pêşîyî avanîya dewletê ve têtê biderkevtin. Serdar ji wêneyê Bav têtê biderkevtin û Gel ji wêneyê Menalan têtê biderkevtin û jiber ku ew hemû mînahev û azad hatine bizayîn, ew bes û bi tenha ve azadîya xwe ji bona xwestîyên berjewendîyên xwe didin biveguhertin. Tevaya cudabûnê di wir de têtê bidîtin, ku di nava malê de evîndarîya bav barên serêşîyê dide bihilgirtin, yên ku ew ji bal Menalan de jê re têtin bidurustkirin, di dema ku di dewletê de kêfxweşî têtê bifermankirin, ya ku ew evîndarîyê ji dil dide bivalakirin, ya ku ew ji bal Serdar de ji bona Gelê xwe nikare bide bihestkirin.

Grotius -Grotyus- dide binayînîkirin, ku her desthilatîyek bi karhatî ve ji bal Merovan de ji bona kara Serdarîkirinan têtê biderkevtin: Ji bona

nimûne ew Bendîtîyê dide bianîn. Şêweyê wêyî hergav, da ku ew bi encaman ve bête bigihaştin, di vir de tete bidîtin, ku ew mafe di rêya rastîyên heyî de dide bibingehkirin¹. Belê Merov dikare fêrbûnekê rast di encamê vê de bide bidurustkirin, belam ne wê fêrbûnê bide bidurustkirin, ya ku ew ji bona desthilatîya Serdaran dikare bête bikelkkirin.

Weha li gora Grotius de bi lêgûmankirî ve tete biderkevtin, gelo sed ji Reha Merovanyê nêzîka sed Merovên bi tek ve nala xweyîyê tete biderkevtin yanjî gelo ev sedên hanê ji bona Reha Merovanyê tete bixweyîtkirin. Di tevaya nivîsta xwe de ew bi diyar ve ji bona ber dîtina xweyî pêşî tete birakişandin. Ev jî bi bawerîya Hobbs² ve tete biderkevtin. Weha reha merovanyê nala cenaweran di nava kerîyan de hatine biparvekirin, ji wan heryek bi Sermiyaneke xwe ve tete biderkevtin, yê ku ew wan dide biparastin, da ku ew wan bide bidaqurtandin.

Mîna ku Şivan ji serûştîyeke berztir ji kerîyê xwe tete biderkevtin, werjî Şivan di nava Merovan de, Serdar jî wehajî di rêya serûştîyeke berzî Gelê xwe de têtin bişîşmanîkirin. Weha Qeyser Caligula -Kaligula dayite bigotin, mîna ku Philo -Pilo- li ser dide biaxivtin, gava wîna li gora vê wekhevbûna hanê de tanî radeyekî rast dayite biencamkirin, ku Padîşah nala Xwedanan û Milet nala Cenaweran têtin biderkevtin.

Ev biencamkirina Caligula li gel danînên Fêrbûna -Rêça- Grotius û

---

¹Xwendekarîyên Zanevanan li ser Qanûna Giştî de bi pîrbûn ve bes nala mêjûwa rabûn û rûniştinên kevnar têtin biderkevtin. Merov bi wan ve serê xwe bi bêbingeh ve dide bidagirtin, gava ku Merov wan bi jêhatî ve dide bixwendekarîkirin: (Traité des intérêts de la France avec ses voisins, par M. le marquis d'Argenson). Grotius ev bi xwe ve date bikirin.

²Ji xwe re li nivîsta Thomas Hobbs (1588 tanî 1579): "Vom Menschen, Von Bürger" -li ser Merovan, li ser Neşînavan de- bi zimanê Elmanî ve, Akademie - Verlag. Berlin. Sala 1967 de bidin bitemaşekirin.

Tevaya Felsefa wîna li ser Civakê de di vê nivîsta hanê de bi şêweyekî şûreşgêrî ve li ser bingehê ramangîrîya Sermiyendarîyê de û bi tar û markirina Felsefa Derbegiyê ve tete biderkevtin. Ew yekek ji gewretirîn Feylesufên Ingilîzî tete biderkevtin. Cuma

11 Peymana Civakî

Hobbs de bi carekê ve bi yek ve tête biderkevtin. Ji berê de li pêş wan hemûyan de Aristoteles jî wehajî dabû biderxisitin, ku Merov ji serûştîyê bi tu corekî ve nikarin mînahevdû bêtin biderkevtin, lêbelê hinek ji wan ji bona Bendîtîyê û yê din ji bona Serdarîkirinê hatine bizayîn.

Aristoteles li ser rastiye de bû, lêbelê wî kêrbûn bi hoye ve didate bidanîn. Heryekê di Bendîtîyê de ji Merovekî zayînê dê ew ji bona Bendîtîyê bête bizayîn; ji vêjîve rastir nayête bidîtin. Bende di nava berbendên xwe de hemûyî û pêrejî xwezîya xwe jî, ya ku ew ji bona avêtina wan tête bidîtin, didin biwindakirin. Ew ji koletîya xwe didin bihezkin, mîna ku Hevrêyên Odysseus -Odios¹- ji zînetê xweyî cenawerî li paş veguhertina xwe de didan bihezkin. Heger ku wisa Bende ji serûştîyê ve têtin bidîtin, weha hoy di wir de tête bikevtin, ku ji berî vîna de Bende bi dijî serûştîyê ve dihatin biderkevtin. Desthilatîyê Bendên pêşîn dane bipeydakirin. Tirsonekîtîya wan date bihiştin, ku ev Bendîtîya wan bi zînetê hergav ve bête bikin.

Ez ne li ser Padîşah Adem û ne jî li ser Şahîşahê Nuh de, yê ku ew Bavê hersê Padîşahên Gewre bû, hatime biaxivtin, yê ku ew mîna Zarokên Saturn têtin biderkevtin, yê ku Merov di wan de careke din dixwaze nasîna vegerandinê bide bidîtin, yê ku wan di nava xwe de cihan dane biveparkirin. Ez hêvîdarim, ku dê Merov ji min re ji bona vê xwevegirtina hanê bide bisapasîkirin, jiber ku ez ji yekekî ji van Mîran têtin biderkevtin û dibe, ku ew û ez ji yekekî ji kevintirîn şaxê xêza rast jî bêtin bikokkirin. Wehajî tevlivêjî de ez nikarim bidim bizanîn, magelo navê ku ez xwe di rêya belgeyan de rastîya xwestina mafeyê xwe nala Serokê rewayî Merovanîyê bidim biderxistin? Çilojî dibe bête bidîtin, wehajî Merov nikare bide binayînîkirin, ku Adam bi Zaldarê Cîhanê ve tête biderkevtin, mîna ku Robinson bi Zaldarê Girava xwe ve tête biderkevtin, tanî ku ew bi Neşîvanê wêyî bi tenha ve dihat biderkevtin û xweştîya vê zalbûna hanê di wir de tête bikevtin, ku Padîşah li ser Textê xwe de di nava ewlebûnê de dihat bidîtin û ew ji tu serhildanan, ne jî cengan û ne jî tepgirêdanan dihat bitirsandin

---

¹Ji xwe re li nivîsta biçûkî Plutarch -Plutarx- de di bin nav û nîşana: "Belê cenawerjî hiştîyê ji xwe re didin bikaranîn" bidin bitemaşekirin.

Derîyê Sêyem

Merovê xurttir tucarî bi xurtîyê ve nayête bitêrkirin, da ku ew hergav bi Mîrza ve bête bihiştin, heger ku ew xurtbûna xwe bi mafe û sertewandinê ve bi erk ve nede biveguhertin. Jivêjî ve ev gotina hanê "Mafeyê Xurtvavan" têtê biderkevtin; wetov mafe li hêre de bi qerfbûn ve têtê bidîtin, tevliwêjî de ew di rastîyê de nala bingehekî pê têtê birûniştin. Lêbelê Merov dê ji bona me vê gotina hanê magelo carekêjî nede biliberxistin? Xurtbûn bi maldarîyeke laşî ve têtê biderkevtin; ez bi carekê ve nikarim bêtim biliberkevtin, çî reweştên erkbûnê ji kêrên wêna ve dikarin bêtin biderkevtin. Nermbûn beramberî xurtbûnê bi reftareke neçarî ve û ne bi reftareke vînê ve têtê biderkevtin; bi başî ve ew bi reftareke jîr ve têtê bidîtin. Di bin kîjan têgihîştinê de ew dikare bi erkekî ve bête biderkevtin?

Debera em vê, ya ku jê re mafe têtê bigotin, awirekê bi mafe ve bidin bihiştin. Li gora bawermendîya min de ji vêna bes û bi tenha ve tevlihevbûneke neçarekirî ji têgihîştanan de têtê biderkevtin; jiber ku wêgava xurtbûn bi mafe ve têtê bipîştgirtin, wêçaxê kêrkirin bi hoye ve têtê biveguhertin; her xurtbûnek, ya ku ew zora ya pêşîn dide bibirin, mafeyê wêna ji xwe re dide bihilanîn. Tanî ku Merov bi bêsizakirinê ve bi niyazmendîya sertewandinê ve neyête bikin. Merov ji bona vêna bi xwedan mafe ve têtê biderkevtin. Jiber ku Xurtvan hergav bi xwedan mafe ve têtê biderkevtin, evjî bes û bi tenha ve jibervêjî ve têtê biderkevtin, ku Merov weha hergav ji xwe re bide bikin, ku Merov bi Xurtvantir ve têtê biderkevtin. Çi belam niha mafeyek dide biliberxistin, yê ku ew bi nemanbûna xurtbûnê ve têtê bihilanîn? Ma divê Merov ji neçarîyê serê xwe bide bitewandin, weha Merov ji erk bi niyazmendîya sertewandinê ve nayête bikin. Hegerjî ku Merov nema bêtir ji bona sertewandinê divê bête bineçarîkirin, wehajî Merov ji bona wêna nema bêtir têtê bierkkirin. Weha Merov ji xwe re dide bidîtin, ku heger bi vê gotina "Mafe" ve xurtbûn pê neyête bipêvekirin, ew li vêderê de bi carekê ve bi bêkêrî ve têtê biderkevtin. Serên xwe ji bona Desthilatvanan bidin bitewandin! Heger ku ev bi limêjkirina li dû desthilatîyê ve bête biderkevtin, weha ev banga hanê

13 Peymana Civakî

---

bi başî ve tête biderkîvtin, belam ew bi pûç ve tête bidîtin; ez ji bona vêna didim bibersifkirin, ku tucarî ji vêna nayête biderkevtin. Ez bi erêdikim, ku her Desthilatîyek ji bal Yezdan de hatîye bipeydakirin; lêbelêjî herwehajî her bîmarek jî ji bal wî de hatîye bipeydakirin; magelo ev weha dide biderxstin, ku jîbervêjî tête biqedexekirin, ku Bijişk nedin bibangkirin? Heger ku Keleşek di nava cengel de bixwaze min bide bitazîkirin, weha divê ku ez serê xwe beramberî zordarîyê bidim bidanîn û kîsê perê xwe ji bona Keleş bidim bipêşkeşkirin, lêbelê magelo bextê min li ser min de dide bierkkirin, ku ez kîsê perê xwe ji bona wîna bidim bipêşkeşkirin, her ku ez di zînetekê de bihatama bidîtin, ku min ew ji ber xwe bikarîba bida bihilanîn? Demança, ya ku wî ew li ser serê min de dayite bikişandin, belê di dawîya dawî de bi zordarîyêkê ve tête biderkevtin.

Weha em ligel hevdû de têtin bilihevkin, ku xurtbûn tu mefeyekî nikare bide bigirawkirin û Merov bes û bi تنها ve tête bierkkirin, ku ew ji bona zordarîya mafeyê rewa divê serê xwe bide bitewandin. Weha bi vî rengê hanê ve pîrsa minî pêşî hergav xwe ji nû ve dide bivegerandin.

Derîyê Çarem

Jiber ku ji bona hîç Merovekî ji bal serûştîyê de zordarîyek li ser Merovên mîna xwe de pê nehatîye bisipartin û jiber ku xurtbûn tu mafeyekî nikare bide bigirawkirin, weha bi vî rengê hanê ve lihevkerin nala bingehê bi tenha xwe ve ji bona her zordarîyeke rewa ve di navbera Mirovan de têtin biderkevtin.

Grotius dide bigotin: heger ku yekek xwe ji azadîya xwe bide bixistin û ew xwe bi Bendeyê Mîrzayekî ve dikare bide bikirin, çima jî dê tevaya Miletêkî jî nikaribe xwe ji azadîya xwe bide bixistin, da ku ew xwe ji bona jêrdarîya Padîşahekî bikaribin bidin biavêtin? Di vê pevika hanê de pir gotinên li wan gûmankirî de têtin biderkevtin, yên ku ew divên bêtin biliberxistin.

Weha em dixwazin xwe di pêşî de li ser peyva "jêdakevtinê" de bidin birawestandin. Jêdakevtin bi liberkevtina diyarîkirinê yan jî firotinê ve tête biderkevtin. Merovek, yê ku ew xwe ji bona Bendê Yekekî din dide bikirin, wer ew xwe wisa nade bifirotin, lêbelê ew xwe bi kêmanî ve ji ber xwedîkirina xwe dide bifirotin; lêbelê çima Miletêk xwe dide bifirotin? Pir bi dûrbûn ve tête bidîtin, ku carekê ji caranjî Padîşahek ji bona Jêrdarên xwe dê bikaribe xwedîkirina wan bide bigirawkirin, hêjbêtir ew xwedîkirina xwe ji nava wan dide bikişandin û li gora girawkirinên Rabelais' de Padîşahek ne li ser kîsên kêr Kesan de tête bijîyandin. Heger ku jî Jêrdar xweyîtiya xwe bes û bi tenha ve li jêr wî mercî jî de bidin bidiyarîkirin, ku Merov wehajî bi serdejî ve maldarîya wan jî ji xwe re bide bisitandin? Ez nema dikarim bêtim biliberkevtin, magelo êtir çî ji wan re dikare bête bihiştin?

Merov dê li ser vîna de bide bibersifkirin, Ku dê Serdarêzordar ji bona Jêrdarên xwe aramîya neşînvandê dewletê bide bigirawkirin, dibe, ku ev bête bikirin, belam çî ew ji xwe re li nik vê de didin bikarkirin, heger ku ceng, ji yên ku ew ji bal dilbijandina wîna de di nava wan de bêtin bisûtandin, heger ku bargiranîya nehiştîya wîna û heger ku zordarîlêkirina Wezîrên wî ji bona wan bêtir bi bargiranî ve ji hemû pevçûnên veketîyî di nava wan de bêtin biderkevtin? Ew çî ji xwe re li nik vê de didin bikarkirin, heger ku ev aramîya hanê bi xelegekê ve di

15 Peymana Civakî

---

dirêjîya zincîra perîşanîya wan de bête biderkevtin? Belê di binê tariya zindanê de jî Merov bi aramî ve têtê bijîyandin, ev dide bitêrkirin, ku Merov xwe bi xweşî ve bide bihestkirin? Yunanî, yên ku wan xwe ji bona şikevta Zyklon -Dêwê bi çavekî ve- dabûn bikişandin, wehajî di kûrbûna aramîyê de dihatin bijîyandin, tanî ku rêz bi wan ve hate bikevtin, da ku ew bêtin bidaqurtandin.

Gotina, ku Merov xwe dide bidiyarîkirin, hîç û pûçbûnekê û ne liberkevtinekê dide biderxistin, reftareke wetov bi tenê jîbervêjî ve ne bi qanûnê ve û bi hilanînê ve têtê biderkevtin; jiber yê ku ew vê dide bikirin, ew li ser hişê xwe de nayête bidîtin. Wehajî vêjî Merov dikare li ser tevaya Miletê de jî bide bigotin. ku ew ji Dînan têtê bipêkhatin: Dînîtu mafeyî nikare bide bixelatkirin.

Heger ku heryekê xwe bi xwe ve bikarîbe bide bidiyarîkirin, lêbelê ew nikare Zarokên xwe bide bidiyarîkirin; ew nala Merovan û azad hatine bizayîn; azadîya wan bi malê wan ve têtê bidîtin û ew bi tenha xwe ve bi xwedan mafe ve têtin biderkevtin, ku ew li ser mafeyê xwe de bidin bireftarîkirin. Berî ku ew bi temenîya hişbûnê ve bêtin bigihaştin, Bavê wan dikare bi navê wan ve ji bona mebesta xwedîkirina wan û xweşîya jîna wan biryaran bide bikirin, belam ew nikare wan bi bêvegerandin û bi bêmerckirin ve bide bidiyarîkirin; jiber ku bidiyarîyeke wisa dijî mebesta serûştîyê têtê bikirin û ew xwe di ser mafeyê Bav re dide biçengkirin. Da ku Serdarîyeke li gora kêfê de bi mafekirinê ve bihata bidîtin, divabû ku Miletê li paş her temenekî Merovan de hergav careke din bi xwedan mafe ve bête biderkevtin, ku ew wê bikarîbe ji xwe re bide biwergirtin yanjî bide biavêtin; belam di wêçaxê de dê ev Serdarîya hanê nema li gora kêfê de bihata biderkevtin.

Ji azadîya xwe dakevtin, ji hebûna Merovanîya xwe, ji mafeyê Merovanîyê, belê bi xwe jî ve ji erkên xwe ve dakevtinê dide biderxistin. Kî ji tevan têtê bidakevtin, yê ku ji bona wîna hîç jidêlvabûnek nikare bête bidîtin. Dakevtineke wisa ligel serûştîya Merovan de nayête bilihevkin û Merov ji reftarîkirînên xwe hemû reweştên hêjabûnê dide bikişandin, gava ku Merov ji vînen xwe hemû azadîyê dide biwergirtin. Bi kurtî ve evaya hilanînekê dide biderxistin û ew ligel xwe de di dijûneke lihevkiyî heyî de têtê bidîtin, li aliyekî de desthilatîyeke bêsinor û li aliyê din de sertewandinê bi

bêber ve hatîye bihîmkirin. Magelo ev ne bi eşkere ve tète biderkevtin, ku Merov ji Beramberî xwe, ji yê ku mafeyê Merov li ser de tète bidîtin, her tîştî jê bide bixwestin, bêyî ku Merov beramberî wîna hîç erkekî bi ser milên xwe ve bide bixistin? Magelo ev mercê bi tenha xwe ve bi bêserbiserbûnê ve û bi bêberamberîkirinê ve ne ber bi hilanîna lihevkerinê ve dide birakişandin? Ma kîjan mafe Bendê min dikare beramberî min wî bide bikaranîn; jiber ku hemû, çi yên ku ew ji xwe re dide bimaldarîkirin, bi maldarîya min ve têtin biderkevtin û jiber ku mafeyê wî bi mafeyê min ve tète biderkevtin, dê weha di vê rêya hanê de ev mafeyê min bi dijî min ve bête biderketin, ev bi derkevtinekê ve tète biderkevtin, ya ku tède bi xwe ve tu liberkevtin nayête bidîtin.

Grotius û yên din ji cengê kanîyeke din bi navê mafeyê bendîtîyê ve didin biderxistin. Jiber li gora wan de Biserketvan bi xwedan mafe ve tète bidîtin, ku ew Şikestvan dikare bide bikuştin. Heger ku ev bikaribe jîyana wî li ser kîsê azadîya wîna de bide bikirin, lihevkerineke weha, ya ku ew wer bêtir bi mafeyî ve tète biderkevtin; jiber ku ew ji bona herduwan karê dide bianîn.

Belam ev bi eşkere ve tète biderkevtin, ku ev mafeyê xwîndarîyî kuştinê ji bona Biserkevtinan bi hîç awayekî ve ji zînetê cengê nehatîye biderkevtin. Ev jî jibervêjî ve tète bidîtin, ku Merov, tanî ku ew di serxwebûna xweyî kokê de bêtin bijîyandin, bi hîç awayekî ve pêwendîyên hergavîyî wehayî ligel hevdû de nadin bikirin, da ku ew xwe di zînetê aşîtyê de yanî di zînetê cengê de bidin bidîtin; jiber ku ew ji serûştîyê bi Dujminên hev nayêtin bidîtin. Pêwendîyên tiştan û ne pêwendîyên Merovan bi hevdû re cengê didin bivêxistin û ji ber ku zînetê cengê ne ji pêwendîyên sadeyîyî xweyîti ve, lêbelê bes ew ji pêwendîyên tiştan de dikare bête bipeydakirin, weha ne di zînetê serûştîyê de, ya ku tède tu maldarîya hergavî nayête bidîtin, nejî di zînetê civakî de, ya ku tède hemû li jêr desthilatîya qanûnan de tète birawestandin, cenga taybetî yanî şerê Merov beramberê Merov dikare bête bikirin.

Şerên taybetî, şerên dualî, şerên du Neferî bi reftaran ve têtin biderkevtin, yên ku ew bi tu corekî ve nikarin zînetê mafe bidin bibingehkirin. Çi di rêya dam û destgehên Padişahê Frensa Ludwigê Yazdehemîn de destûr pêhatîye bidan û di rêya aşîtya Xwedanî de

17 Peymana Civakî

---

pevçûnên taybetî hatin bihilanîn, weha ev bi neqencîyên serdarîkirina derbegyê ve dihatin biderkevtin, yên ku ew bi rêstikeke hîç û pûc ve dihatin bivegirêdan, heger ku ew jî carekê ji caran jî bi rêstikekê ve bihata biderkevtin, ya ku ew ligel rêzanên bingehên mafeyê serûştî de û bi hişbûna rêstika dewletê ve bi carekê ve bi dijûn ve tête birawestandin.

Weha ceng tu pêwendîya Merov ligel Merov de nade bidurustkirin, belam ew dan û sitendina dewletekê ligel ya din de dide bidurustkirin, ku têde Nefer bes û bi tenha ve bi lihevraştatî ve bi Dujminên hevdû ve têtin biderkevtin, belê ew ne nala Merovan û nejî carekê jî nala Neşîvanê Dewletê¹, lêbelê ew nala Serbazan; lê ne nala libatên welêt, lêbelê nala Liberxwedanan bi Dujminên hevdû ve têtin biderkevtin. Kurt, her dewletek dikare bes û bi tenha ve dewleteke din û ne Merovan bi Dujminê xwe ve bide bidîtin; jiber ku Merov nikare di navbera tiştên bi serûştîyên cudan ve tu pêwendîyên rastteqîne ligel hevdû de bide bidurustkirin.

Ev bîr û bawerîya hanê wehajî ligel rêzanên bingehîyî jûrîyî anîn de di hemû deman de û ligel şeweyê reftarkirîyê neguhertîyî hemû Miletên bajarvanî de tête bisuwarkirin. Dazanînen cengê bi tirsdarîkirinê ve têtin biderkevtin, yê ku ew bi kêmî ve ji bona

---

¹Romanîyan, yên ku ew li ber Mafeyê cengê de dihatin bikevtin û wan bi wî ve bêtir ji her Miletêkî din li ser rûwê zimînê de guh pê didatin bidan, di vî warê hanê de weha bi tevaya bextê xwe ve didatin bikirin, ku ji bona Neşîvanekî nedihate bidestûrkirin, ku ew bi azadîya xwe ve bide biserbazîkirin, heger ku wî ne bi sund ve ew li ser xwe de neda bierkkirin, ku ew dê beramberî Dujminekî û bi nav ve beramberî Dujminekî nişankirîyî dayîni bide bişerkirin. Gava ku di nava Sîpahekî de Cato - Satoyê Kur- li jêr Popilius de date biserbazîkirin û ew jê hate biderkevtin, Bavê Sato ji bona Polilius date binivîsandin, ku ew dide bixwestin, ku Kurê wî li jêr wî de careke din bide biserbazîkirin, belam ew divê wî careke din ji nû ve bide bisundxwarin; jiber ku sunda wîI pêşî hatîye bibetalkirin; jiber vî hoyê hanê ji Kurê wî nema dikare çek di rûwê Dujmin de bide birakirin. Sato ji Kurê xwe ji weha date bidaxwazkirin, ku ew xwe bi bêsundxwarinê ve ji şer bide bivegirtin û divê ew xwe ji nû ve bide bisundkirin, berî ku ew ji bona nava şer bide biavêtin. Ez dikarim ji xwe re bidim biramankirin, ku dê Merov ji bona min dorlêgirtina Clusium û rûdanên din bidin bianîn; lêbelê ez piştî xwe bes û bi tenha ve bi Qanûnan û Reweştan ve didim bigirêdan. Di nava hemû Miletan de Romanî deha kêmtir ji tevan ji qanûnên xwe dihatin biderkevtin û ew bi Miletê bi tenha xwe ve têtin bidîtin, yê ku qanûnên wîyî weha sipehî têtin bidîtin.

desthilatîyan ji Jêrdaran têtin biraserkirin. Bêgane, heger ku ew bi Padîşah be yanjî Merovekî bi taybetî be yanjî ew bi tevaya Miletê be, yê ku ew bi bê berêbûna dazana cengê ve li ser Mîrekî de ji bona Jêrdarên wî ji xwe re bide bitalankirin, bikuştin û bidîlkin, ew ne bi Dujmin ve, belam ew bi Talanker ve têtê biderkevtin. Herwehaji di nava cengê de ji Mîrekî dadwer di nava welatê dujmin de maldarîyên dewletê ji xwe re dide bibirin, belam ew Merovan û maldarîyên Neferan dide biparastin, ew guh bi mafeyan ve dide bidan, yên ku mafeyên wî li ser wan de têtin bibingehkirin. Jiber ku armanca cengê di nabûdkirina dewleta dujmin de têtê biderkevtin, weha Merov bi mafe ve têtê biderkevtin, ku Merov Liberxwedanên wê dewletê bide bikuştin, tanî ku ew çekan di nava destên xwe de didin bihilgirtin; di wê gava ku ew wan çekên xwe bidin bidanên û xwe bidin biberdestkitin, weha ew bi sadebûn ve bes û bi tenha ve bi Merov ve têtin biderkevtin û ew nema bi dujmin ve yanjî bi destikên dujmin ve têtin biderkevtin û Merov bi xwedanê tu mafeyekî li ser jîyana wan de nema têtê bidîtin. Dibe, ku Merov bikaribe dewletê bide binabûdkirin, bêyî ku Merov Neferekî bi tenê ve ji Neşîvanên wê jî bide bikuştin; jiber ku ceng ji bona Biserketvan bes û bi tenha ve wî mafeyê pêwistîyê ji bona bicînanîna mebesta wîna pê dida bidan. Bi van bir û bawerîyên bingehîyî hanê ve Grotius pê nade bibawerîkirin; ew xwe li ser peyvên Xweşxwevanan de nadin bipîkirin, lêbelê ew xwe ji serûştîya tiştan didin biderkirin û ew li ser bingehê hiş de têtin bihîmkirin.

Çi bi mafeyê vegirtinê ve têtê bigirêdan, weha jê re tu bingehbûn ji bil qanûna xurtirbûnê pêve tiştêkî din nayête bidîtin. Heger ku ceng ji bona Biserketvan mafe pê nede bidan, ku ew Miletên şikestî bide biqelandin, wehaji ev mafeyê hanê nikare mafe ji bona wîna bide bigirawkirin, yê ku ew wî ji xwe re bi maldarî ve nade bidîtin, ku ew wan Miletan ji xwe re bide bikolekirin. Bes û bi tenha ve wêçaxê Merov bi xwedan mafe ve têtê biderkevtin, ku Merov dujmin bide bikuştin, gava ku Merov nikaribe wî bi Bende ve bide bikirin. Weha mafe, yê ku Merov pê wî bi Bende ve bide bikirin, ji mafe nayête biderkevtin, ku ew wî bide bikuştin; ev mafeyê hanê belê bi dijî mafeyê veguhertinê ve têtê biderkevtin, Ku Merov jê re jîyana wî, ya ku Merov beramberî wê tu mafeyî ji xwe re nade bidîtin, bi azadîya wî

19 Peymana Civakî

---

ve bide bifirotin. Heger ku Merov weha bide bikirin. ku Merov mafeyê li ser jîyanê û mirinê de li ser mafeyê bendîtîyê û mafeyê bendîtîyê li ser mafeyê jîyanê û mirinê de bide bibingehkirin, magelo tu ji vê bi diyartir ve di xelekeke vala de tete bigerandin?

Bi xwe jî ve heger ku Merov vî mafeyê pîs bi rast ve jî bide bihiştin, ku ew hemûyî bide bikuştin, tevliwêjî de ez didim bigotin, ku yekekê di cengê de bi Merovê Bendekirî yanjî Miletêkî kolekirî ve beramberî bi Mîrzayê xwe ve tu erkekî ji xwe re nadin bidîtin, ji bil ku ew ji bona wîna tanî wê gavê serên xwe bidin bitewandin, tanî ku ew pê têtin bizordarîkirin. Jiber ku Biserketvan ji bona jîyana wan jidêlvebûneke li gorê de ji xwe re date biwergirtin, wî jîyana wan ji bona wan neda bidiyarîkirin; jidêlva ku ew wan bi bêkar ve ji xwe re bide bikuştin, wê ew bi renekî ve dane bibêzîyanîkirin, ya ku wê ji bona wîna kar datin bianîn. Weha pir bi dûrî ve tete biderkevtin, ku ew bikaribe li ser wan de bi darêzorê ve mafeyekî ji xwe re bide bikarkirin; jiber ku hêjî di navbera wan de zînetê cengê tete bidirêjkirin, bi xwe jî ve pêwendîyên wan bi kêreke zînetê cengê ve tete biderkevtin û bikaranîna mafeyê cengê tu peymana aşîtyê nade bimerckirin. Wan lihevkirinek ligel hevdû de dane bigirêdan, dibe, ku ev hatibe bikirin, belam jidêlva ku ew zînetê cengê bînin bidawîkirin, ev lihevkirina hanê dirêjbûna wê zînetê cengêyî hanê bi xwe ve dide bimerckirin.

Ji kîjan deqadîtinê de Merov wehajî ji xwe re li tiştan de bikaribe bide bitemaşekirin, weha mafeyê ji bona bendîtîyê bi nemanê ve hergav tete biderkevtin, ne ku jiber ew bes bi dijî qanûnmendîyê ve, lêbelêjî jiber ku ew bi hîç û pûç ve tete biderkevtin. Gotinên "Bende" û "Mafe" ligel hevdû de bi dijbûn ve têtin biderkevtin, ew xwe ligel hevdû de nadin bigirêdan. Heger ku Merovek beramberî yekekî din yanjî beramberî Miletêkî vê peyva tê ji xwe re bide bikaranîn, dê ew hergav jî bi hîç û pûç ve jî bête biderkevtin: "Ez ligel te de lihevkirinekê didim bigirêdan, ya ku ew ji bona te hemû nebaşîyê dide bianîn û ew ji bona min hemû başîyê dide bianîn, ez ligel te de lihevkirinekê didim bigirêdan, ya ku ez dê wê bidim bihiştin, tanî ku kêfa min jê re bête bidîtin, ya ku tu divê bide bihiştin, tanî ku kêfa min jê re bête bidîtin."

Derîyê Pêncem

Bi pêwistî ve tête bidîtin, ku ez careke din ji bona ser lihevkirina pêşîn de bêtim bigerandin

Hegerjî ku ez tevî, yê ku min tanî niha jî ew dayite binayînîkrin, dengê xwe pê bidim bidan, wehajî pêrejî dê Liberxwedanvanên Padîşahîya bi serêxwe ve ligeljî de hêjî nikaribin bêtin bipêşvekevtin. Dê hergav cudabûneke mezin di navbera kolekirina komekê de û serdarîkirina civakekê de bête bipeydakirin. Mîna ku di jimareke mezin jî de wehajî Merovên belavkirî pêre û pêre ji bal yekekî bi tenha xwe ve dê bêtin bikolekirin, weha ez di vir de jî bes û bi tenha ve Mîrzayekî û Bendan didim bidîtin; ez tede tu Miletêkî û Serokê wî nadim bidîtin; heger ku Merov ji xwe re bide bixwestin, ew bi danaserhevkirineke Merovan ve tête biderkevtin, lêbelê ew ne bi nala civakekê ji hevbeşîyeke giştîyî heyî ve tête biderkevtin; di nava wê de ne berjewendîyeke giştî û nejî bejwendîya dam û destgehekî dewletê tête bipeydakirin. Ev Merovê hanê, hegerjî ku ew ji xwe re nivê cîhanê jî bide bikolekirin, hergav ew bes û bi tenha ve nala Merovekî bi taybetî ve tête biderkevtin û berjewendiya wîna, ya ku ew ji berjewendiya yên din tête bicudakirin, hergav bes û bi tenha ve bi taybetî ve tête biderkevtin. Li paş mirina wîna de mafeyê wîna bi belavkirî ve û bi bêvegîrêdan ve li dû de tête bihiştin, ew mîna dareke berû xwe dide bijihvexistin û ji bona komeke arî xwe dide bikirin, gava ku agir wê dide bixwarin.

Weha Grotius dide bigotin: ku Miletêk dikare xwe ji bona Padîşahekî bide bidiyarîkirin. Li gora wîna de weha Miletêk bi Miletêkî ve tête biderkevtin, berî ku ew xwe ji bona Padîşahekî bide bidiyarîkirin. Ev bidiyarîkirina hanê bi xwe ve bi kirdarekî dewletê ve tête biderkevtin, yê ku ew şewirdariyeke giştî dide bimerckirin. Jibervêjî ve berî lêvenerandina kirdariyê, ya ku di rêya wê de Miletêk ji xwe re Padîşahekî dide bihelbijartin, bi başî ve dê bête bidîtin, ku ew li kirdariyê de bide biezmomkirin, ya ku di rêya wî de Miletêk wetov bi Miletêkî ve dê bête biderkevtin; jiber ku ev kirdariya hanê ji bona kirdariya din bi rengekî neçarî ve divê di pêşîyê de bête bidîtin; jiber

21 Peymana Civakî

---

ku ew wehaji bi bingehê rasteqîneyî civakê ve tete biderkevtin.

Bi rastî jî ve heger ku tu lihevkirineke berê jî neyete bipeydakirin, magelo dê wêçaxê çi bête bikirin, hegerjî pêrejî helbijartin ne bi yekdengî ve bête biderkevtin? Magelo divê ji bona kêmatîyê erkbûn hatibe bigewrekin, ku ew xwe ji bona helbijartina piratîyê bide bitewandin? Ma ji kû sed, yê ku ew ji xwe re Mirzayekî didin bixwestin, ji xwe re mafe didin biwergirtin, ku ew ji bona dehan dengên xwe bidin bidan, yê ku ew ji bona xwe tu Mîrzayekî nadin bixwestin? Qanûna dengdanapîrbûnê bi xwe jî ve ew bi tiştê lihevkinê ve tete biderkevtin û ew bikêmanî ve yekdana dangan ji bona carekê dide bimerckirin.

Derîyê Şeşem

Ez didim bidanîn, ku Merov tanî pileyekî hatin bigihaştin, di cihê ku bergirtin, yên ku ew ji bona xwedîkirina wan di zîneta serûştî de bi zîyan ve dihatin biderkevtin, di rêya liberxwedana wan de zalbûn li ser hêzan de ji xwe re dane biwergirtin, ya ku divabû her yekek wê bide bipêşkeşkirin, da ew xwe di wê zîneta hanê de bidin biserxistin. Di wêçaxê de vê zîneta kokî nema dikarîbû xwe bi dirêjtir ve bide biheyînîkirin û reha merovanîyê divabû bihata biwindakirin, heger ku wê rengê hebûna xwe neda biveguhertin.

Jiber ku Merov bi bê karîn ve têtin bidîtin, da ku ew hêzên nuh bidin bipeyda kirin, lêbelê bes bi tenha ve ew dikarin wan hêzên carekê heyî bidin biyekkirin û birêberîkirin. Weha ew ji bona xwedîkirina xwe tu destikan ji xwe re nadin bidîtin, ji bil ku ew di rêya biyekkirina jimarekê de ji hêzan bide biavakirin, ya ku ew bikaribe liberxwedanekê bide bidurustkirin û ew tevaya van hêzan di rêya yek hêzeke kişandî de ji bona livandinê bide bixistin û ew wan bi lihevhatî ve ligel hevdu de bide bikêrkirin.

Jimareke wetov ji hêzan dikare bes û bi tenha ve di rêya bihevkirokirina pirbûnan de bête bipeyda kirin. Lêbelê jiber ku xurtbûn û azadiya her Merovekî bi destikên bingehîyî xwedîkirina wî ve têtin biderkevtin, magelo ew çawan dikare wan ji destên xwe bide biberdan, bêyî ku ew zîyanan bi xwe ve bide bigihandin û guhpêdana bi xwe ve nede bijîbîrkirin, ya ku ew pê bi baramberî xwe ve tete bierkkirin? Ev dujwarîya hanê xwe di nava van gotinên hanê dide bicivandin, gava ku Merov wan li ser danava temaşekirina min de dide bikaranîn:

"Rengekî biyekkirina civakê divê bête bidîtin, ya ku tê de bi tevaya hêza bihev re ji bona her kesekî û maldarîya her libatekî ji civakî bête biliberxwedanîkirin û biparastin û di rêya ku her yek tede bi tenha xwe ve, hegerjî ku ew xwe ligel tevan de jî bide biyekkirin, belê ew bes û bi tenha ve guhdarîyê li xwe de dide bikirin û ew weha bi azad ve mîna berê tete bimayîn". Evaya bi pirsê bingehî ve tete biderkevtin, ya ku çarekirina wêna di Peymana Civakî de tete bidîtin.

Bendên vê peymanê hanê di rêya rûçikên vê kirdara hanê de divên

23 Peymana Civakî

---

weha bêtin binîşankirin, ku bi kêmtirîn veguhertin ve divên wê bidin binemankirin û bidin bibêkêrkirin. Encam ji vê tête biderkevtin, ku ew, hegerjî ku ew bi serê xwe jî ve rast û durust neyêtin bipeyivandin, li herderê de jî bi mînahev ve têtin biderkvtin, li herderê de bi bêdengî ve têtin biwergirtin û bipêrûniştin, tanî ku li paş birîndarkirina Peymana Civakî de heryek ji bona mafeyê xweyî kokî tête bivegerandin û mafeyê xweyî serûştî ji xwe re dide bizivirandin, di dema ku ew pêrejî azadîya li ser bingehê lihevkerinê de dide biwindakirin, ya ku ew ji bona wêna hatibû bidakevtin.

Ev hemû bendên hanê, heger ku Merov li ber wan de bi durust ve bête biliberkevtin, ji bona yekekê bi tenha xwe ve tête bigerandin, ew jî ku heryek ji libatên civakî bi carekê ve bi hemû mafeyên xwe ve ji bona nava tevayê ve bête bikevtin; jiber ku gava heryek xwe bi carekê ve pê dide bisipartin, di wêçaxê de vegirêdan ji bona hemûyan bi mînahev ve tête biderkevtin, weha Kesek nema berjewendîya xwe têde dide bidîtin, ku ew wê ji bona yên din bide bidujwarîkirin.

Jiber hêjîbêtir ev vekevtina hanê bi bêyî hemû merceki ve tête bikirin, weha ev vegirêdana hanê wer deha bi baştir ve tête biderkevtin, mîna ku ew wer bes û bi tenha ve dikare bête bidîtin û hîç libatekî civakê li nik wî de tu tişteki din bêtir ji xwestinê nema tête bidîtin, lêbelê heger ji yekekî re mafeyek ji mafeyan bête bihiştin, weha dê di kêmanîya Sermiyandarekî tevayî de bête bidîtin, yê ku ew di navberan wan û civatê de dikare bide bibiryardan, her yekek, yê ku ew di deqekê ji deqan de bi Dadvanê xwe ve bête bikirin, dê ew wehajî bi lez û bez ve bide bixwestin, ku di hemûyan de bête bikirin; zîneta serûştî dê bête bihiştin û dê yekitîya civakî bi neçarî ve bi zordarî ve yanjî bi bê armanc ve bête bidîtin.

Heger di dawîya dawî de heryek xwe ji bona tevan bide bidiyarîkin, wer bi vî rengê hanê ve ew xwe ji bona tu kesekî nade bidiyarîkirin û jiber ku Merov ji bona ser her libatekî civakê ji xwe re mafe dide biwergirtin, yê ku Merov wî li ser xwe de dide bigirawkirin, weha Merov tevî dide bikarkirin, yê ku Merov ew dabû biwindakirin, hêjîbêtir ew ji xwe re hinerê ji bona parastina mafeyê xwe dide biwergirtin.

Weha heger Merov tevdî ji Peymana Civakî bide biderkirin, yê ku ew ne bi cewhera wê ve tête bimalkirin, wisa dê Merov xwe pê bide

bibawerkirin, ku Peymana Civakî xwe di van gotinên hatî de dihêle bête bigivaştin: "Heryek ji me bi civakî ve xweyîtîya xwe û hinera xwe ji bona jêr gerandina berzî vîna giştî ve dide bidanîn û em her Endamekî nala beşekî neperçekirî ji tevayê didin biwergirtin".

Li şûna her Kesekî de bi tenha ve ji peymangirêdanan Peymaneke Civakîyî wisa xweser canekî laşîyî giştî dide bidanîn, yê ku Endamên wîna ji tevaya dengdanên dayînî de têtin bidurustkirin û yê ku ew belê di rêya vê kirina hanê de yekîtîya xwe, hevbeşîya xweyî ez, jîna xwe û vînên xwe dide biwergirtin. Ev Kesê giştî, yê ku ew xwe bi rengê hanê ve ji yekîtîya hemûyên din de dide bidurustkirin, berê jê re Civat - Gemeinwesen¹-dihat bigotin û niha bi Komar yanjî Libatên Dewletê - Staatskörper- ve tete binavkirin. Di zîneta nebaşîyê de dê ew ji bal Endamên xwe de bi dewletê ve, di zîneta jêhatîbûna xwe de bi serwerî -Souverän- ve û nala ligel yên mîna xwe ve bi desthilatîyê ve bête binavkirin. Endamên civakê di nala giştîbûna xwe de navê Milet ji xwe re didin bihilgirtin û ew xwe yeko yeko nala Pişkvanên Desthilatîya Bilindtirîn bi navên Neşîvanên Dewletê û ew xwe derbarê

¹Rastîya vê gotina hanê li nik Serdamvanên nuh de bigir hatîye bijîbîrakirin: Piranî bajarekî bi Civatekê -Gemeinwesen- û Bajarvanekî bi Neşîvanekî Dewletê ve didin bidanîn. Ew nizanin, ku xanî bajar didin bidurustkirin, belam Neşîvanên Dewletê Civatê -Gemeinwesen- didin bidurustkirin. Ev şaşbûna hanê bi xwe ve pir bi buhatî ve li ser Kartagiyan de hate birawestandin. Min nedaye bixwendin, ku navnîşana "cives" - Neşîvan- carekê ji caran ji bona Jêrdarên Mîrekî hatîye bidan. Bi xweyî ve di demên kevnar jî de ne Makdonîyan û neji di roja niha de jî Ingilîzan, yên ku ew bi xweyî ve ji her Kesî bêtirjî ji bona azadîyê nêzîktir têtin bidîtin, ev navnîşana hanê dane dan. Firensî bi tenha xwe ve hemû vê nîşanana "Neşîvanê Dewletê" didin bikaranîn; jiber ku ew tu rastîya liberkevtina wêna ji xwe re nadin bidîtin, mîna ku Merov wê di Ferhengên wan de dikare ji xwe re bide bidîtin. Heger ku wan ew rast û durust bidanan bikaranîn, dê nav bi dû wan ve bihata bikevtin, ku ew rûmeta Padîşah didin bişikenandin. Ev peyvan hanê li nik wan de başîyekê, lê nemafeyekî dide biderxistin. Gava ku Bodin li ser Neşîvanên Dewleta me û Neşîvanên me de xwest bide bipeyivandin, pêre şaşbûneke mezin hate biderbaskirin; jiber ku wî yekek ji bona ya din date bikaranin. Mîra d'Alembert xwe li vêderê de neda bişaşkirin, gava ku wî başî ve di gotar xwe de li ser Ciniv de Çar Deste (belêjî Pênc Deste, gava ku wî Bêganeyên sade jî dane jimartin) dane bicudakirin, yên ku ew di bajarê me de têtin bidîtin û ji wan Du Deste bes û bi tenha ve Komarê didin bipêkananîn. Hiç Nivîskarekî dinî Firensî, mîna ku ez dizanim, liberkevtina rastîyî gotina "Neşîvanê Dewletê" - Staatsbürger- wer hatîye biliberkevtin.

25 Peymana Civakî

---

sertewandina xwe de beramber bi qanûnên dewletê ve bi Jêrdaran - Untertan-ve didin binavkirin. Belam ev peyvên hanê pir caran di nava hevdû de têtin bikevtin û ew bi hevdû re têtin biveguhertin. Belê têtê bitêrkirin, ku ew ji hevdû bêtin bicudakirin, gava ku ew di têgihîştina xweyî rastî de bêtin bikaranîn.

Derîyê Heftem

Serwer -Souverän-

Ji wê rêzanê Merov dide binaskirin, ku Peymana Civakî erkekî beramberkirî di navbera Civatê -Gemeinwesen- û Neferan de di nava xwe de dide bihilgirtin û jiber ku her Neferek di wê gavê de jî ligel xwe de jî peymanekê dide bigirêdan, wer ew xwe bi du carî ve beramberî erk ve dide bidîtin: ew xwe carekê nala Libatekî Serwer beramberî Neferan dide bidîtin û ew xwe careke din nala Libatê Dewletê beramberî Serwer dide bidîtin. Belam li vêderê de divê Merov rêzana bingeha mafeyê bajartî nede bikaranîn, ku tu Kes bi wan erkan ve nayête bigirêdan, yên ku wî ew beramberî xwe bi xwe ve dane bidanîn; jiber ku cudabûneke mezin di navbera erkekî beramberî xwe bi xwe ve û erkekî beramberî bi tevayekê ve tête bidîtin, ya ku Merov jê perçeyekî dide bipêkanîn.

Merov divê bêtir guh pê bide bidan, ku biryara giştî, ya ku ew tevaya erkên Jêrdaran beramber bi Serwer ve dide bidanîn û ev jî di rêya pêwendiyên ducarî de, ya ku li jêr wê de

heryek ji wan divê lê bête bitemaşekirin, ji ber hoyên servajî ve nikare Serwer beramberî xwe bi xwe ve bide bierkkirin û jiber ku ev bi xwe jî ve dijî serûştîya Laşê Dewletê -Staatskörper- tête biderkevtin, gava ku Serwer -Souverän- li ser xwe de qanûnekê dide bidanîn, ya ku ew wê nikare bide bişikenandin. Jiber ku ew bes û bi tenha ve hergav di yek û wê pêwendiyê de bi tenê ve dikare li xwe de bide bitemaşekirin, weha ew xwe bi vî corê hanê ve di zînetê Neferekî ji Neferan dide bidîtin, yê ku ew ligel xwe de peymanekê ji xwe re dide bigirêdan; ji vêna bi diyarî ve tête biderkevtin, ku ji bona Laşê Gel-Volkeskörper- bi tu rengekî ve qanûneke bingehîyî divakirî tête bidîtin yanjî dikare bête bidîtin; hêjbêtir carekêji Peymana Civakî ji bona vê jî nade bitêrkirin. Lêbelê divê evaya nede bigotin, ku ev Laşê -Körper- hanê ne di tevaya perçeyan de beramberî yekekî din nikare li ser xwe de bide bidivakirin, gava ku di rêya wan re ew peyman neyête birîndarkirin; jiber ku ew dê beramberî Bêgane Jîndarekî sade,

Neferek bête biderkevtin.

Ji ber ku Laşê Dewletê -Staatskörper- yanjî Serwer -Souverän- hebûna xwe bes û bi tenha ve ji perestîya peymanê dide biwergirtin, ew beramberî yekekî din li ser xwe de tu tiştêkî bi xwe ve nikare bide bidivakirin, yê ku ew di reweşta xwe de bi dijî vê peymanê ve dikare bête biderkevtin, ev jî mîna ku ew perçeyekî ji perçeyên xwe bide bidan yanjî mîna ku ew xwe ji bona jêrdarîya Serwerekî -Souveränekî- din ve bide biavêtin. Birîndarkirina peymanê, ya ku ew di rêya wê de hebûna xwe dide biwergirtin, dê bi nabûdkirina wî bi xwe ve bête biderkevtin û hîçek nikare hîçekî din bide biafirandin.

Di wê gava ku jimarek bi vî rengê hanê ve di Laşekî -Körper- de bête biyekkirin, hîç Merov nikare Endamekî wîna bide birîndarkirin, bêyî ku Merov li ser Laş -Körper- de nede hêrîşkirin û hêjî kêmtir ku Merov wî bide birîndarkirin, beyî ku Endamên wî neyêtin bizarkirin. Weha erk û kara herdu beşên peymangirêdanvanan bi mîna hev re têtin bibestandin û ew bi hev re piştê li hevdu de didin bigirtin û di vê pêwendîya ducarî de divê ew Merovên hanê bi xwe jî ve lê bidin biremankirin, ku jê tevaya karên çuyînî bidin biyekkirin.

Weha Serwer -Souverän-, yê ku ew ji Neferan tete bidurustkirin û yê ku ew ji wan tete bipêkhatin, tu kara wîyî dijî wan nayête bidîtin û nikare jî bête bidîtin; jibervêjî deshilatîya Serwerî -die Souveräne Macht- beramberî Jêrdaran pêwistî bi tu girawkirinê ve nayête bidîtin; jiber ku her Laşek -Körper- nikare vîne bide bidîtin, ku ew tevaya Libatên xwe bide biziyankirin; em dê di pişt re bidin bidîtin, ku ew nikare yeko yeko bide biziyankirin bes di rêya hebûna xwe de Serwer -Souverän- tete bidîtin, bê ka ew çî divê bête biderkevtin.

Belam bi rengekî din ve helwesta Jêrdaran beramberî bi Serwer -Souverän-ve tete bidîtin, yê ku jê re tevî hevbeşîya kara gîştî jî hîç girawkirinek ji bona erkkirinên wan beramberî wî nayête bidîtin, heger ku ew ji xwe re rîyên din nede bipeydakirin, ku ew pê dilsozîya wan ji xwe re bide bimisogerkin.

Bi rastî jî ji bona her Neferkî mîna Merovekî vîneke taybetî dikare jêre bête bidîtin, ya ku ew jêre nala Neşînvaneke Dewletê tete bidîtin. Ev vîna hanê dikare bi dijî vîna giştî ve yanjî ne her gav ligel wê de bête biderkevtin. Kara wîyî xweyitî dikare bi carekê ve daxwazên cuda ne mîna daxwazên kara giştî jê bide bixwestin; serxwebûna wîna û ji

serûştîyê azadîbûna hebûna wîna dikare, ya ku ew pê beramberî civakî bi deyndar ve tete biderkevtin, wê nala kirineke bi azad ve bihêle bête biderkevtin, ya ku windabûna wêna ji bona yên din dê zîyaneke kêmtir bide bidurustkirin, mîna ku ew ji bona ser milên wîna giranbûna serbiseryê dide bipêkanîn. Li Nefer bi Kesekî sincî ve tete bitemaşekirin, yê ku ew dewletê dide bipêkanîn û bes û bi tenha ve ew nala remanekê dikare bête biliberkevtin; jiber ku ew bi xwe ve bi tu Merov ve nayête biderkevtin û ew bi xwedanê mafeyên Neşîvanê Dewletê ve tete bidîtin, bêyî ku ew erkên Jêrdar bixwaze bide bicîanîn, ya ku ew di firehbûna dorhêla xwe de dê windakirina Laşê Dewletê -Staatskörper- bi neçarî ve bide bianîn.

Da ku ji bona Peymana Civakî bi tu rêzaneke vala ve neyête biderkevtin, ew bi bêdengî ve erkê tèn di nava xwe de dide bihilgirtin, ya ku ew bi tenha xwe ve ji bona hemûyên din hêzê dikare bidin bigirawkirin; ew di vir de tete bidîtin, ku heryekê, yê ku ew ji bona vîna gitîş sertewandinê dide binayînîkirin, ji bal tevaya Laş -Körperdivê bi sertewandinê ve bête bizordarîkirin; evaya tu têgihîştineke din nade biderxisin, ji bil ku Merov li wî de dide bizordarîkirin, da ku ew bi azad ve bête biderkevtin. Belê azadîya xweyîti bi merc ve tete biderkevtin, yê ku ew her Neşîvanekî Dewletê ji bona welêt dide bidiyarîkirin û yê ku ew wî beramberî her bestandineke xweyîti ve dide biparastin; jiber ku ev mercê hanê hêz û livandina mekîna Dewletê dide bipêkanîn û erkên bajarvanîyê dide birewakirin, yên ku ew bêyî wî mercê hanê dê bêkelk, zordar û li ber pêrabûnên bedkarîyî fireh de bihatana bidanîn.

Derîyê Heştem

Ji Zînetî Civakî

Veguheştin ji zînetî serûştî ji bona zînetî civakî bi xwe re ji bona Merov veguhertineke pir bi nerx ve dide bipeyda kirin, gava ku di reweşta wî de dadwerî ji bona cihê zikmakîyê tête bikevtin û rabûn û rûniştinên wî têgihîştineke perwerdekirinê xwe dide bixuyanî kirin, ya ku ew berê di nava wan de nedihate bidîtin. Bes û bi tenha ve di vê dema hanê de dengê erkkirinê rê li livandina laşî û mafe de rê li dilbijandîna de date biteng kirin, wisa ku Merov, yê ku wî tanî wê demê bes û bi tenha ve ji bona xwe dida bitemaşekirin, xwe bi neçarî ve date bidîtin, ku ew xwe li gora rêzanên dinîyî bingehî de bide bireftarkirin û ew ligel hişê xwe de bide bişewirdarî kirin, berî ku ew li mêldarîyên xwe de bide biguhdarî kirin. Tevî ku ew di vê zînetî hanê de jî pir karan ji destên xwe dide biberdan, yên ku serûştîyê ew jêre dabûn bigiraw kirin, lêbelê ew weha ji dêlva wan ve karên dinî giring ji xwe re dide biwergirtin. Karînen wî xwe didin bikaranîn û bipêşve xistin, remanên wî xwe didin bifireh kirin, dildarîyên wî xwe didin binerx kirin, tevaya canê wîna xwe bi regekî wetov ve dide biberz kirin, heger ku bedbûna zînetî wîyî nuh ne pir hêj li jêrtirîn zînetî wîyî kevin de bête biderkevtin, divabû ku ew bi carekê ve wê bêhna bextîyar bide bipîroz kirin, ya ku wê ew ji bona hergav ji zînetî serûştîyê dabû bisitandin û ya ku wê ji wî ji cenawerekî hov û bêvac Jîndarekî Remangîr û Merovek dabû bidurust kirin.

Em dê tevaya beramberkirina herdu zînetan ji bona hinek deqan bidin bivegerandin, yên ku li nik wan de cudabûn deha bi diyartir ve têtin biderkevtin. Zîyan, ya ku ew bi Merov ve di rêya Peymana Civakî de tête bikevtin, di devjêberdana azadîya wîyî serûştî û hemû mafeyên bêsinorkirî de tête bidîtin, yên ku ew wî didin bixwîngerm kirin û yên ku ew dikarin pê bêtin bigihandin. Kara wîna xwe di azadîya Neşîvanîya Dewletê de û di mafeyê hemû maldaryê de dide biderxistin, ya ku ew wê ji xwe re dide bimaldarî kirin. Da ku li nik beramberkirina kara herdu zînetan tu şaşbûn xwe bi ser ve nedin

---

bivekirin, divê Merov azadîya serûştîyê, ya ku ew bes û bi tenha ve sînorên xwe di hêzên yek Neferî de dide bidîtin, bi carekê ve ji azadîya Neşîvanîya Dewletê bide bicudakirin, ya ku ew di rêya vîna giştî de tête bisînorkirin. Herwehajî bi vî rengê hanêjî ve divê Merov di navbera malkirinê de, ya ku ew bes û bi tenha ve bi kêra hêzê ve yanjî bi mafeyê destdanîna pêşî ve tête bidîtin, û maldarîyê de, ya ku ew bes û bi tenha ve rast û durust li ser bingehê mafe de dikare bête bingehkirin, bide bicudakirin.

Li paş vegotîyan de Merov dikare hêjîbêtir ji bona karên zîneta civakî azadîya sincîtî jî bi ser ve bide bivekirin, ya ku ew bi tenha xwe ve Merovan di pêşîya pêşî de bi rastî ve bi Mîrza ve li xwe bi xwe ve dide bikirin; jiber ku livandina dilbijandinê bi xwe ve bi bendîtîyê ve tête biderkevtin û bisertewandin, beramber bi qanûnê ve, ya ku Merov ji ber xwe ve ew li ser xwe de dayite bidanîn, bi azadîyê ve tête biderkevtin. Belê li vir jî de min bi pîrbûn ve date biaxivtin û têgihîştina felsefîyî gotina azadîyê ne ji erkên karê min tête bidîtin.

Derîyê Nehem

Her Libatekî civatê ji bona civatê di wê bêhnê de tête bikevtin, gava ku ew tête biavakirin û ev jî bi rastî jî ve wer tête bikirin, gava ku ew bi tevaya xweyîtiya xwe ve û bi hemû hêzên xwe ve û pêrejî bi hemû maldarîyên xwe ji bona nava civatê tête bikevtin. Bi vêjî ve ku malitî ji bona nava destên din jî tête bikevtin, ew ne serûştîya xwe ne jî maldarîya Serwer -Souverän- dide biveguhertin, belê jiber ku hêzên civatê bi gelekî ve mezintir ji hêza her Neferekî bêtir têtin biderkevtin, weha malitîya civatê bi rastîjî ve bi hîmtir û girawtir ve tête biderkevtin, bêyî ku ew bi kêmanî ve beramberî Bêganan jî bi mafetir bête biderkevtin; belê jiber ku dewlet beramberî bi Libatên xwe ve di rêya Peymana Civakî de, ya ku ew di dewletê de nala bingehê hemû mafeyan dide bikarkirin, bi Mîrzayê ser hemû maldarîyê ve tête biderkevtin; lêbelê dewlet beramberî bi dewletên din ve bes û bi tenha ve dikare di rêya mafeyê pêşîyê de maldarîyê ji xwe re bide bisitandin, ew mafeyê ku ji bona wêna ji bal Neferan de hafîye bipêdan.

Tevî ku mafeyê malitîya sitendina pêşî -das Recht des ersten Besitzergreifers- rasttir nala mafeyê Xurttirvan tête biderkevtin, weha dê ew belê di pêşî de piştî hîmkirina mafeyê maldarîyê bi mafeyekî rast û durust ve bête biderkevtin. Ji serûştîyê her Merovek mafeyekî wî ji bona hemûyî tête bidîtin, yên ku ew bi neçarî ve jêre têtin bipêwistîkirin; lêbelê bi xwe ve peyman, ya ku ew wî bi Maldarvanê malekî ji mal ve dide bikirin, wî ji hemûyên din dide bidûrkirin. Piştî nîşakirina pişka wîna divê ew xwe li ser wê de bide bisînkirin û nema tu mafe jêre bêtir li ser maldarîya civatê de tête bidîtin. Jibervêjî mafeyê sitendina malitîyî pêşîyî wehayî lawaz di zînetê serûştîyê de weha li nik her Neşîvanekî Dewletê de bi hêjabûn ve tête biderkevtin. Merov li nik vî mafeyê hanê de kêmtir li maldarîya yekekî din de dide biguhpêdan, ji yekeke ku ew bi ya Merov ve bi xwe ve nayête biderkevtin.

Da ku mafeyê malitîya sitendina pêşî li ser perçakî erd de bête bingehkirin, bi giştî ve mercên tînan divên bêtin bidîtin: yekem, ku perçakî erd hêjî ji bal tu kesî ve nayête bineşînkirin, duwem, ku

Merov jê bes û bi tenha ve weha bi pirbûn ve bide bibirin, mîna ku Merov pê dikare bête bijiyandin, sêyem û dawî, ku Merov ne di rêya xuyanîyên vala de malîtiya wî ji xwe re bide bisitandin, lêbelê wî ji xwe re di rêya kar û çandinyê de bide bisitandin; jiber ku ev karên hanê nîşana bi tenha xwe ve ji bona maldarîkirinê tête bidîtin, ya ku ew di nebûna belgeyekî qanûnî de divê ji bal yê din de lê bête birûmetkirin.

Gelo Merov ji bona mafeyê pêşîyî sitendina malîtiyê bi rastî ve pê dûrtirîn firehbûn nade bidan, gava ku Merov wî ligel pêwistîyê û kar de dide biyekkirin? Gelo Merov dikare vî mafeyê hanê nede bisînorkirin? Gelo divê bêtin bitêrkirin, ku Merov lingên xwe li ser perçeyekî erdê civatîyî hevbeşî de -gemeinschaftliches Stück Land-bide bidanîn, da ku Merov xwe bi xwedanê wî ve bide biderxistin? Gelo xurtbûn dikare bide bitêrkirin, ya ku ew Merovên din di dirêjbûna awirekî de ji nava erd dide bipengizandin, da ku ew ji wan mafeyê vegerandinê bide bisitandin? Ma çawan Merovek yanjî Miletik dikare heger ne di rêya sitendineke malîtiyî ne mafeyî de heremeke pir fireh ji xwe re bide bivegirtin û ew ji wê tevaya Reha Merovanîyê bide bibêpişkîkirin û ew bi vî rengê hanê ve Merovên din ji cih, xwarin û vexwarinê dide bitalankirin, yê ku seruşî ji bona wan tevan bi civatî ve dide bidan? Gava ku Nunez Balbao -Nunêz Balbaw-bi navê Taca Kastilien -Keştîle- ve derya Jêrî û tevaya Amerika Latînî ji kenar û pê de date bimalkirin, gelo vêna bi xwe ve dida bitêrkirin, da ku ji hemû Neşînvanan mafeyê maldarîya wanê erd bête bisitandin û hemû Mîrên vê dunyayê ji wî erdê bide bibêparkirin? Li nik diyarîyên wisa de van şeweyên sofîtîyên hîç û pûç xwe pir caran didatin biderxistin û Padîşahê Katolikî jî divabû bes û bi tenha ve ji bona yekcarê tevaya dunyayê ji xwe re bi malîti ve bide biwegirtin, lêbelê ku ew li paş de ji nava Imperatorîya xwe hemûyî bide biderkirin, yê ku ew ji bal Mîrên din de bi malîti ve -in Besitz-hatibûn biwegirtin.

Bi hêsanî ve tête biliberkevtin, bê çawan erdên sînorkirî ligel hevdu de yê Neferên bi serhevdu ve ji bona herema dewletê têtin bikirin û bê çawanjî mafeyê Serwer -Souverän- yê ku ew xwe li ser herema vegirtî de ji para Jêrdaran de dide bifirehkirin, bi mafeyekî ser bi ser ve û bi mafeyekî xweyî ve tête bikirin, yê ku ew Vegirtvanan bi pêgirêdaneke mezintir ve dide bikirin û ew hêzên wan bi xwe ve ji bona girawkirina

xwe dide bikirin. Di vir de başîyek tête biderkevin, ya ku ji bona wêna Padîşahan di demên kevnar de tu liberkevtin jêre nedidan bikirin yanjî jêre nedidan bixuyanîkirin. Wan li xwe de bes û bi tenha ve navên Padîşahên Farisan, Skytan -Şîtan- û Makdonîyan didan bikirin û jîbervêjî wan xwe bêtir bi Axayên Xelkên ve ji Mîrzayên Welêt ve didatin bidîtin. Di vê roja hanê de ew xwe gelekî bi jîrbûn ve bi Padîşahên Firensa, Sîpanya, Ingilistan ûhd. didin binavkirin û ew bi vî rengê hanê ve welêt jî ji xwe re didin bisitandin û ew bi carekê jî ve pê didin bibawerkin, ku ew dê Xelkê jî di jêr jêrdarîya xwe de bidin bihiştin.

Taybetîya li nik vê devjêberdana hanê de di vir de tête biderkevtin, ku civat di rêya wergirtina maldarîya Neferan de ne maldarîya wan dide bitalankirin, lêbelê di vir de bi xwe ve ji wan re maldarîya mafeyî ji bona van Zemîndarîyan bi rast û durustî ve dide bigirawkirin û ew sitendin maldarîyê ji bona mafeyekî rast û durust û hilanîn û danîna wê zemînê ji bona mafeyê maldarîyê dide biveguhertin. Jiber ku li Zemîndaran de niha nala Parêzvanên zemîndarîyên dewletê tête bitemaşekirin û mafeyên wan ji bal tevaya Endamên dewletê rêz li wan de têtin bigirtin û ew bi tevaya hêzên xwe ve wan mafeyên hanê beramberî Bêganan didin biparastin. Weha wan di rêya jêdakevtinê ji bona berjewendîya giştî ji xwe re jê qazanceke gewretir dane biwergirtin. Wan hemû danên xwe bi carekê ve careke din ji xwe re dane biwergirtin. Ev dijûna hanê xwe di rêya cudakirina di navbera mafeyê Serwer -Souverän- de û mafeyê Maldaran de li ser yek perçe erd bi xwe de bi hêsanî ve dide biliberxistin, mîna ku em dê di pişt re bidin bidîtin.

Dibejî bête bidîtin, ku Merov dest bi yekkirina xwe ve bidin bikirin, berî ku ew tiştêkî ji xwe re bidin bimaldarîkirin û gava ku ew di pişt re ji xwe re heremeke têrkirî ji bona tevan didin bivegirtin, wê çaxê jêre hilanîn û danîneke tevayî tête bidîtin, yanjî ew wê heremê di nava xwe de didin biparvekirin, çî di rêya parvekirina mîna hev de, yanjî ew wê li gora pişkên danînê de ji bal Serwer -Souverän- ve di nava xwe de didin biparvekirin. Li gora kîjan rengî jî de bidestkevtina zevî jî bête bidîtin, hertim mafeyê Neferî li ser zevîya wîyî taybetî jî de xwe li jêr mafeyê civatêyî hemûyî de dide bidîtin, bêyî vêna dê yekîtiya civakî xurtbûn û bicîanîna Serwerîya -Souveränität- xweyî rastî bide

biwindakirin.

Ez vî derî û vê nivîsta hanê bi rûnkirinekê ve didim bidawîkirin, ya ku ew ji bona her rêstikeke civakî nala bingehê divê bide bikarkirin: Peymana Civakî bigir wekhevbûna serûştî nade bihilanîn, lêbelê bi servajîvêjî ve ew li şûna newekhevbûna laşî jî de, ya ku serûştî wê dikare di nava Merovan de bide bipeydakirin, wekhevbûneke sincî û yasayî bide bidanîn, weha ku Merov, hegerjî ku ew bi hêza xweyî gewdeyî û canî jî ve dikarin newekhev bêtin biderkevtin, di rêya peymangirêdanê û mafeyan de hemû nala hev têtin biderkevtin¹.

---

¹Ji bona dewletên bed re ev wekhevbûna hanê bes û bi tenha ve xuyanîyekê û xapandinekê dide bipêkananîn; ew bes û bi tenha ve têtê bikaranîn, da ku ew Perîşanan di nava perîşaniya wan de û Dewlemendan di nava dewlemendîya wanî nemafeyî de bide bihiştin. Di rastîyê de qanûn hergav bes ji bona wanên zengîn têtin bidîtin, yê ku ew hinekî bi maldarin û ew ji bona Bêmalدارan bi ziyar ve têtin bidîtin. Ji vê têtê biderkevtin, ku ji bona Merovan zînetê civakî weha bes û bi tenha ve bi kar ve têtê biderkevtin, gava ku ji bona her yekekî hinek jêre têtê bidîtin û ji bona tu kesî weha bi pîrî ve jêre nayête bidîtin.

Nivîsta Duwem

Derîyê Yekem

Encambûna pêşî û giringtir ji bingeheên tanî nihayî hatine bidanîn, ku vîna giştî bi tenha xwe ve hêzên dewletê li gora ermanaca pêkhatina wêna de dikarin bidin birêvebirin, ya ku ew di bextîyarîya tevayî de tête bidîtin, hegerjî dijûna berjewendîyên taybetî pêkanîna civakan dane bineçarîkirin, weha wêna bi vêjî ve lihevkirina berjewendîyên mînahev dikarîbû bide bidurustkirin. Hevbeşîya di navbera van berjewendîyên cudan de Pêwendîya Civakî dide bipeydakirin; hegerjî deqek ji deqan nehata bidîtin, ya ku têde hemû berjewendî lihevdû de didin bikirin, weha hîç civakek nikarîbû bihata bimayînîkirin. Bes û bi tenha ve li gora van berjewendîyên hevbeşî de divê civak bête biserdarîkirin.

Weha ez dikarim bidim biencamkirin, ku Serwerî -Souveränität, ya ku ew bes û bi tenha ve pêrabûna vîna giştî dide biderxistin, tucarî nikare bête bijêdakevtin û Serwer -Souverän- yê ku ew Jîndarekî Tevayî ye, bes û bi tenha ve dikare xwe di rêya xwe de bide bivederxistin. Desthilatî belê dikare bête bidan, belam vîn nikare bête bidan.

Bi rastî jî ve nebinikarîbûn dikare bête bidîtin, ku vîna Neferekî di deqê ji deqan de ligel vîna giştî de bête bilihevkirin, belam bi kêmanî ve nikare bête bidîtin, ku ev lihevkirina hanê bi dirêjî û hişîtî ve dikare bête biderkevtin; jiber li gora serûştîya Neferan de vîna wan ji bona bêtirbûna mafeyan ji xwe re dide bixebatkirin, bi servajî vîna ve vîna giştî ji bona wekhebûnê dide bixebatkirin. Hêjîbêtir nikare bête bidîtin, ku Merov ji xwe re Neşînvaneke ji bona vê lihevkirina hanê bide bidîtin, tevlihevî heger lihevhatineke wetov jî hate bipeydakirin,

dê ev lihevhatina hanê ne ji kêra hunerê bête bidîtin, belam dê ew ji kêra lihevraştahatîne bête bidîtin. Serwer -Souverän- belê dikare bide bigotin: "Ez niha dixwazim, çi ev Merov yanjî yê din dide bixwestin, yanjî bi kêmanî jî ve ez wê xwestîyê didim bigirawkirin". Belam ew nikare bide bigotin: "ez dê sibehê jî bidim bixwestin, çi ev Merovê hanê dide bixwestin"; jiber bi hîç û pûçî ve tête biderkevtin, ku vîn xwe bi zincîrên ayindê ve bide birapêçadin û bi tu desthilatîya ve vînek ji vînan nayête bigirêdan, ku ew tişteki bide bidilkirin, ya ku ew ji bona bextiyarîya daxwaza Jîndarekî tête bidijkirin. Jîbervêjî ve heger Miletêki soz date bikirin, ku ew dê bi bê bend û merc ve serê xwe bide bitewandin, weha ew hebûna xwe di rêya sozekî wetov de dide binabûdkirin û ew pê rûçikê xwe nala Miletêki dide biwindakirin û di wêgava Serdarek bête bipeydakirin, wêçaxê nema Serwerek dikare bêtir bbiête dîtin û ji vê awira hanê de Laşê Dewletê - Staatskörper- tête bitarûmarkirin.

Evaya divê nede bigotin, ku fermanên Serokan ji bona tevaya remana vîna giştî nikare bête biderkevtin, tanî ku Serwer, yê ku azadî jêre tête bidîtin, ku ew xwe dijî van fermanan bide biberamberkirin, ji mafeyê vê beramberkîrinê tu pêrabûnê nade bikirin. Ji rûdaneke wisa divê Merov ji bêdengîyek tevayî ve bi pêrûniştina Milet ve pê bête bitêgihiştin. Ji vîna re raxistineke dirêj tête bidivakirin.

Derîyê Duwem

Serwerî -Souveränität- nayête biparvekirin

Hoyê bi xwe jî ve, yê ku jê Serwerî nayête bijêdakevtin, wehajî ew ji bona nebiparvekirina wêna jî dide biaxivtin, jiber ku vîn divê bi tevayî ve bête biderkevtin¹, yanjî ew ne bi tevayî ve tete biderkevtin, ew bi ya giştîya Milet ve tete biderkevtin, yanjî ew bes û bi tenha ve ya perçayekî jê tete biderkevtin. Di zîneta pêşî de liberkevtina vê vînê bi karekî Serwerî ve tete bidîtin û jê re hêza qanûnê tete biderkevtin, di zîneta duwem de ew bes û bi tenha ve vînek bi tenê ve yanjî bi karekî deshilatîya bilind ve tete biderkevtin; ew bi vî rengî ve dikare bi pirî ve nala fermanekê bête bidanîn.

Lêbelê Dewletvanên me Serwerî -Souveränität- nikarin di armanca wê de bidin biveparkirin, weha ew wê bi kêmanî ve li gora mebesta wê de didin biveparkirin; ew wê di hêz û vînê de, di desthilatîya qanûndanîne û deshilatîya bicîanîne de, di mafeyê wergirtina bacan û dazanîna cengê de, di serpereştiya hundurû û karmendîya ji bona kar û barên derve de didin biveparvekirin; carna ew van perçan hemûyan dihêlin tevlihev bêtin bikirin û carna jî ew van jihev didin biveparvekirin. Ew ji Serwer -Souverän- ve Jîndarekî nigaşî û bi hev re perçekî didin bikirin, tê bêjê, ku ew Merov ji gelek laşan didin bidurustkirin, ji wan yek bes û bi tenha ve xwedan çav, yê din bes û bi tenha ve xwedan mil û yê sêyem bes û bi tenha ve xwedan pî û jê pê ve tişteki din li nik wî de nayête bidîtin. Canbaz li Çapan de, weha Merov dide bivegotin, li ber çavên Temaşevanan de Mendalekî didin biperçeperçekirin û li paş ku ew hemû libatên wî li ber ba dikan, careke din ew Menal dihêlin bête bizindanîkirin û hemû libatên wî

---

¹Tevaya vînê ne herdem yekbûna dangan dide bixwestin, belam divê jimartina hemû dangan bête bikirin, her renegekî din bi diyarî ve tevayê dide binayînkirin.

têtin bisaxkirin. Ev rengê hanê bigir mîna yariyên canbazîyên Dewletvanên me têtê biderkevtin, piştî ku ew laşên civakî - Gesellschaftskörper- di rêya canbazîyekê de didin bipereçeperçekirin, ya ku Merov vê canbazîya hanê di nava bazarên salanî de ji xwe re dide bidîtin, weha ew wan perçan bi hev ve didin bivekirin, lêbelê Merov nizane bê çawan ew wan perçan careke din bi serhev de didin bixistin.

Ev şaşbûna hanê ji vê têtê biderkevtin, jiber ku Merov di serê xwe de tu wênêyên rast û durust ji bona têgihîştina deshilatîya dewletê nedaye biavakirin û wî tiştên, yên ku ew bes û bi tenha ve ji vê deshilatîyê hanê dihatin biderkevtin, bi perçên wê ve didan bidanîn. Weha Merov ji bona nimûne dazanîna cengê û girêdanên aşîtyê bi karên Serwerîyê -Souveränität-ve didan bidîtin, yên ku ew bi tucarî ve wer nayên bidîtin, ji ber ku hîç yekek ji van karan bi qanûnekê ve nayête biderkevtin, lêbelê her yekek ji wan bes û bi tenha ve bi cîanîna qanûnê ve têtê biderkevtin, yê ku ew bi karekî nîşankirî ve ji bal qanûnê têtê biderkevtin, mîna ku dê Merov bi diyarî ve bide bidîtin, gava ku ew ligel gotina têgihîştina qanûnê de bête biliberkevtin.

Ligel ezmonkirineke wetov de ji bona parvekirinên din de dê Merov ji xwe re bide bidîtin, ku Merov hercar xwe dide bişaşkirin, gava ku Merov Serwerîyê -Souveränität- bi parvekirinê ve dixwaze ji xwe re bide bidîtin û mafeyên, yên ku Merov wan ji perçeyên vê serwerîya -Souveränität- hanê dide bidanîn, jê re bi carekê ve têtin bijêrdarîkirin û ew jê re hercar vîneke bilindtir didin bimerckirin, ya ku ew bes û bi tenha ve di rêya van mafeyên hanê de ji bona bicîanîna xwe ve têtê bigihaştin.

Merov bi xwe jî ve nikare bide bigotin, bê kanî çiqasî pir vê kêmanîya hanê di rastîyê de raxistina Dadyarên Dewletê dayite bipoşandin, gava ku wan li ser mafeyên dijhevkirîyî Padîşahan û Miletan de li gora danînen bingehên qanûnên ji bal wan ve xwestine bidin bidadwerîkirin. Heryek dikare di derîyê sêyem û çaremîn de di nivîsta pêşîyî Grotius -Grotyos- de ji xwe re bide bixwendin, bê kanî çawan ev Zanistvanê hanê û Wergervanê wîna xwe ji tirsan ve dane bixapandin û bişaşkirin, evjî li gora dîtina wan de bi pirî yanjî bi hindikbûn ve bidin biaxivtin û da ku ew berjewendîyan nedin birîndarkirin, yên ku divabûn ew wan ligel hevdu de bidin

39 Peymana Civakî

---

bilhevkerin, evjî bi erkê wan ve hatibû bidanîn. Grotius -Grotyos- ji bona Frensa hatibû bipenahindekirin û ew ji welatê xwe hatibû bitûrekirin. Grotyos ji bona Ludwig XIII-Ludvigê- 13 de nivîsta xwe date bidiyarîkirin û wî xwest, ku ew şelafiyê ji xwe re ligel wî de bide bikirin û jibervêjî wî çavtengî neda bikirin, ku ew Miletan ji tevaya mafeyên wan bide bitalankirin û bi jîrbûneke konetî ve wan mafeyan ji bona Padîşah bide bixelatkirin. Ev dê jî bi carekê ve li gora kêfa Barbeyracs -Barbeyraks- de bihata biderkevtin, yê ku wî wergerandina xwe ji bona Padîşahê Ingilîzî Georg I -Corcê Yekem date bidiyarîkirin. Mexabîn derkirina Padîşahê Jacob II. -Yaqubê Duwem, yê ku wî ew bi jêdakevtîne ve date binavkirin, wer ew date bineçarîkirin, ku ew pir bi tirs ve bête bihiştin. Wî li valî û li walî de çiv û kosetî didan bikirin, da ku ew Wilhelm -Wilhêlmê Padîşahê Elmanî, Cuma- nenala Talankeran bihêle bête biderkevtin. Heger ku van herdu Nivîskaran bîr û bawerîyên rastî ji xwe re bikar bidana bikirin, wisa dê hemû dijbûn bihatana bihilanîn û dê ew hertim ligel xwe de bi xweşî ve bihatana bimayîn, lêbelê wêçaxê dê wan xwe di cihekî dilşikestî de bidana bidîtin, ku wan rastî divabûn bidana bigotin û xwe bes û bi tenha ve li ber dilê Milet de bidana bixweşkirin. Belam rastî ji bona zengînbûnê nade biajotin û Milet jî ne Balozvanîyê, ne jî Kursîyên Mamostîyê û ne jî Perên dilovanîyê dide bixelatkirin.

Derîyê Sêyem

Gelo Vîna Giştî dikare bête bişaşkirin?

Ji yê çûyî de têtê biderkevtin, ku vîna giştî timî rast têtê bidîtin û hergav ew ji bona başîya tevayî têtê biarmancîkirin; lêbelê ji vîna nayête biencamkirin, ku biryarîyên Milet hertim bi rastî ve têtin biderkevtin. Merov hergav başîyê ji xwe re dide bixwestin, belam nehergav Merov dide bidîtin, bê ka ew başîya hanê li kûderê de têtê bikevtin. Milet bertûlkirina xwe nahêle bête bikirin, lêbelêjî pir caran ew xapandina xwe dihêle bête bikirin û vê çaxê bes û bi tenha ve ew xwestîya şer dide bidiyarkirin.

Cudabûneke mezin di navbera vîna tevan û vîna giştî de têtê bidîtin, Vîna giştî bes û bi tevha ve xwe ji bona kara giştî dide birakişandin û Vîna tevan xwe ji bona kara taybetîyî Neferan dide birakişandin û evaya bes û bi tenha ve tevayekê ji vînen remanên Neferan dide biderxistin. Heger Merov ji van vînen remanan pîrbûnê û kêmbûnê bidin biderxistin, yê ku ew xwe bi hevdu ve didin bihilanîn¹, wer jê nala cudabûnekê vîna giştî têtê bimayîn.

Heger ku li nik wergirtina biryarekê de ji bal Miletêkî neagehdar de Neşînvana bê pêwendî ligel hevdu de bihatana bidîtin, weha dê ji jimareke pir ji cudabûnên biçûk vîna giştî bihata biderkevtin û dê biryar hertim bi başî ve bihata biderkevtin. Heger di vir de partî bêtin bipeydakirin, heger guruh xwe li dijî komelên mezin de bidin bidurustkirin, weha dê vîna her guruhekê ji van guruhan beramber bi

---

¹Maquis d'Argenson -Marquis de Argenson di "Considérations sur le gouvernement de la France" de dide gotin, "ku her karek ji bîr û bawerîyên cudan têtê biderkevtin. Lihevkirina du karên taybetî li ser dijûna kara yekekî sêyem de têtin biderkevtin". Belê wîna hêjî dikarîbû pê bida bivekirin, ku lihevkirina tevaya karan bi dijî kara her yekekî jê têtê biderkevtin. Heger tu karên cudan nehatana bidîtin, weha dê Merov bi kara hevbeşîyî giştî ve pê nedaya bihestkirin, ya ku dê wê di pêşîya xwe de tu bergîrî nedaya bidîtin. Hemû dê ji ber xwe ve bi rê ve bihata biçûyîn û dê Ramyarî nema bihata dîtin, ku ew bi hunerekê ve bête biderkevtin.

41 Peymana Civakî

Endamên wan ve bi vîna giştî ve bête biderkevtin û ew dê baramberî dewletê bi vîna yeka yekan ve bête biderkevtin; wêçaxê Merov dikare bide bigotin, ku nema wisa pîrbûna xwedandengan nala jimara Merovan têtin biderkevtin, lêbelê ew bes û bi tenha ve weha bi pir ve têtin biderkevtin, mîna ku komel têtin bipeydakirin. Cudabûn dê di jimarên xwe de bi kêmtir ve bêtin biderkevtin û ew dê ji bona encamkirineke giştîyî kêmtir bide biderxistin. Heger di dawî de jî yekek ji van komelên mezin wisa hate bigewrekirin, ku ew di giranîya xwe de bi ser tevan ve hate bikevtin, weha encam nema bêtir bi jimara cudabûnên biçûk ve têtê biderkevtin, lêbelê ew bi cudabûneke yekane ve têtê biderkevtin; wêçaxê vîna giştî nema bêtir têtê bidîtin, ya ku jê biserkevtin hatîye biderkevtin, bes û bi tenha ve bi dîtina Neferî ve têtê biderkevtin.

Da ku liberkevtineke diyar ji bona vîna giştî bête biwergirtin, jibervêjî bi giringî ve têtê biderkevtin, ku di dewletê de bikarîbûn tu komelên taybetî neyêtin bipeydakirin û her Neşînvaneke Dewletê bes û bi tenha ve divê ji bona derxistina bîr û bawerîya xwe bête bidîtin¹. Jibervêjî dam û destgehên avakirî ji bal Lykurg -Likurgê Mezin de li ser van bingehên hanê de wisa di rengê xwe de bi yekane ve dihate biderkevtin û ew weha berz dihate bidîtin. Hegerjî ku komelên wisa taybetî bêtin bipeydakirin, divê ku Merov jimara wan bide bipirkirin û newekhevûna wan nehêle bête bihiştin, mîna ku Solon, Numa û Servius Tullius -Serviyos Tulyos- ev dane bikirin. Ev rêzanên xweparastinê bes û bi tenha ve dikarin bidin bikêrkirin, gava ku vîna giştî her dem û çax bi diyare ve bête biderkevtin û Milet xwe nade bixapandin.

---

¹Mikavili dide bigotin: "Bi rastî ve cudabûnên bi ziyar ve û hin ji wan jî bi kar ve ji bona Komarê têtin bidîtin. Her tiştê ku ew partîyan didin bixwîngermkirin, ew ji bona Komarê bi ziyar ve têtê biderkevtin û her tiştê ku ew ji bona partîyan û rêçan bi başî ve têtê biderkevtin, ew ji bona Komarê jî bi başî ve têtê bidîtin. Jibervêjî her yekekî ku ew Komarekê dikare bide bipeydakirin, divê ku ew dujminatîyan nehêle bêtin bidurustkirin û bi kêmanî ve ew nehêle, ku ew ji bona rêçan bêtin biveguheretin." (Mêjûwa Florens, Bergê Heftem).

Derîyê Çarem

Sînorên Deshilatîya Serwerîyê -Souveränität-

Heger dewlet yanî civat bes û bi tenha ve bi Kesekî Sincî ve bête biderkevtin, ku jîyana wîna di vegirêdana libatên wî de bi hev re têtê biderkevtin û hegerjî derdê wîyî giringtir di mayîna wî de têtê biermanckirin, weha dewlet bi hêzeke giştî û neçarî ve têtê bipêwistîkirin, da ku ew her perçeyekî xwe ji bona hemûyî bi şêweyekî pirlîhevkerî ve bide bilivandin û birêxistin. Mîna ku serûştî Merovan bi desthilatîyeke bêsinor ve li ser hemû libatên wî de dide bilidarxistin, wehajî Peymana Civakî jî Laşên Dewletê -Staatskörper- bi desthilatîyeke bêsinor ve li ser hemû libatên wê ve dide bilidarxistin û ew deshilatîya hanê bi xwe jî ve, ya ku ew ji bal vîna giştî ve têtê bigerandin, mîna ku hatîye bigotin, bi Serwer ve têtê binavkirin.

Ji bil Kesîtîya Dewletê em belê li Kesîtîyên Neferan de jî didin bitemaşekirin, yên ku ew wê Kesîtîya Dewletê didin bidurustkirin û jîyan û azadîya wan li gora serûştîyê de bi Kesîtîya Dewletê ve têtin bivegirêdan. Wer ji me re têtê bidivakirin, ku em rast û durust di navbera mafeyên beramberkirîyên Neşînvânên Dewletê û Serbixwe¹ de û herwehajî di navbera erkên wan de, yên ku Nişînvânên Dewletê nala Jêrdaran divên wan bidin bicîanîn, herwehajî di navbera mafeyên wanî serûştî de, yên ku ew nala Merovan divên ji xwe re bidin binoşandin, bidin bicudakirin.

Merov pê têtê birûniştin, ku di rêya Peymana Civakî de heryek ji desthilatîya xwe, ji malê xwe û ji azadîya xwe bes ji wî perçî têtê bidakevtin, ji yê ku ji civatê re bi pêwist ve têtê bidîtin; herwehajî divê Merov pê bête birûniştin, ku Serwer bi tenha ve pêwistîya perçê jêdakevtî dikare bide binîşankirin.

¹Xwendevanê Jîr, ez ji te hêvîdarim, bi lez û bez ve li vêderê de nav bi dû min ve nede bixistin, ku ez xwe di nava dijûnekê de didim bidîtin. Li nik perîşanîya ziman de min nikarîbû xwe ji wê dijûna hanê bida birizgarîkirin; lêbelê ji xwe re bes û bi tenha ve çavdêrîya dawîbûnê bide bikirin!

43 Peymana Civakî

Ji bona hemû suxran, yê ku Neşîvanê Dewletê ji bona dewletê dibe bi wan ve bête birabûn, Neşîvan bi pêrabûna wan ve ji bona dewletê bi deyndar ve têtê biderkevtin, gava ku Serwer wan jê bidi bixwestin; biservajîvêjî ve Serwer nikare ji alîyê xwe de Jêrdaran bi hîç bendekê ne bi kar ve ji bona civatê bide bibendekirin, belê ew carekê jî nikare wê ji xwe re bide bixwestin, jiber ku li gora qanûna hişîtîyê û de herwehajî li gora qanûna serûştîyê de tu tişt bi bê hoyî ve nikare bête bikirin.

Vegirêdan, yê ku ew me bi Laşê Civakê -Gesellschaftskörper- ve didin bigirêdan, jibervêjî ve bes û bi tenha ve bi erkekî serûştî ve têtin biderkevtin, jiber ke ew bi beramberî hev ve têtin biderkevtin û cewhera wan wer têtê biderkevtin, ku Merov li nik bicîanîna wan de nikare ji bona Kesên din bide bikarkirin, herwehajî Merov nikare ji bona xwe jî bide bikarkirin. Jibervêjî vîna giştî hemîşe bi rast ve têtê biderkevtin û jibervêjî hemû timî bextiyarîya heryekê di nava xwe de didin bixwestin, hegerjî ne jibervêjî be, ku Kesek nayête bidîtin, yê ku ew ne ji xwe re gotina "heryekê" dide biwergirtin, lê ew pê li ser xwe de dide biramankirin, wer ew ji bona tevan dide bidengdan? Di vir de derkevtin têtê bidîtin, ku wekhevîna mafe û di rêya wê de jêderkevtina xewnê ji dadweryê ji bona qazanca xweyî taybetî di encam de ji serûştîya Merovan têtin biderkevtin: ku vîna giştî, heger ku ew bivê bi rastî ve bête biderkevtin, divê çî beramberî mebesta xwe û herwehajî beramberî cewhera xwe mîna xwe bête biderkevtin; ew divê ji tevan bête biderkevtin, da ku ew ji bona ser tevan bikaribe bête bikaranîn, ew dê rastîya xweyî serûştî bide biwindakirin, çî gava ku ew bes û bi tenha ve xwe ligel daneveke nîşankirîyî bi tenha ve bide bimijûlkirin, jiber ku em xwe ligel dadkirina rûdaneke bêgane ji me hîç li bal bingehekî rastîyî dadwerîyê de nahêlin bêtin birêberkirin.

Wêgava ku li nik deqeke hêjî ne rêxistîyî de li ser rûdaneke taybetî yanjî mafeyekî taybetî de di rêya lihevhatineke giştîyî berê de bête bireftarkirin, wêçaxê bi rastî ve dê li ser wê de bête bipevçûnîkirin. Li vêderê de pirseke mafeyî têtê biderkevtin, ya ku têtê Beşdarên wê ji Neferên bendekê û ji nivîsta civatê têtin bidurustkirin, ez ne wê qanûna, ya ku ew divê têtê bête bicîanîn û ne jî wî dadwerî, yê ku ew têtê divê bide bidadwerîkirin, didim bidîtin. Bi kenîn ve dê pê bête biderkevtin, gava ku Merov ji xwe re bide bixwestin, ku ew xwe di

rûdaneke wetov de bes û bi tenha ve li ser biryareke vîna giştî de bihêle bide bihiştin, ya ku ew belê bes û bi tenha ve bi biryara bendekê ve dikare bête biderkevtin û bi vî rengê hanê ve ew ji bona benda din bes û bi tenha ve nala vîneke bêganeyî taybetî bête biderkevtin û di vê kêsa hanê de ew bi ne dadwerîyê ve têtê bimêldarîkirin û ew bi şaşbûnê ve têtê bijêrdarîkirin. Wehajî mîna ku vîna teybatî nikare bête biderkevtin, ku ew ji bona vîna giştî bête biwênerîkirin, werjî vîna giştî jî ji alîyê xwe de serûştîya xwe dide biveguhertin, gava ku ew xwe ligel danevekî taybetî de dide bimijûlîkirin û ew nema dikare mîna vîna giştî ji bona ser Merovekî yanjî rûdanekê dadwerîyekê bide biderxistin. Ji bona nimûne gava ku Atîniyan Serokên xwe didan nîşankirin yanjî didan bihilanîn, wan ji bona yekî rûmet didan bigirtin û wan ji bona yê din siza didan bidanîn. Wan di rêya komekê ji biryaran de bi bêcudabûn ve hemû kar û barên dewletê didan birêvebirin, wer bi têgihîştina gotinê ve ji wan re nema bêtir vîna giştî dihate bidîtin; wan nema bêtir nala Serwer -Souverän- ve didan bireftarîkirin, lêbelê wan nala Karmendan didan bireftarîkirin. Ev dê wer bi diyar ve ligel têgihîştinên sade de bi dijbûn ve bête biderkevtin; xwezî Merov ji bona min bes demê bidin bihiştin, da ku ez bîr û bawerîyên xwe li ser van de bidim biderxistin.

Divê Merov bête biliberkevtin, ku bêtir kara giştî ji jimara dengan vînanan dindin bigiştîkirin, ya ku ew wan bi hev re dide biyekkirin; jiber ku di nava vê avanîya hanê de heryek xwe ji bona bin wan mercan dide biavêtin, yên ku ew wan li ser yên din de didin bicîanîn. Wetov lihevhatineke sipehîyî karan û dadwerîyê têtê biderkevtin, ya ku ew ji bona biryarîyên bi hev re rûçikekî rewayî didin bipêvekirin, ya ew ku li ser reftarkirina her kar û barekî Kesên taybetî de bi carekê ve têtê biwindakirin; jiber ku têtê tu kara giştî nayête bidîtin, ya ku ew dîtina Dadwer ligel dîtina bendê de di lihevhatinê û biyekkirinê de bide biderxistin.

Ji kîjan alîyî jî de Merov ji xwe re li bingehe biryara Peymana Civakî de bide bitemaşekirin, hergav Merov bi vê encama hanê ve têtê bigihaştin, ku Peymana Civakî di nava Neşînvânên Dewletê de wekhevîneke wetov dide bipêkanîn, ku hemû bi hev re beramberî wan mercan bi xwe ve didin bierkkirin û hemû bi hev re jî wan mafeyan bi xwe ve divên bidin binoşkirin. Li gora serûştîya peymanê

45 Peymana Civakî

---

de her pêrabûneke Serwerîyê dide bierkkirin yanjî rê pê didin bidan, ango her karekî pêrabûyî vîna giştî, hemû Neşîvanên Dewletê mîna hev têtin bierkkirin, weha ku Serwer bes û bi tenha ve bi Laşan - Körper- Netewe ve tète birûniştin û ji tevan jî ji yê ku wî dide bipêkanîn û ew hîç di navber yekekî ji wan de nade bicudakirin. Magelo bi rastî ve karê Serwer çiyê? Ev karê hanê ne bi lihevhatinekê ve di navbera Serdaran û Jêrdaran de tète biderkevtin; belam ew bi lihevhatinekê ve di navbera Laşan - Körper- û Libatan - Glieder- de tète biderkevtin. Ew lihevhatina hanê bi rewa ve tète biderkevtin; jiber ku ew ji xwe re Peymana Civakî dide bibingehkirin, ew bi rast û durust ve tète biderkevtin, jiber ku hemû jê pişka mîna hev ji xwe re didin biwergirtin, ew bi sûd ve tète biderkevtin; jiber ku ew bes û bi tenha ve ji bextiyarîya giştî ve dikare bête biderkevtin û ew bi hîmkirî ve tète biderkevtin; jiber ku ew ji bal hêza dewletê ve û desthilatîya bilind ve tète bipiştgirtin. Tanî dema ku Jêrdar bes û bi tenha ve xwe di bin qanûnên wergirtîyê de li jêr lihevhatinên wisa de didin bidîtin, ew ji tu kesekî re serên xwe nadin bitewandin; lêbelê ew bes û bi tenha ve serên xwe ji bona vîna xwe didin bitewandin. Tanî çî dûrbûnê mafeyên Serwer û Neşîvanê Dewletê ligel hevdû de têtin biçûyîn, evaya bes û bi tenha ve vê pirsê dide biderxistin, tanî kuderê Neşîvanê Dewletê beramberî xwe, her yek beramberî tevan û tev beramberî heryekî dikarin li ser xwe de bidin bierkkirin.

Bi vî rengî ve tète bidîtin, ku desthilatîya Serwerî gerjî wehajî bêsînor, perest û nebirîndarkirî jî tète biderkevtin, ew nikare xwe ji sînorê lihevhatina giştî ve bide biderxistin û her Merovek li ser yê ku jê re di rêya vê lihevhatina hanê de ji perçê mayî ji malên xwe û azadîya xwe bi carekê ve bi bêbergirî ve dikare xweddarîyê bide bikirin, wisa ku ji Serwer re tucarî mafe neyête bidîtin, ku ew Jêrdarekî bi xurttir ve ji yekekî din bêtir bide biberbarkirin; jiber ku dê ev karê hanê bi karekî xweyîyî taybetî ve bête biderkevtin, yê ku biryarîya wîna ne di nava desthilatîya Serwer de tète bikevtin.

Di wergirtina vê cudabûna hanê de vegotina devjêberdaneke bi rastî ve ji bal alîyên yekayekan de ji Peymana Civakî weha bi şaşî ve tète biderkevtin, Lêbelê hêjbêtir bi vî rengê hanê ve rewşa wan bi bingehî ve beramberî rewşa wanî berê li ser encamê vê peymana hanê de bi diyar ve dikare bête bidîtin. Ji dêlva jêdakevtinekê wanan bes û bi

tenha ve veguhertineke bi sûd ve dane bikin, ku têde wan ji bona şeweyê jîneke nearamî û neji girawkirî bi jîneke baştir û girawkirî ve, bi azadîyeke serbixweyî serûştî ve, bi desthilatîyê ve, da ku ew zîyanê bi yên din ve bidin bigihandin, bi parastina xwe ve û ji bona hêza xwe ve, da ku ew zora yên din bikaribin bidin bikin, bi mafeyekî ve bidin biveguhertin, yê ku ew biyekkirina civakê nahêle bête bişikenandin. Belê jîna wan jî, ya ku wan ew ji bona dewletê dane bisipartin, dê ew ji bal wê ve hergav bête biparastin. Ma dê ew çibikin, gava ku ew jîna wan ji bona liberxwedana xwe ber bi metirsîyê ve bide bixistin, bi şeweyekîtir ve, magelo dê çi bête bikin, gava ku ew ji bona wê bidestkevtina xwe jêre careke din bidin bivegerandin? Magelo dê ew di zîmeta serûştî de ne deha bêtir wê canbêzarîyê pir caran û bi metrsiyeke mezintir ve divên bidin bikin, gava ku ew wê canbêzarîyê ji bona pêwistîya parastina jîyanê di pevçûnên neçar de di bin mercên metirsîya nemana jînê de li ber bidin bidan? Di tengavîyê de belê hemû ji bona liberxwedana welatê xwe divên bidin şbierkirin; belam ji bona tu Kesekî pêwist niye, ku ew bes ji bona xwe bide bişerkin. Magelo jê ji me re bêtir kar nayête biderkevtin? Heger ku em ji bona wê bi destkevtinê ve, ya ku ew parastina me dide biavakirin, ji bona bin hin metirsîyan bêtin bikevtin, ji yên ku em bivên yanjî nevên dê ber bi wan ve bêtin bikevtin, çi gava ku ji ser me her parastinek bête bihilanîn.

Derîyê Pêncem

Mafeyê li ser Jîyan û Mirinê de

Merov dide bipirskirin, bê çawan heryek, yên ku belê hîç mafeyek ji wan re nayête bidîtin, ku ew xwe bidin bikuştin, vî mafeyê hanê bi xwe bikaribin ji bona Serwer bidin bidan, yê ku ew bi mafeyê wan ve nayête biderkevtin? Çarekirina vê pirsê hanê bes û bi tenha ve jîbervêjî bi dijwarî ve tête bidiyarkirin, jiber ku ew bi şêweyekî nebaşî ve hatîye bikirin. Her Merovek bi mafeyê wî ve tête biderkevtin, ku ew jîyana xwe ber bi tirsê ve bide bixistin, da ku ew wê bide biparastin. Magelo Merov hîç carekê Merovekî, yê ku ew xwe ji pencerê dide biavêtin, da ku ew xwe ji nava virîna agir bide birizgarîkirin, bi mebesta kuştina xwe ve dide bitawanbarîkirin? Magelo Merov ev tawankariya hanê carekê ji caran bi hustê Merovekî ve dayite bixistin, yê ku ew di nava tofanê de hatîye bikuştin, tevî ku jêre di geştê keştîyê de metirsîya tofaneke wisa dihate bidiyarkirin?

Peymana Civakî parastina jîna Morkirvanên wê dide biarmanckirin. Kî armancê dide bixwestin, wehajî ew bi destikan ve tête birûniştin, tevî ku ev destikên hanê jî xwe ji metirsîyê û herwehajî xwe ji hin windakirinan tucarî nikarin bidin bicudakirin. Kî jîna xwe li ser kîsên yên din de bixwaze bide biparastin, divê ew jî wê di dema pêwistîyê de ji bona parastina jîna yên din bide bigorîkirin. Neşîvanê Dewletê jîbervêjî ve nema bêtir bi Dadvanê xwe ve di beramberî metirsîyê de tête biderkevtin, ya ku ew xwe jê re li ser daxwaza qanûnê de divê bide bixistin; û gerjî Mîr jêre bide bigotin: "Mirina te ji bona parastina dewletê tête bipêwistîkirin", weha divê ew bête bimirin, jiber ku ew bes û bi tenha ve li ser bingehe vî mercê hanê çûyî de di asayîşê de dihate bijîyandin û jîyana wî nema bêtir bes bi qenciya karê serûştîyê ve tête biderkevtin, lêbelê jîyana wî bi diyariya ve jêre tête biderkevtin, ya ku ew ji bal dewletê jêre di bin mercên taybetî hatîye bidiyarîkirin.

Derkirina sizadana mirinê beramberî Tawankaran dikare tanî radeyekî weha li jêr nala wan deqên dîtinê lêbêtin bitemaşekirin. Da ku Merov

bi xwe jî ve bi jêr destên Tawankarekî ve neyête bikevtin, Merov pêrûniştina xwe dide bidan, ku ew bi xwe jî ve bête binabûdkirin, heger ku Merov bi yekekî wetov ve hate biveguhertin. Jidêlva ku Merov li nik vê peymanan hanê de xweddariya jîna xwe bi destên xwe ve bide bixistin, Merov bes û bi tenha ve li ser de tete bilihevhatin, ku jîna xwe bide biparastin; bi her awayekî ve Merov nikare bide bidanîn, ku hîç Kesekî ji Morkirvanên peymanê di pêşekî de tede hatîye biremankirin, ku ew xwe bihêle bide bidarvekirin.

Li ser vena çuyî de her Tawankarek, yê ku ew mafeyê civakî dide birîndarkin, di encamê tawankariya xwe de di berrabûnê û bêbextiya welêt de, di rêya pêlêkirina qanûnên wî de ew ji aliyê xwe de tîne bidawîkirin, ku ew nema nala Endamê civakê tete biderkevtin û hêjîbêtirjî ew beramberî wena cengeke vekirî dide bilidarxistin. Bi vî corê hanê ve mayîna dewletê ligel mayîna wî de nayête bilihevkin; yek ji herduwan divê bête binemankirin. Gava ku Merov Tawankarekî bi sêpiyê ve dide bivekirin, wisa ew ne nala Neşîvanekî Dewletê, lêbelê ew nala Dujminekî tete bimirin. Belgehên dadkirinê û biryara dadkirina wîna bi nîşan ve têtin biderkevtin û ew didin biderxistin, ku wî Peymana Civakî dayite bişikenandin û di encam de ew nema bêtir bi Endamê dewletê ve tete biderkevtin. Jiber ku wî xwe wetov, yanjî di rêya mêvandarîya xwe de jî, beramberî Peymanan Civakî dabû bierkkirin, weha divê ew nala Peymanşikenandvan di rêya derkirinê de yanjî di rêya nala Dujminê Serdariyê de di rêya mirinê de bête biavêtin; jiber ku Dujminekî wisa ne bi Kesekî Sincî ve tete biderkevtin û nejî ew nala Merovekî tete biderkevtin û di bin van zînetên hanê de kuştina Şikestinvanan bi mafeyê cengê ve tete dbierkevtin.

Merov dide bigotin, ku sizadana Tawankarekî bi karekî Kesîtî ve tete biderkevtin, em bi vê gotina hanê ve têtin birûniştin. Ev sizadana hanê bi Serwer ve nayête bigirêdan; belam mafeyê wî heye, ku ew dikare wî mafeyê hanê bi Karmendên xwe ve bide bisipartin, di gava ku ew bi xwe ve nikare bi wî mafeyî ve bête birabûn. Hemû remanên min bi rêk û pêk ve bi hev re têtin bigirêdan, gerjî ku ez jî nikarim, tevan bi hev re bi yekcarê ve bidim bidaverişandin.

Pirbûna vegerandinê ji sizandanên mirinê hergav bi nîşaneke lawazî û sistîya Serdariyê ve tete biderkevtin. Hîç Bedkarek nayête bidîtin, ku

49 Peymana Civakî

Merov wî biçekî nikare bide bibaşîkirin. Merov mafedar nayête bidîtin, ku ew Kesekî bide bikuştin, herwehajî nejî carekê jî da ku ew bi nimûne ve bête biderkevtin, lêbelê bes û bi tenha ve gava ku jîyandina wîna metirsîyê li ser civakê de bide bikin.

Mafeyê lêbuhurandinê yanî azadkirina Tawankaran, yên ku ew di rêya qanûnê de hatinê binîşankirin û ew ji bal Dadvanan de hatine bitawanbarkirin, bes û bi tenha ve bi wî Kesî ve tête bigirêdan, yê ku ew di ser Dadvanan û Qanûnê re tête bidîtin, ango ev bi Serwer ve tête bigirêdan; lêbelê mafeyê wî di vir de ne bi carekê ve bi diyarî ve tête biderkevtin û ew dê wî di zînetên pir kêr de ji xwe re bide bikaranîn. Di nava serdarîkirineke başî dewletê de kêr tawankarîkirin têtin biderxistin, ne jiber ku mafeyê lêbuhurandinê bi pîrbûn ve tête bikaranîn, lêbelê jiber ku kêr Tawankar têtin biderkevtin. Pîrbûna jimara tawankarîyan bêtawankarîkirina wan dide bigirawkirin, wê gava ku dewletek berê xwe ber bi nemê ve dide bivekirin.

Der Komara Roma de ne Konsulên wê û nejî Civata Sinatên wêna tucarî xwe ji bona lêbuhurandinekê nedane biêşandin; herweajî Gel jî bi xwe jî ve lêbuhurandin nedida bikin; gerjî wî carcaran jî derxistina dadkirina xwe didate bivegerandin. Pîrbûna lêbuhurandinan didin binasîn, ku Merov ji bona tebahkarên xwe bi niyazmendîya lêbuhurandinê ve tête bihestkirin û her Kes dide bidîtin, ku evaya bi kuderê ve dide bijotin. Bes ez didim bihestkirin, ku dilê min bi xurtî ve dide bilêxistin û ew xameya min di nava destên min de dide birawestandin; em dixwazin peyivandina li ser van pîrsên hanê ji bona Dadwerekî bidin bihiştin, yê ku wî tucarî gunehek nedaye bikin û hîç carekê jî bi xwe jî ve dê ew niyazmendî lêbuhurandinê neyête bikin.

Derîyê Şeşem

Ji Qanûnê

Di rêya Peymana Civakî de me ji bona Serwer ji bona hebûnê û jînê date biyarmetîkirin; nihajî li ser de tête birawestandin, da ku wî di rêya qanûnguzarîyê de bi hêza kirinê û vîna kirinê ve bidin bicankirin. Jiber karê pêşî, yê ku ew xwe di rêya wî de dide bipêkanîn û bivegirêdan, hêjî ew li ser de nade binîşankirin, bê ka ew çî ji bona mayîna xwe divê bide bikirin.

Bi xwe başî, rêk û pêkî bes û bi tenha ve di rêya serûştîya tişt re tête bidîtin û niyaza wî bi lihevhatinên merovanîyê ve nayête bivegirêdan. Hergone dadwerî ji bal Xwedawend tête bidakevtin, ew bes û bi tenha ve bi serçavî wê ve tête biderkevtin; gerjî ji me re kês bihata bidîtin, ku em wê xweser ji jor ve ji xwe re bidin biwergirtin, wisa nema niyazîya me dê bi serdarîyê ve û nejî bi qanûnan ve bihata bidîtin. Bêgûman dadwerîyeke giştî tête bidîtin, ya ku ew bes û bi tenha ve ji hiş tête biderkevtin; bes da ku ew ji bal me de pê bête birûniştin, divê ku ev dadwerîya hanê bi beramberî ve bête biderkevtin. Heger Merov ji xwe re li tiştan de ji deqadîtina merovanîyê bide bitemaşekirin, weha qanûnên dadwerîyê bi xwe di kêmanîyeke serûştîyî pêrûniştî de di nava Merovan de bi carekê ve bêkêr têtin biderkevtin; ew bes û bi tenha ve ji bona kara Bedkar û zîyana Piştvanê Mafe didin bikarkirin, gava ku Piştvanê Mafe wan beramberî heryekî dide bikaranîn û gava ku tu Kes wan beramberî wî nade bikaranîn. Wetov pêwistî bi hin lihevhatina qanûna ve tête biderkevtin, da ku mafe ligel erkan bêtin bilihevkirin û dadwerî ji bona ser berên xwe bête bivegerandin.

Di zîneta serûştî de, ya ku têde hemû bi hevbeşî ve tête bidîtin, min ji tu Kesekî re tişteke nedaye bisozkirin û jibervêjî ve ez beramberî tu Kesekî bi deyindar ve nayêm biderkevtin; ez bes û bi tenha ve wî tiştî ji bona yekekî din didim bidan, yê ku ew ji bona min bê sûd tête bidîtin. Di zîneta civakî de, ya ku têde hemû mafe di rêya qanûnê têtin binîşankirin, bi wî corî ve nayête biderkevtin.

Lêbelê di dawîya dawî de magelo qanûn çiyê? Tanî ku Merov wê bes

û bi تنها ve bi gotina têgihiştina Mitaphysisch -pişt Serûştîyê- bide bikaranîn, hîç gavekê danava wêna nayête birewşenkirin û gerjî Merov bikaribe bide bigotin, bê ka qanûna seruştî çiyê, tevlivêjî de dê Merov nikaribe bide bizanîn, bê ka qanûna dewletê çiyê?

Der pêş de min dayite bigotin, ku li ser danavek taybetî de hîç vîneke giştî nayête bidîtin. Ev danava taybetîyî hanê bes û bi تنها ve bi dewletê ve tete bivegirêdan yanjî ew bi wê ve nayête bivegirêdan. Ew bi dewletê ve nayête bivegirêdan, Weha vînek, ya ku dewlet tede ne bi beşdar ve tete biderkevtin, nikare beramberî dewletê jî bi giştî ve bête biderkevtin; belam heger ku ew danava hanê bi dewletê ve bête bivegirêdan, belê weha ew jê pişkekê dide bidurustkirin. Wetov di navbera beşê tevde û pişka wî de pêwendîyek tete bipêkhatin, ya ku ew du beşê cuda ji wan dide bidurustkirin, ku heryekê ji wan beşekî dide bidurustkirin û ev beşê hanê bi xwe jî ve ji beşê tevde dide bikêmkirin. Heger ku ji beşê tevde jî beşek hate bikişandin, ew nema bi beşê tevde ve tete biderkevtin û tanî ku ev pêwendîya hanê bête bidirêjkirin, nema bêtir beşekî tevde tete bidîtin, lêbelê du beşên nemîna hev di perçên xwe de têtin bimayîn. Jivêjîve tete biderkevtin, ku vîna yekî beramberî bi vîna yekekî din ve tevlivêjî ve bi giştî ve nayête biderkevtin.

Lêbelê di gava ku tevaya Milet li ser tevaya Milet de bide bibiryardan, ew bes û bi تنها ve guh bi xwe ve dide bidan û pêrejî weha pêwendîyek xwe dide bidurustkirin, weha bêyî ku ew hîç perçekirineke tevdeyî bide bidurustkirin, bes û bi تنها ve ew di navbera tevaya danavê de li jêr dîtinekê de û di navbera tevaya danavê de li jêr dîtineke din de tete bipêkhatin. wê gavê ew danava hanê, ya ku Merov li ser de dide bibiryardan, wetov bi giştî ve nala vîne tete biderkevtin, Vîna ku ew wê dide bibiryardan û vî karê hanê bi xwe jî ve ez bi qanûnê ve didim binavkirin.

Gava ku ez didim bigotin, ku danava qanûnan hemîşe bi tevayî ve tete biderkevtin, weha ez pêdidim bimebestkirin, ku qanûn Jêrdaran bi giştî ve û pêrabûnan bi xwe jî ve li ber çavên xwe de didin bidanîn, bi servajîvêjî ve ew tucarî Merovekî nala yekekî û herwehaji tucarî jî pêrabûneke taybetî li ber çavên xwe de nadin bidanîn. Li gora vîna de belê qanûn dikare bide binîşankirin, ku di serhevgerîtin re dikarin bêtin bipeyda kirin, belam ew nikare wan ji bona Merovekî bi nakirî ve bide

bidan. Qanûn dikare gelek çînyên Neşînvânê Dewletê bide biafirandin û hêjbêtir ew taybetîyan bide bidanîn, ji bona yên ku ew ji bona nava van çînyan dikarin bêtin bikevtin, belam ew nikare wergirtina vî Kesî yanjî filan Kesî di çînyekê de bide bifermankirin. Ew dikare Serdarîyeke Padîşahê û Cîneşînyeke Dondeyî ji bona ser Textê Srdarîyê bide binîşankirin, belam ew nikare Padîşahê bide bihelbijartin û nejtî ew dikare Malbateke Padîşahî bide binavkirin. Bi gotinekê ve: Pêrabûna her karekî vegirêdayî bi Neferekî yekane ve ji desthilatîya Qanûndanînvanan ve hatîye bikişandin.

Li ser bingehê vê nerîna hanê de Merov xweser dide bidîtin, ku Merov nema ji bona pîrskirinê tete biniyazmendîkirin, bê bi kê ve qanûn tete bigirêdan; jiber ku qanûn bi karê vîna tevayî ve têtin biderkevtin, herwehajtî nejtî tete bipîrskirin, magelo Şahzade di ser qanûnan re tete biderkevtin, jiber ku ew jî bi Endamê dewletê ve tete biderkevtin, hêjkêmtir nayete bipîrskirin, magelo qanûn dikare bi bêdadwerî ve bête biderkevtin, jiber ku hîç Kes bi beramberî xwe jî ve bi bêdadwerî ve nayete biderkevtin û herwehajtî nejtî gerjtî ku Merov ji alîyekî de beramberî qanûnan him azad û himjî sertewandî tete biderkevtin, jiber ku ew qanûnê hanê bes û bi tenha ve navrokên vînen bawerîyên me didin biderxistin.

Hêjdûrtir tete bidîyarkirin, jiber ku qanûn tevaya vîne dide biderxistin, ya ku ew danavê bi hev re dide bivekirin û jiber ku derxistina fermandarîyekê ji bal Merovekî, dibejî ku ew kîjtî bête biderkevtin, tucarî ew bi qanûnê ve nayete biderkevtin, wehajtî gerjtî çî Serwer li ser daneveke tekanejtî de bide bifermandarîkirin, wetov ew bi qanûnê ve nayete biderkevtin, lêbelê ew bi fermandarîyeke Fermandarîyê ve tete biderkevtin û wisa ew bi karekî Serwerîyê ve nayete biderkevtin.

Jibervêjtî ez her dewletekê ji bal qanûnan ve serdarîkirî bi Komarê ve didim binavkirin, gerjtî çijî rengê Serpereştîyê jî bête bidîtin, ya ku ew ji xwe re dide bixwestin; jiber ku bes û bi tenha ve der vê zîmeta hanê de kara dewletê tete biparastin û her kar û barek nala kar û barê dewletê tete binîşankirin. Her Serdarîyeke rewayî bi Komarî ve tete biderkevtin¹. Bê ka Serdarîyek çîye, dê ezê wê di pişt re jî bidim

¹Ez di bin vê peyva hanê de ne bes bi Komareke Aristokratî yanjî Demokrasî têtîm biliberkevtin, lêbelê bi her Komarekê ve têtîm biliberkevtin, ya ku ew ji bal Vîna

bixuyanîkirin.

Qanûn bi rastî jî ve bes û bi tenha ve mercên avanîkirina civakîyî dewletê didin biderxistin; Miletê, yê ku ew li jêr saya qanûnan de tête bijîyandin, divê ew bi xwe jî ve bi sazendeyê wan ve bête biderkevtin; bes û bi tenha ve ji wan re tête bidîtin, yên ku ew xwe di nava civakekê de didin biyekkirin, ku ew mercên civakê bidin birêkûpêkxistin. Belam çilo divên ew wê bidin birêkûpêkxistin? Magelo dê ew wê li ser lihevhatineke tevayî de di encamê remaneke dakeftî de ji nişkê ve bidin bikirin? Magelo Laşê -Körper- siyasî destikekî dare, da ku ew vînen bawerîyên wî bidin biderxistin? Çi Kes dê bikare wî bi pêwistîyên daxwazkirî ve bide bixemilandin, da ku biryaran di pêşekî de bidin binivîsandin û wan bidin bidazanîn, yanjî dê çawa ew wan bide biderxistin, gava ku ew xwe bi pêwistî ve bidin bikirin? Çawan dê komeke kor, ya ku ew pir caran nizane, bê ka ew çî dide bixwestin, jiber ku ew kêr dizane, bê ka çî jêre bi başî ve tête bidîtin, xwe bikaribe bide bidîtin, pêrabûneke wetov mezin û wetov tevlihev nala rêstikekê ji qanûnguzariyê bide biencamkirin? Ji xwe re Milet hemîşe başiyê dide bixwestin, belam ew hemîşe wê ji xwe re nade binaskirin. Vîna tevayî hemîşe rast tête biderkevtin, Lêbelê bi tenê ve biryar, ya ku ew vîna tevayî dide birêvebirin, ne hemîşe bi têrbûn ve rewşen tête bidîtin. Merov divê jêre danavan wetov bihêle bide bidîtin, nala ku ew têtin bidîtin, tanî radeyekî wetov mîna ku ew jêre divên bêtin biderkevtin. Merov divê jêre rêya rast bide binîşandan, ya ku ew ji xwe re lê dide bigerandin. Merov divê wê ji xapandinê di rêya vîna yekane de bide biparastin. Merov divê jêre wargehan û deman nêzîktir li ber çavan de bide bidanîn û jêre navtêdana niha û pêşbînîya berjewendîyan di rêya metirsîyên dûr de û bedkarîyên poşandî de bide bitirazûkirin. Yekane başiyê didin bidîtin, ya ku ew wê didin biavêtin, Tevayî başiyê dide bixwestin, ya ku ew wê nade bidîtin. Hemû bi hev re mîna hev niyazmendî yekekî dibin, yê ku ew ji

---

tevayî ve ango ya ku ew ji bal Serdarîyekê tête biderkevtin, Serdarîya ku ew ji bal qanûnê tête birêvebirin. Da ku Serdarî bi rewayî ve bête biderkevtin, divê ku ew ligel Sewer de bi yek ve neyêtin biderkevtin, lêbelê divê ku ew bi Nokera wî ve bête dbierkevtin; wêçaxê jî dê Padîşahî jî bi xwe jî ve bi Komarî ve bête biderkevtin. Vêna ez dê di nivîsta din de bixwazim bidim bidiyarkirin.

bona wan rêyê dide binîşandin. Ji bona yekanan divê Merov li ser wan de bide bineçarîkirin, ku ew vînên xwe li gora hiş bidin bikirin. Ji bona tevayê divê Merov wê ji bona nasîna wî tiştî bide bigihandin, yê ku ew wî ji xwe re dide bixwestin.

Wêçaxê di Laşê Civakê de -Gesellschaftskörper- ji dîtina giştî yekbûna biryarê û vînê tête biberzkirin û di encamê vêna de rast û durust bihevkerîna beşên yekane bi hev re û di dawî de berztirîn hêza giştî tête bidîtin. Ji vê bi neçarî ve Qanûnguzarek tête biderkevîtin.

Derîyê Heftem

Qanûnguzar -Gesetzgeber-

Da ku ji bona xweşîya Miletan bi kartirîn bingehên civakî ve bêtin bipeydakirin, ji bona vêna canekî bilind dihate bipêwistkirin, yê ku wîna tevaya derdên Merovan didate biberçavkirin û ew bi xwe jî ve jê azad dihate biderkevtin, ya ku ew ligel her pêwendîyeke vegirêdayî de ligel serûştîya me de dihate biderkevtin û ya ku wî tevlivêjî de ew bi hûrtirîn ve dida binaskirin; yê ku bextiyarîya wêna bi me ve nayête bigirêdan û yê ku wî tevlivêjî de xwe ligel bextiyarîya me de didate bimijûlkirin; yê ku wî di dawî de bi derbasbûna zeman ve hîmê bi nav û banga xweyî ayinde ve date bidanîn û di sedsalekî de li ser de dida bikarkirin, da ku di sedsalekî din de mêweyên karê wî bêtin bixwarin¹. Belê hebûna Xwedanwendekî dihate bipêwistkirin, da ku ew ji bona Merovan qanûnan bidin bidan.

Ev encamkirina hanê bi xwe jî ve, ya ku Galikola ew ji rastîyan dayite biderxistin, werjî Aflaton ew ji mafe dayite biderxistin, da ku ew Merovan nala Neşînvane Dewletê yanjî Padîşahan bide binîşankirin, piştî ku wî di nivîsta xwe de li ser serdarîyê de dayite bigerandin².

---

¹Miletek wêgavê tête binavûbangkirin, gava ku Qanûnguzarîya wîna ber bi kevtinê ve dide bidestpêkirin. Merov nizane, bê ka çiqasî ji derbasbûna salan de Destûra Likurgs bextiyarîya Siparta dayite biderxistin, berî ku li ser Siparta de di Yunana din hatîye biaxivtin.

²Mebesta Roso di vir de li ser nivîsta Aflaton de di nivîsta wîyî Dewletê -Der Staat- de tête biderkevtin. Ev ji giringtirîn nivîstên Aflaton tête biderkevtin. Çawan evaya li nik Aflaton wehaji Ramyarî -Die Politik-li nik Aristo de tête biderkevtin. "Min ev nivîsta hanê li bajarê Monîxê de di 24. 10, 1961 de bi 19.80 Markê Elmanî ve date bikirin, ev buhayê hanê ji bona Xwendevanekî pir giranbû, yê ku jê re bi neçarî ve firavîn pir caran bi giranî ve dihate biderkevtin û di vê roja hanê de li ser rûpelê wê de min ev dayite binivîsandin: "Çiqasî ez kêfxweşbûm, gava ku min ev nivîsta hanê dayite bikirin. Hêvîya min eve, ku ez wêna rojekê ji bona zimanê Kurdî (Zaravayê Kurmancî) bidim biwergêrandin. Salih".

Ev xwena xweşî hanê berî sîûşes salan niha hêdî hêdî xwe nêzîka bicîanîna

Heger ku rast bête biderkevtin, ku Şahzadeyekî pir hêja Merovekî pir kêm lêtête birasthatin, ez nizamim, magelo dê yek Qanûnguzarê hêja çi Merov bête biderkevtin? Yê pêşî divê bes û bi tenha ve li ser wê rêçê de bide biçûyîn, ya ku yên din li ser wê de dabûn biçûyîn. Yê Duwem mîna Hostayekî têtê bidîtin, yê ku wîna mekîne dayite bipeydakirin û yê din ku ew bes û bi tenha ve bi Karker ve têtê bidîtin, yê ku ew wê dide bivêxistin. Montesquieu -Montiskiye- dide bigotin: "li nik pêkhatina Civakê de Serokên Dewletê Destûrê didin biderxistin û li paş de ew Destûra hanê Serokên Dewletê dide biperwazîkirin."

Kî mêrxasîyê di xwe de dide bidîtin, ku ew ji bona Miletê Destûrekê bide bidan, divê ku ew bikaribe bide bihestkirin, ku pêrejî ew dikare serûştîya Merovan bide biveguhertin û her Kesekî, yê ku ew bi xwe ve bi yekcar ve û bi tevayeke heyî ve têtê biderkevtin, ji bona beşekî ji tevayeke mezin bide biperwazîkirin, da ku ew Kesê hanê ji vê tanî radeyekî ji xwe re jînê û hebûnê bide biwergirtin. Divê ew di xwe de bide bidîtin, ku ew suwarkirina Mirov ji bona xurtkirina hêza xwe dikare bide biveguhertin û ew ji dêlva hebûna laşî û azadîyê, ya ku em tevde wê ji serûştîyê ji xwe re didin biwergirtin, bes û bi tenha ve tanî radeyekî bi hebûneke sincî ve bidin biveguhertin. Bi kurtî ve divê ew ji Merov wan hêzên pêve girêdayî jê bide bisitandin, da ku ew wî bi hêzên din ve bide bixweddarîkirin, yên ku ew ligel serûştîya wî de bi nenas ve têtin biderkevtin û yên ku ew bêyî piştgirtina yekekî din nikare wan bide bikaranîn.

---

xwe dide bikirin.

Li paş wergerandîna vê nivîsta Roso de nivîsta Ramyarîya Aristo ji bona wergerandîna li ber destên min têtê bidîtin. Herwehaji di nava bernameya wergerandîna min de ligel Şerefname Bedlîsî de Dewleta Aflaton û Felsefa Mêjûwa Hêgîlî ji têtê bidîtin; da ku tarîya Buhuşata Evsana Ereba di nava mejîyê me de bête bitarumarkirin û wêneyekî Cihanêyî nuh bi saya Felsefa Zerdeştî, kilasîkîyî yunanî û Pêla Vejanîne ve di nava serên me de bête biafirandin, da ku ew wê dema tarîyî dirêj di nava Buhuşata Evsana Ereba de ji bona ser sergoyê mêjûwê bide biavêtin û ji nû ve careke din jî Miletê Kurd di Rojhilata Navîn de nala hemû Miletên vê dunyayê azad, serbixwe û bextîyar di nava Dewleta Kurdistanê perest de bête bijîyandin. Belê ev karê perestî hanê bi armanca jîna min ve têtê biderkevtin, na hêjbêtir ew bi merovanîya min bi xwe ve têtê biderkevtin; jibervêjî ez ji bona xwendîna ewropa hatim biderkevtin. Cuma

Çiqasî ev hêzên serûştî bêtin bimirin û binabûdkirin û çiqasî mezin û hergavî hêzên wergirtî bêtin bidîtin, weha deha jî destûr girawkirî û baştirîn têtê biderkevtin. Evaya dide biderxistin, heger ku her Neşînvaneke bes û bi tenha ve di rêya tevên din de tiştêkî din têtê biderkevtin û xurtir têtê bidîtin û gerjî xurtbûna wergirtîyî tevayî mîna jimara xurtbûna serûştîyî hemû Kesan bête biderkevtin yanjî ew jê bêtir bête biderkevtin, wêçaxê Merov dikare bide bigotin, ku Qanûnguzarî xwe di bilindtirîn deqa başbûnê dide bidîtin, ya ku ew dikare bi wê ve xwe bide bigehaştin.

Qanûnguzar -Gesetzgeber- di her warekî de Merovekî bêhempa di nava dewletê de têtê biderkevtin. Gerjî ku ew werjî di rêya hozanîya xwe de divê bête bidîtin, wehajî nekêmtirjî ew di rêya karmendîya xwe de jî divê bête bidîtin. Ew ne bi bikarên serdarîyê ve û ne jî bi serwerîyê ve têtê bivegirêdan. Ev karmendîya hanê, ya ku ew ji bona civakê destûrê dide bidan, bi xwe jî ve ne nala beşekî ji destûrê têtê biderkevtin. Ev bi karekî taybetî û bilind ve têtê biderkevtin, yê ku tu têkelya wî ligel fermandarîya merovanîyê de nayête bidîtin; jiber yê ku fermandarîyê dide bikirin, divê ku ew qanûnan nede binîşankirin, wehajî ne jî yê ku ew li Mirovan de dide bifermandarîkirin, ku ew qanûnan bide bidanîn; jiber ku dê ev qanûnên hanê bi bûkên dildarîya wî ve bêtin biderkevtin û dê ew pir caran bes û bi tenha ve nedadwerîya wîna bidin bidirêjkirin; ew tucarî nikaribe xwe jê bide biparastin, ku armanca kara wîna dê perestîya karê wî bide bişelûkirin.

Gava ku Lykurg -Likurg- ji bona welatê xwe qanûn datin bidanîn, di pêşîya pêşî de wî xwe ji ser Textê Padîşahîyê de date bidaxistin. Li nik piranîya bajarên Yunanî de bi reweştî ve dihate biderkevtin, ku ew amadekirina qanûnên xwe ji bona nava destên Bêganane bidin bisipartin. Komarên Bajarên Îtalîyî nuh jî ev reweşta hanê pircaran jî didan bihawîkirin; wehajî Genf -Cinêf- jî li dû vê reweşta hanê de hate biçûyîn û ew pê hate bibextiyarîkirin¹. Roma di

---

¹Kî Calvin -Kalvin- bes û bi tenha ve nala Theologen -Zanistvanekî Ayînê- bide bidîtin, ew pir kêr li ber berên firehbûna zanistî wîna de têtê bikevtin. Amadekirinên Yasayên meyî dûrbîn, yê ku di amadekirina wan destekî wîyî bilind têtê bidîtin, ji bona wîna jî wetov nav û nîşan datin bianîn, mîna ku jêre nivîsta wîna "Uterweisungen in der christlichen Religion" -Fêrkirinên li ser Ayîna Filetîyê de- dayite bianîn. Çiqasî vejandî dem jî ji bona rûmetkirina me ji bona Xwedan bikaribe bi xwe re bide bianîn,

pêla dema xweyî zêrinî de hemû tawankarîyên sitemkarîyê di nava dawa xwe de ji nû ve şiyarbûna wan dida bidîtin û wê xwe nêzikî nemanê dida bikirin; jiber ku desthilatîya qanûnguzarîyê û dewletê di nava wan destan de bi xwe ve dihate biyekkirin.

Jibervêjî Dezemvîrn -Dêzsemverin- tucarî ji xwe re mafê ji bona xwe nedidan bidan, ku ew bes li ser bingehê hêza xwe de qanûnekê bidin biderkirin. Wan ji Milet re didan bigotin: "Hîç pêşneyarek me bêyî destûra we nikare hinera qanûnê ji xwe re bide biwergirtin. Romino, hûn bi xwe ve bi xwedanê qanûnan ve têtin biderkevtin, yên ku ew divên we ber bi bextîyarîya we ve bidin bîajotin!"

Yê ku ew qanûnan dide biamadekirin, jibervêjî jê re tu mafeyê qanûnguzarîyê nayête bidîtin, yanjî divê jêre ew mafeyê hanê neyête bidîtin û Milet, gerjî ku ew bivêjî, nikare bi tu cirekî jî ve ji vî mafeyê neveguhezî bête bidakevtin; jiber ku li gora Peymana Kevnarî de bes û bi tenha ve vîna tevayî yekanan didin bierkkirin û evayajî dikare xwe piştî bi dengdana azadîyî Milet ve rast û durust bide binîşankirin, magelo vîna yekanan ligel vînen tevayan de ligel hev de tête bilihevkirin. Tevlivîjî ku min evaya dabû bigotin; lêbelêjî bi başî ve tête biderkevtin, ku ev careke dinjî bête bidubarekirin.

Li gora vê de Merov di karê qanûnguzarîyê de du tiştên bi diyarî ve nebiyekirî ve dide bidîtin; yek jê hinera merovanîyê bêtir ji pêrabûnan û ji bona bicîanîna wêna hêzek tête bidîtin, ya ku ew bi hîç ve tête biderkevtin.

Di vir de jî dijwarîyeke din xwe dide biderxistin, ya ku jêrejî guhpêdanek divê bête bidan. Şahreza, yên ku ew beramberî Milet bi zimanê xwe ve ji dêlva zimanê wî ve dixwazin bidin bikaranîn, dê bê karîn bêtin biderkevtin, da ku ew xwe li ber wî de bidin bixistin. Pir reman nahêlin, ku ew xwe tucarî bi zimanê Milet ve bidin biveguheztin. Ji bona dîtinên tevayî û herwehajî ji bona armancên dûr bi wî şeweyî jî ve ev xwe di ser têgihîştina Milet de didin biderxistin. Jiber ku her Kes bes û bi tenha ve li wê bernameya serdarîyê de li gora kara xwe de lê dide bipiştgirtin; weha ew pir bi dijwarî ve tête

---

dê bîrwerîya vî Merovê Gewre di nav me de hergav bête biparastin, tanî ku evîndarîya welêt û azadîyê di nava cerg û hinavên me de neyêtin bitemirandin.

biliberkevtin, bê ka çi qazanc dê jêre di rêya qanûnên baş de bêtin biderkevtin, yên ku ew jêre hergav desttengîyan didin bidurustkirin. Da ku Miletê di pêkhatina xwe de ji bona bingehên saxlemî di siyaseta dewletê de bête bidilbijandin û da ku ew li dû rêzanên bingehîyî mafeyên dewletê de bikaribe bête biçûyîn, dê bête biniyazmendîkirin, ku jêre bête bigotin, ku kêrkin ji dêlva hoyê têtê biderkevtin, ku canê civakê, yê ku ew divê bi karê destûrê ve bête biderkevtin, ew bi xwe ve destûrê dide binivîsandin û ku Merov berî pêkahtina qanûnan weha bûn û bê ka ew di pişt re di rêya wan de çilo divên bêtin biderkevtin. Jiber ku weha Qanûnguzar ne zordarîyê û ne jî hêzadakirinê dikare bide bikaranîn, weha divê ew bi neçarî ve pena xwe ji bona desthilatîyeke pêrûniştî ji rêstikeke din bide bibirin, ya ku ew bi bê zordarî û bi bê pêbawerîkirin xelkê ligel xwe de dide birakişandin, belam ew wan dide birazîkirin.

Ev rêstika hanê bi xwe bû, ya ku wê li Kalên Miletan de di hemû rojgarîyan de dida bizordarîkirin, ku ew xwe ji bona nava bextê Xwedan bidin bipenakirin û ew Xwedanan ji jîrîtiya xwe bidin biperestkirin, da ku pê Merov bi azadî ve jêre serê xwe bidin bitewandin û nîrê bextîyarîya dewletê ji ber xwe ve bixwazin bidin bihilgirtin û ew wehaji serên xwe ji bona qanûnên dewletê mîna qanûnên serûştîyê bidin bidanîn û ew bi wê desthilatîya hanê ve di durustkirina Merovan de û di durustkirina dewletê de pê bêtin birûniştin.

Ev dîtina bala, ya ku ew xwe di ser lênerîna Merovên sade re dide biberzîkirin, wetov têtê biderkevtin, ku biryarên wêna ji bona Qanûnguzar mayîne di nava peyvên wîna de didin bixistin, yên wetov ku ew xwe di rêya jîrîtiya merovanîyê de nahêlin bêtin bihejandin, yên ku ew di rêya saya Xwedawendîyê de Merovan li dû xwe de didin birakişandin. Bi tenha ve ev nekarê her Kesekî ye, ku ew Xwedanan bihêle bidin biaxivtin yan jî bawerîyan bide biafirandin, heger jî ku ew xwe ji wan re bi Wergervan ve bide biderxistin. Canê bilindî Qanûnguzar ew bi sersûrandin ve bi tenha xwe ve têtê bidîtin, yê ku ew xêzanîna wîna divê bide binîşanîkirin. Her kes dikare temînîyan li ser berên kevîran de bide neqîşkirin yan jî percoyekî ji xwe re bidin bikirin yan jî bi dan û sitendineke veşartî ve ligel Xwedanîyê de xwe pê bide bipayekirin yan jî balindeyekî bide bifêrkirin, ku ew tiştêkî di

guhên wî de bide bixwendin, yanjî ku ew tiştêkî dinî pûç ji bona xapandina Milet ji xwe re bide bipeydakirin. Kî xwe bes û bi tenha ve ligel Kesên mîna vanan de bide bidîtin, belê ew dikare di lihevraştinê de komêkê ji Dînan li dora xwe de bide bicivandin, lêbelê dê ew tucarî nikaribe Şahîşahîyekê bide bidurustkirin û dê her karekî wîyî mêrxasîyê ligel wî de bi lez ve bête binabûdkirin. Canbazîyên hîç û pûç tucarî pêwendiyêke mayînî nadin bidurustkirin. Qanûnên cihutîyê û herwehajî qanûnên musulmantîyê, yên ku ew hêjî hemîşe têtin bidîtin, ji sedsalan de di nîvê dunyayê de didin biserdarîkirin. Ew hêjî tanî vê roja me jî mezinbûna Peyamberên xwe didin biderxistin. Di dema ku Feylesufekî bi paye ve yanjî korekî Bendewar di wan de bes û bi tenha ve Sextekarên bextiyar dide bidîtin, Merovê dewletîyî rast û durust di destûrên wan de jîrbûneke mezin û bêhempa dide biberçavkirin, ya ku ew dam destgehên mayînî didin bizindîkirin.

Merov ji van tevan hêjî bi vegirêdana Warburton bi min ve ji bona encamgirtinê nayête bipêwistkirin, ku li nik me de siyaset û oldarî armanceke bi hev re ji xwe re didin biwergirtin, lêbelê bes û bi tenha ve li nik pêkhatina Miletan de yek ji bona ya din nala destikekî dide bikarkirin.

Derîyê Heştem

Milet

Mîna ku Hoste berî bicîanîna avanîkirina avanîyeke mezin li bingehê avanîyê de dide bitemaşekirin û bilêvenerandin, da ku ew bibîne, magelo dê ew bikaribe giranîyê bide bihilgirtin, wetov Sazvanekî Şahrezayî Dewletê bi vî corî ve nade bidestpêkirin, da ku ew weha qanûnên baş bide biderkirin, belam ew di pêşî de dide biezmonkirin, gelo Milet, yê ku ew ji bona wîna wan qanûnan dide binîşankirin, bi tuwana ve tete biderkevtin, ku ew wan bikaribe bide bihilgirtin. Li ser vî bingehê hanê de Platon -Eflaton- date binayînîkirin, ku ew ji bona Arkadien -Arkadyen- û Kyrenäern -Kurênêrin- qanûnan bide bidan, wî didate bizanîn, ku ev herdu Miletên hanê zengîn bûn û wan nikarîbûn xwe li ber wekhevîyê de bidana bigirtin; jibervêjî ve Merov li Kreta -Kirêta- de qanûnên baş û Merovên bed didate bidîtin, jiber ku Minos der barê qanûnguzariya xwe de bes û bi tenha ve ligel Miletê bedkar de xwe didate bidîtin.

Bi hezaran ji Miletan ve, yê ku wan tucarî nikarîbûn qanûnên baş ji xwe re bidana bihilgirtin, li ser rûwên zemînê de dane biriqandin û bi xweji ve yê wetov, ku wan dikarîbûn qanûnên baş ji xwe re bidana bihilgirtin, wan bes û bi tenha ve di tevaya mêjûwa hebûna xwe de di demeke pir kurt qanûnên baş ji xwe re dane bihilgirtin. Mîna Merovan piranîya Miletan bes û bi tenha ve di cuwanîya xwe de bi dilbijîna fêrîkirinê ve têtin biderkevtin; belam di pîrbûnê de nema ew têtin bibaşîkirin. Piştî ku reweştan cihên ji xwe re datin bigirtin û lênerînan rehên xwe ji xwe re datin biavêtin, weha pêran tete bidîtin, ku wan bidin biveguhertin, ew him bi tirs ve û himjî bi bêşûd ve tete biderkevtin. Milet carekê nikare ji xwe re bide bidîtin, ku Merov ji bona kêmanîyên wî dest bide biavêtin, da ku Merov wan ji ser rûwê zemînê bide binabûdkirin. Milet di vir de mîna Nexweşekî serhişk û tirsonek tete biderkevtin, yê ku der awirpêkevtina Pijişik de diranên wî têtin bilihevkevtin.

Mîna ku hin ji bêmaran serên Merovan didin bigêjîkirin û bîrê

ji wan didin bitalankirin, wisajî di rojgarîyên peydabûna dewletê de jî hin qonaxên demên dildarîyî pir germ bi ber wê ve têtin bikevtin, yên ku di wan de şûreş ji bona Miletan kêreke wetov dide bikirin, mîna ku hin tengavî ji bona Merovên yekane didin bikirin û şermezarî beramberî dema çûyî de şûna jibîrkinê ji xwe re dide bigirtin. Qonaxên demên wetov, yên ku di wan de di rêya cengên navxweyî de ew dewleta sûtandî ji nava arîyê de ji nû ve tête bivejandin û ew ji xwe re hinera ciwanîyê ji nûve dide biwergirtin, piştî ku wê di pêşî de xwe bi dijwarî ve ji nava pencên mirinê date birizgarîkirin. Wetov bi serê Sparta ve di dema Lykurgs -Likurg- û bi serê Roma ve piştî derkirina Tarquinier -Tarkiyunir- ve hate biderkevtin û wisajî di vê dema me de jî ew bi serê Holanda û Siwêsra ve piştî derkirina Sitemkarên xwe hate biderkevtin.

Belam ev rûdanên wisa pir bi kêm ve têtin biderkevtin; ew ji rê kevtine, bingehê wan hemîşe di zîneta taybetîyî dewletê de tête bikevtin. Ew wehajî dê ducarî li nik yek Miletî de nikaribin xwe bidin biderxistin, dibe, ku Miletêk xwe bes û bi tenha ve bikaribe bide birizgarîkirin, gava ku ew xwe di zîneta sitemkarîyê de dide bidîtin; belam ew nema dê bidikaribe vê bide bikirin, gava ku hêza dewletêyî hiştinê hatibe bipûçkirin. Di pişt re şer û mer dikarin wî bidin binabûdkirin, bêyî ku şureş bikaribin careke din wîna bidin bizîvirandin û ew jihev tête bivekevtin û ew nema bêtir tête bidîtin, gerjî bendên wîna jî bêtin bişikendandin; ji wê bihnê de Mîrzayekî din jêre ji dêlva Azadvanekî pêwîst tête bipeydakirin. Ho Miletên azad! Vê rêzanê hanê ji xwe re jibîrnekin: "Merov dikar ji xwe re azadîyê bide bisitendin, belam careke din Merov nikare wê bi destên xwe ve bide bivexistin!"

Merov di navbera Xortanîyê û Zarotîyê de dide bicudakirin, belê ji Miletan re herwehajî ji Merovan re dema Xortanîyê yanjî, gerjî ku Merov bivê, dema sitewandinê tête bidîtin, berî ku Merov serên xwe ji qanûnan re bide bidanîn. Bi tenha ve nasîna sitewandina Miletêkî hemîşe ne bi hêsanî ve dikare bête biderkevtin; belam hegerjî ku Merov berê wê pêşbînîya nasîna wêna bide bikirin, karê kirî bêncam tête biderkevtin. Miletêk di pêla pêkhatina xwe de dikare bête bifêrkin, Miletêkî din hêjî piştî bi dehan sedsalan ve nikare bête bifêrkin. Rus dê nikarbin carekê rast durust bêtin bibajartîkirin. Peter

-Pêterê Şahê Rusîyî Mezin. Cuma - Canekî wî hawakirinê hebû, belam jê re belîmeyerê rast û durust nedihate bidîtin, ya ku ew bi afirandin ve tête biderkevtin û ew ji nebûnê hemûyî dide bidurustkirin. Hin tiştên destavêtîyên wî başbûn, belam piranîya wan ne di cihên xwe de dihatin bidîtin. Wî date bidîtin, ku Miletê wî bi barbar ve dihate biderkevtin, belam wî bi carekê ve ji xwe re nedida bidîtin, ku Miletê wî ji bona gihandina bajartîyê nehatibû bisitewandin; wî dixwest, ku ew wî bi bajartî ve bide bikirin, mîna ku wî dixwest, ku ew wî bes û bi tenha ve bi kurmê cengawerîyê ve divabû bida bixistin. Wî dixwest, ku ew wî di pêşî de bi Elman ve û bi Ingilîz ve bide bikirin, belam divabû, ku ew wî di pêşî de bi Rus ve bida bikirin. Wisa wîna nehişt bête bikirin, ku pêrabûnên wîna carekê ji caran bêtin biderkevtin, bê ka ew çawan dikarîbûn bihatana bidîtin, gava wî di guhên Rusan de dida bixwendin, ku ew dê ew bin, yê ku ew nebûn. Evaya wetov tête biderkevtin, mîna ku Mamostakî Firensî ji Şagirdê xwe re weha dide bibîrxistin, ku ew dê di zarotîya xwe de ber bi pêş ve bête bikevtin, belam di mezinbûna wî de hiç karek dê ji destên wî neyêtin biderkevtin.

Şahîşahîya Rusî dê bixwaze ku ew Ewropa ji xwe re bide bikolekirin û ew dê bi xwe jî ve bête bikolekirin. Teter, yê ku ew dê wê bidin bijêrdestkirin yanî dirawsebûna wê bidin bikirin, dê ew bi Mîrzayê wê û yê me ve bêtin biderkevtin. Ev pêşkevtina hanê ji min re bi bêberlêgirtin ve tête bidiyarîkirin. Hemû Padîşahên Ewropî bi hev re didin bikêrkirin, da ku ew vê pêşkevtina hanê bidin bipelekirin.

Derîyê Nehem

Derbarê Derîyê Derbasbûyî de

Mîna ku serûştîya bedena Merovekî lihevhatî de sînora jêre têtê bidanîn, ya ku ew bes û bi tenha ve ji bal bedena Merovekîşîşman de yanî ji bal bedena Merovekî Qurpizkî de têtê bibêsînorkirin, wetovjî beramberî baştirîn suwarkirina dewletekê sînorên firehbûnê têtin bipeyda kirin, ya ku ew divê jêre bête bihebûn kirin, da ku ew wetov mezin neyête biderkevtin, ji bona ku ew bikaribe bi başî ve bête biserdarî kirin. Herwehajî divê ew wetov ne pir bi biçûkî ve bête biderkevtin, da ku ew bi karîn ve bikaribe bête biderkevtin, ku ew xwe di rêya xwe de bikaribe bide bihiştin. Di her laşekî -Körper- siyasî de berzîrîneke hinerê têtê bipeyda kirin, yê ku ew divê xwe di ser wê re nede biçeng kirin û ew xwe ji wê berzîrîya hinerê di rêya mezinbûnê xwe de pir caran jê dide bidûr kirin. Herçi pêwendîya dewletê bêtir xwe bide bifireh kirin, weha deha bêtir ew têtê bisist kirin û bi giştî ve dewleteke biçûk tanî radeyekî xurttir ji dewleteke mezintir têtê biderkevtin.

Hoyên bêjimar vê rêzana hanê didin bieşkerekirin. Di pêşî de li nik dûrbûnê mezin de dê serpereştî bêtir bête bidijwarî kirin, mîna ku giranbûnek di dawîya zendê hilgirtîyî dirêj de bi sengîntir ve têtê biderkevtin. Ligel bêtirbûna dam û destgehên wê de dê destên wê bêtirjî ji kar bêtin bisist kirin; jiber ku di pêşî de ji bona her bajarekî serpereştîyeke wî têtê bidîtin, ya ku xercîya wê ji bal Milet ve têtê bidan, herwehajî li nik her melbendekê jî de evaya têtê bidîtin, ya ku jêre divê Milet xercîya wêna jî bide bidan. Bi vî corê hanê ve divê xercîya her ostandarekê, herwehajî ji bona heremeke mezinê serdarîyê, ji bona Şardaran û Şûngirên Şahîşahîyê bidin bidan. Bi bêtirbûna firehbûna Serpereştîyê hemîşe xercîya wê têtê bigirantir kirin û ev jî bi serûştî ve li ser kîsên Miletê belengaz de têtê bikirin; di dawîya dawî de jî xercîya serpereştîya Balayî Dewletê têtê bidîtin, ya ku ew hemî dide bidaqurtandin. Weha girabûna baceyên pir her û her piştî Jêrdaran didin bixûz kirin. Di rêya pîrbûna van dam û destgehên cudan

de neku dê Milet baştir bête biserdarîkirin. Weha rewşa Milet bi vî rengê hanê ve bedtir têtê biderkevtin, dê ew baştir bihata biderkevtin, heger ku Milet bes û bi tenha ve xercîya serpereştîyeke bi tenha ve bida bidan. Ji bona xercîya rûdanên gewreyî mezinî din de bigir tu yarmetîyên din nayêtin bidîtin û hegerjî ku Merov ji bona xercîya wan bi rastî jî ve bête bineçarîkirin, wêçaxê dewlet hergav xweser xwe li ber nemana xwe de dide bidîtin.

Evaya bi tevdeyî ve hêjî nayête biderkevtin: Serdarî nebes tenê zordarîyê û bilezbûnê kêmtir dide biderxistin, da ku ew parastina qanûnan bide bipasewanîkirin, li zordarîkirinê de ber lêbide bigirtin, bedkarîyan nehêle bêtin bikirin, pêrabûnên serhildanan serên wan bide bitewandin, yên ku ew dikarin li dûrtirîn hereman de bêtin birûdan, lêbelêjî Milet Hevsardarên xwe bi dostên xwe ve nade bidîtin, yên ku ew wî nadin bidîtin. Milet welatê xwe wetov dide bidîtin, ku ew jê re mîna cîhanê têtê biderkevtin û ew Welatîyên xwe wetov dide bidîtin, yên ku ew jêre bi pîrbûn ve nala Bêganan têtin biderkevtin. Ji bona heremên wisa cuda ji hev ligel cudabûnên reweştên xwe de û dûrbûnen wan ji hev di nava çar semtan de, yên ku ew nikarin mîna hev rengê serdarîyê ji xwe re bidin bihilgirtin, bi carekê ve nikarin qanûnên mîna hev ji xwe re bidin bidîtin. Qanûnên cuda bi xwe ve di nava Miletan de metirsîyê û tevlihevbûnê didin bidurustkirin, yên ku ew li jêrserdarîya yek karmendîyê û pêwendîya hergavî de têtin bijîyandin, yên ku ew serdanên hevdû didin bikirin û ji hevdû jî Jinana didin bianîn û jiber ku ew li jêr saya reweştên cuda de têtin jîyandin, belê ew nizanin, magelo dê lidûhiştîyên Bavên wan ji wan re bêtin biparastin? Di nava jimareke wisa mezin de ji Merovên nenas ligel hevdû de, yên ku ew ji bal cihê balayê serdarîyê de têtin biyekkirin, jîrbûn têtin bigorkirin, qencî nayêtin bidîtin û bedkarî nayêtin bisizakirin. Karên sipartîyên bi karmendên gewre ve ew wî bi çavên xwe ve nadin bidîtin; jiber ku dewlet ji bal Karmendên Biçuk ve têtê biserdarîkirin. Di dawîya dawî de hemû pêrabûn dewletê ji bona bextiyarîya Milet bê par dimînin, yên ku ew ji bona parastîna desthîlatîya serdarîyê têtin biniyazmendîkirin û jiber ku weha pir ji Karmendên dût ji navînîyê xwe ji wan didin bivedizandin yanjî wan di serguhên xwe re didin biavêtin, ew bê kelk têtin bihiştin; hêjîbêtir bigir Kesek ji bona liberxwedana dewletê nema têtê bidîtin. Bi vî rengê

hanê ve laşekî siyasîyî wetov suwarkirîyî mezin di bin giranîya xwe de bi hev re tête biperçiqandin.

Ji alîyekî din de divê dewlet ji xwe re bingehê girawkirî bide bidurustkirin, yê ku ew jêre xurtbûnê dide bixelatkirin, da ew xwe li ber dijwarîyan de bikaribe bide bigirtin, yên ku hebûna wêna dê li ser wê de bidin bineçarîkirin; jiber ku hemû Milet tanî radeyekî bi xwedanê hêzeke navînî ve têtin biderkevtin. Dibe, ku ew vê hêza hanê hemîşe ligel hevdû de bidin bikêrkirin û ew li ser kêsên Hesmayên xwe de ji bona firehbûna xwe bidin bixebatkirin, mîna ku babîsok xwe didin bifirehkirin. Halo Reben ber bi tirsan ve têtin birakişandin, da ku ew ji bal Xurtan ve bêtin bidaqurtandin. Hîç Kesek xwe nikare bi rengêkîtir ve bide biparastin; jibil ku ew xwe ligel tevan de di nava şeweyekî tirazûkirî de bide bidîtin, ev tirazûkirina ku ew givaştinê ji bona hemû alîyan bigir mînahev dide biderxistin. Jivê bi diyar ve tête biderkevtin, ku belê hoyên ji bona firehkirina dewletê û herwehaji hoyên ji bona biçûkkirina wê têtin bidîtin. Belê bi jîrbûna Merovê dewletê ve tête biderkevtin, ku ew di navbera vî hoyî yanjî yê din bide bihelbijartin, ji yê ku ew ji bona parastina dewletê bi baştir ve tête bidîtin. Bi giştî ve dikare bête bigotin, ku hoyên pêşî bi derveyî ve û himjî bi endazî ve têtin biderkevtin û hoyên diger bi hundurî ve û himjî bi hişmendî ve têtin biderkevtin. Di pêşî de divê ji bona destûreke saxlem û xurt bête bixebatkirin û divê Merov piştî xwe bêtir bi hinerê ve bide bigirêdan, ya ku ew ji serdarîyek baş tête biberzkerin û piştî xwe ne bi wan destikan ve bide bigirêdan, yên ku ew ji heremeke mezin têtin biderkevtin.

Belê hin ji dewletên rêxistîyên wetov hatine bidîtin, yên ku destûrên wan bi neçarî ve ji bona vegirtinan didatin bipalpêdan û ew ji bona mayînên xwe dihatin bineçarîkirin, ku ew xwe hergav bidin bimezinkirin. Gerjî çiqasjî ew ji bona vê neçarîya sersûrandina hanêjî bi payebûn ve dihatin biderkevtin, belê weha di lutke mezinbûna wan de dema neçarbûna herifandina wan hate bieşkerekirin.

Derîyê Dehemîn

Derbarê Derîyê Derbasbûyî de

Merov dikare Laşekî -Körper- Siyasî¹ bi du şeweyan ve: wî li gora firehbûna heremê û pîrbûna Milet de bide bipîvandî. Di navbera van herdu pîvanan de pêwendiyêke dururst xwe ji bona nîşankirina rastîya mezinbûna dewletê dide bidîtin. Merov dewletê didin bidurustkirin, erd û zevî Merovan binandikin. Pêwendî bi vî rengî ve wetov xwe dide biderxistin, ku erd ji bona xwedîkirina Tudeyên xwe divê bête bitêrkirin û weha pir Merov divê li wêderê de bêtin bijîyandin, li gora ku erd dikare wan bide bixwedîkirin. Di vê wekhevîna pîvanê de berzbûna hêza pîrbûna Miletê heyî têtê biderkevtin. Heger ku herem pir mezin bête bidîtin, wisa parastîna sînoran bi dijwarî ve têtê biderkevtin, çandinî bi kêm ve têtê bikirin, berê çandinîyê di ser niyazmendîyê re têtê biderkevtin; evanan di pişt re bi hoyê cengên liberxwedanê ve têtin bidîtin. Bi servajî vî corî ve dewlet bes û bi tenha ve bi kêfa Hemsayên xwe ve têtê vegirêdan, da ku ew kêmasîyên xwedîkirina xwe ji xwe re bide bipeydakirin û di vir de careke din hoyên cengên hêrîşîkirinê têtin bidîtin. Her Miletê, yê ku jêre ji ber zînetê wî bes û bi tenha ve helbijartina di navbera bazirganîyê û cengê de têtê bidîtin, rast û durust bi lawaz ve têtê biderkevtin û ew bi Hemsayên xwe ve û bi rûdanan ve têtê bigirêdan û jêre hebûneke tevlihev û kurt têtê bidîtin. Yan dê ew bi serzal ve bête bikirin û zînetê xwe bide biveguhertin, yanjî dê ew bi binzal ve bête bikirin û bête binabûdkirin. Bes û bi tenha ve di rêya biçûkbûnê de yanjî mezinbûnê de ew dikare xwe azad bide bihiştin.

Pêwendîyek rast û durust di navbera firehbûna zemînê û jimara Merovan de, bê kanî ew çilo dê ji bona hevdu bidin bitêrkirin, xwe nikare bide bijimarîkirin; jiber ku rûçikên codayî zemînê, berzbûna

---

¹Mebest di peyvên Laşên yanjî Libatên -Körper- Siyasî de her gav bi têgihiştina Dam û Destgehên Dewletê ve têtê biliberkevtin. Cuma

berê hatina wêna, serûştîya çandinîyên wêna, kêra avûba, ev hemû bi xweji ve weha bi cudabûn ve têtin bidîtin, mîna ku xwîngermbûna Xelkên wê ji bi cudabûn ve têtin biderkevtin, ji yên ku beşek ji wan li ser zevîyên bi xêr û bêr ve têtin bijîyandin, belam ew kêr didin bixuwarin û bivexuwarin û beşê din li ser zevîyên berkêm de têtin bijîyandin, belam ew zor didin bixuwarin û bivexuwarin.

Hêjbêtir divê li pîrbûna yanji kêmbûna beranînên zikên Pîrekan de bête bitemaşekirin, yên ku ew di pîrbûn yanji kêmbûna Milet de didin bikêrkin, divê li rûçikên taybetîyê welêt de bête bitemaşekirin, di dawîya dawî de ji divê li tuwanebûna karîne de bête biguhpêdan, ya ku Qanûnguzar di rêya dam û destgehên xwe de hêvîya kêra wêna ji xwe re dide bikin, weha ku ew dadkirina xwe ne li ser diyar de, belam li ser pêşbînîyê de dide bipîştikin, divê ku ew ne ligel serjimara nihayî Milete de, belam ligel wê serjimarê de bête birawestandin, ya ku ew li gora serûştîyê de divê pê bête bigihaştin. Di dawî ji de corên dinê bêjamr têtin bidîtin, ku di nava wan de rewşên taybetîyên welêt didin bibaşkin, yanji ew didin bihiştin, ku Merov heremeke mizintir dide bivegirtin, ya ku ew bêtir ji niyazmendîyê tete bidiyarkirin.

Di nava cihekî çiyayî de divê Merov xwe li ser heremeke mezintir de bide bibelavkin, jiber ku tede zengînbûnên sereştîyê ji dar û mêrgan kêmtir didin bixwestin. Li gora serpêhatîyê Pîrekên çiyayî berên zikên wan ji Pîrekên deştîyan bêtir têtin biderkevtin û herwehaji di nava cihên bi car û newal ve deşt kêr têtin biderkevtin, yên ku ew belê bes û bi tenha ve ji bona çandîyê bi baştir ve têtin biderkevtin. Di kenarên deryayî de bi servajîvêji ve Merov dikare bi xwe ji ve di navbera zinaran û cihên xîzî kêr berhatî de tenîşt bi tenîşt ve bête bijîyandin; jiber ku li vêderê de nêçîra masîyan cihê piranîya hatinên keşt û kalên çandîyê dikarin bidin bigirtin. Xelkên kenarên deryayî bi neçarî ve xwe bi serhev de têtin bivegivaştin, da ku ew xwe ji keleşên deryayî bidin biparastin, herwehaji ji Merov re bêtir kêr tete bidîtin, ku Merov Milet bêtir ji bona nava kolonîyan bide bibarkirin.

Ji van mercên pêwîst ji bona pêkanîna Miletê divê Merov hêjbêtir yekekî din ji bi ser wan ve bide bivekin, belam yê ku ew ji alîyê xwe de nikare bide bikin, ku ew hîç cihê mercekî ji mercên din ji xwe re bide bigirtin, belam tevlivêji de bêtir vî mercî mercên din

hemû bêkêr têtin biderkevtin: xweşîtyê û aşîtyê divên bêtin bizalkirin; jiber ku dema xurtbûna dewletekê nala dema pêkanîna sipahêkî tête biderkevtin, ya ku Merov têde deha kêmtir bi liberxwedan ve tête biderkevtin û deha hêsantir tête binabûdkirin. Merov dê li nik bê rêk û pêkbûna bi carekê ve baştir liberxwedanê ji dema vekelandinê bikaribe bide bikirin; jiber ku her yek di cihê xwe de di nava rêz û movikên xwe de tête bidîtin û ew xwe ne li gel tirsê de dide bimijûlkirin. Heger di demên wetov kelandî de ji nişkê ve cengek, birçîbûnek yanjî serhildanek bête bivêkevtin, weha dewlet bi bêrizgarî ve jihev tête bikevtin.

Bi rastî jî ve pir serdarî di demên wetov bahoze de hatine bipêkhatin, belam di pişt re ev serdarîyên hanê bi xwe bûn, yên ku wan dewlet dane bitarûmarkirin. Hergav Talankerên Text demên wetov tevlihev didin bianîn yanjî bi kêmanî ve ji wan didin bikarkirin, da ku ew li jêr tirsê giştî de qanûnên wêrankirinê bidin bicîanîn, yên ku Milet li nik bihneke bihiş de tucarî dê ew ji xwe re nedana biwergirtin. Helbijartina bihnê ji bona sazkirina dewletekê yekeke ji girawtirîn nîşan tête biderkevtin, ya Merov têde karê Qanûnguzarekî ji karê Zodarekî dikare bide bicudakirin.

Kîjan Milet ji bona wergirtina qanûnan bi karîn ve tête biderkevtin? Her Miletêk tête bidîtin, yê ku ew di rêya yekitîyeke nejadî, berjewendî de yanjî di rêya lihevhatinekê de bi yek ve tête bidîtin û yê ku wî hêjî rastîya nokerîya qanûnan ji xwe re nedaye bihilgirtin; Miletêk ku ew hêjî ji bal reweştan û evsanan de nehatîye bişêrêzkirin, yê ku pêwistîyî bi tirsê ve nayête bidîtin, ku ew dê di rêya hêrîşekê de ji nişkêve bête biperçiqandin, yê ku ew destdirêjîya navbera pevçûnên Hemsayên xwe nade bikirin, yê ku ew beramberî her yekekî bi tenha xwe ve dikare liberxwedana xwe bide bikirin yanjî yekekî ku ew dujminên xwe bi piştgirtina hinên din ve dê bikaribe bide bezandin. Miletêk, yê ku di nava wî de her libatek ji tevan re bi nasîn ve dikare bête biderkevtin û Merov bi hilgirtina barekî sengîn ve ji bona tu kesekî nayête bineçarîkirin, ji bil wî barê ku her Merovek dikare ji xwe re bide bihilgirtin. Miletêk, yê ku ew ji alîkarîya Miletên din dikare bête bidakevtin û alîkarîya wî bi xwe jî ve ji bal her

Miletekî din de dikare jê bête bidakevtin¹, yê ku ew ne bi perîşan ve û nejî bi dewlemend ve têtê biderkevtin û bi xwe ve bi çavtêr ve têtê bidîtin. Di dawî de ew bi Miletekî ve têtê biderkevtin, yê ku ew xurtbûna Miletekî kevnar ligel dilbijandina xwendina Miletekî nuh de dide biyekkirin.

Çi karê qanûndanînê dide bidijwarîkirin, bi kêmtir ve karê bi cînîna wêna û bi pirtir ve karê nabûdkirina wêna lê dide bidijwarîkirin û kêmbûna biserkevtinê reha xwe di nayînkirinê de dide biderxistin, ya ku ew sadebûna serûştîyê ligel niyazmendîyên civakê de ligelhevdû de dide biyekkirin. Tevlivêjî de ev hemû mercên hanê bi kêm ve li nikhevdû de têtin bidîtin; jîbervêjî kêm dewlet bi xwedanê destûrek baş ve têtin biderkevtin.

Di Ewropa de hêjî welatekî bi rêk û pêk ve ji bona danîna qanûnên baş têtê bidîtin, ev di girava Korsika de têtê biderkevtin. Mêrxasî û damana vî Meletê pehlewan, yê ku wî ji bona wergirtina azadîya xwe careke din dabû biderxistin, bi hêjabûn ve lê dihate bitemaşekirin, ku yekekî ji Şahrezevanan ew dida bihînkirin, bê ka çawan divê ew azadîya xwe bide biparastin. Ez piçekî dibînim, ku dê ev girava biçûk carekê jî serî li Ewropa de bide bisûrandin².

¹Heger du Miletên hemsî bêtî alîkarîya hev nekaribin yarmetîya xwe bidin bikin, wetov dê ji bona yê pêşî zîneteke gelekî pîs û ji bona yê duwem pîr zîneteke bi tîrs ve bête biderkevtin. Her Neteweyekî bi hiş ve dê di rewşên wisan de her tiştekî bide bikin, da ku ew ya din bi lez ve ji vê bestandina hanê bide birizgarîkirin. Komara Thlascala -Talaskalayî- di nivî nava Şahîşahîya Meksîko de dixwest, ku ew xwe bê Xuwê bide bihiştin, ji dilva ku ew xuwê ji xwe re ji wan bide bikin yanjî bi belaşî ve ji xwe re ji wan bide biwergirtin. Jîrvanên Talaskalan di nava vê merdbûna hanê de werîsê fetisandina xwe ji xwe re didatin bidîtin. Wan azadîya xwe ji xwe re datin biparastin û ev dewleta biçûk di dawîya dawî de bi hoyê rûxandina Şahîşahîya mezin ve hate bikin, ya ku wê xwe di nava wê de bi dorlêgirtî ve dida bidîtin.

²Çend ev bîna biçûkî Roso rast û durust hate biderkevtin, gavav ku şureşa Firensî der 14. tîrmeha sala 1789 de hate bivêkevtin û di encamê wê de Napolyonê mezin hate bipedyakirin, yê ku ew ji girava Korsika bû. Wî tevaya neqşa ewropayî siyasî, zanyarî û civakî date biveguhertin. Belê wî di Rojhilata Navînî jî de û herwehajî di kurdistanê jî de date bikêrkirin; belam me nikarîbû mîna pêwîst jê sûd ji xwe re bida biwergirtin. Cuma

Derîyê Yanzdehemîn

Rêstikên Cudayî Qanûnguzariyê

Heger Merov lê bide bigerandin, di kûde de bi rastîjî ve berzîya xweşîya tevan tête bidîtin, çî armanca her rêstikeke qanûnguzariyê divê bête biderkevtin, weha Merov dê bide bidîtin, ku evaya xwe ber bi du danavên bingehî de di azadîyê û wekhevbûnê de dide birakişandin. Azadî, jiber ku her besteyeke her Merovekî hinereke mezinî wetov ji -Staatskörper- dam û destgehên Deletê dide bikişandin. Wekhevbûn, jiber ku azadî bêyî wêna nikare bête bihiştin.

Min di pêş de berberî vê dayite bigotin, bê ka azadîya Neşînvane Dewletê çîye. belê bê ka çî bi wekhevîyî ve tête bigirêdan, weha divê di bin vê gotina hanê de neyête biliberkevtin, ku hemû tanî radeyekî wekhevbûneke mezinê hinerê û herwehaji rast û durust dewlemendbûneke wetovjî mezin bi xwedan ve bêtin biderkevtin, lêbelê ku zordarî her zordariyeke din dide binayînîkirin û ku bes û bi tenha ve hinera qanûnê û cihên di dewletê de dikarin xwe bidin biderxistin, hêjbêtir divê ku hîç Neşînvane Dewletê wetov dewlemend neyête bidîtin, da ku ew ji xwe re yekekî din bikaribe bide bikirîn, yê ku ew weha bi perîşan ve tête biderkevtin, da ku ew xwe ji neçarî ve divê bide bifirotin¹. Evaya sînorkirineke mezin ji bona zengînbûnê û gewrebûnê dide bidanîn û herwehaji ew sînorkirinekê ji bona Merovên Biçûk jî ji bona nermbûna çavtengîyê û talanîyê dide bidanîn.

Vê wekhevbûna hanê hinek wêna nala xewnên siyasî didin

---

¹Ger Merov bixwaze dewletê bide bihiştin, wisa divê Merov dawîya deqên derveyî ji bona hev bikaribe bide binêzikkirin; wetov divê Merov rê ne bi pir Dewlemendan ve û jî bi pir Paresekvan bide bidan. Ev herdu di nava serûştîyê de bi du guruhên ne perçekirî ve ji hev têtin biderkevtin û yê ku ew mîna hev yweşîya giştî bi hev re didin bibergelemkirin. Ji yekê jî wan piştvanên zordariyê têtin biderkevtin û ji ya din Zordar bi xwe ve têtin biderkevtin. Di nava wan de hergav firotina azadîya giştî tête bidîtin. Yek ji wan azadîya giştî dide bikirîn û ya din wê dide bifiroştin.

bidîtin, yê ku ew di rastê de nikarin bêtin bidîtin. Hegerjî ku bedbûn bi neçarî ve jî têtê bikin, jivê têtê biderkevtin, ku Merov divê wê bi kêmanî ve nede bisînorkirin. Jiber ku di pêşkevtina rûdanan de her gav wêrankirina wekhevîyê têtê biderkevtin; jibervê bi xwe jî ve divê hinera qanûnguzariyê her gav ji bona wekhevîyê bête bidîtin, da ku ew wê bide bihîmkirin.

Bes û bi tenha ve danavên giştîyî her destûreke baş di her welatekî de divên ligora zînetên wî de bi renekî din ve bêtin biderkevtin, çî yê ku ew ligora rewşên cihî de yanjî ligora rûçikên Neşînvanan de têtin bimerckirin. Li ser van zînetên hanê de divê Merov ji bona her Miletêkî rêstikeke destûrîyî taybetî jêre bide biderxistin; hegerjî ku ew jî bi serê xwe jî ve ne wetov bi başî ve têtê biderkevtin; lêbelê ew ji bona wê dewleta bi navkirî ve bi baştirîn ve têtê bidîtin.

Ji bona nimûne, heger ku erd bi beyar ve û bi bê bêr ve yanjî welat ji bona Neşînvânên xwe ve bi teng ve bête biderkevtin, weha Destkar û pêşîsazî durustkirinên xwe beramberî kişt û kalên din didin biveguhertin, yê ku ew ji bona wan têtin binîyazmendîkirin. Belam bi servajîvêjî ve heger ku cihê we ji deştên dewlemend û ji car û nehêrên bi xêr û bêr ve têtê biderkevtin û ji we re li ser erdên wetov baş de Neşînvân bi kêm ve têtin bidîtin. Jibervêjî ve çandîniya xwe pîrbikin, ya ku ew Merovan pîr dike û xwe ji pêşîsazîyê dûr vegirin, ya ku ew bes û bi tenha ve valabûna welêt ji Merovan dide biencamkirin; jiber ku ew ji kêmên xelkên welêt têtin bipêkhatin û yê ku ew xwe li ser hin ji deqên welêt de didin bicivandin¹. Heger ku hûn li ser kenarên fireh û baş de dijîn, keştîyên xwe ji bona ser deryan bidin birêkirin, bazirganîyê û keştîgerîyê ji xwe re bidin bikin, wetov dê hûnê bêtin bigeşkirin, gerjî ev jî bes û bi tenha ve dê jê re hebûneke kurt bête bidîtin. Heger pêlên derya bes û bi tenha ve xwe li kenarên weyî teht û zinar de didin bixistin, wetov hûnê hov bimînin û xwe li ser masîyan

¹Weha Mîrza d, Argenson dibêje: ku hin ji berê Bazirganîya Derve ji bona Şahîşahîyekê bi giştî ve bes sûdên diyarkirî dide bigirawkirin; ew dikare hinan ji Bazirganîyan û herwehajî hinan ji bajaran bide bidewlemendîkirin. Belam Netewe bi tevayî ve jê bi kar ve nayête biderkevtin û jibervêjî ve Milet bi xwe jî ve jê bi bstir ve nayête biderkevtin.

de bidin bixwedîkirin; wetov bi vî corî ve dê hûnê bi aramî ve bêtin bijîyandin, belkîjî hûn baştir û bi rastî jî ve bextiyartir jî bêtin biderkevtin. Bi kurtî ve, ji bil rêzanên ku ew ji tevan re rast û durust têtin biderkevtin, ji bona her Miletêkî bingehêk têtê bidîtin, yê ku ew ji bona bi cîanîna wan qanûnan ve şeweyekî bi taybetî ve dide bixwestin û qanûnên wîna ji bona her Miletêkî din nikarin bêtin bikaranîn. Wetov di kevnar de Êbrîyan û di dema nuh de Areban ji xwe re oldarî bi danava bingehî ve didan bidanîn, li nik Etîniya de zanistî bi danava bingehî ve dihate bidanîn, li Kartago û Sur de bazirganî bi danava bingehî ve dihate bidanîn, li Rodos de hêza deryayî bi danava bingehî ve dihate bidanîn, li siparta de ceng bi danava bingehî ve dihate bidanîn û li Roma de mêrxasî bi danava bingehî ve dihat bidanîn. Nivîsvanê "Canê Qanûnan"¹ di nava pir nimûnan de date bixuyanîkirin, bê bi çi hunerekê Qanûnguzar destûrê li ser her yekekê ji van danavan de dide biberkirin. Divê destûra dewletekê bi rastî jî ve hîmkirî û hergavî bête bidîtin, weha divê Merov guh pê bide bidan, ku qanûn hergav di wan deqan bi xwe de ligel pêwendiyên serûştîyê de bêtin bisuwarkirin û ew wan bi xwe jî ve bes û bi tenha ve bide biderxistin, wan bide bitengalkirin û wan bide birastkirin. Belam heger Qanûnguzar, gava ku ew danava xweyî bingehî nede binaskirin, danaveke bingehîyî din ji xwe re dide bidanîn, ji bil ya ku ew xwe li ser serûştîya tiştan de dide biderxistin, weha danavek wîyî bingehî xwe ber bi bendîtîyê ve dide birakişandin û ya din xwe ber bi azadîyê ve dide birakişandin, yekek xwe ber bi zengînbûnê ve dide birakişandin û ya din xwe ber bi tengdestîya piraniya Tude ve dide birakişandin, yekek xwe ber bi aşîfîyê ve dide

---

¹Mebest li vê derê de Montesquieu -Montiskiyu- ye, yê ku ew der sala 1689 de hatiye bizayîn û der sala 1755 de hatiye bimirin. Ew ji gewreyê Felesofên Firensiyê Mafe têtê biderkevtin û ew ji Nivîsanên Siyasîyî têtê biderkevtin yên ku wan çepeliya zînetên siyasî û civakîyê dema Padîşahiya bi serê xwe ve date brûtûqûtkirin. Wî di nivîsta xweyî bingehî de "Vom Geist der Gesetze" -Ji Canê Qanûnan- (1748) fêrkirina Parvekirina Desthilatîyê didate biwênerîkirin û wî rengên Serdarîyan û Ganûnguzarî ji bona ser bingehên Ciyografi û pêwendiyên Civakî de didatin bivegerandin.

Montiskiyu ji alikî de û Can Cak Roso ji aliyê din de bi textkirvanên rê ji bona şureşa Firtensî der sala 1789 de têtin biderkevtin. Cuma

---

birakişandin û ya din xwe ber bi cengê û vegirtinê ve dide birakişandin. Di pişt re Merov dikare bide bidîtin, bê ka çilo qanûn hin bi hin xwe didin bipûçkirin û destûr tête bipîskirin û dewlet weha xwe bi dirêjî ve di nava nearamîyê de dide bidîtin, tanî ku ew tête binabûdkirin yanjî ew xwe bi carekê ve dide biveguhertin û ew serûştîya rast û durustî serdarîya xwe careke din ji nûve ji xwe re dide bivegerandin.

Derîyê Duwazdehemîn

Parvekirina Qanûnan

Da ku qanûn bêtin birêkûpêkxistin yanjî ji bona civatê baştirîn gewde jêre bête bidan, divên bi pêwendîyên cudan ve bête biguhpêdan. Di pêşî de: çi kêrkirina tevaya dam û destgehan -Körperligel herdu de bi xwe ve tete biderkevtin, ango kêrkirina pêwendîya giştî ligel giştî de yanjî pêwendîya Serwer ligel dewletê de tete biderkevtin: ev pêwendîya hanê, mîna ku em dê di pişt re bidin bidîtin, dê di rêya pêwendîya navbera Libatan de bête biavakirin.

Ev qanûnên, yên ku ew vê pêwendîyê didin rêzanîkirin, ji wan re qanûnên dewletê têtin bigotin. Heger ku ew li ser hiş de bêtin bingehkirin, rast û durust jî dê ew bi qanûnên bingehî ve bêtin binavkirin. Wetov heger ku di her dewletekê de bes û bi tenha ve rêyek û şeweyekî baş bête bidîtin, da ku ew bête birêkûpêkxistin, weha divê Milet, yê ku wî ew rê û şeweyê baş dayite bidozandin, xwe li ser wan de bide biragirtin. Belam heger rêstika bicîanînê pîs bête biderkevtin, çima divê Merov qanûnan, yên ku ew bi bergir ve dibin, bi baş ve bide bidanîn û wan nala qanûnên bingehî bide bidîtin? Di her rûdaneke wetovî pevçûnî de Milet bidesthilat ve tete biderkevtin, ku ew qanûnên xwe û ji wan jî baştirên wan jî bide biveguhertin, herger ku kêfa wî ji wê veguhertinê re bête bidîtin, da ku ew pê xwe bide bizîyanîkirin, ma ji kê re mafe tete bidîtin, ku ew wî ji vî karê hanê bide bidûrkirin?

Pêwendîya duwem di navbera Libatan de yanjî di navbera Libatan û tevaya dam û destgehan -Körper- de tete bidîtin. Ev pêwendîya hanê di navbera yên pêşîn de divê weha pir bi lawaz ve û ligel yên duwem de weha pir bi girêdayî ve bête biderkevtin, wetov ku heryek ji Neşînvânên Dewletê ji hemûyên din bi carekê ve azad tete biderkevtin û ew xwe beramberî bi civatê ve bi girêdaneke mezintir ve dide bidîtin. Herdu pêwendî jî hemîşe di rêya destikên wekhev de têtin bicîanîn, belam bes û bi tenha ve xurtbûna desthilatîya dewletê azadîya libatên xwe dide bigirawkirin. Di vê pêwendîya duwem de

kanîya qanûnên dewletêyî bajartî tête bikevtin.

Merov dikare hêjî pêwendîyeke sêyem di navbera Merovan û qanûnan de bide biberçavkirin û ev jî bi rasî jî ve nesertewandina beramberî sizadanîyê tête bidîtin û evaya jî nîşankirina sizadanîyê dide bikêrkirin, ya ku ew di bingeh de kêmtir şêweyekî taybetî ji qanûnan dide biderxistin, belam ew bi pirtir ve bi rêlibergirtin ve beramberî hemû yên din ve tête biderkevtin.

Ligel van hersê şêweyê qanûnan de şêweyê çaremîn jî tête biservekirin, ya ku ew ji tevan jî bi giringtirîn ve tête biderkevtin. Ev qanûnên hanê wetov têtin biderkevtin, yên ku ew ne li ser hesin yanjî mermer de hatine bineqîşkirin, belam ew di nava cerg û hinavên Neşînvânên Dewletê de hatine bineşînkirin, yên ku ew roj bi roj ve hinera nuh bidest ve didin bixistin; di gava ku hemû qanûnên din têtin biqertkirin yanjî bivemirandin, ew qanûnên din ji nûve didin bizindîkirin yanjî wan didin biveguhertin, ew Milet bi canê destûra wî ve didin bihiştin û ew li şûna zordariya desthilatîya giştî de bi xişkayî ve zoradriya reweştan didin bidanîn. Ez li ser rabûn û rûniştinan de, li ser reweştan de û bi tevayî ve li ser bîr û bawerîya giştî de didim biaxivtin, ya ku ew bi beşekî ve ji siyaseta dewletê tête biderkevtin, ya ku ew bi carekê ve ji bal Serdarên dewletê wetov bi nenasî ve tête biderkevtin, belam pêve tevaya bi serkevtina hemûyên din tête bigirêdan. Ew bi beşekî ve ji siyaseta dewletê ve tête biderkevtin, ya ku pê Qanûnguzarê gewre xwe bi dizî ve pir dide bimijulkirin, di gava ku ew xwe li ser fermanên yekane de bi êşkere ve dide bisînorkirin, yên ku ew jî bes û bi تنها ve gupika xanî didin biderxistin, belam jê xwe reweştên hêdî hêdî bi pêşkevtî ve kevirê cîgirîyî dawîyî didin bidurustkirin. Di nava van şêweyên cundan de bes û bi تنها ve qanûnên siyasî, yên ku ew rengê dewletê didin binîşankirin, cihên xwe di nava danava min de didin bidîtin.

Nivîsta SêyemNivîsta Sêyem

Berî ku em li ser rengên cûdayî serdarîyê bidin biaxivtin, em dixwazin liberkevtina rastîyê vê gotina "Serdarîyê" bidin binîşankirin, ya ku ew tanî niha hêjî nehatîye bixuyanîkirin.

Derîyê Yekem

Sersarî bi Giştî ve

Ez Xwendevanan di pêşî de li ser vê de didim biagehdarîkirin, ku ew vî derîyê hanê bi guhpêdan ve divê ji xwe re bidin bixwendin û dê huner bi destên min ve neyête bikevtin, ku ez wan Kesan bidim biliberxistin, yê ku li nik wan de guhpêdanî nayête bipeydakirin.

Her pêrabûnek azad du hoye jê re têtin bidîtin, yê ku ew ji bona peydakirina wêna bi hev re didin bikêrkirin. Yek jê canî ye û bi rastî jî ew bi vîne ve tete biderkevtin, ya ku ew biryarê dide bidan. Ya din laşî ye ango bi alîkarîya hinerê ve tete biencamkirin, ya ku ew wê bi rê ve dide bibirin. Gava ku ez ji bona ser cihekî herim, divê di pêşî de xwestîya çûnê bête bidîtin; duwem divên pê min ji bona wêderê de bidin bihilgirtin. Heger Merovek ku ew tawî tete biderkevtin, belam ew dixwaze bi rê ve bête bikevtin yanjî yekekî din tete bidîtin, ku ew dikare xwe bide bilivandin, belam ew naxwaze xwe bide bilivandin, ev herdu Merovên hanê dê di cihê xwe de bêtin bimayîn. Ji dam û

destgehên siyasî jî re ew hinerên hanê bi xwe ve jî têtin bidîtin: Merov di wan de wehajî di navbera hinerê û vînê de dide bicudakirin, Merov ya duwem li jêr navê Desthilatîya Qanûnguzarîyê de û ya pêşîn li jêr navê Desthilatîya Bicîanînê de dide bidîtin. Beyî bihevkerkirina wan ve tiştek nayête bikirin yanjî bi kêmanî ve di nava dam û destgehan de tiştek nayête bikirin.

Me date dîtin, ku Desthilatîya Qanûnguzarîyê di nava destê Milet de têtê bikevtin û bes û bi tenha ve ew jî bona wîna têtê bimaldarîkirin. Ji dariştinên rêzanên bingehên çûyî de bi hêsanî ve dikarin xwe bidin diyarîkirin, ku Tevayê mîna Qanûnguzarîyê yanjî Serwer nikarin jî bi Desthilatîya Bicîanînê ve bêtin bivegirêdan; jiber ku evaya bes û bi tenha ve xwe bi yekayekan ve ji karên mafê dide bimijulkirin, yê ku ew li derveyê berê qanûnê û herwehajî derveyê berê Serwer têtin bikevtin, ji berê ku jê bes û bi tenha ve qanûn dikarin bêtin biderkevtin.

Beramberî vîna desthilatîya dewletê bi wênerekî bidesthilatkirî ve têtê biniyazmendîkirin, yê ku ew wê ligel hevdu de didebihiştin û wê li gora birêvebirina vîna giştî de bi kar ve dide bixistin, yê ku ew pêwendîyê di navbera dewletê û Serwer de dide bipeydakirin, yê ku ew li nik kesîtiya dewletê de tanî radeyekî wê bi xwe dide bikirin, mîna ya ku pêwendîyê di navbera can û laş de li nik Merovan de dide bikêrkirin. Di dewletê de evaya bi hiştîtiya serdarîyê ve têtê biderkevtin, ya ku ew pir caran bi iştibah ve ligel Serwer de têtê biveguhertin, tevî ku ew bes û bi tenha ve nala Kolê wî têtê biderkevtin.

Belê ma êtir serdarî çiyê? dam û destgehekî navcîtiyê ye, yê ku ew di navbera Jêrdaran û Serwer de jî bona pêwendîyeke bi hevgerêdayî ve dide bikarkirin û yê ku ji bona wî bicîanîna qanûnan û parastina azadîya siyasî û bajarî têtê bisipartin.

Libatên vî dam û destgehî bi Karmendan yanjî Padîşahan têtin binavkirin û ji vanan re serdarî têtê bigotin û ji tevaya van dam û destgehan re navê Mîr têtê bigotin¹. Beramberî vîna Kesên ku dibêjin, karê, yê ku di rêya wî de Miletê serê xwe ji bona Serekê dewleta xwe

¹Weha Merov li bajarê Vênêtsiya bi Senatê -Pîremerd-ê "Mîrê Hêja" ve dide binavkirin, gerjî Doq ne li wêderê jî de bête bidîtin.

dide bitewandin, bi peymanekê ve nayête biderkevtin, tanî radeyekî ew rast dibêjin. Evaya bes û bi tenha ve pêsiptartineke, karmendîyeke ku Karmendên sadeyî Serwer bi navê wî desthilatîyê didin bikin, karên ku wî bi wan ve dayite bisiptartin û yên ku ew wan karan, heger ku kêfa wî xwest, dikare bide bisînorkirin, veguhertin û bicarekê ve bide bikişandin. Jiber ku jêdakevtineke wetovîyî mafeyî ligel serûştîya dam û destgehê civakê nayête bilihevkirin, weha ew dijî armanca bi hevgerêdana civakê ve tete biderkevtin.

Mîna serdarîyê yanî Serpereştîya Bala ez weha birêvebirina mafeyî ya Desthilatîya Bicîanînê didim binasîn û Mîr yanî Fermanrewayê ez wî Merovî yanî wan Merovan didim binavkirin, yên ku ew bi vê Serpereştîyê ve hatine bisiptartin.

Di nava serdarîyê de hinerên navcîtiyê xwe didin bipeydakirin, yên ku pêwendîyên wan endazîya giştî ligel giştî de û endazîya Serwer ligel dewletê de didin bidurustkirin. Ev endazîya dawî Merov dikare nala endazîyekê bide binîşankirin, ya ku ew hemîşe herdu Libatên derve bi hevrêjîyekê ve ligel hevdû de dide biderxistin, ya ku dabeşka hevrêjîya wêna bi Serdarîyê ve tete biderkevtin. Serdarî ji bal Serwer fermanan dide biwergirtin, ya ku ew di nava Milet de dide bibelavkirin; da ku dewlet tirazuwa xwe bikaribe bide biragirtin, divê hemû bête bihejmarîkirin, divê di navbera berkirinê yanî desthilatîya serdarîyê de bi serê xwe ve û di navbera berkirinê yanî desthilatîya Neşînvanan de, yên ku ew ji alîyekî de bi serwerî ve û ji alîyê din de bi jêrdarî ve têtin biderkevtin, wekhevbûn bête bimayînkirin.

Hêjîbêtir Merov nikaribe yekekê ji van hersê Libatan bide biveguhertin, bêyî ku di cih de endazîyê bide bitarûmarkirin. Heger Serwer bide sardarîkirin yanî Fermanrewayî qanûnan bide biderxistin yanî Jêrdar sertewandinê bidin binayînkirin, weha bi rêzan ve şer û hera têtin bivêkevtin. Desthilatî û vîn nema bêtir bi hev re bi başî ve didin bikarkirin û dewleta jihevkevtî bi vî şeweyê hanê ve ji bona nava destê Zordarê bi serê xwe ve yanî ji bona nava serberdabûnê tete bipengizandin. Wetov mîna ku di her endazîyekê de bes û bi tenha ve dabeşeke hevrêjî tete bipeydakirin, wehajî bi vî corîjî ve di nava dewletekê de serdarîyek baş tete bipeydakirin. Belam jiber hezarûyek rûdanan endazîyên Miletê dikarin xwe bidin biveguhertin, weha serdarîyên cudan nebes tenê ji bona Miletên cudan lêbelêjî ji bona yek

Miletî di demên cudan de dikarin bi başî ve û bi sûd ve bêtin biderkevtin.

Ji bona ji van pêwendîyên cudan, yên ku ew dikarin di navbera Libatên derve de bêtin bipeydakirin, tanî radeyekî remaneke diyar bête bidan, ez dixwazim serjimara Miletê nala nimûneyekê bidim bianîn, jiber ku ew bi hêsantirîn ve pêwendîyên derkevtî de dide biderxistin.

Em didin bidanîn, ku dewlet ji dehhezaran Nefer tete bipêkhatin. Serwer dikare bes û bi tenha ve di tevayê de û di giştî de lêbide bitemaşekirin; heryekê din bi servajîvêjî ve nala Jêrdarekî ji bona xwe bi tenê ve ji bona temaşekirinê tete biderkevtin. Li ser vê de Serwer reftara xwe beramberî Jêrdaran mîna dehhezaran beramberî yekî dide bikirin. Ev dide biderxistin, ku her yek ji Libatê dewletê bes û bi tenha ve navekî ji dehhezaran navên desthilatîya Serwer ji xwe re dide biwergirtin, tevî ku ew jî bi carekê ve li jêr desthilatîyê de tete bidîtin. Merov bibêje, ku Milet ji sedhezaran Merovan tete bipêkhatin, wetov cihê Jêrdaran bi vî rengî ve xwe nade biguhertin û heryek mîna hev tevaya serdarîya qanûnan dide bihilgirtin, di dema ku dengê wî ji bona ser sedhezaran nav de li nik nivîsandina qanûnan de û yek ji dehan kêmtir kêrê dikare bide bikirin. Di dema ku belê Serwer hemîşe bi yek ve tete bimayîn, weha endazîya Serwer bi pîrbûna serjimara Neşîvanên dewletê ve tete bimezinkirin. Ji vê tete dbierkevtin, ku azadî bi mezinbûna dewletê ve tete bikêmkirin.

Gava ku ez dibêjim, ku endazî tete bimezinkirin, weha ez di bin de têtîm biliberkevtin, ku ev xwe ji wekhevîyên dide bidûrkirin. Weha her ku endazî bi têtîhiştina jimargarî ve bi mezintir ve bête biderkevtin, wetov ew di karanînê de bi biçûktir ve tete biderkevtin. Di têtîhiştina pêşî de dê li gora endazîya jimarê lê bête bitemaşekirin û bi alîkarîya çarkirinan ve dê bête bipîvandin. Ligel yê dawî de li gora hebûna wîna de dê lê bête bitemaşekirin û li gora wîna de dê bête bitexmînkirin.

Herçend vîna yekanan ligel vîna tevayî kêmtir bête biderkevtin, ango ku herçend reweşt kêmtir ligel qanûnan de bête bisuwarîkirin, weha deha divê yektîya hinera fermanê bête bêtirkirin. Weha divê Serdarîyek, da ku ew bi başî ve bête dîtin, deha bêtir xurtir bête biderkevtin, herçend Milet bi jimartir ve bête biderkevtin.

Jiber ji alîyê din de mezinbûna dewletê ji bona Serpereştvanên

desthilatîya dewletê bêtir dilbijandinê û karinê dide bipêşkeşkirin, da ku ew desthilatîyê bi nebaşî ve bidin bikaranîn, weha divê Serdarî desthiltîyeke mezin ji xwe re bide biwergirtin, da ku ew Milet di nava sînorên wî de bide bihiştin û herwehaji daku Serwer ji alîyê xwe de jî bikaribe Serdarîyê bide bihevsarîkirin. Ez li vê derê de ne li ser bêsi-norkirineke desthilatîyê didim biaxivtin, belam li ser endaziya desthilatîya perçeyên cudayî dewletê ez didim biaxivtin.

Ji van herdu pêwendîyên ducarî tete biderkevtin, ku hergav hevrêje di navbera Serwer, Mîr û Milet de nebes tenê bigir bi remaneke dilbijandî ve tete biderkevtin, lêbelê ew bi encamê pêwistîya seruşîya dam û destgehên -Korper- siyasî ve tete biderkevtin. Hêjbêtir ji vê tete biencamkirin: ku Libatekî derveyî, yê ku bi rastî jî ve bi Miletê nala Jêrdaran ve tete biderkevtin, bi mayîneke mîna xwe ve tete bimayîn, belê ku bi yekê ve tete biderkevtin, weha divê, gerjî çend pêwendîya ducarî jî bête bibêtkirin yanjî kêmkirin, hevrêja sade bi wî rengî jî ve bêtkirin yanjî kêmkirin û di encam de dê Libatê dabeşkê jî bête biveguhertin. Ev dide bieşkerekirin, ku bi serê xwe ve hîç ne destura Serdarîyekê zor baş û bi neçarî ve baş tete bipeydakirin, lêbelêjî weha pir serdarî li gora cewhera xwe de dikarin cudan bêtin biderkevtin, mîna ku li gora mezinbûna wan jî de dewletên cudan bêtin biderkevtin.

Heger Merov vê rêstika hanê ber bi pêkenînê ve bide rakîşandin û bide bigotin, ku Merov, da ku ew vê dabeşka hevrêjê bide bidîtin û dam û destgehên serdarîyê bide bidurustkirin, li gora eşkerekirina min bes û bi tenha ve bi derxistina reha çarînkirinê ve ji Serjimarê tete bipêwistîkirin. Bersiva min wetov dê bête bivegerandin, ku ez vê jimara hanê bes ji bona nimûne bi tenê ve didim biwergirtin; ku pêwendî, yên ku ez li ser wan de didim biaxivtin, xwe ne bes bi tenha ve li gora jimara Merovan de dihêlin bêtin bijimarîkirin, lêbelê ew bi giştî ve xwe li gora çendûna kirinan de didin biderxistin, yên ku ew xwe ji komeke hoyan didin biderxistin. Hêjbêtir gerjî ku ez ji bona bêhnekê ji bona jimargarîyê hin peyvan pêve bidim bisipartin, tevliwêjî de ez baş dizanim, ku li nik hişdarîyên mezin de hîç girawkirinên jimargarîyê nikarin bête bidan.

Serdarî di biçûkbûnê de tete biderkevtin, çiyê dam û destgehên siyasî, yên ku ew di nava xwe de ji xwe re didin biwergirtin, bi mezin

ve tète biderkevtin. Ew caneke, ya ku ew tanî radeyekî ji bona Kesekî bi karînan ve hatîye bilidarxistin, ew bi jêhatî ve nala Serwer û bi bêliberxwedan ve nala dewletê ve tète biderkevtin, herwehaji ew bikarîn ve tète biderkevtin, ku ew di nava pêwendiyên din de ji hev bide bivekirin. Jê hevrêjîyeke nuh tète bipeydakirin û di vê de hemîşe careke din yekeke din tète bidurustkirin, li gora kenalê wêyî mîrî de tanî ku Merov di dawî de bi dabeşeke xweser ve tète bigihaştin, ango bi yek Serokî ve yanî bi yek berztirîn fermanrewayekê ve tète bigihaştin, ya Merov dikare ji xwe re di nava vê çûna hanê de nala yekekê di nava rêza şikestîyan û yekekê di nava jimarên de bide biremankirin.

Da ku em xwe di rêya pîrbûna peyvan de nedin bigêjkirin, em dixwazin xwe pê bidin bitêrkirin, ku em li serdarîyê de nala dam û destgehekî -Körper- nuh di dewletê de lê didin bimeyzekekin, yê ku ew ji Milet û herwehaji ji Serwer tète bicudakirin û ew nala Navcîvanekî di nava herduwan de tète biderkevtin.

Di nava van herdu dam û destgehan -Körper- cudabûneke diyar tète bipeydakirin, ku dewleta di rêya xwe de û Serdarî bes di rêya Serwer de tète bihebûnkirin. Bi vê ve vîna zalbûyî Mîr bes û bi tenhave yanî divê bi kêmanî ve bes nala vîna tevayî yanî nala qanûnê bête biderkevtin. Desthilatîya wî bes û bi tenha ve ya ku di wî de yektîya desthilatîya dewletê tète biderkevtin; çî gava ku ew ji hinera xwe li gora kêfa xwe de û azad karekî bixwaze bide bikirin, girêdana giştî dest bi sistbûna xwe dide bikirin. Gerjî werjî bête bikirin, ku Mîr daxwazeke wîyî taybetî tète bidîtin, ya ku ew dixwaze wê bide bicîanîn, mîna ku bi Serwer ve tète biderkevtin û ew ji bona bi cîanîna wêna desthilatîya dewletêyî di nava destên xwe de bide bikaranîn, da ku ew ji bona vê daxwaza taybetî sertewandinê bide bipeydakirin, weha mîna ku Merov di yek carê de bi xwedan du Serok ve bête biderkevtin, Yekek li gora mafê de û yê din li gora kirinê tète bidîtin, wisa dest bi cî ve yekîtîya civakê dê bihata bihilanîn û dê dam û destgehên siyasî bihatana bijihexistin.

Ji bona ku dam û destgehên serdarîyê tede bi rastî ve hebûn û jînê ji xwe re bidin biwergirtin û ew xwe ji dam û destgehên dewletê bidin bicudakirin, da ku hemû Libatên wê bi lihevhatî ve bidin bikêrkirin û li gora armancê de bikaribin bêtin bidîtin, ew bi ez bûneke

taybetîyî ve têtê biniyazmendîkirin, ew ji bona Libatên xwe bi hesteke tevayîyî xizmatîya bi hev re, bi hinereke xweyî taybetî ve ji bona parastina xwe û herwehajî bi vîneke wetov jî têtê biniyazmendîkirin. Ev hebûna bi taybetî ve daxwaza civînan, şewirdarîyan dide bikirin, da ku giftûgoyan bidin bikirin, biryaran bidin biwergirtin û herwehajî li ser mafe, li ser dadkirinê û diserhevgirtinan re bidin biaxivtin, yên ku ew bes ji bona Mîr ve têtin bihiştin û ew wetov Desteyê Bala deha bêtir bi avrû ve didin biderxistin, çiqasîjî ku ew pêtkirineke mezintir bi wê ve ji xwe re didin bikirin. Dijwarî di wir de têtê biderkevtin, ku ev pêkhatina jêrî tevayî di tevaya dewletê de divê bête birêkûpêkxistin, nabe, ku destûra giştî di rêya hîmkirina xweyî taybetî de bide biveguhertin. Divê hergav desthilatîya taybetîyî nîşankirî ji bona mana wîna ji desthilatîya dewletê, ya ku ew ji bona mana wê divê bide bikarkirin, bête bicudakirin. Bi kurtî ve, divê ku ew hergav li dar be, Serdarîyê ji bona Milet û ne Milet ji bona Serdarîyê bide bigorîkirin.

Tevîjî ku dam û destgehên çêkirîyî serdarîyê bi xwe jî ve karê dam û destgehekîyî çêkirîyî dîn têtê biderkevtin û ew ji bona xwe tanî radeyekî bes û bi tenha ve jîneke qerzdarkirinî û bi jêrkirî ve ji xwe re dide biwergirtin, weha ew dikare bi hinere kêmtir yajî bêtir ve û bi lez ve bide bireftarîkirin, ew xwe, mîna ku Merov dibêje, bi tendurustiyeyeke xurt yanî lawaz ve dide bidilxweşkirin. Di dawîya dawî de jî ew dikare, bêyî ku ew xwe ji armanca danîna xwe bide bidûrkirin, li gora şeweyê destûra xwe bêtir yajî kêmtir jê bide biwengerandin.

Ji van hemû cudabûnan bes û bi tenha ve pêwendîyên cudan têtin bipeydakirin, yên ku ew di navbera Serdarîyê û dam û destgehên dewletê de li gora lihevraştînan û pêwendîyên taybetî de divên bêtin bimayînkirin, yên ku di rêya wan de dewlet bi xwe ve jî dê bête biveguhertin. Jibervêjî ve dê pir caran baştirîn Serdarî jî bi kêmasî ve bête biderkevtin, heger ku pêwendîyên wê ne li gora kêmasîyên dam û destgehên siyasî de, yên ku ew bi wê ve têtin bivegirêdan, neyêtin biveguhertin.

Derîyê Duwem

Ji bîr û bawerîya ku ew rengên Serîdarîyî cudayî dide bipêkanîn.

Da ku ez bingehê giştîyî van cudanbûnan bi hev re bidim biberamberîkirin, divê ez li vêderê de di navbera bîr û bawerîyê û serdarîyê de bidim bicudakirin, mîna ku min berê di navbera dewletê û Serwer de dayite bicudakirin.

dam û destgehê -Körper- Balayî dikare ji jimareke mezin yanjî biçûk ji libatan bête bidurustkirin. Endazî di navbera Serwer û Jêrdaran de, mîna ku min dayite bigotin, weha mezin bû, çend Milet bi pîrbûn ve dihate biderkevtin. Li gora awireke pêxistîyî beramberkirî de Merov dikare vê bi vî rengî ve ji bona serdarîyê der barê Karmendan de bide bigotin.

Belê jiber ku tevaya hinera serdarîyê bi xwe jî ve hemîşe bi hinera dewletê ve tete biderkevtin, weha ew xwe tucarî nikare bide biveguhertin. Ji vê tete biencamkirin, ku ji bona wê, çend ku ew bêtir ji vê hinera hanê li ser libatên xwe de dide bikaranîn, deha kêmtir jêre tete bihiştin, da ku ew li ser tevaya Milet de bide bikêrkirin.

Çend serjimara Karmendan bêtir bêtin biderkevtin, deha lawaztir li gorê de serdarî tete biderkevtin. Jiber ku ev bi bîr û bawerîyeke bingehî ve tete biderkevtin, weha em dixwazin, ku em bi taybetî ve guh pê bidin bidan. Em dixwazin, wê weha bi diyar ve li gora karîne de bidin birewşenkirin.

Di Serpereştîya dewletê de em dikarin di nava Sê vînen bingehî cudan de jihev bidin biderxistin: Vîna pêşî, ya ku bi her Neferekî ve tete vegirêdan û ew bis û bi tenha ve xwe di berjewendîya wî de dide biderxistin. Vîna duwem, ya ku ew xwe bi tevayîkirina vîna Karmendan ve dide biderxistin, ya ku ew xwe bes û bi tenha ve ji bona ser berjewendîya Mîr dide birakişandin û ya ku Merov wê bi vîna Desteyan ve dikare bide binavkirin. Beramberî serdarîyê ev vîna hanê bi tevabûnê ve tete biderkevtin û ew beramberî bi dewletê ve, ya ku jê serdarî perçeyekî dide bipêkanîn, bi vîneke yekane ve tete biderkevtin.

Vîna sêyem ew bi vîna Milet ve yanjî bi ya Serwer ve têtê biderkevtin, ya ku ew beramberî dewletê nala giştî û herwehajî beramberî serdarîyê mîna perçeyekî ji giştî bi tevabûnê ve têtê biderkevtin.

Di baştirîn Qanûnguzarîyê de divê ji bona vîna yekanan yanjî Neferan hiç pêtbûnek neyête bidîtin, divê ew ji bona vîna dam û destgehên serdarîyê zor bi serûştîyeke jêrî ve bête bidîtin û vîna tevabûnê yanjî Serwer bi vî corî ve hemîşe divê bête bizalkirin û ew divê nala yek nişana xwe lêgirtinê ji bona hemûyên din bête bidîtin.

Li gora qanûneke serûştî de biservajîvênajî dê ev vînen cudan bi kêrvetir ve bêtin biderkevtin, çend ku ew xwe bi bêtir ve ligel hevdu de bidin biserhevkirin. Wisa hergav Vîna Tevabûnê -Allgemeinwille- bi lawaz ve têtê biderkevtin, Vîna dam û destgehên serdarîyê cihê duwem ji xwe re dide biwergirtin û Vîna Kesîyî Taybetî -Privatwille- ji xwe re cihê yekem dide biwergirtin, weha ku di nava serdarîyê de her Libatek di pêşî de bi xwedanê Kesîtîya xwe ve têtê derkevtin, di pişt re ew bi Kesê Balatîyê ve têtê derkevtin û di dawîya dawî de ew xwe nala Neşînvane dewletê dide bidiyarkirin, Yê ku ew xwe di cihêkî wetov de didin bidîtin, ku ew xweser tutiştî beramberî yasa û qanûnên dewletê nikarin bidin bikirin.

Di piştî vanê çûyî de heger ku Serdarî xwe di nava destên yek Neferî de bide bidîtin, wetov vîna kesîtîyî taybetî û vîna dam û destgehên serdarîyê bi carekê ve bi yek ve têtê biderkevtin û li ser vê de vîna sêyem bi berztirîn pileyê hinera xweyî hundur ve têtê bigihaştin. Wêçaxê bikaranîna hinerê bi pîvana vîne ve têtê vegirêdan û hinera pêwîstîyî serdarîyê bi neveguhertî ve têtê biderkevtin, wer ji vê têtê biencamkirin, ku di nava serdarîyan de, ya ku ew ji bal yekekî bi tenha ve têtê biserdarîkirin, bi kêrtirîn ve têtê biderkevtin.

Biservajîvêjî ve heger ku em serdarîyê ligel Desthilatîya Qanûnguzarîyê de bidin biyekkirin, em Serwer bi Mîr ve didin bikirin û hemû Neşînvanan wetovjî bi pir Kesên serdarîkirinê ve didin bikirin, weha dê vîna Deste -Standeswille-, jiber ku ew xwe di nava tevabûnê de dide bixistin, nema bêtir bi kêr ve bête biderkevtin, mîna ku berê jêre dihate bidîtin û ew dê ji bona vînen dinî taybetî hemû hinera xwe bide bihiştin. Weha dê serdarî xwe, tevî ku hinera wêyî bi serê xwe ve hemîşe wekxwe têtê bidîtin, di hinera xweyî kêmtirînî endazî yanjî kêrkirinê de bide bidîtin.

Ev pêwendîyên hanê bê gûman têtin biderkevtin û bitemaşekirinên din hêjbêtir ji bona derxistina rastîya wan têtin bidîtin. Merov ji bona nimûne ji xwe re dide bitemaşekirin, ku her Kesekî serdarkîrî di nava dam û destgehên xwe de -Körper- bi jêhatîtir ve ji her Neşîvanekî dewletê di nava yên xwe de tête bidîtin û ku bi vêjî ve vîna Yekane -Einzelwille- pir bi dûrtir ve kêrê li ser reftara serdarîyê de dide biderxist, ji kêra ku ji Serwer re li ser wê de tête bidîtin; jiber ku her Kesekî serdarîkirî bigir hergav karek ji karên serdarîyê pê hatîye bisipartin, di dema ku ji bona hîç Neşîvanekî dewletê bi tenha xwe ve kirina karekî ji karên Sewerîyî pê nehatîye bidan. Çend xwe li ser vê de dewlet bide bifirehkirin, deha bêtir hinera wêyî rastî tête bigewrekirin, gerjî ku ew jî ne li gora endazîya firehbûna wêna de tête biderkevtin. Belam heger dewlet mîna xwe hate bihiştin, wetov Serdarî ji xwe re dide sûdkirin, gerjî ku Karmend xwe pir jî bidin bêtirkirin, belê di vê de tu gewrebûna desthilatîyê nayête bidîtin; jiber ku ev hinera hanê bi dewletê ve tête bivegirêdan, ya ku jêre hemîşe pîvaneke mîna hev tête bidîtin. Bi vî rengê hanê ve endazîya xurtbûna yanjî kêrkirina serdarîyê xwe dide bikêmkirin, bêyî ku xurtbûna wêyî bi serê xwe -Absolut- yanjî rastî ve bikaribe bête bigewrekirin.

Hêjbêtir bi rastî ve tête biderkevtin, ku kar û bar bi hêdî ve têtin bikirin, herçend ku pêtir Xelk xwe pê bidin bimijûlkirin û Merov divê li nik pêsipartineke mezinî wisa de bi pêgirtina xwe ve li ser jîrbûna xwe de pir kêr piştê bi bext ve bide bigirêdan. Merov kêseke baş bi hêsanî ve dihêle ji nava destên xwe bête biberdan, wetov Merov di rêya remankirina bi dawî de pir caran mêweyê remana xwe ji nava destên xwe dide biwindakirin.

Wetov min xweset, ku ez bidim bidiyarkirin, ku dê Serdarî weha deha bête bisistûpistkirin, her ku çend Karmend bêtir bêtin bipirkin. Berfêvêjî min dabû bieşkerekirin, herçend ku Miletê mezin bête biderkevtin, divê weha deha desthilatîya bergîrîyê bête bigewrekirin. Jivê tête biderkevtin, ku endazîya Karmendan ligel serdarîyê de divê bi servajî endazîya Jêrdaran ve ligel Serwer de bête biderkevtin, ango, herçend ku deha dewlet xwe bide bimezinkirin, weha deha divê Serdarî xwe bide biçûktirkirin, Weha divê ligel bêtirbûna serjimara Milet de jimara Hefsardaran timî bête bikêmkirin.

87 Peymana Civakî

Belê li vêderê de ez bes li ser endazîya xurtbûna serdarîyê de û ne li ser rastîya endazîya wêna de didim biaxivitin; jiber ku bi servajîvêjî ve herçend ku Hefsardar bêtir bêtin biderkevtin, weha deha vîna wanî Desteyî -Standeswille- xwe ji bona vîna Tevabûnê -Allgemeinwillen- dide binêzîkîkrin, dema ku min di berê de dabû bigotin, ku li jêr yek Kesekî Balayî de ev vîna Desteyî bi xwe ve bes rûçikê vîna Yekanan -Einzelwillen- ji xwe re dide biwergirtin. Wisa Merov li alîyekî de dide biwindakirin, bê ka çî Merov bi rastî ve li alîyê din de ji xwe re dikarîbû bida qazanckirin. Di vir de hunera Qanûnguzar têtê bidîtin, ku ew bikaribe wê deqê bide binîşankirin, ya ku têtê hiner û vîna serdarîyê hergav endazîyê ligel hevdu de dide biparastin û ya ku ew têtê ji bona dewletê endazîya bi qazanctirîn ve dide bigirawkirin.

Derîyê Sêyem

Parvekirina Serdarîyan

Ji derîyê çûyî de tete bixuyanîkirin, çima Merov reng yanjî şêweyên cudan ji serdarîyan li gora jimara Libatan de, yên ku ew jê wan têtin bisazkirin, dide bicudakirin. Di vî derîyê hanê de em dixwazin bes lê bidin bivenerandin, çilo ev parvekirina hanê xwe dide bipeydakirin.

Serwer di pêşî de dikare serdarîyê ji bona tevaya Milet yanjî ji bona beşekî mezin ji Milet bide bisipartin, weha ku piranîya Karmendên serdarîyê bi Neşîvanên dewletê ve hatîye bisipartin, yên ku ew nala Neşîvanên dewletê sade têtin biderkevtin. Ev rengê serdarîya hanê Merov bi demokratîyê ve dide binavkirin.

Yanjî ew dikare serdarîyê di nava destên kêr de bide bidanîn, weha ku jimara Neşîvanên dewletê sade mezintir tete bidîtin, ji yên Kesên ku ew serdarîkirinê didin bikirin. Ev rengê serdarîyê hanê dê bi Aristokratîyê ve bête binavkirin.

Di dawî de ew dikare tevaya serdarîyê ji bona nava destên yekî bi tenê ve bide bisipartin, yê ku jê hemû Karmendên din deshilatîya xwe bidin biwergirtin. Ev rengê sêyem bi pirtirîn ve tete derkevtin û jêre Padişah yanjî Serdarîya Padişahî tete bivegotin.

Di vê de divê lê bête biguhpêdan, ku ev hemû rengên hanê yanjî bi kêmanî ve herduwên pêşî bêtir yanjî kêmtir bi karînapêkhatinê ve tete biderkevtin û herwehaji ji wan re tanî sînorekî dûr ji cihê livandî tete bihiştin; jiber ku demokrasî dikare tevaya Milet bi ber xwe ve bide bixistin yanjî ew xwe li ser nivîtîyê de bide bisînorkirin. Aristokratî dikare ji aliyê xwe de ji destpêkirina nivê Milet tanî kêmtirîn jimar ji mezinbûneke nenişankirî bide bisînorkirin. Herwehaji Padişahî dikare xwe bide biperçekirin. Li gora destûra xwe de Sparta hergav bi du Padişahan ve dihate bidîtin. Der Imperatorîya Roman de carcaranjî heşt Imperator di yek carê de dihatin bidîtin, bêyî ku Merov bikarîba bida bigotin, ku Imperatorî hatîye biperçekirin. Bi vî şêweyê hanê ve yek deq tete bidîtin, ku tede rengê serdarîyêkê ji

bona renekî dinî serdarîyê bête biveguhertin. Merov dide dîtin, ku bes li jêr hersêyên bi navkirî ve Serdarî bi rastî ve dikare weha pir rengên cudayî ji xwe re bide bipeydakirin, mîna ku dewlet bi xwedan Neşînvanan ve tete biderkevtin.

Hêjbêtir: Jiber ku her serdarîyek bi xweji ve dikare tanî radeyekî careke din di perçeyên din de xwe bide bijihexistin, ku ji wan perçeyek bi vî şeweyî ve, perçeyê din bi şeweyekî din ve bête biserpereşîkîrin, wetov ji girêdana van hersê rengan komeke ji rengên cudan dikare bête bipeydakirin, ku heryek ji wan bi hemû rengên sade ve bête bicarkirin.

Heger ku di nava dewletên cudan de jimara Bilindên Karmendên Serdarîyê bi endazîyeke servajî ve beramberî bi jimara Neşînvanan dewletê divê bête bipeydakirin, weha jê tete biencamkirin, ku bi giştî ve ji bona dewletên biçûk serdarîya demokratî, ji bona dewletên navînî sristokratî û ji bona dewletên mezin Padişahî bi baştirîn ve tete biderkevtin. Ev rêzana hanê bi encamkirina xweser ve ji bona danîna wê bîr û bawerîya hanê tete bidîtin; belam kî dikare ji bal xwe de koma rûdanan bide bijimartin, yên ku ew ji bal jirêderketîyan de bi neçarî ve dikarin bêtin bikirin?

Derîyê Çarem

Demokrasî

Kî qanûnê dide binivîsandin, ji her yekekî din baştir dide bizanîn, çilo ew divê bête bikirin û divê bête biliberkevtin. Wer li ser vê de tête bidiyarkirin, ku hîç destûrek baştir nikare bête bidan, ji ya ku têde Desthilatîya Bicîanînê ligel Qanûnguzaryê de tête bibestandin. Belê tanî radeyekî ev zîmeta hanê bi xwe jî ve nahêle, ku serdarîya demokrasî bi têrbûn ve bête bidîtin; jiber ku tiştên li nik wê de, yên ku ew divên ji hev bêtin bicudakirin, ew nayêtin bikirin û jiber ku Mîr û Serwer, yên ku bes û bi tenha ve bi yekekî ve û bi wî Kesî bi xwe ve divên bêtin biderkevtin, bi hev re yek serdarîyê bêyî serdarîyê didin bisazkirin.

Ev bi başî ve nayête bidîtin, yê ku ew qanûnê dide bidanîn, wê bide bicîanîn. Werjî bi başî ve nayête bidîtin, ku dam û destgehên Millet -Volkskörper- berê guhpêdana xwe ji armancên tevabûnê bidin biwergerandin, da ku ew berê wê ber bi danavên taybetî ve bidin vivekirin. Jê bi metirstirîn ve nayête biderkevtin, gava ku kêra berjewendîya taybetî Neferî di nava kar û barên Giştî -Öffentliche- de bête bipeydakirin. Werjî bikaranîna sexteyî qanûnan ji bal serdarîyê de bi karekî pîsî biçûk ve beramberî bi genîbûna Qanûnguzar ve tête biderkevtin, ya ku ew di encamê neçarî guhpêdana daxwaza Neferîyî taybetî de tête biderkevtin. Wer bi vî rengê hanê dewlet di cewhera xwe de hatîye bigenîkirin, her çakkirinek hîç nikare bête bikirin. Miletek, yê ku wî ligel desthilatîya serdarîyê de tucarî bi xerabî ve nedaye bibazîkirin, wehajî deha dê tucarî bi serxwebûna xwe ve nede biyarîkirin. Miletek, yê ku wî hergav bi başî ve dida biserdarîkirin, bi carekê ve niyazmendîya wî bi serdarîkirinê ve dê neyête bidîtin.

Heger ku Merov gotinê di tevaya tûjbûna têgihîştina wê de bide biwergirtin, weha hêjî tucarîjî demokrasîyek rast nehatîye bipeydakirin û ew dê tucarîjî neyête bipeydakirin. Ev bi dijî rêkûpêkbûna serûştîyê ve tête biderkevtin, ku jimara mezin dide biserdarîkirin û jimara biçûk dê bête biserdarîkirin. Bi serîyan ve

nikare bête bikevtin, ku Milet xwe li dûhevdu de di girbûnê de bide bidîtin, da ku ew xwe ligel kar û barên serdarîyê de bide bimijûlkin û jivêjî bi hêsanî ve tête biderkevtin, ku ew ji bona bicîanîna van karan nikare tu Encumenan bide bilidarxistin, heger ku ew rengê serpereştîyê nede biveguhertin.

Ez bi rastî ve didim bibawerkin, ku ez dê bikaribim wê bîr û bawerîyê bidim bigotin, ku kar û barên serdarîyê li ser Karmendên cudan de têtin biparvekin, yên ku ew bi kêmtirîn bi pîrbûn ve têtin biderkevtin û yên ku ew bi zû yanjî dereng ve dê mezintirîn desthilatî bi destên xwe ve bidin bixistin. Pîr bi hêsanî jî ve dê ji wan re bête biderkevtin, ku ew wan kar û baran bikaribin bidin bikin, yên ku ew wan bi rêyekê serûştî ve ber bi pê ve didin birakişandin.

Ev rengê serdarîyê çend bi dijwarî ve ji bona encamkirina karen girng bi carekê ve dide bimerckirin! Yekem ew dewleteke zor biçûk dide bimerckirin, ya ku tête Milet bi hêsanî ve dikare bête bixirkirin û ji bona her Neşîvanekî kêseke têrkirî tête biderkevtin, da ku ew dîgerên din ji xwe re bide binaskirin. Duwem ew hêsanîbûneke mezinî reweştan dide bimerckirin, yên ku ew tu mehanan ji bona kar û reftarên pîr giran nadin bidan. Sêyem ew Wekhevbûna bi carekê ve beramberî destebûnê û dewlemendîyê dide bimerckirin, ya ku jêre jî bêyî wekhevbûna mafeyan yanjîDeshilatîyê tu hebûneke dirêj nikarîbû bihata bidîtin. Di dawîya dawî de jî ew kêmtir yanjî bigir hêç jîyaneke giran -Luxus- nade bimerckirin; jiber ku jîyana giran di encamê dewlemendbûnê de tête biderkevtin, yanjî ew wê dide bineçarîkin. Ew nebes tenê Delemendan, lêbelêjî Perîşanan jî dide bigenîkin. Ew Dewlemendan di rêya maldarîyê de û perîşanan di rêya dilbijandinê de dide bigenîkin. Ew welatê Bav û Kalan bi cihîhekî Tirsonekan û Qeşmeran ve dide biveguhertin. Ew ji dewletê tevaya Neşîvanan dide bikişandin, da ku ew yekekî ji bona yê din bi Bende ve bide bikin û ew tevan bi Bendeyên bawerîyan ve bide bikin.

Li ser vî bingehê hanê de Nivîsvanekî bi nav û bangê Firensî ve ji bona bîr û bawerîya komarê dayite bigotin, ku bêyî qencîtîyê hemû mercên dayînî nikarin xwe bidin bigirtin; belam jiber ku wî di navbera pêwistîyên cudabnûnên de nedida bikin, wetov vî hozanê mezin pîr caran durustî û tanî radeyekîjî diyarbûn jêre nedihatî bipeydaikin û wî nedida bidîtin, ku ew deshilatîya serwerî li herderê

de bimînahev ve têtê biderkevtin û di encamê vê de di hemû dewletên baş bi rêkûpêkxistî ve bîr û bawerî -Prinzip- pir yanjî kêr li gora rengê serdarîyê de bi mînahev ve têtê biderkevtin.

Di dawî de jî ez dixwazim bidim birûnkirin, ku hîç serdarîyek bi pileyekî wisa bilnd ve bi ber cengên navxweyî û hejandinên navxweyî ve mîna serdarîya demokrasî yanjî serdarîya gelêrî nayête bikevtin; jiber ku hîç serdarîyeke din weha bi tûjbûn û weha li dûhevdû de ji bona veguhertina reng -Form- dide bixebatkirin û tu jî mîna wêna şiyarbûn û mêrxasîyê ji bona parastina hiştina rengê xwe nade bixwestin. Di destura wê de divê durust bête binivîsandin, ku her Neşînvaneke xwe bi hinerê û demanê ve bide biçekkirin û her roj di jîna xwe de ji nava cerg û hinavên xwe li xwe bidebi vegerandin, mîna ku gernasekî Wiowode -Viyovode¹- di parlemana Polonî de dayite bigotin: "Malo periculosam libertatem quam quietum servitium". - Ez azadîyeke pir bi tirs ve di ser bendekîyeke aram de didim biwergirtin-.

Heger Miletek ji Xwedanan bihata bipêkhatin, wan dê xwe bi demokrasî ve bidana biserdarîkirin. Serdarîyeke weha deha bi carekê ve baştirîn ji bona Merovan nayête biligorêkirin.

---

¹Wiowode -viyovodê- Posnan, ew bi Bavê Padişahê Polonya û Doqê Lothringen - Lotringin- ve têtê biderkevtin.

Derîyê Pêncem

Aristokratî -Xanedanî-

Em li vêderê de ligel du Kesên Sincîtyî bi xurtî ve ji hevdû cudakirî de xwe didin bimijulkirin. Evjî bi rastî ve ligel serdarîyê -Regierung- û Serwer -Souverän- de tête biderkevtin. Bi vî corî ve em xwe ligel du vînên tevayîbûnê de didin bimijulkirin, yek ji wan xwe li ser tevaya Neşînvanan de dide bivegirtin û ya din bes û bi tena ve xwe beramberî Libatên serdarîyê ve dide biderxistin. Tevîjî ku pêre Serdarî destûra dewletîyî navxweyî bi dilê xwe ve dikare bide birêkûpêkkirin, belam ew divê beramberî bi Milet ve bes û bi tenha ve bi navê Serwer ve bide biaxivtin, ango ku ew bi navê Milet ve bi xwe ve bide biaxivtin, vê divê Merov tucarî nede bijibîrakirin.

der qonaxên civakîyî pêşî de bi xanedanî ve dihate biserdarîkirin. Sermiyanên Xanedanan di navhevdû de li ser kar û barên tevayîbûnê de didane biamojgarîkirin. Ciwanan bêyî hîc pistekê jî serên xwe ji bona serpêhatîyên salxurdan didan bitewandin. Jibervêjî ve navên Keşan, Pîran, Pîremerdan û Piyadgaran têtin bidîtin. Hovên Emerîkîyî Jorî hêjî îro jî bi vî rengê hanê ve têtin biserdarîkirin.

Lêbelê çend bêtir newekhevbûna destûrmendîyê newekhevbûna serûştîyê jihev bide bixistin, weha deha dê dewlemendî yanjî desthilatî¹ cihê pîrbûnê ji xwe re bide bigirtin û wetov Xanedanîyêke helbijartî hate bipeydakirin. Gava ku di dawîya dawî de jî ligel maldarîyê de desthilatî jî ji bona nava destên Nevîyan hate bikevtin û weha zemîn ji bona Xanedanên Desthilat -Patrizierfamilien- hate bidurustkirin û Merov dikarîbû ji xwe re Pî-remerdên bîstsalî bide bidîtin.

Bi vî corî ve Sê Rengên Xanedanîyê têtin dîtin: Rengê Serûştîyê, Rengê Helbijartîyê û Rengê Şûndarîyê. Rengê pêşî bes û bi

---

¹Gotina "optimates" li nik Pîran de di diyarîya xwe de ne bi baştirvanan ve tête biderkevtin; belam ew bi Desthilatirvanan ve tête biderkevtin.

tenha ve ji bona Miletên sade tête bilihevkin. Rengê sêyem ji bedtirîn rengê serdarîyan tête biderkevtin. Rengê duwem ji baştirîn rengan tête biderkevtin û ew rast û durust bi Xanedanî ve tête biderkevtin.

Di vî rengê hanê de jibil, ku herdu desthilatî jihev têtin biparvekin, hêjîbêtir têde tête bidîtin, ku Libatên wê têtin bihelbijartin, di gava ku li nik Serdarîya Gelêrî de hemû Neşînvânên dewletî di zayîna xwe de bi Kesên serdarîkirî ve têtin biderkevtin, belam li nik Xanedanîyê de ew Kes bi jimareke kêr ve têtin bisînorkirin, yên ku ew divên di rêya helbijartinê de bêtin biderkevtin¹. Ev rêya hanê bi serê xwe ve tête biderkevtin, kû têde mafedarî, dûrbînî, serpêhatî û hemûyê din têtin bidîtin, yên ku ew ji bona berjewendî û rêzlegirtina tevayîbûnê têtin bipêwistîkin, hêjîbêtir pir Neşînvânên wetov ji bona Serdarîyeke hozan têtin biniyazmendîkin.

Belê hêjîbêtir girbûn bi hêsanî ve dikarin bêtin bigirtin; li ser kar û baran de bi sivikî ve bête biaxivtin û bi rêkûpêkîyeke mezin û rast û durust ew bêtin birêvebirin; hêjîbêtir di rêya Pîremerdên hêjakirî de dîtina dewletê dê ew beramberî dewletên derve baştir bide biderxistin, ji ya ku ew ji bal Nenasan ve yanjî ji bal Komkeke çepelî ve bête biderkevtin.

Bi gotinekê ve ew bi baştirîn û serûştirîn Rêstik -Ordnung- ve tête biderkevtin, ya ku têde deha baştirîn Hozan Cemaweran didin biserdarîkin; wetov Merov dide bibawerîkin, ku serdarîya wan di kar û barên xwe ji bona xweşîya tevayîbûnê û ne ji bona berjewendîya xwe dide biermanckirin. Merov divê Destikan -Mittel- ne bêyî niyazmendîyê bide bipirkin yanjî wan di rêya Bîsthezar Merov de bide bicîanîn, yên ku ew ji bal sed Merovên helbijartî de deha baştir dikarin bidin biencamkin. Lêbelê li vêderê de divê di serguhnan re

¹Bi giringbûneke mezin ve danîna qanûnîyî rengê helbijartinê tête biderkevtin, jiber ku gava Merov wê ji bona vîna Mîr bide bihiştin, wetov bi neçarî ve Merov xwe berdestî Xanedanîya Şûngirîyê dide bikirin, mîna ku evya bi serê Komarên Vênêtsiya û Bern ve hate bikirin. Ya pêşî ji demeke dirêj ve bi dewleteke jihevkevtî ve tête bidîtin û ya dawî hêjî xwe bes û bi tenha ve di rêya hozanbûna bilindî Pîremerdên xwe de dide bigirtin; ev jî him bi hêjabûnekê ve û himjî bi jirêderkevîbûneke bi tirs ve tête biderkevtin.

neyête biavêtin, ku berjewendîya taybetîyî Libatên serdarîyê dide bidestpêkirin, ku ew desthilatîya dewletê kêmtir li gora qanûnên vîna tevayîbûnê de bidin birêvebirin û ku mildarîyeke bi neçarî ve ji wan re tête bipeydakirin, ku ew ji qanûnan perçeyekî ji desthilatîya bicîanîna wan ji xwe re bide biwergirtin.

Derbarê pêwendîyên taybetîyî serdarîya xanedanîyê tête biderkevtin, ku dewlet têde ne weha biçûk û Milet jî ne weha sade û mafedar divên bêtin biderkevtin, divê ku têde bicîanîna qanûnan xweser li dû vîna tevayîbûnê de bête biçûyîn, mîna ku evaya li nik serdarîyeke demokratîyî baş de tête birûdan. Tevlivêjî de divê têde Miletê ne wehajî bi mezin ve bête biderkevtin, ku hin ji Serokan, da ku ew Milet bidin biserdarîkirin, di nava perçên welatên xwe de xwe nala Serwer didin biderxistin û dibe, ku ew bikarbin xwe bidin biazadkirin û dawîya dawî de jî ala serxwebûna xwe serbilind bikin.

Heger ku têde jî xanedanî hinek qencîyan kêmtir ji serdarîya gelêrî dide biderxistin, wehajî pêrejî ew ji bona hin başîyên taybetîyên din mîna nermîbûnê li nik Dewlemendan de û pêdilxweşbûnê li nik Perîşanan de dide bidaxwazkirin; jiber ku wekhevbûneke bi rast û durustî ve têde nikare bête bipeydakirin. Wehajî bi xwe jî ve li Sparta de ew wekhevbûna hanê nikarîbû bihata bipolarastin. Hegerjî ev rengê serdarîya hanê jî tanî radeyekî newekhevbûna maldarîyê bide bihiştin, weha hoyê vênajî bes û bi tenha ve di wir de tête bidîtin, ku di rêzanîyê de serpereşîya kar û barên dewletê ji bona wan Merovan tête bispartin, yên ku ew bi siviktirîn ve ji bona wê tevaya dema xwe didin bitirxankirin, lêbelê ne ku mîna Aristo dide bigotin, da ku hemîşe ji bona berjewendîya Dewlemendan bête biderkevtin. Biservajîvêjî ve pir bi giringî ve tête biderkevtin, ku ji bona Milet tanî radeyekî helbijartineke dijî vê divê bête bieşkerekirin, ku di berjewendîya Merovan de hoyên giringtir ji dilbijandina dewlemendbûnê têtin bidîtin.

Derîyê Şeşem

Padîşahî

Tanî niha me li Mîr de nala Kesekî Sincî û bi Hevreyî -Kollektiv- ve date bitemaşekirin, yê ku ew di rêya hinera qanûnan de hatîye biyekkirin û bi Hilgirvanê bi cîanîna desthilatîyê ve tete biderkevtin. Niha em vê deshilatîya hanê di nava destên yek Jîndarî, yek Merovê rastî de bihiştî ve lê didin bitemaşekirin, yê ku ew bi tenha xwe ve bi mafedar ve tete bidîtin, ku ew li gora qanûnan de mafe bi destên xwe ve dide bixistin. Merovekî wisa dê bi Padîşah yanjî Keye ve bête binavkirin.

Bi carekê ve bi servajî rengên serdarîyên dinjî ve, ku li nik wan de yek bi hevrebûneke ji Kesan ve yek Kesekî bi tenha ve dide biderxistin, li vêderê de yek Kesek bi tenha ve yek bi hevrebûneke bi tenha ve dide biwênerîkirin, weha ku yekîtîya Kesîtiya Sincî, ya ku ew Mîr dide bidurustkirin, pêrejî bi yekîtîyeke laşî - Physisch- ve tete biderkevtin, ku tede hemû karînen, yên ku qanûn wan bi dijwarîyeke wetov mezin ve di yên din de dide biyekkirin, di serûştîyê de xwe didin bidîtin.

Weha vîna Milet mîna vîna Mîr, deshilatîya tevayîbûna dewletê nala desthilatîya tabetîyî serdarîyê tete biderkevtin. Bi kurtî ve hemû mîna hev û bi yek kişandinê ve têtin birakişandin. Hemû destik di yek destî de têtin bidîtin. Hemû xwe ber bi yek armancê ve didin bigavkirin. Hîc berberî nayêtin bidîtin, ku ew xwe bi xwe ve bidin binabûdkirin. Merov nikare hîc rengê ji destûrê ji xwe re bide biremankirin, ku tede kirina hinereke biçûk kêreke wetov mezin bikaribe bide biencamkirin. Mîna ku Archimides -Arxemides-, yê ku ew li ser xwe de li ser kenarê derya de tete birûniştin û ew keştîyeke mezin ji dûr ve bi rê ve dide bixistin, ez jî weha mîna wî ji xwe re li wêneyê Padîşahekî jîr didim bimeyzekekirin, yê ku ew avanîya dewleta xweyî fireh ji oda xweyî kar dide biserdarîkirin û ew her livandinekê dide bipeyda kirin, tevî ku ew jî di cihê xwe de bi diyar ve bê livandî tete biderkevtin. Hegerjî ku hîc serdarîyek mîna vîna nêyete bidîtin, ya ku hinereke wetov mezin di nava destên wê de tete bigirkin,

wehajî hîç serdarîyek mîna vêna nayête bipeydakirin, ku tède vîna yekane deha bêtir bi desthilat ve tète biderkevtin û ew vînen din bi hêsanî ve dikare bide bizalkirin. Hemû xwe ber bi yek armacê ve didin birakişandin, ev bi rast ve tète biderkevtin; belam bi tenê ve ev armanca hanê ne bi berjewendîya tevayîbûnê ve tète biderkevtin, hêjbêtir xurtbûna serdarîyê hemîşe bi ziyana dewletê ve tète biderkevtin.

Padîşah bêsînoriyê didin bidaxwazkirin û Merov ji dûr ve ji bona wan dide bibangkirin, ku baştirîn destik ji bona vêna tète bidîtin, ku ew evîndarîya Miletên ji xwe re bi dest ve bidin bixistin. Ev hevika hanê zor sipehî tète biderkevtin û tanî radeyekî jî pir rast tète bidîtin, pir bi bedbextî ve dê Merov xwe di Şahneşîniyê de li ser vê rastîyê de hergav bide biqerfêkirin. Desthilatîya ku ew ji evîndarîya Miletan tète biherikandin, bêgûman ew bi mezintirîn ve tète biderkevtin; belam ew ne bi girawkirî ve û bi merc ve tète biderkevtin; tucarîjî dê Mîr xwe ligl wê de nedin bitêrkirin. Baştirîn Mîr dilbijandina karînen bedbûnê ji xwe re didin bixwestin, gava ku ew ji bona wan bête bidaxwazkirin, bêyî ku jiber wê desthilatîya wan bikaribe bête bitalankirin. Bi bê sûd ve dê Peyvdarekî siyasî ligel wan de bide biaxivtin, ku belê hinera Miletê wan hinera wan dide bidurustkirin û ew bi xwe jî ve ji bona mezintirîn berjewendîya wan tète biderkevtin; heger ku Milet bête bigeşkirin, bipirkirin û biberkirin, ew zor bi başî ve didin bizanîn, ku ev ne bi rastî ve tète biderkevtin, jiber ku berjewendîya wanî xweyîtî dide bidaxwazîkirin, ku Milet lawaz, reben û perîşan bête biderkevtin û ku ew beramberî wan tucarîjî nikaribe serê xwe bide bihildan. Emê carekê ji caran bidin bidanîn, ku sertewandina hemîşeyî bi carekêyî Jêrdaran ve dê bête bipeydakirin, ez ji dil dixwazim pê bêtin birûniştin, ku dê ev ji bona Mîr bi sûd ve bête biderkevtin. Belam gava ku Milet bi xurt ve bête biderkevtin, dê vê xurtbûna hanê, ya ku ew dê bi ya wî ve bihata biderkevtin, ew li nik Hemsayê wîna de bi saw ve bida biderxistin. Lêbelê ev sûdkarîya hanê bi xwe ve bi bêsûd û bi bêrêkûpêkî ve tète biderkevtin û herdu jirêdekevtî nikarin ligel hevdu de bêtin bikirin. Weha bi serûştî de tète biderkevtin, ku Mîr hergav xwe bi wê rêzanê ve didin bigirtin, ya ku ew li nik wê de di pêşî de ji xwe re bikaribin sûdbexşîyê bidin biwergirtin. Evaya bi xwebû, ya ku Şamuêlê Padîşahê Israîlî ji bona Miletê Cihû pir bi giringî ve dixweet

bide binîşandan û Mikavilî jî bi mezintirîn eşkerebûn ve date bixuyanîkirin. Mikavilî wetov date bikirin, teyê bigota, ku ew dixwaze Padîşahan bide bifêrkirin, belam wî ji bona Miletan giringtirîn fêrbûn date bidan. Mikaviliya "Mîr" bi nivîsta Komarvanan ve tête biderkevtin¹.

Ji Endazîyên giştî ve em hatin biliberkevtin, ku Padîşahî bes û bi tenha ve ji bona dewletên mezin bi başî ve tête biderkevtin û li nik azmonkirina wêna de dê bêtir rastîya vê hevokê ji me re bête bidiyarkirin. Çend bi pîrbûn ve jimara Karmendan bête biderkevtin, weha deha dûrbûn xwe di navbera Mîr û Jêrdarên wî de dide bikêmkirin û endazîya wekhevbûnê xwe di nava wan de dide binêzîkirin, weha ku di demokrasîyê de ev endazîya hanê bi yekê ve tête biderkevtin yanjî ku ew bi wekhevbûnê bi xwe tête biderkevtin. Ev dûrbûna hanê biservajîvêjî ve xwe bi wê pîvanê ve dide bimezintirkirin, mîna ku Karmendên serdarîyê xwe didin bikêmkirin û ew bi berzbûna xwe ve tête bigihaştin, gava ku serdarî di nava destên yekekî de bi tenha xwe ve bête bidîtin. Wêçaxê dûrbûn di navbera Mîr û Milet de pir mezin ve tête biderkevtin û ji bona dewletê piştgirtineke xurt nayête bidîtin. Da ku ev piştgirtina hanê ji bona wê bête biafirandin, divên Libatên Navînî ji Şahzadeyan, Merovên Gewre û Maqûlan bêtin bipeydakirin. Ev tev de jî ji bona dewleteke biçûk nayête bilihevkin, jiber ku pêkhatîyên desteyên civakîyî wisa dê wê ber bi nemanê ve bidin birêkin.

Xwe bi xwe ve bi dijwarî ve tête derdevtin, dewleteke mezin bi başî ve bête serdarîkirin, weha hêjîbêtir bi dijwarî ve ji Merovekî bi

---

¹Mikavili Merovekî rastgo û Neşîvanekî başbû; lêbelê jiber ku ew ligel Xanedana Medici -Midişî- de bi bestekî ve dihate biderkevtin, wî xwe bi neçarî ve date bidîtin, ku ew li nik zordarîkirina welatê xwe de evindarîya azadîya wîna bide biveşartin. Belam li nik helbijartina Pehlewanên xweyî şemitandî de dihêle, ku Merov bi eşkere ve nêta wîyî veşartî bide binaskirin. Herwehajî dijîbûna di navbera nivîsta wîyî Mîr de li ser rêzanên peyivandî de û li ser rêzanên nivîsandina wî de li ser Titus Livius de, herwehajî li ser rêzanên nivîsandî de di Mêjûwa Filorens de hemû didin bieşkerekirin, ku nivîstên vî siyasîmedarî kur tanî niha bes û bi tenha ve ji bal Xwendevanên xav yanjî genî dihatin bixwendin. Şahneşîniya Roma ew nivîsta wîyî Mîr bi xurtî ve date biqedexekirin. Ez ji dil û can didim bibawerkirin, ku wî Şahneşîniya Roma bi taybetî ve date birûtûqtkirin.

tenê re tête derkevtin, ku ew wê bi başî ve bide biserdarîkirin. Her Kesek dizane, bê çi dê bête birûdan, heger ku Padîşah kar û barên serdarîyê xwe bi Dîgeran ve bide bisipartin.

Yekek ji cewhertirîn û neçartirîn kêmasî, ya ku ew hemîş başîya rengê serdarîya komarî beramber serdarîya padîşahî dide bigirawkirin, di vir de tête bidîtin, ku di nava serdarîya komarî de bîr û bawerîya giştî bigir hergav bes û bi tenha ve bi Merovên şiyar û Karînvanan ve bilindtirîn cih didin bisipartin, yê ku ew karmendîya xwe bi rûsipî ve didin birêvebirin, di dema ku di Padîşahîyê de, yê ku ew bi bilindtirîn cih ve têtin bigihaştin, bi pirî ve bes û bi tenha ve bi kê m mejî ve, bi canbazê biçûk ve û bi lewçe û gelacên biçûk ve têtin biderkevtin, yê ku ew jîrbûna xweyî biçûk bes û bi tenha ve di wir de didin bikaranîn, da ku ew ji wan re di nava Şahneşînîyê de rê ji bona bilindtirîn karmendîyê bide bitextkirin. Xweser piştî ku ew bi wan cihên bilind ve têtin bigihaştin, ji bona Milet bêtuwanîya xwe didin bieskerekin. Milet di helbijartina xwe de pir kêmtir ji Şahzadeyan dide bihelekin û Merovekî bi rastî ve lêhatî nala Serekwezîrekî di Serdarîya Padîşahîyê de wetov bi kê mî ve tête bipeydakirin, nala ku Merovekî bêvac xwe di nava nivê serê Serdarîyeke Komarî de dide bidîtin. Belam heger ku di encamê lihevraştatineke bextiyar de Merovekî wisa Hozanî zayînî ji bona serdarîyê Serdarîya Padîşahîyê bi destên xwe ve bide bixistin û ew windabûna wêna ji wan komên Nêçîrvanên bextiyarîyên qelp û nezan bide birizgarîkirin, weha dê Merov xwe li ser destikên wî de ser sûrayî bide bidîtin, yê ku ew wan ji xwe re dide bipeydakirin, herwehajî dê serdarîya wêna di nava welêt de hejandineke xurt bide bixuyanîkirin.

Da ku dewleteke Padîşahî bi başî ve bikaribe bête biserdarîkirin, dê bête bipêwistîkirin, ku mezinbûn û firehbûna wêna rast û durust li gora karînen Serdarîkirvan de divên bêtin derkevtin. Bi rastî ve gîrîkirin bi gelekî ve hêsantir ji serdarîkirinê tête biderkevtin. Heger ku ji Merov re destikekî bikêrhatî ve hate bipeydakirin, weha Merov dikare bi pencekê ve dunyayê bide biwêrankirin, belam da ku Merov wê bide bihilgirtin, ji Merov re şanên Herkules -Hêrkulês- têtin bidivakirin. Ger ku dewlet bes bi mezin ve bête biderkevtin, wetov hergav Şahzade bi biçûk ve tête biderkevtin. Gerjî zînet bi servajîvêjî ve bête biderkevtin, ku bi rastî jî ve ev pir bi kê m ve tête bidîtin, ku

dewlet ji bona Serekê xwe pir bi çûk ve tête biderkevtin, werjî dê ew pir bi xerabî ve bête biserdarîkirin; jiber ku Şahzade tim di nava serê xwe de bernamêyên pir mezin dide bihilgirtin, yê ku ew di nava wan de berjewendîya Milet dide bijibîrakirin û ew wî di rêya bikaranîna xerabîya jîrbûnên xweyî wetov mezin de nekêmtir ji Serokê kêm mejî di rêya karînen xweyî kêm de bi bedbext ve dide biderxistin. Her dewleteke padîşahî divê xwe rast û durust ligel her serdarîyeke nuh de li gora jîrbûna Şahzade bide bimezinkirin yanjî bibiçûkkirin, da ku jîrbûnên dam û destgehên Serdarîya bihevresuwarkirî pîveneke nîşankirî ji xwe re bide biwergirtin, ji bona ku dewlet bikaribe sînoren xweyî danînî bide biparastin, bêyî ku jiberwê ew bi nebaştir ve bête biserdarîkirin.

Diyartirîn bedbûn li nik serdarîyeke yek Neferî de tête biderkevtin, ku Cîneşînîya li dûhevdû de nikare bête bigirawkirin, ya ku ew li nik herdu rengên serdarîyî din de bi dûhevdû ve pêwendîyê dide bisazkirin. Li pişt mirina Padîşahekî de divê Merov yekekî din ji xwe re bide bipeydakirin; tanî helbijartinê nav demeke bi tirs ve tête bibuhurandin û helbijartin bi gurm û germîn ve têtin biderkevtin. Heger Neşînvânê dewletê xweddarîyeke sûdbexşîyeke kêm û jîrbûneke peyvdarîyê ji xwe re bi dest ve nedin bixisin, yê ku ew ligel vî rengê serdarîyê de bi hêsanî ve nikarin bêtin bilihevkin, wiha dê helbijartin di rêya ragiyandineke nexweş û bertûlkinê de bête bikêrkirin. Pir bi dût ve dê bête biderkevtin, Kesê ku ew ji xwe re dewletê dide bikirîn, ku ew wê ji bona yekekî din nede bifiroştin û dê ew nikaribe bi bêzîyan ve pişt xwe bi dilbijanên peran ve bide bivegirêdan; jiber ku di rêya peran de xurt pê têtin bigivaştin. Dereng yanjî zû di nava serdarîyeke wisa de dê hemû bi firontin ve bête biderkevtin. Dê aramî, ya ku Merov ji xwe re di jêrdarîya Padîşah de dida bibêhnikirin, bi gelegî ve bedtir ji nav dema gurm û germîna helbijartina Padîşah bête biderkevtin.

Belê Merov çî date bikirin, da ku ev bedkarîyên hanê neyêtin bikirin? Merov Tac û Text ji bona hin Binemalan bi Paşmanî ve date bikirin û rêstikek ji bona Cîneşînîyê date bidurustkirin, ya ku têde rê li ber her pevçûnekê de li nik mirina Padîşah de hate bigirtin. Ev dide biderxistin, ku Merov pîsîtiya Cîneşînîyê li şûna gelacîyên helbijartinê de date bidanîn, ku Merov têde aramîyeke bi xuyanî ve di

ser serdarîyeke hozanî de date bigirtin û herwehajî pêrejî Merov rê jêre date bivekirin, da ku Zarok, Merovên genî û tirsonek ji bona serdarîkirinê bêtin bigihaştin, ne ku pevçûn li ser helbijartina Padîşahêkî baş de divabû bihata bivêxistin. Merov neda biremankirin, ku divê Merov bigir hergav bide biwindakirin, heger ku Merov bi vî corê hanê ve xwe beramberî van rûdanên veguhertî bide bikirin. Gencê Dionys -Diyonis- bi carekê ve rastî date bigotin, gava ku wî ji bavê xwe re, yê ku wî ew bi reftareke şermezarî ve date bisûckirin û jêre pêrejî date bigotin: "Ma min tu bi nimûneyeke wisa ve dayite biperwerdekirin?" date bersifdan: "Ox, Bavê te jî ne Padîşah bû."

Hemû bi hev re didin bipalpêdan, ji yê ku ew serdarkirinê li ser Merovên dinî perwerdekirî de her hesteke dadwerîyê û hiştîyê jê didin bitalankirin. Merov divê xwe pir bide biwestandin, da ku Merov Şahzadeyên Genc ligel hunera serdarîkirinê de bide bihînkirin; belam ev perwerdekirina hanê ji bona wan anîna tu sûdbexşîyên mezin nade bidiyarkirin. Merov dê bi baştir ve bida bikirin, ger ku Merov pê bida bidestpêkirin, wan di hunera sertewandinê bida bifêrkirin. Bizurgtirîn Padîşah, yê ku wan der mêjûwê de navûbang ji xwe re dane biwergirtin, ji bona serdarîkirinê nehatine biperwerdekirin; jiber ku serdarîkirin bi zanistîyekê ve tete biderkevtin, ya ku Merov ji bona xwe weha kêr jê dide biwergirtin, çend bi dirêjî ve Merov wê dide bixwendin û ya ku Merov wê ji xwe re bi başî ve di rêya sertewandinê de jî di rêya fermandarîyê de dide biwergirtin.

Yekek ji kêmasîyên Serdarîya Padîşahî dudiliya wê di kar de tete biderkevtin. Jiber ku ew li gora rûçik û bayê ber serê Şahzadeyê serdarkirî yanî Kesên ji dêlva serdarîkirina wî de geh li dû vî neqşî de û gehî li dû neqşekî din de dirin. Ew bi bê tuwanî ve têtin biderkevtin, ku ew ji bona demeke dirêj armanceke nîşankirî bidin birêvebirin û ew helwesteke pêgîrî ji xwe re bidin bigirtin. Ev qulobazîya hergavî li nik rengên serdarîyên din de nayête bidîtin, yê ku di nava wan de Şahzade hergav bi xwe ve tete bihiştin. Ev qulobazîya hergavîyî hanê dewletê li dû hevdû de di nava hêlana çengbûnê de ji vê bîr û bawerîyê ji bona bîr û bawerîyeke din û ji vî neqşî ji bona neqşekî din dide bixistin. Jibervêjî ve Merov dide bidîtin, ku bi giştî ve li nik Şahneşînîyê de bêtir canbazî û li nik Senat -Civata Pîremerdan- de bêtir hozantî dide biserdarîkirin û ku Komar di rêya li dûçûna neqşên

hîmkirî û baştirî de bi armancên xwe ve têtê bigihaştin, di dema ku her veguhertinek di Encumena Wezîran de bête bikin, wehajî veguhertinek di dewletê de têtê bipeydakirin, jiber ku hemû Wezîr û bigir hemû Padîşah jî di wê bîr û bawerîyê de têtin biderkevtin, ku ew di her kar û barekî de bi servajî Pêşîyên xwe ve bidin bikin.

Ji vê negirêdana bi hev re bi xwe jî ve çarekirineke xapandî xwe ji bal mêldarên siyasîmedarên Padîşahîyê dide biderxistin. Ew nebes tenê serdarîkirina kişverekî bi serdarîkirina Xanedanekê ve û Şahzadeyekî bi Bavê Malbatekê ve didin bimînahevkirin, ev dîtina şaşûmaşo min berî vê dabû biderxistin, lêbelê ev Kesên Gewreyên hanê pir bi merdbûn ve hemû qencîyan bi Padîşah ve didin bivekirin, yên ku ew dê bi niyazmendîya wan ve bihata biderkevtin û ew tim ji wê danîne didin bidestpêkirin, ku Şahzade bi rastî ve wetov têtê biderkevtin, mîna ku ew divê bête biderkevtin. Ev bi danînekê ve têtê biderkevtin, ya ku li nik wê de rast û durust Rengê Serdarîya Padîşahîyê ji Rengê her Serdarîyeke din bi baştir ve têtê biderkevtin; jiber ku ew bêgûman ji yên din xurtir têtê biderkevtin û da ku ew jî bi baştirîn ve bête biderkevtin, divê jê bes û bi tenha ve jî lihevkirineke mezintir ji vîna serdarîyê ligel vîna tevayîbûnê de bête biderkevtin.

Belam li gora bîr û bawerîya Platon -Eflaton- de zayîna Padîşahekî wisa pir bi diyareke kêr ve têtê biderkevtin, Ma çend pê divê tanî ku di pêşî de serûştî û bext ji Padîşah re destên xwe bidin bidirêjkin, da ku ew Padîşahekî wetov baş bidin bitackirin? Hegerjî perwerdekirina Padîşah bi neçarî ve wan Kesan dide bigenîkin, yên ku ew wê ji xwe re didin biwergirtin. Wêçaxê çi Merov dikare ji xwe re ji tevaya rêzekê ji Merovên perwedekirî ji bona serdarîkirinê bide bihêvîkin? Tevlihevkirina Serdarîya Padîşahî ligel Padîşahekî baş de têtê xapandineke eşkere têtê biderkevtin. Da ku bête bidîtin, bê ka serdarî bi serê xwe ve çiyê, divê Merov wê li jêr Şahzadeyên bêtuwane yanjî pîs li ber çavan de bide bidanîn, jiber ku dê ew nala Merovên wisa ji bona ser Text bêtin bihilkişandin, yanjî dê Text wan wetov bide bikin.

Ev dijwarîyên hanê ji bona Nivîsvanên me nehatine biveşartin, belam ew tanî radeyekî nahêlin xwe ber bi sûc ve bidin bixistin. Li gora wan de bi baştirîn derman ve têtê biderkevtin, ku bi bê dengî ve serî divên bêtin bitewandin; Xwedê dê Padîşahên Çavsor ber bi

bîntenkbûna xwe ve bide bixistin û divê Merov wan nala sizadanê ji bal Xwedê ve bide bihilgirtin. Bêgûman peyvên wisa pir bilind xwe didin biçengkirin; belam ez nizanim, magelo dê ew nebaştir li ser textê bilindî Kenîştê de û di bendekê de li ser hunera dewletê de bihatana bigotin? Ma dê Merov çî li ser Pijîşkekî de bide bigotin, yê ku ew percoyan dide bisozadan û tevaya hunera wî di wir de têtê biderkevtin, ku ew ji Nexweşên xwe bêhnfirehbûne dide bidaxwazkirin? Belam ku divê Merov serdarîyeke pîs bide bihilgirtin, gava ku ew carekê ji caran ji bona Merov hate bipeydakirin, evaya bi tiştêkî eşkere ve têtê biderkevtin; belam pirs divabû weha bête biderkevtin, çawan divê Merov serdarîyeke baş bide bipeydakirin.

Derîyê Heftem

Rengên serdarîyên Tevlihev

Rengekî Serdarîyî sade bi rastî ve nayête bipeydakirin. Serokekî bi tenê ve divê jêre Karmendên jêrdarî bêtin bidîtin û Serdarîyeke Gelêrî divê jêre Serokek bête bidîtin. Di parvekirina Desthilatîya Bicîanînê de jîbervêjî hergav berzbûn û nizimbûn di nava jimareke mezin de tanî jimareke biçûk de têtin bipeydakirin, belam bes û bi tenha ve ew ligel vê cudabûnê de têtin biderkevtin, ku geh jimara mezin bi jimara biçûk ve û gehjî jimara biçûk bi jimara mezin ve tête bivegirêdan.

Tanî sînorekî herdu beş jî tirazûkirinê didin bihiştin, belê gerjî ev jî di wir de bête biderkevtin, mîna ku ew di serdarîkirina Ingilîzî de bihevgerêda bi hev re didin bipeydakirin, yajî di wir de tête bidîtin, mîna ku ew di Lehistanê -Polonya- de tête biderkevtin, ku têde desthilatîya her beşekî bi rastî ve bi negirêdayî ve tête biderkevtin, belam ew ne bi başbûna bi carekê ve tête biderkevtin. Ev rengê dawî bi bed ve tête biderkevtin, Jiber ku di wêçaxê de ji bona serdarîyê yekitî nayête bipeydakirin û ji bona dewletê pêwendîya hîmkirî tête bikênderkevtin.

Magelo êdî kîjan serdarî bi başî ve tête biderkevtin, magelo serdarîya sade yanjî serdarîya tevlihev tête biderkevtin? Ev pirsê hanê ji mêj de pir caran ji bal Siyasîmedaran de hatîye bikarhatin; divê ew bi vî şêweyê hanê jî ve bête bibersifkin, mîna ku min ji berê de li nik pirsê rengên serdarîyê de dayite bikin.

Serdarîya sade bes jiber sadebûna vînen wêna dûr yanjî nêzîk wer bi baştir ve tête biderkevtin. Belam gava ku Desthilatîya Bicîanînê ne bi têrbûn ve bi qanûnguzaryê ve bête bivegirêdan, evaya dide biderxistin, ku di navbera Şahzade û Serwer de lihevhatineke mezintir tête bizalkirin, ji ya ku ew di navbera Milet û Şahzade de tête bipeydakirin, weha divê Merov vê pêwendîya bedî hanê di rêya parvekirina serdarîyê de bide biçarekirin, ku têde bi rastî jî hemû beşên wê hêjî hemîşe wê desthilatîyê bi xwe ve li ser Jêrdan de ji xwe

re bidin bihiştin, lêbelê dê tevde di rêya parvekirinê de beramberî Serwer bi lawazî ve bêtin biderkevtin.

Hêjbêtir ev zînetê bed dê xwe pêre bihêle neyête bikirin, gava ku Merov Karmendên Navcîtiyê bide bikarxistin, yên ku ew li nik bihiştina bi carekê ve der yek yekbûna serdarîyê de bes wî karî didin bikirin, yê ku ew herduwan di nava tirazukirinê de dide biparastin û mafeyên wanî beramberî hev bi bê kêmbûn ve dide bihiştin. Wêçaxê ev serdarîya hanê ne bi tevlihevbûn ve têtê biderkevtin, belam ew bi serdarîyeke nerm ve têtê biderkevtin.

Bi vî corê hanê jî ve bigir zîneteke bed bi serûştîyeke servajî-vêjî ve dikare bête binemankirin, gava ku Merov têtê li nik tamareke wetov mezinî serdarîyê de dadgehan dide bidurustkirin, da ku Merov wê bi xurttir ve ligel hevdû de bide biderxistin. Ev pêrabûna hanê di tevaya demokrasîyan de têtê buencamdan. Di cara pêşî de Merov serdarîyê dide biparvekirin, da ku Merov wê bide bilawazkirin, Di cara duwem de Merov wetov dide bikirin, da ku Merov wê bide bixurtkirin; jiber ku bilindtirîn pileyên xurtbûnê bi nala pileyên lawazîyê ve li nik rengê rerdarîya sade ve têtin biderkevtin, di dema ku serdarîyên tevlihev jî xwe re navrastîyeke xurtbûnê didin bigirawkirin.

Derîyê Heştem

Ne her Rengekî serdarîyê beramberî her Kîşverekî bi başî ve têtê biderkevtin.

Çilo ku azadî ne bi mêweyê hemû deveran ve têtê biderkevtin, wehajî ew ne bi destên hemû Miletan ve têtê bikevtin. Herçendjî bêtir Merov li ser bîr û bawerîya derkirî de ji bal Montesquiu -Montiskiyude bide biremankirin, deha bêtir kûrtir Merov bi rastîya wî ve dide bihestkirin; herçendjî Merov wê bide bigiftûgokirin, deha bêtir kêsîtyî Merov ji bona derxistîna rastîya wî di rêya hoyên nuh de dide bidan.

Der tevaya serdarîyên cîhanê de Kesê dewletê mal dide bixerckirin, bêyî ku ew hîç tutîştî bide biberckirin. Belê ji ku ew wî dide biwergirtin, yê ku ew dide bixuwarin? Ew wî ji karê Libatên xwe dide biwergirtin. Neferên Milet wê mişebûnê -Überfluß- didin biafirandin, ya ku dewlet wê ji xwe re dide biniyazmendîkirin. Ji vê têtê biencamkirin, ku dê zînetê civakê bes û bi tenhave weha bi dirêjî ve xwe bikaribe bide biragirtin, tanî ku Berhatîya -Ertrag- kar ji niyazmendîyên yekanan -Bedürfnisse der einzelnen- bêtir bête biderkevtin.

Belê mişebûn ne di tevaya kîşverên cîhanê de wekhev têtê biderkevtin. Di hinan de ew bi pir ve, di desteyên din de bi navrastîyeke baş ve, di destên din de jî bi mîna hîç ve û herwehajî di hinên din de bi jêr hîçbûnê ve têtê biderkevtin. Ev cudabûnên hanê bi berbûna -Fruchtbarkeit- avûbayê ve, bi şeweyê çandinyê ve, yê ku zemîn dide bipêwistîkirin, bi nişên berkirinên wê ve, bi tuwanayî tudeyên wê ve, bi mezinbûn yanjî kêmbûna niyazmendîyê ve û bi mîna pir kirdarên din ve têtin bibestandin.

Ji alîyekî din jî serdarî ne hemû mîna hevdû di cewhera xwe de têtin biderkevtin; Hinek ji wan bêtir û hinek jî kêmtir didin biniyazmendîkirin. Ev cudabûna hanê jî xwe li ser wan bîr û bawerîyên din de dide biavakirin, ku dê xwercîyên tevayîbûnê -öffentliche- weha bêtir bêtin bisengînîkirin, herçend ku ew xwe ji serçavîyên xwe bidin bidûrvekirin. Ne li gora danîna bacan de divê

sengîbûna wan bête bipîvandîn, belam ew divên li gora rê de bêtin bipîvandîn, ya ku wan li dû xwe de dane bihiştin, da ku ew careke din ji bona nava wan destan bêtin bivegerandin, ji yên ku ew ji wan hatibûn bisitendin. Herger ev gera hanê bi lez û başî ve bête birêvebrin, weha bi kêm ve tête biderkevtin, magelo Merov kêm yanjî pir bac dane bidan, dê Milet hemîşe bi dewlemend ve û zîneta diravîya xiznê bi deha baştir ve bête biderkevtin. Wehajî bi servajîvêjî ve Milet dikare kêm bacan bide bidan, heger ku ev bacên kêmi hanê careke din jêre neyêtin bivegerandin, dê ew di rêya dana bacên hemîşeyî wisa de bi lez ve bête bitawîkirin, dê dewlet bi tucarî ve neyête bizengînkirin û dê Milet hergav bi perîşanî ve bête bihiştin.

Herçend ku bêtir dûrbûn di navbera Milet û serdarîyê de bête biderkevtin, weha deha dê sengînbûna bacan bi givaştir ve bête biderkevtin. Jîbervêjî Milet der demokrasîyê de bi kêmtirîn ve tête bibinbarkirin, der Xanedanîyê de piçekî bêtir û der Padîşahîyê de ew bi mezintirîn bar ve tête binbarkirin. Beramberî vê Padîşahî xwe ligel Miletên dewlemend de, Xanedanî xwe ligel dewletên nivînîyî zengînî û mezin de û demokrasî xwe ligel dewletên biçûk û perîşan de dide bilihevkin.

Bi rasî jî ve Merov di vir de bêtir dihate biliberkevtin, herçend ku Merov bêtir serê xwe pê ji bona cudabûnê di navbera dewletên Azad û Padîşahîyan de didate biêşandin. Di nava dewletên Azad de hemû ji bona sûdbexşîyên bi hev re têtin bikaranîn, di nava Padîşahîyan de hinerên dewletê û Xweyîtiyê -Privat- bi endazîyeke servajîyî hev re têtin bipeydakirin; hinerên yekekê ji wan xwe li ser kîsên lawazîkirina ya din de didin biberzkin. Bi kurtî ve, ji dêlva ku ew Jêrdaran bidin biserdarîkirin, da ku ew wan bi bextiyarî ve bidin biderxistin, Padîşahîya Zoradarî -Despotismus- bi zanebûn ve wan didin bibedbextîkirin, da ku ew bikaribin wan bidin biserdarîkirin. Dibe, ku Merov jîbervêjî ji xwe re li her semtekî de di vê dunyayê de ji bona hoyên serûştîyî rengê serdarîyê bide binîşankirin, yê ku ew ji bal kêra avûba tête bimerckirin, bê ka ew çi Nifşekî -Art- ji Neşînvanan ji xwe re dide bidaxwazîkirin.

Deverên bêber û aqar, yên ku di nava wan de berhatî nikare carekê jî kirya karê xwe bide biderxistin, divên beyar yanjî çolkirî bêtin bihiştin yanjî bes û bi tenha ve ji bal Hovberan de bêtin bineşînkirin.

Deverên, yên ku têde karê Merovan bes û bi tenha ve niyazmendîya herî kêmtir dide bipeydakirin, divên ji bona Miletên hovber nala waran bêtin biderkevtin, her dewleteke destûrîyî reweştî dê nikaribe li wêderê de bête bidurustkirin. Deverên, yên ku di nava wan de bêtirbûna -Überschuß- berhatina kar bi navrastî ve tête biderkevtin, ew xwe ji bona Miletên Azad bi başî ve didin biderxistin. Di dawî de jî deverên wisa, yên ku di nava wan de erdên dewlemend û bi bêr ve bi kêm karî ve mezintirîn berhatinê didin bidestxistin, ji xwe re serdarîkirina Padîşahîyê didin bidaxwazîkirin, da ku mişebûna herî mezinî durustkirî ji bal Jêrdaran di rêya xenêbûna Şahzadan de bête bixerckirin; jiber ku bi baştir ve tête biderketvin, ku ev mişebûna hanê ji bal serdarîyê ve bête bixerckirin, ne ku ew ji bal yekanan de bête biwindakirin. Belê jirêderkevtî jî têtin bidîtin, ez vê baş dizanim; bi tenha ve ev jirêderkevtîyên hanê bi serê xwe ve rêzanan didin bigirawkirin, yên ku ew zû yanjî dereng şûreşan didin bilidarxistin, yên ku ew ji nû ve careke din rêstika serûştîya zînetan didin bidurustkirin.

Divê em hergav qanûnên giştî ji kêrên taybetî bidin bicudakirin, yên ku ew dikarin kêra wan bidin bikêrkirin. Li Jêr de jî Komar xwe bi Komarê ve dide birêzkirin û li Jor de jî Dewleta Zordarekî bi serê xwe ve ligel yekeke din de dide birêzkirin, weha ku dê ev ne bi kêmî ve rast bête biderkevtin, ku ji hoyên avûbayê ve Zordarên bi serê xwe ve ji bona kişverên germsîr, hovberî ji bona kişverên serdsîr û destûrên baş ji bona deverên nîvgerm dê deha bi baştirîn ve bêtin biderkevtin. Ez hêjîbêtir pê têtin birûniştin, tevî ku bi pêrûniştina wê bîr û bawerîyê jî ve Merov dikare li ser bikaranîna wêna de bide bicirecirkirin û Merov dikare bide bigotin: Belê kişverên serdsîr jî pir bi ber ve têtin bidîtin û wehajî kişverên Jêrî pir bi bêber ve têtin bidîtin. Bi tenê ve ev dijwarîya hanê bes û bi tenha ve li nik Kesên weha de tête bipeydakirin, yên ku ew li danavê de ne ji bona hemû pêwendîyên wê didin biezmonkirin. Merov divê, mîna ku tête bigotin, li kar, li hineran, li xerckirinê û heta dawî de bide bitemaşekirin. Emê du perçeyên erdên mezinî mîna hev bidin bidanîn, ku ji yekî erdî yeka wî pêncan û ji yê din yeka wî dehan dide biavêtin, Neşîvanên erdê pêşî çar ji pênc yekan û Neşîvan erdê duwem neh ji deh yekan ji xwe re didin bixuwarin. Weha mişebûna berhatina erdê yekem pêncyek û

yê erdê duwem dehyek têtê biderkevtin. Jiber ku mişebûn bi endazîyeke servajî ve beramberî bi beravêtinê ve têtin biderkevtin, wetov erdê yekem ku yeka wî pêncan dide biavêtin, weha mişebûna wî ducarî mezintir ji erdê duwem têtê biderkevtin, yê ku yeka wî dehan dide biavêtin.

Belam li ser berhatineke ducarî de bi carekê ve peyv nehatiye bikirin û ez bawernakim, ku dê Kesekî wetov serhişk bête bidîtin, yê ku ew dê bi berbûna kişverên serdsîr bi kişverên germsîr ve bi wekhev ve bide bidanîn. Belê tevlivêjî emê vê wekhevbûna hanê bidin bidanîn. Emê Ingilistanê bi Sîsîlya ve û Lehistanê bi Misrê ve bidin biberamberîhevkirin. Hêjîbêtir em dê ber bi Jêr ve Afriqa û Hindistan jî û ber bi Jor ve em nema dirin. Wehajî bi xwe jî ve ligel danîna wekhevbûna berhatinê de cudabûneke mezin di hilanîn û danîna erd de têtê biderkevtin. Der Sîsîlya de divê Merov bes û bi tenha ve erdê bide bisistkirin; belam bi servajîvêjî ve çandinî li Ingilistanê de pêwestandineke mezintir dide bipêwistîkirin. Belê Merov li Ingilistanê de bêtir destan dide bipêwistîkirin, da ku Merov wê berhatina nala berhatina Sîsîlyan bi dest ve dide bixistin, herwehajî divê li vir de hemîşebûn jî bi neçarî ve kêmtir ve bête biderkevtin.

Hêjîbêtir divê Merov bide guhpêdan, ku jimara mînahevî Merovan di nava kişverên germsîr de bi gelekî kêmtir ve didin bixwarin. Avûba ji bona parastina tendurustîyê kêmxwarinê dide bidaxwazîkirin, Ewropî, yên ku ew li wêderê de nala malê dixwazin bêtin bijîyandin, ew bi hev re duçarî mirina xwînavêtinê û zikêşîyê dibin. Chardin dide bigotin: "Em beramberî Miletên Asyayî bi cenawerên goştîxwer û guran ve têtin biderkevtin. Hin kêmxwarina Farisan bi bedbûna çandinîya welatê wan ve didin binivîsandin. Ez biservajîvêjî didim bibawerkirin, ku welatê wan jîbervêjî bes û bi tenha ve berhatinên kêmxwarinê bi dest ve dide bixistin; jiber ku Neşîvanê wî bi xwe jî ve ji xwe re kêmxwarinê didin bipêwistîkirin". Chardin bi ser gotinên xwe ve dide bivekirin: "Heger ku kêmxwarina wan ji encamê kêmbûna berhatina karîna welatê wan bihata biderkevtin, weha dê bes û bi tenha ve Perîşanên wan kêmxwarinê bidana bixwarin, di gava ku kêmxwarinê bi giştî ve têtê bizalkirin û Merov dê di her şehristanîyekê de li gora beravêtina erdên wêna de kêmxwarinê yajî bêtir bi pêwistî xwarinê ve bihata biderkevtin, di gava ku di tevaya Şahîşahîyê de kêmxwa-

rîna mîna hev tête biderkevtin. Ew xwe bi şeweyê jîyana xwe ve tanî radeyekî bilind jî didin bipayekirin, gava ku ew dibêjin, ji xwe re li reng û rûwê meyî sor de bidin bimeyzekekirin, da ku hûn xweser başbûnên şeweyê jîyana me beramberî şeweyê jîyana Filan ji xwe re bidin bidîtin. Reng û rûwê Farisan bi rastî jî ve bi gelegî ve paqij û pistê wan bi cuwanî ve tête biderkevtin, di dema ku rûwên Armenîyên Jêrdarên wan, yên ku ew bi şeweyê Ewropî ve didin bijîyanîkirin, bi qermiçandî û rengê misê sor ve û bedena wan bi bê ser û ber û qutî giroverî mîkutî dagirtî ve tête biderkevtin."

Herçend Merov xwe bêtir bi nîvkadbirê ve bide binêzîkkirin, weha deha Milet ji bona jînyaya xwe kêmtir xwarinê didin biniyazmendîkirin. Bigir bi carekê ve ew goşt nadin bixwarin. Birinc, garis, garisê şamî û tiştên nala van bi xwarina wanî rojane ve têtin biderkevtin. Der Hindistanê de bi melyonan Merov ve ji bona xwarin û vexwarinê xweyî rojane bes û bi tenha ve çend qiranên kêmtir didin bixerckirin. Herwehajî li Ewropa de em beramberî nehişîbûna xwarinê de cudabûneke pir diyar di nava Miletên Jor û Jêr de didin bidîtin. Sipanîyek dikare ji firavîna Elmanîyekî heşt rojan pê bête bijîyandin. Di nava kişverên, yên ku tede Merov pir dixun, ji bona xwarin û vexwarinên xweş jî pir pere têtin bixerckirin; li Ingilistanê de ew xwe bi diyar ve li ser sifrê mezinî bi goşt dagirtî ve dide biderxistin û li Italya de ji Merov re berî xwarin û vexwarinê şeranî û gul li ser sifrê de têtin bidanîn.

Li nik cil û bergên giranbûha jî de cudabûnên wetov jî têtin bipeyda kirin. Di nava deverên avûbayê de, yên ku tede veguhertina demsalê bi lez û tûj ve tete biçûyîn, Merov xwe bi cil û bergên baş û sade ve dide bitêrkirin; di nava deverên ku cil û berg tede ji bona paqijîyê têtin biderkevtin, Merov xwe bêtir bi cil û bergên sipehî ve û ne bi yên sûdbexş ve didin bixemilandin. Cil û berg li wêderê de bes û bi tenha ve ji bona xweşîkbûna giranbuhayê ve têtin biderkevtin. Li Nîpal de Merov her roj ji xwe re Xelkê tene tene di seyranan de li ser şeqaman û kolanan de dide bidîtin, yên ku ew cilên bi tazêrkirîve lixwedikin, belam ew bê gore dirin û tèn. Halojî Merov li nik xanîyan jî de dide bireftarîkirin. Heger Merov ji nebaşîya avûbayê neyête bitirsandin, weha Merov hemû xercîya avanîyê li ser sipehîbûna bedena wêyî derve de dide bikirin. Li Paris û London de Merov

dixwaze li cihên germ û xweş de bête birûniştin. Li Madrid de Merov bi rastî ve bi xwedanê holên mezin ve tête biderkevtin, belam holên ku ew bi bêtencerên beste ve têtin bidîtin û ew di odak biçûkî nala hêlîna Mişk de dide bixewkirin.

Di nava welatên germsîr de xurak bi navdagirtî û ter ve têtin biderkevtin; ev jî bi cudabûna sêyem ve tête biderkevtin; ya ku ew bi neçarî ve li ser ya duwem de divê bide bikêrkirin. Jibervêjî ve Merov li Italya de weha pir sebzîyê dide bixwarin. Sebzî li Firensa de, ya ku ew pir tête biavdan, nayête bixwarin û ew jî bona danîna ser mêzê bi bê nerx ve tête biderkevtin; tevîjî ku çandinîya wêna wehajî erd dide bixwestin û bi kêmanî jî ve ew weha westandinê dide bipêwistîkirin. Mîna ku serpêhatî dide bifêrkirin, Ku genim di hovîtîyê de bi başbûna xwe ve beramberî genimê Firensa nayête biderkevtin, belam ew bêtir bi ard ve tête biderkevtin, herwehajî beravêtina genimê Firensî bêtir ji beravêtina genimê welatên Jorîn tête biderkevtin. Jivê Merov dikare bide biencamkirin, ku bi giştî ve pîvaneke wisa ji Nivkadbir tanî Lehistanê bi rastî ve dikare bête biderkevtin. Magelo evaya ne bi zîyaneke êşkere ve tête biderkevtin, gava ku Merov li nik berhatineke mîna hev de komeke kêmtir ji xurakê ji xwe re dide biwergirtin?

Beramberî van hemû temaşekirinên cudan ez dikarim hêjî yekeke din bi ser wan ve bidim bivekirin, ya ku ew xwe ji wan dide biderxistin û ew dide bigirawkirin, ku bi rastî ve welatên germsîr ji welatên serdsîr kêmtir bi niyazmendîya Neşînvanan ve têtin biderkevtin, tevî ku welatên germsîr jî dikarîbûn bêtir Merovan bidin bixurakkirin. Bi vî corê hanê ve her ducarbûna mişebûnê ji bona berjewendîya Padîşahê zordarê bi serê xwe ve tête biderkevtin. Herçend firehbûna zemînekê mezintir û serjimara Neşînvânên ser wê kêmtir bêtin biderkevtin, deha dê vexistina şureşan di nava wê de bi diwartir ve bête biderkevtin, jiber ku Merov nikare xwe bi lez û nejjî veşartî ve bi têrbûn ve ligel hevdû de bide bikomkirin. Herwehajî hemîşe ji bona serdarîyê bi hêsanî ve tête biderkevtin, ku ew neqşên şureşê bide bidozandin û pêwendîyên wê bide çbiirandin. Herçend li ser zemîneke biçûktir de serjimoreke mezintir ji Neşînvanan bête bijîyandin, weha deha kêmtir Serdarî desthilatîya Serwer, angû Milet, dikare ji xwe re bide bisitandin; jiber ku Gewreyên Milet bi pişt rast ve di odayên xwe de nala Şahzade di şarevanîya xwe de ligel hevdû de

dikarin bidin biamojgarîkirin, herwehaji cemawer bi lez û bez ve xwe li ser gorepanan de mîna Supahên Şahzade di nava wargehên xwe de dikarin bidin bixirkirin. Di vê pêwendîya hanê weha ji bona serdarîyeke sitemkar sûdek têtê bidîtin, ku bi baştir ve di nava dûrbûnên mezin de dikare bide bikêrkirin. Ew bi alîkarîya parêzgehên xwe ve, yê ku ew ji xwe re wan dide bipeyda kirin, hinera xwe ligel dûrbûnê de mîna hinera zendê sêlingê¹ dide biberz kirin. Bi servajîvêjî ve hinera Milet bes û bi tenha ve di givaştina xweyî biserhevdû de dide bikêrkirin; ew xwe dide bifirandin û biwindakirin, gava ku ew xwe dide biperçeperçekirin, mîna ku li nik kêra baroda belavkirî li ser rûwê erdê de têtê bidîtin, gava ku agir xwe bi lib bi lib ve dide bixistin. Beramberî vê ji bona welatên kêmtir serjimarî sitemkarî deha bi baştirîn ve têtê bilihev kirin. Di beyabanan de bes û bi tenha ve cenawerên hov têtin bizalkirin.

---

¹Evaya bi dijî gotina minî nivîsandî ve di deriyê nehemî nivîsta duwem de li ser nebaşiyên dewletên mezin de nayê biderkevtin; jiber ku min li wêderê de li ser desthilatîya serdarîyê de li ser Libatên wê de dida biaxivtin. Belam li vêderê de li ser desthilatîya wê de li ser Jêrdarên wê de têtê biaxivtin. Libatên wêyî jihevpijiqandî ji bona wê nala deqeke nawendî didin bikarkirin, da ku ew di dûrbûnê de li ser Milet de bide bikêrkirin; belam ew tu deqên nawendî jêre nayêtin bidîtin, da ku ew xweser ji bona Libatên xwe bi xwe ve bide bikêrkirin. Di zîneteke wehayî wisa de dirêjbûna zendê sêlingê lawazîyî wî dide biderxistin û di zîneteke din de xurtbûna wî derxistin.

Derîyê Nehem

Nîşanên Serdarîyek baş

Heger Merov bi herawayekî ve ji xwe re bixwaze bide bizanîn, kîjan serdarî bi başî ve tête biderkevtin, weha Merov wisajî pirseke neçarekî û neji nîşankirî dide bikirin yanjî pirsekê, heger Merov bide bixwestin, ya ku ew wehajî gelek çarekirinên rast dide biderxistin, çima dibûnên pir bi rê ve di zînetê Miletan de him bi serê xwe ve - Absolut- û himjî bi endazî ve -Relativ- têtin biderkevtin?

bi servajîvêjî ve Merov bide bipirskirin, çawan Merov dide bizanîn, ku yek Miletê nîşankirî baş yanjî bed tête biserdarîkirin, weha ev pîrsa hanê tiştekî din dide biderxistin û yek pirseke wisayî kirî dikare bi rastî ve bête bersivkirin.

Hêjî bi vî corî ve çarekirinek ji bona vê pîrsê nehatîye bidîtin; jiber ku heryek wê dixwaze bi şeweyê xwe ve bide biçarekirin. Jêrdar aramîya tevayîbûnê didin bipesinkirin, Neşînvana Azadiya Neferî didin bipesinkirin, Yekek parastina maldarîyê bi bilindî ve dide bidanîn, yê din parastina Neferî dide bidanîn. Ji bona yekî serdarîya sextgîrî bi başî ve tête biderkevtin, ji bona yekekî din serdarîya mehrebânî bi başî ve tête biderkevtin. Yek sizadanîyê dide bidaxwazîkirin, yê din parastinê ji mêrkujîyê dide bidaxwazîkirin. Yekek bi xweşî ve dide bidîtin, ku ew li nik Hemsayên xwe de bi saw ve bête biderkevtin, yê din dide bixwestin, ku ew li nik wan de nenas bête biderkevtin. Yekek bi dilxweşî ve tête biderkevtin, gava ku bazar bi geşî ve bête biderkevtin, yê din dide daxwazîkirin. ku Milet bi xwedan nan ve bête biderkevtin. Bixweji ve heger ku Merov li ser vê deqê yanjî mîna wê jî de di yek bîr û bawerîyê de bihata biderkevtin, dê Merov pir jî bida biqazanckirin. Jiber ku rûçikên sincîtiyê ji her pîvaneke rast û durust têtin bibêbehrkirin, weha dê Merov xwe li ser nîşanên serdarîyeke baş de bidin biyekkirin; belam çawan divê ev rûdana hanê li nik hêjakirina sincî de bête biderkevtin?

Hergav ez bi serzîvirandî ve têtin biderkevtim, ku Merov nîşaneke bi carekê ve sade bi zanebûn yanjî ne bi zanebûn ve naxwaze bide binaskirin. Çi armanca yekbûna civakî dide biderxistin? Belê ew

tişteki din ji bil parastin û xweşîya Libatên xwe pêve nade bixwestin. Ma çî bi girawtirîn nîşan ve ji bona xweşîbûna Milet têtê biderkevtin, heger ku ew ne di pîrbûna wîna de bête biderkevtin? Weha divê Merov li cihekî din de ji bil vî cihê pêve li vê bîr û bawerîya pîr bi cirî ve nede bigerandin. Li nik wekhevbûna hemû pêwendiyên din de bi bêgûman ve baştirîn serdarî têtê biderkevtin, ya ku ew bi bê alîkarîya derve, bi bê veguhertina vegirêdanîyê û bi bê kolonîyan ve jimara Neşînvânên dewletê bide bipirkirin. Bi servajîvêjî ve serdarîyek bi bed ve têtê biderkevtin, ya ku li jêr wê de Miletêk pîr bi xurtî ve têtê bikêmkirin. Niha, ho Jimarvanên hunervan rola we ye, ku hûn dest bikar bikin! da ku hûn bidin bijimartin, bidin bipîvandin û bidin biwekhevkirin!¹

¹Li gora vê bîr û bawerîyê bi xwe jî ve divê Merov xwe li ser de bide bilîhevkirin, ma kîjan sedsalî xwe ji bona xweşîya tuxmê Mirovaniyê deha bêtir qencî dane bikirin? Merov ji xwe re pîr sedsalên sipehî dide bidîtin, yên ku di nava wan de Merov ji xwe re geşbûna Huneran Zanistîyan date bidîtin, bêyî ku Merov xwe li ser destpêka veşartîyên Ferhenga wan de bide biagehdarîkirin û pîr kêrên wêyî bêjimar bide binasînkirin.

Dê em di hozanîtiya Nivîstan de tucarî bi diyar ve qazanca taybetî nedin binaskirin, ya ku pê bendvan hatibûn birabûn? Na, çî jî wan daye bigotin, tevî li hemû gotinên wanî biriqandî jî de bi rastî ve nayête biderkevtin, ku hemû bi başî ve têtê biçûyîn, gava ku di nava welatekî de Serjimara Miletê wî bête bikêmkirin. Belê nayête bitêrkirin, gava ku Xweşxuwaneke hersal bi sedhezarn ve Lîran bi destên xwe ve dide bixistin, da ku ew sedsalê xwe bi gotinên biriqandî ve bide bixemilandin. Divê Merov nebes tenê aramiya vediyar û dilxweşîya Desthilatdar bi ber çavên xwe ve bide bixistin, lêbelê divê Merov xweşîya hemû Milet û nemaze jî guruhên wîyî bêjimar ber bi çavên xwe ve bide bixistin. Belê terg hinek cihan dide biwêranîkirin, belam ew pîr bi kêm ve birçîbûnê dide bipeyda kirin. Serhildan û cengên navxweî dikarin bi rastî jî ve Serokan bidin binavqetandin, belam ew rastîya perîşaniya Miletan nadin biderxistin, Yên ku ew cirecîrê li ser de, kî li Miletan de dide bizordarîkirin, hêjîbetir bêhna xwe dikarin pê bidin biberdan. Ji zîneteke hergavî dikare xweşîya wêyî rastî yanjî rebeniya wîyî rastî bête biderkevtin. Heger hemû li jêr nîrbûnê de bête bidestarkirin, wêçaxê hemû têtê binabûdîkirin, wêçaxê Desthilatdar didin perçiqandin, yên ku ew dixwazin wan bidin biperçiqandin, "ubi solitudinem faciunt, pacem appellant". Gava ku Yekîtîyên dewletên Mezin Firensa didatin bitirsandin û Yarîderê Keşê Parisê bi xincera ser singa xwe ji bona nava Parleman hate biçûyîn, tevlivêjî de Milet di nava mafe û xweşîyeke azad de bi bextiyarî û pîr bijimar ve dihatebi jîyandin. Yonanistan bi xwe jî ve carekê jî caran jî di jêr kambaxtirîn cengê de dihate bigeşkirin; Xwîn dihate biherikandin, tevlivêjî de Yonanistan bigir di bin giraniya pîrbûna Melet de dihate

Derîyê Dehem

Bedkarîya serdarîyê û mêldarîya wêyî genîbûnê

Çilo vîna yekaneyî taybetî bi bêbirînî ve dijî vîna tevayîbûnê dide bikêrkin, werjî serdarî timî berberîya Serwer dide bikin, herçend ev berberîya hanê bête bibêtkirin, weha deha dê destûr bête bizîyanîkin, jiber ku li vêderê de nema tu vîna desteyên din têtê bipeydakin, ya ku ew di liberxwedanê de beramberî Şahzade tirazûkinê careke din bikaribe bide bivegerandin. Weha divê zûtir yanjî derengtir bi wî encamî ve bête bigihaştin, ku Şahzade di dawîya dawî de li Serwer de bide bizordarîkin û Peymana Civakî têtê bişikenandin. Ev tirsî bi neçarî ve ji nava cergûhinavên Şahzade têtê biderkevtin, ya ku ew ji destpêka pêkhatina Libatên dewletê dixaze wan bide binabûdîkin, mîna ku ev li nik pîrbûnê û mirinê de têtê bipeydakin û di dawî de pê laşê Merov têtê bijihvekevtin.

Bi sadebûn ve du rê têtin bipeydakin, yê ku li ser wan de serdarîyek têtê bigenîkin: gava ku ew biserhev de têtê biqermeçandin yanjî gava ku dewlet xwe jihev dide bixistin.

Serdarî têtê biqermeçandin, gava ku ew xwe ji jimareke mezin ji bona jimareke biçûk dide biveguhestin, ango ku ew xwe ji Demokrasîyê ji bona Xanedanîyê û ji Xanedanîyê ji bona Padîşahîyê dide biveguhestin. Evaya bi mêldarîya wêyî serûştî ve têtê biderkevtin¹. Belam heger ku ew ji jimareke biçûk ber bi jimareke

---

bijiyandin. Mikavili dide bigotin: "Komara me di nava mêrkujîyê, aghdarîyên bivê û cengên navxweyî de hemîşe bi xurttir ve dihate biderkevtin; Qencyên Neşivanên wê, reweştên wê û serxwebûna wêna bi bêtir ve bi xurtbûna wê ji hemû şer û herayên lawaziya wê ve didan bikêrkin. Bêhtenkbûneke kêr car caran ji bona Bêhtengan dilfirehîyê dide bipeydakin. Tiştî ku ew bi rastî ve xenêbûna Merovanîyê dide biderxistin, Aştî wê kêmtir ji Azadîyê dide biderxistin."

¹Hêdîbûna pedaybûn û hêdî hêdî pêşvekevtina Komara Vênêtsiya di nava golên xwe de nimûneyeke zor bi nerx ve ji bona çuneyeke wisa didin biderxistin. Li nik vê de pir bi bilindî ve têtê biderkevtin, ku Vênêtsiyanan bêtir ji dema Duwanzdehsed salan de hêjî hemîşe li ser wî pileyî de têtin birawestandin, ya ku der sala 1198 de ligel Serra di Consiglo -Sira di Konsiglo- de hatibû bidestpêkin. Çi bi du Doqên kevnar ve bêtin bikevtin, yê ku Merov bi dû wan ve dide bixistin, weha mîna ku hatîye bigotin, çî jî Squittino della liberta -Sikvitinyo dêla liberta- bide bigotin, ew bi eşkere ve hatîye

biderkevtin, ku ew Doqên hanê ne bi Serwer ve dihatin biderkevtin.

Merov dê bi girawkirî ve Komara Roma beramberî vê bide biberamberîkirin, ya ku wê ji xwe re bi carekê ve pêşvekevtineke bi servajîvêjî ve dabû biwergirtin, gava ku wê xwe ji Padişahîyê ji bona Xanedaniyê û ji Xanedaniyê ji bona Demokrasîyê dabû biveguhertin. Ez li ser vê de bi carekê ve bi şeweyekî din ve didim biremankirin.

dam û destgehê pêşîyê Romulus bi Serdarîya ve Tevlihevî ve di hate biderkevtin, ya ku ew bi zû ve ji bona Despotismus - Sitemkarîyê- hate biserberjêrîkirin. Jiber hoyên bi taybetî ve dewlet berî Zayînî hate binemankirin, mîna ku Merov jî mirina Menalekî dide bidîtin, berî ku ew bête bimezinkirin. Derkirina Tarquinier - Tarkyunir- rast û durust destpêka Komarê dide biderxistin. Bes wê ne xweser ji xwe re Gewdeyekî hîmkirî date bikarkirin, jiber ku Merov Gewreyên bajaran neda bitarûmarkirin, jibervêjî ve Merov kar bi nîvnîvî ve date bikirin. Bi vî corî ve Şûngirîya Xanedaniyê hate bihiştin, ya ku ew ji hemû Rengên Serdarîyê bi pîstir ve tête biderkevtin. Ew her gav ligel Demokrasîyê de bi pevçûnê ve di hate biderkevtin. Mîna ku Mikavili dayite bieşkerekirin, ku wê hêjî bi demeke dirêj ve Rengekî Serdarîyî negirawkirî û hejandî xwe pê dida bigirtin; belam li paş danîna Dadgehên Gelêrî de wê pêyên xwe hîmkirin. Wêçaxê Demokratîya rast û durust date bidestpêkîrin. Niha nebes tenê Milet lêbelêjî Karmend û Dadvan jî bi Serwer ve dihatin biderkevtin; Sinat -Civata Pîremerdan- bes û bi tenha ve nala Serpereşetîyeke karmendîyî li jêrkirî de di hate biderkevtin, da ku ew serdarîyê bide binermkirin û biyekkirin. Wehajî bi xweji ve Konsul -Serdar- di Roma de dihatin biderkevtin, hegerjî ku ew bi Gewreyên Bajaran jî ve bihatana biderkevtin, Ew di serdarîyê de bi Serok ve û di cengan de bi Serdarê Supahîyê bê şinorkirî dihatin biderkevtin, belam ew di civînên Gel de bes û bi tenhave bi Serpereştvan ve dihatin biderkevtin.

Ji vir û pê de Merov dikarîbû bidabidîtin, bêçawa li nik serdarîyê de jî perda wêyî seruşti ligel Xanedaniyê de bi xurtî ve careke din hatîye biderkevtin. Jiber ku Gewreyên Bajaran bigir jiber xwe hatin bivetemirandin, Xanedanî nema bêtir di nava Libatên Gewreyan de mîna li Vênêtsiya û Genewa de di hate biderkevtin, belam ew di Senat -Civata Pîremerdan- de di hate biderkevtin, ya ku ew ji Patrizier -Gewreyan- û Plebejer - Neşinvanên Romanîyî sade di hate bipêkhatin. Hêjîbêtir wan di dadgehên Gelêrî jî de ji xwe re desthilatîyeke jêhafî dabûn bidestvexistin, ji gava pêşîyî ku wan dadgehan bi karên xwe dabûn bidestpêkîrin. Ne bi navan ve tişt têtin biderkevtin, heger ku Milet jî xwe re Sermiyan datin bipeydakirin, yên ku ew ji dêlva wî didin biserdarîkirin, weha evaya tim bi Xanedanî ve tête biderkevtin, hegerjî ku Sermiyan bi çî navî jî bêtin binavkirin.

Ji zordariya Xanedaniyê cengên navxweyî û Triumvirat -Serdarîkirina Sê Neferî- hatin bidîtin. Sulla, Julius -Yolyos, Cäsar -Qeyser, û Augustus - Awgostos- bi rastî jî ve bi Padişahên rast û durust ve dihatin birderkevtin. Di dawîya dawî de jî dewletê li jêr Stemkarîya Tiberius - Tiberyosê bi serê xwe ve xwe date bijihvexistin. Weha mêjûwa Romanî ne durustbûna bir û bawerîya min nade biderxistin, belkî ew hêjîbêtir rastîya wê dide biderxistin.

mezin ve bête bivegerandin, halo Merov dikare bidi bigotin, ku ew tete bisistûpistkirin; belam ev servajîya ber bi cûyînê ve nikare bête bikirin.

Bi rastî jî ve serdarî rengê xwe bes û bi tenha ve dide biveguhertin, gava ku sistûpistbûna hêza wêyî zikmakî weha bête bilawazîkirin, ku ew nema dikare êtir bêtir xwe di nava rengê xweyî berê de bide bihiştin. Di rêya firehbûnekê de jêre peydabûna lawazîyeke tir divê wêcaxê hêza wêna mîna Noxtê -Null- bête birderkevtin û ew hêjbêtir kemitir dikare xwe bide bihiştin. Weha divê careke din ji nûve hêza wêyî zikmakî li gora wê pîvanê de xwe bide bikişandin, mîna ku wê xwe dabû bisistkirin; heger na, divê serdarî wê dewleta xwe, ya ku ew wê di nava xwe de dide bihilgirtin, bide bikavilîkirin.

Ji hevkevtina dewletê bi du şeweyan ve dikare bête bidîtin. Yekem gava ku Şahzade dewletê nema li gora qanûnan de dide biserpereştîkirin û ew desthilatîya Serwer ji bona nava destên xwe dide bixistin. Wêcaxê veguhertineke pir eşkere xwe dide biderxistin, ku tede ne serdarî belam dewlet xwe dide bibiçûktirîkirin; di vir de ez didim bimebestkirin. ku dewleta gewre xwe jihevdu dide bixistin û di nava wê de dewleteke nuh xwe dide bidurustîkirin, ya ku ew bes û bi tenha ve xwe ji Libatên serdarîyê dide bipeydakirin û ew ji bona tevaya Miletê mayî bes û bi tenha ve xwe nala Mîrza û Zordarê wî dide biderxistin. Bi vî rengê hanê ve Serdarî Serwerîyê ji bona nava destên xwe dide biavêtin, weha Peymana Civakî tete bişikandin û hemû Neşînvânên dewletêyî sade, yên ku ew di rêya mafe de ji bona azadîya xweyî serûştî têtin bivegerandin, bes û bi tenha ve serên xwe ji ber zordarîyê û ne ji ber erk didin bitewandin.

Rûdaneke mîna vê bi xwe ve jî tete biderkevtin, gava Libatên serdarîyê desthilatîyê, ya ku ew wê bes û bi tenha ve di tevayê de dikarin bidin bikaranîn, yeko yeko ji xwe re bi destên xwe ve didin bixistin, ev ne bi kêmîr ve ji qanûnan şikenandinê tete biderkevtin û

---

hêjîbêtir ev herec û merecên mezintir jî dide bipeydakirin. Wêçaxê Merov weha pir mînahev ji xwe re Şahzadeyan û Karmendan dide bidîtin. Wehajî dewlet, ya ku ew bi wî rengî ve nala serdarîyê hatîye biparvekirin, têtê biwindakirin yanjî gewdeyê xwe dide biveguhertin.

Heger ku dewlet xwe jihevdu bide bixistin, weha dê desthilatîya bi darê zorê ve ji bal serdarîyê bi destvexistî ve bi tevayî ve nala Serberdayîbûnê -Anarchismus- bête binîşankirin. Heger ku Merov bixwaze cudabûnekê bide bikirin, weha Demokrasî ber ji bona yek Ochlokratie -Serdarîkirina Neferan- û Xanedanî ji bona yek Oligarchie -Serdarîkirina Gurûhan- têtê biberjêrîkirin; ez dikarim hêjîbêtir bi ser ve bidim bivekirin, ku Padîşahî xwe ji bona Tyrannie -Sitemgerî- dide biberjêrîkirin, Belam gotina Tyrannie xwe bi dû liberkevtinan ve dide biderxistin û jibervêjî xuyanîke bêtir dide bidaxwazîkirin.

Bi têngihîştineke sade ve yek Tyrann -Turan- bi yek Padîşahî ve têtê biderkevtin, yê ku ew bi darêzorê ve û bi bê guhpêdan bi dadgerîyê yanjî qanûnan ve dide biserdarîkirin. Bi têngihîştineke tesk ve Merov li jêr yek Turan de bi Neferekî xweyî ve -Piravt- têtê biliberkevtin, yê ku wî ji xwe re desthilatîya Padîşahîyê dayite bidestvexistin, bêyî ku jêre hîç mafeyek ji bona wergirtina wê têtê bidîtin. Weha Yonanîyan li ser gotina Tyrann -Turan- dayite binivîsandin: Wan ew bi bêcudanbûn ve bi hemû Şahzadeyên baş yanjî bed ve didan bivegirêdan, yên ku desthilatîya wan ne di rêya mafe de dihate biderkevtin¹. Werjî Turan û Usuparator -Talanker- bi carekê ve bi gotinên mînahev ve têtin verderkevtin.

¹Belê Aristoteles -Aristo- di navbera Tyrann -Zordar- û Padîşah de dide bicudakirin, gava ku ew dide bigotin, ku Zordar ji bona berjewendiya xwe û Padîşah ji bona xweşîya Jêrdarên xwe dide biserdarîkirin. Jibilvêjî ve hemû Nivîsvanên Yunanî gotina "Tyrann" -Turan- bi têngihîştineke din ve didan bikaranîn, mîna ku ev bi xwe jî ve ji nivîsta Xenophon -Zinefon- Hiero têtê biderkevtin. Dê ji cudakirina Aristo bête biencamkirin, ku ji destpêka vê dunya me de hêjî tu Padîşahekî wetov nehatîye bipeydakirin.

Da ku têgihîştinên cudan bi cudanbûn jî ve bêtin binîşanîkirin, ez Talankerê Desthilatîya Padîşahîyê bi Turan -Zordar- ve didim binavkirin û Talankerê Desthilatîya Serwer bi yek Despot -Sitemkar- ve didim binavkirin. Turan -Zordar- weha tête biderkevtin, yê ku wî bi dijî qanûnan ve Desthilatî ji bona nava destên xwe dayite bihilgirtin, da ku ew li gora qanûna bide biserdarîkirin; Despot -Sitemkar-, yê ku ew xwe di ser qanûnan re dide bidîtin. Beramberî vêna Turan -Zordar- ne bi pêwistî ve bi Despot -Sitemkar- ve divê bête biderkevtin, di dema ku Despot -Sitemkar- hergav bi yek Turan -Zordar- vetête verderkevtin.

Derîyê Yanzdehemîn

Li ser mirina Libatên -Körper- Dewletê de

Evaya bi bextê serûştîyî û neçarîyî serdarîyan ve tête biderkevtin, gerjî ku ew bi xwe jî ve bi xwedanê baştirîn destûr jî ve bêtin bidîtin. Kîjan dewlet dê bikaribe ji xwe re di mayînê de cihekî bide bihiştin, piştî ku Sparta û Roma hatin biwindakirin? Dixwazin em tişteki hergavî bidin bidurustkirin, weha divê em li ser de nedin biremankirin, ku dê em karekî ji bona mayînê bidin biafirandin. Da ku biserkevtin bête bipeydakirin, divê Merov gerek karekî nayête bikirin û neji Selafîyê ji xwe re bihêle bête bikirin, da ku Merov karekî Merovan bi hîmkirinekê ve bide bixelatkirin, yê ku ew ligel tuwana Merovan nikare bête bilihevkin.

Wehajî nala libatên Merovan libatên dewletê jî di peydabûna xwe ve bi mirinê ve didin bidestpêkirin û ew maka nema xwe di nava xwe de didin bihilgirtin. Yek yanjî ya din dikarin bi xwedanê libatên serûştîyî peydabûyî ve kêmtir yajî bêtir ji bona liberxwedanê bêtin biderkevtin, yên ku ew Merov yanjî dewletê didin bikarînîkirin, ku ew xwe di demeke dirêj yanjî kurt de bidin bihiştin. Serûştîya peydabûna libatên Merovan bi karê serûştîyê ve tête biderkevtin, serûştîya libatên dewletê bi karê hunerê ve tête biderkevtin. Ne di nava desthilatîya Merovan de tête bikevtin, ku ew jîyana xwe bidin bidirêjkin, belam ew bi tuwana ve têtin biderkevtin, ku ew ji bona jîyana dewletê pêleke bêtir dirêjtir bidin bidan, gava ku ew wê bi baştirîn destûr ve bidin biçekkin, ya ku ew ji bona wê tête bilêhatin. Herwehajî deha dewleta baştirîn peydabûyî dê carekê bête bidawîkirin, lêbelê ew dê derengtir nala yekeke din bête bidawîkirin, heger ku ne rûdaneke ji nişkê ve nemakirina wêna berî dema wêna jê re bide bipêrgîkirin.

Bîr û bawerîya jîyana dewletê di nava Serwerîyê de tête bikevtin. Desthilatîya qanûnguzarîyê bi dilê dewletê ve tête biderkevtin, ya ku ew mejîyê wê bi rê ve dide bibirin, yê ku ji aliyê xwe jî de ji bona hemû perçan livandinê didebi dan. Mejî dikare bête bitawîkirin û tevlêjî Merov dikare bête bijîyandin. Lêbelê Merov dê bête bişêtkirin, belam ew dê bête bijîyandin; belam gava ku dil karê

xwe bide birawestandin, wêçaxê mirin tête bidîtin.

Ne di rêya qanûnan de dewlet tête bipeydakirin, belam ew di rêya deshilatîya qanûnguzarîyê de tête bipeydakirin. qanûnek ji donê ji bona îro tu erkekî nade bidanîn; belam bédengîbûn pêrûniştinê dihêle pê bête biderkevtin. Jibervêjî ve Serwer divê hergav qanûnan careke din bide bigirawkirin, yên ku ew wan nada bihilanîn, tevîjî ku ew ji bona wê hilanînê bi mafedar ve tête biderkevtin. Hemû qanûnên ku Serwer carekê ew bi nala vînen xwe ve dane bidazanîn, divê ew timî vê bide bikirin, weha bi kêmanî ve tanî ku kişandina hilanîna wan bête biderkevtin.

Çima Merov wetov hêjabûna mezin beramberî qanûnên kevnar dide biyadkirin? Jiber ku bes û bi tenha ve ew bi kevnar ve têtin biderkevtin. Merov divê bide bidanîn, ku bes û bi tenha ve tevaya rast û durustîya bîr û bawerîyên vînen kevnarî hêjakirî wisa bi dirêjî ve dikarîbûn ew bidana bihiştin. Heger ku Serwer ne hergav bi wan ve nala qanûnên pir bi baş ve bihata bipêrûniştin, dê wî ew ji berê de bi hezaran car ve bidana bihilanîn. Li ser vî bingehe hanê bi xwe de jî qanûn di nava her dewleteke hîmkirî de li ser destûreke baş de bi bêbirîn ve hinera nuh ji xwe re didin biwergirtin û ew pir bi dûr ve jê têtin biderkevtin, ku ew lawazîyekê bidin vederxistin; bîr û bawerîya li ser kevnariyê de her roj dihêle ku ew bi hêjatir ve bêtin vexuyanîkirin. Bi servajî vê ve heger ku qanûn di rêya qertbûna xwe de hinera xwe bidin biwindakirin, weha di vir de eşkerebûnek xwe dide biderxistin, ku Desthilatîyeke qanûngizarîyê nema bêtir tête bipeydakirin û dewlet nema bêtir tête bijîyanîkirin.

Derîyê Duwanzdehemîn

Çawan Desthilatîya Serwer xwe dide bihiştin.

Jiber ku ji Serwer re hîç desthilatîyeke din ji bil desthilatîya qanûnguzarîyî pêve nayête bidîtin, weha ew bes û bi tenha ve di rêya qanûnan de dide bikêrkin û jiber ku qanûn jî bes û bi tenha ve biryarîyên rast û durustî vînen tevayîbûnê didin biderxistin, wehajî Serwer dikare bes û bi tenha ve bide bikêrkin, gava ku Milet xwe dide bixirkin. Milet tete bixirkin, Merov dê bide bigotin, ev çî bêmejbûne! Belê di vê roja me de ev bi rastî jî ve bi bêmejbûnekê ve tete biderkevtin. Belam ew berî duhezarsal bi Utopie -nigaşî- ve nedihate biderkevtin. Magelo serûştîya Merovan xwe dayite biveguhertin?

Di cihana remanê de sînorên dibûnê kêmtir bi tesk ve têtin biderkevtin, çî dikare bête birûdan. Ez naxwzim li ser Komarên kevnî Yonanistanê de bidim biaxivtin, belam Komara Romanî li gora bîr û bawerîya min de bi dewleteke mezin ve û herwehajî Roma bi bajarêkî mezin ve dihatin biderkevtin. Amara dawî di bajarê Roma de çar sedhezarsal ber çekhilgirtinê date biderxistin û amara serjimara dawî di tevaya Imperatorîya Romanî de çar milyon Neşînvana ji bil Bêganana, Jinana, Zarokana û Bendana date biderxistin.

Merov di vir de nikare ji xwe re wan dijwarîyan bide birremankirin, yê ku ew di girkirina gelek carî de ji cemawerên pir mezinî vî paytextî û dor û berên wî dihatin bipeydakirin! Tevlivêjî de di her înekê de bigir Miletê Romanî bi kêmanî ve carekê, herwehajî pêrejî pir caran jî tede dihaten bigirkin. Wî nebes tenê mafeyên Serwer, lêbelêjî tanî radeyekî jî wî mafeyên serdarîyê jî didate bikaranîn. wî li ser hin kar û barên taybetî de dida bireftarîkirin, dadkirina xwe li ser hin Kesên nîşankirî de didate biderxistin û tevaya Milet bi carekê ve xwe rast û durust di rola yek Neferê Serdarkirî de û herwehajî pêrejî xwe di rola yek Neferê Neşînvana Dewletê de di nava

gorepanên giştî de didate bidîtin.

Heger ku Merov ji xwe re li kevnartirîn demên Miletan de lê bête bigerandin, dê Merov bide bidîtin, ku piranîya serdarîyên kevnar û pêrejî serdarîyên Padîşahîyê jî nala Makedonîya û Firengan jî girkinên wehayî Gelêrîyî şewirdarîyê didane bidarxistin. Çawan jî ev bête bidîtin, belê ev ratsîya bi tena xweyî nelêgûmankirî ve hemû bîr û bawerîyên din bi nerastî ve dide biderxistin; payînbûn ji Rastgarîyê - Wirklichkeit- ji bona dibûnê -Möglichkeit- ji min re bi rast û durustî ve tete bidiyarîkirin.

Derîyê Sêzdeh

Derbarê Derîyê pêş

Nayête bitêrkirin, ku Miletê girbûyî destûra dewletê carekê di rêya pêrûniştina bi nivisteke qanûnî ve bide binîşanîkirin, nayête bitêrkirin, ku ew hergav serdarîyekê bide birêvebirin yanî yekbare ji bona helbijartina Karmendan rê bide bilikarxistin, lêbelê ji bil girbûnên deha giringtir, yên ku ew di rêya rûdanên nepêşbînî de bi neçarî ve têtin biderkevtin, divê girbûnên rêzandarî bêtin bigirtin, yên ku ew di bin hîç zînetekê de netuwanin bêtin bitêkdan yanî bigirîkirin, weha divê Milet li gora qanûnê de di rojê nîşankirî de ji bona girkirinê bête bibangkirin, bêyî ku hîç di pêşî de fermaneke din ji bona bangê bête bipêwistîkirin.

Bes ji bil vê pêve di rûjên nîşankirî de ji bal qanûna lidarxistina girbûnan de dê her girbûneke gelêrî, ya ku ew ne bal encumena Karmendên tîrxankirî ji bona vê armanca hanê di rêya qanûnî de ji bona civînê bête bibangkirin, ne bi qanûnî ve û her biryareke wê bi hîç û pûç ve bête bidîtin, jiber ku bangkirin bi xwe jî ve ji bona xwe girkirinê divê ji qanûnê bête biderkevtin.

çendcaran vegirbûnên qanûnîyî wisa divên bêtin bilidarxistin, ew weha bi geleg dîtinan ve têtin bibestandin, yên ku Merov ji bona wan nikare tu rêzanên rast û durust bide bilikarxistin. Bi giştî ve dikare bête bigotin, ku Serser ango Milet çend deha bêtir divê xwe bide biyanîkirin, weha deha bi tuwantir ve Serdarî tete biderkevtin.

Ji bona yek bajarî dibe evaya bi carekê ve zor bi başî ve bête biderkevtin, dibe ku Merov wetov bersivê ji bona min bide bidan; belam çî divê Merov bide bidestpêkirin, gava ku dewlet ji çend bajaran tete bipêkahtin? Divê Merov deshilatîya serwerîyê bide biparîkirin yanî wê bes li ser bajarekî bi tenê ve bide bisînorkirin û hemûyên din ji bona wê bide biserjêrîkirin?

Ezê bersivê wetov bidim binegerandin, ku Merov ne vê jî û ne wê jî divê bide bikin. Yekem, desthilatîya serwerîyê bi yekeke yeksanî ve tete biderkevtin, ya ku divê Merov wê nede biparîkirin; jiber ku di veparîkirina wê de dê ew bête bitarûmarîkirin. Bi vî rengê

hanê ve ne bajarek û herwehajî ne Miletêk nikare bi qanûnmendî ve ji bona Dîgerekî din bête bijêrdarîkirin, jiber ku libatên dewletê - Staatskörper- di cewhera xwe de him di sertewandinê de û himjî di azadîyê de têtin bihîmkirin û gotinên jêrdarî û pişkdarîya serwerîyê bi têgihiştinên bihevkerîyî nala hev re têtin biderkevtin, yên ku liberkevtina wan di yek gotina biyekkirina Neşînvane dewletê de tete biderkevtin.

Hêjîbêtir ez didim bibersivkirin, ku hergav bi bedkarî ve tete biderkevtin, gava ku çend bajar di nava yek civatê de têtin biyekkirin û ku Merov li nik bicîanîna yekitîyeke wisa de nikaribe bête biliberkevtin, ku ew wê ji zîyanên ji serûştîyê pêvegirêdayî bide biparastin. Beramberî Merovekî, yê ku ew bes û bi tenha ve dewletên biçûk dide bixwestin, divê Merov bedkarîyên di nava dewletên mezin de di rûwê wî de nede bibilindkirin. Magelo êtir çawan divê Merov dewletên biçûk bi hêzên têrkirî ve bide bipiştgirtin, da ku ew beramberî dewletên mezin liberxwedanê bikaribin bidin bikirin, mîna ku der kevnar de bajarên Yunanî der Cengên Farisî de datin biliberxwedan û herwehajî di dema dawî de mîna ku Holenda û Siwêra beramberî Xanedana Utrîş -Nemsa- dane biliberxwedan?

Heger Merov Êtir nikaribe dewletê di nava sînorên wê de bide bidanîn, weha tim jî rêjêçûnek dê bête bihiştin û ev jî bi rastî jî ve ku Merov xwe bi yek paytextî bi tenê ve nede bitêrkirin û Merov her bajarekî li gora rêzê de ji bona cihê serdarîyê bide bikirin û di nava wan de jî bi dorê ve girêkirinên gelêrî bide bilidarxistin.

Heger ku tevaya xakê kişver mîna hev bête biwarkirin, weha dê mafeyê wekhev ji bona tevan, xweşî û bextiyarî jî bêtin bigirawkirin, wêçaxê dê dewlet weha bi bê nimûne ve xurt bête biderkevtin û pêrejî weha deha baştir dê bête biserdarîkirin. Medin jîbîrakirin, ku bendenên bajaran bes û bi tenha ve ji berên kavlên xanîyên Cotkaran hatine bidurustkirin. Li nik her burcekê, ya ku ez avanîya wê di nava paytext de didim bidîtin, ez didim bibawerîkirin, ku ez tede herifandina avaniyên tevaya welatekî didim biberçavkirin.

Derîyê Çardeh

Derbarê Derîyê Pêş

Di bêhna ku têde Milet nala libatên Serwer -souveräner Körper- bi qanûnî ve xwe didin bigirkirin, hemû fermanîyên desthilatîya serdarîyê têtin birawestandin, herwehaji bicîanîna desthilatîyê tete bihilanîn û kesîtiya biçûktirîn Neşînvana wehaji bi perest û ne birîndarkirî ve nala kesîtiya bilindtirîn Karmendên dewletê tete biderkevtin, jiber ku li nik amadebûna Merovên bi wênerkirî ve wêner ji wan re nema bêtir têtin bipêwistîkirin. Piraîya pir ji heran û pevçûnan, yên ku ew der Roma de di nava encumenan de dihatin bivêkevtin, li ser nezanî yanji guhpêneda vê bîr û bawerîya hanê de dihatin bingehkirin. Wêçaxê Konsul bes û bi tenha ve bi Serpereştên Girkirinên Gelêrî ve dihatin biderkevtin, dadgehên gelêrî bes bi peyvdar¹ ve dihatin biderkevtin û Senat bi hiç û pûç ve dihatin biderkevtin.

Di nava demên hilanîna bicîanîna desthilatîyê de, ya ku têde Şahzade bi Sermiyaneke -Oberherrn- tir ve divabû rûniştin yanji bi kêmanî ve pê bihata birûniştin, jêre hergav bi navçirîn ve dihatin biderkevtin. Ev girbûnên gelêrî, yên ku ew penahgaha libatên dewletê û gemkirina serdarîyê didin bidurustkirin, hergav bi dirêş ve di nava çavên Serokên Serdaran de têtin biderkevtin. Herwehaji Serokên Serdaran ji aliyê xwe de bi hemû kar û baran ve ji tirstêdanê, ji soz û bertîlkirinê ji bona dilsarkirina Neşînvana dewletê ji girbûnên gelêrî de pê dihatin birabûn. Heger ku Neşînvana dewletê bi çavteng, tirsonek, zikreş ve bêtin biderkevtin û ew bêtir xweşîya xwe ji azadîyê bidin biavîndarîkirin, weha dê ew beramberî zordarîya nuhî hergavîyî serdarîyê nema xwe bikaribin bidin bigirtin. Li nik berzbûna xurtbûna li dûhevduyî Serdaran de desthilatîya sewerîyê di dawî de bi carekê ve

¹Bigir bi vê têgihîştina hanê ve tete biderkevtin, ya ko Merov wê di Parlemana Ingilîzî de ligel vê gotina hanê de dide bigirêdan. Mînahevbûna karmendîya Libatên Dadgehên Gelêrî ligel Kosulan de hergav duberîti didate bidurustîkirin, tevî ku hemû Ferandarîya Desthilatîyê ji dihatin birawestandin.

127 Peymana Civakî

---

tête bimalandin û piranîya civatên merovanîyê jihev têtin bikevtin û ew berî dema xwe ber bi nemanê ve têtin biajotin.

Di navbera desthilatîya serwerîyê û serdarîya bêsnorkirî de tanî radeyekîjî deshilatîyeke vavcîtiyê xwe dide bipeydakirin, ya ku li ser wê de bi nêzîktir ve divê bête biaxivtin.

Derîyê Panzdeh

Li ser Endamên Parleman yanî Nemayendeyên Milet de

Çi gava ku pêrabûnên Giştî -Öffentliche- ji bona karên dewletê hatin bidawîkirin û ew nema êtir bi kar û barên bingehîyê Neşîvanên dewletê ve têtin biderkevtin û Neşîvanên dewletê bêtir ji bona kara pûlên xwe ji kara kesîtiya dewletê didin bihezkirin, wê çaxê dewlet xwe bi nemana xwe ve dide binêzîkîkirin. Neşîvan ji bona cengkirinê sipah pûlan didin birêvekirin û ew di nava malên xwe de têtin bihiştin. Ew ji bona şewirdariyê ji xwe re Wêneran didin binavkirin û careke din jî ew di nava malên xwe de têtin vbihiştin. Di rêya tenbelî û pûlên xwe de ew di dawî de Serbazan, yên ku ew welêt bi jêrnîr ve didin buxistin, û Wênerên Milet, yên ku ew Milet di pişt re ji xwe re didin bifiroştin, ji xwe re didin bipeydakirin.

Ji karê wanî bêrawestandin di kar û barên bazirganîyê û destkarîyê de, yê ku ew tucarî nikare nexweşîya dilbijandina wan ji bona karê bide bitêrkrin, ji nedesthilanîna wan û ji hezkirina wan ji bona xweşîyê ew bi wî cihîve têtin bigihaştin, ku têde dilbijandina her kesekî bi pûl ve têtê bicianîn. Merov ji beşekî ji hatina xwe têtê bidakevtin, da ku Merov bi aramî ve li dû xweşîya jînê de bikaribe bide binêçirîkirin. Belê heger hûn bes û bi tenha ve pûl bidin, nedûr dê hûn pîyên xwe di nava nivîstan de bidin bidîtin. Gotina bêşdanîyê bi gotina bendîtiyê ve têtê biderkevtin û ew di civateke merovanîyê rast û durust de nenas têtê biderkevtin. Di nava welatekî bi rast û durustî ve azad Neşîvanên dewletê her tiştî bi zend û bendên ve û ne bi pûl ve didin bikirin. Bi gelekî dûr ve têtê biderkevtin, Ku Merov xwe ji erkên xwe bi dana pûl ve bide biazadîkirin, dê ew bi gelekî kêmtir ve li ser wan de bihatana birawestandin, heger wan ew erkên xwe bi destên xwe ve bidana bikirin. Ez ne di wê dîtina giştî sade de têtim bidîtin, lêbelê ez xwe di wê bîr û bawerîyê de didim bidîtin, ku suxre xwe bi kêmtir ve dijî azadîyê ji bêşdanê dide biderxistin.

Çend destûra dewletê bi baştir ve bête biderkevtin, weha deha di çavên Neşîvanên dewletê de kar û barên tevabûnê xwe di ser kar û barên xweyî taybetî de didin bigirtin. Weha bi vî rengê hanê ve bi

gelekî kêmtir ve kar û barên taybetî têtin bidîtin, jiber ku ji koma dewlemendbûna giştî ve jê perçeyekî mezin ji bona belavbûna li ser Neferan de tete biparkirin û jibervêjî bi kêmî ve ew ji bona bi destxistina niyazmendiyên xweyî taybetî ve divên bidin bikarkirin. Di nava sermiyandarîyeke başî civata Merovan de her kesek ji bona çûna xirbûnan dide bilezkirin; di nava Serdarîyeke bed de dilê tu kesî nayête hilanîn, ku ew bes û bi tenha jî ve gavekê ber bi wan ve bide biavêtin; jiber ku tiştên li wêderê de têtin bikirin, ew dilê tu kesî bi ser xwe ve nadin bikişandin. Ev dihêlin, ku Merov bide bipêşbînîkirin, ku li wêderê de vîna tevayîbûnê nikare bi serdarîkirinê ve bête bigihaştin û niyazmendiyên malê jî tu sûdbexşiyên din nahêlin bêtin biderkevtin. Ji nava qanûnên baş qanûnên baştir jî têtin biderkevtin, ji nava qanûnên bed qanûn bedtir têtin biderkevtin. Çi gava ku Merov li nik kar û barên dewletê de van gotinên hanê bide bibihîstin: "Îşê min pê nehatîye bikevtin", wêçaxê Merov dikare bide bibawerîkirin, ku dê dewlet bête biwindakirin.

Sardebûna evîna welêt, nobûna berjewendîya taybetî, firehbûna pîrî mezinî dewletê, cengên vegirtinan û genîbûna serdarîyê hiştin, ku ev remana hanê bête bipaydakirin, ku Merov ji bona girbûnên gelêrî de Nemayendan yanjî Wêneran bide birêkirin. Di nava hin welatan de Merov mêranîyê di xwe dide bidîtin, ku Merov Nemayendên wisa bi destyê sêyem ve dide binavkirin. Di vî rengê hanê de berjewendîya taybetiyî du çînan cihê yekem û duwem ji xwe re didin bigirtin, di gava ku ji bona berjewendîya dewletê cihê sêyem tete bihiştin. Çilo ku Milet nikare serwerîya xwe bi libatên serdarîyê ve bide bidan, wehajî ew nikare serwerîya xwe bi Nemayendan ve bide bidan, jiber ku serwerî di cewhera xwe de di vîna tevayîbûnê de tete biderkevtin û vîn xwe nahêle, ku ew bête binemayendeyîkirin. Vîn wek xwe tete bihiştin yanjî ew bi yekekî din ve tete biderkevtin, vîna nîvnîvî nayetê bipaydakirin. Nemayendeyên Milet weha bi Wênerên wî ve nayêtin biderkevtin û ew tucarîjî nikarin bi wênerên wî ve bêtin biderkevtin; ew bes û bi tenha ve bi Pêsiptvanên wî ve têtin biderkevtin û ew nikarin biryara dawî bidin bidan. Her qanûnek, ya ku Milet nala Kes pê neyete birûniştin, bi hîç û pûç ve tete biderkevtin; ew bi qanûnê ve nayete biderkevtin. Miletê Ingilîzî bi azadîya xwe ve dide bibawerîkirin, belam ew pir xwe dide bixapandin. Bes û bi tenha ve di

pêla helbijartina parleman de ew bi azad ve têtê biderkevtin, piştî derbasbûna helbijartina parleman careke din ji nû ve ew di bendîtîyê de têtê bijîyandin. Ma ew newetov têtê biderkevtin? Miletê Ingilîz bikaranîna azadîya xwe di bêhneke wisayî kurt de rast û durust bi mafeyî wî ve têtê biderkevtin, belam ew wê careke din di kotahîya wê behnê de dide biwindakirin.

Remana Wênerîkirina Milet bi dema nuhtir ve têtê bigirêdan. Ew ji rêstika derebegîyê hate biderkevtin, ya ku ew bi rengê serdarîya nedadwer û navpûç ve dihate biderkevtin, ya ku têtê Merovanî dihate bifetisandin û navê Merov dihate bibêavrûyîkirin. Di nava Komarên kevnar de herwehajî di nava Padîşahîyê de jî tucarî ji Milet re Wêner nedihatîn bipeydakirin; Merov ji bona wan di nava zimanan de tu peyv nedidate bidîtin. Pir bi eşkere ve têtê biderkevtin, ku Merov di nava Roma de tucarî ji xwe re nedayite bidîtin, ya ku têtê Endamên Dadgehên Gelêrî kesên wehayî perest bûn, wan nikarîbûn karên Milet bi destên xwe bidana bixistin. Tucarî wan nedaye bikin, ku ew di nava komeke wehayî mezinî Milet de ji desthilatîya xweyî bi carekê ve biryareke bi tenê jî ve ji bal Milet ji xwe re bidin biderxistin. Li ser dijwarîyan de, yên ku ew ji nava xirkirinên komên wehayî pir mezinî Milet dihatin biderkevtin, Merov dikare ji xwe re wêneyekî bide biremankirin, gava li ber çavên xwe de bide bidanîn, bê ka çi di pêla Gracchen¹ -Giraxiyan de hatîye birûdan, di gava ku pir ji Neşînvânên dewletê dengên xwe ji ser banan de berbîjêr ve li ser pêşneyara Giraxiyan de didane biderxistin.

Çi gava ku mafe û azadî bi bilindtirîn tişt ve hate biderkevtin, dê wêçaxê dijwarîyên wetov bi bêkêr ve bêtin biderkevtin. Li nik Miletê wetov hozan de hemû bi rêk û pêk ve dihate biderkevtin. Liktorên -Karmendên wî dikarîbûn wan tiştan ji xwe re bidin biwergirtin, ji yên ku tucarî dadgehên wîyî gelêrî nikarîbûn xwe bi

¹"Caius Semponius (* 153 + 121 B. Z.) nala Endamên Dadgehên Gelêrî Romanî pir xwestin, ku ew di rêya parvekirina Latifudien - Erdên Derebegên mezin- de ji bona ser Cotkaran perîşanîkirina wan li Italya de bidin bidûrvexisin." Meyers Taschen Lexikon, VEB Bibliographisches Instiut, Leipzig 1963, R, 374. Cuma

131 Peymana Civakî

---

nêzî wan ve bide bixistin. Milet pêwistî bi tirsê ve nedihate bikevtin, ku dê Liktorên -Karmendên- wî bixwazin, ku ew wî bidin biwênerîkirin.

da ku Merov ji xwe re bête biliberkevtin, çawan tanî radeyekî jî Dadgehên Gelêrî Milet didan biwênerîkirin, ev têtê bitêrkirin, gava ku bête biliberkevtin, çawan serdarîyê Serwer didate biwênerîkirin. Jiber ku qanûn bes û bi tenha ve vederxistina vîna tevayîbûnê dide biderxistin, weha bi eşkere ve têtê biderkevtin, Ku Milet di desthilatîya qanûnguzarîya xwe de nikare bête biwênerîkirin, di dema ku ew di Desthilatîya Bicînîne de, ya ku ew bes û bi tenha ve li gora qanûnê de bi hêza karanîne ve têtê biderkevtin, dikare bête biwênerîkirin û hêjbêtir divê ew bête biwênerîkirin. Evaya bi diyarî ve têtê bixuyanîkirin, ku dê Merov li nik ezmonkirineke rast û durustî pêwendîyan de pir kêr Miletan bide bidîtin, ku ew qanûnan bi têgihiştinên wanî rast û durust ve didin bimaldarîkirin. Çawan jî bête biderkevtin, weha bi pîrbûnê ve têtê bigerawkirin, Ku dadgehên gelêrî, yên ku wan der Desthilatîya Bicîanîne de hîç beşdarîyek nedidan bikirin û ne jî ew bi mafê ve dihatin biderkevtin, Miletê Romanî ji ber Karmendîya xwe bidin biwênerîkirin, belam ev bes û bi tenha ve di rêya Usurpration - talankirina mafeyên Senat -Civata Pîremerdan- de dikarîbûn bihatana bikirin.

Hemû tiştên, yên ku li nik Yonanîyan de divabûn ji bal Milet de bihatana bikirin, Milet ew bi xwe ve didan bikirin. Milet li dûhevdu de li ser gorepanên giştî de di nava girbûnan de dihate bidîtin. Ew di nava avûbayekî niv germ û sard de dihate bijiyandin û wî nehiştîya dilbijandina malê dunyayê nedida binasînkirin; Bendan karên wî jêre didan bikirin, hemû li nik wî de xwe li ser azadîyê de didatin bisûrandin. Jiber ku li nik hîç Miletêkî de mîna van başîyan jêre nema têtin bipeydakirin, ma dê çawan êtir Miletêk hêjî ji xwe re nala wan mafeyan bikaribe bide biparastin? Avûbayê weyî pir sard bi gelekî ve niyazmendîyan li ser we de dide bidanîn¹: Şeş mehan di nava salê de

---

¹Di nava welatên sardsîr de ji xwe re Xweşîtî û Newêrîbûna Miletên Rojhilat bidin bidestxistin, dê bête bigotin, ku ew ji xwe re bi eşkere ve didin bixwestin, ku ew xwe bi pî û lîngan ve didin bibendkirin.

Merov nikare xwe li ser gorepanên giştî de bide biragirtin, Zimanên weyî bêahengî di derve de nayête biliberkevtin, Hûn çavên xwe bêtir ji azadîyê ji bona gemara malê dunyayê didin bibeliqandin û hûn ji perîşanîyê bi gelekî kêmtir ve ji bendîtîyê têtin bitirsandin.

Ma azadî bes û bi tenha ve xwe bi alîkarîya bendîtîyê ve dihêle bête bihiştin? Dibe. Sertbûn xwe bi hev ve didin bitengalîkirin. Hertîştêk, çi yê ku ew ne di rêya serûştîyê de bête biniyazmendîkirin, nebaşîyên wî têtê biderkevtin û ev ji bona civakê ji her tiştêkî din bi bêtir ve têtê biderkevtin. Mexabin, ku pir zînetên weha bedbext têtin bipeyda kirin, ku têde Merov azadîya xwe bes û bi tenha ve li ser kîsê azadîya kesên din dikare bide biveragirtin û Neşînvânê dewletê bes û bi tenha ve dikare bi carekê ve azad bête biderkevtin, gava ku Bende di nava jêtirîn bendîtîyê de bête bivegevizandin. Di nava vê zînetê hanê de Sparat dihate biderkevtin. Ho Miletên rojgarîya niha bi rastî jî ve hûn bi xwedanê hîç tu Bendan ve nayêtin biderkevtin, Belam ji bona wêna hûn bi xwe ve têtin biderkevtin; hûn azadîya wan bi azadîya xwe ve didin bikirîn. Hûn xwe bi payebûna vê başîya hanê ve didin bixapandin. Ez di wir de bêtir tirsonekîyê ji merovanîyê didim bidîtin.

Ligel van tevan de jî bi tu awayekî ve ez naxwazim bide bigotin, Ku Merov divê ji xwe re Bendan bide bixwdîkirin yanjî ku mafeyê bendîtîyê bi rewa ve têtê biderkevtin; belê di berî niha de jî rast û durust min biservajîya vê date bieşkerekirin. Ez bes û bi tenha ve hoyan didim biderxistin, çima Miletên dema nuh, yê ku ew xwe bi azad ve didin bidîtin, bi xwedanê Wênerên Milet ve têtin biderkevtin û çimajî Miletên kevnar bi bê xwedanê Wênerên Milet ve dihatin biderkevtin. Cawanjî bête biderkevtin, çi gava ku Miletêkî ji xwe re Wêner dane binavkirin, ew nema bêtir bi azad ve têtê biderkevtin û ew nema bêtir têtê bihebûnkirin.

Hemû bi hemû ve ez li ber nayêtim bikevtin, çawan ji bona Serwer hêjî dikare bête biderkevtin, ku ew di nava me de bikaribe bi

---

133 Peymana Civakî

---

rabûna mafeyên xwe ve bide biparastin, heger ku civata Merovan ne zor bi biçûk ve bête biderkevtin. Belê heger ku ew zor bi biçûk ve bête biderkevtin, ma dê ew wêçaxê neyête bibendîtîkirin? Na. Ez dê di pişt re bidim bixuyanîkirin¹, bê ka çawan deshilatîya derveyî Miletêkî mezin bi serpereştîyeke sadeyî azad ji zoradîyê û rêstikeke baş ji bona dewleteke biçûk dikare bêtin bilihevkin.

---

¹Min dixwest ku ez vê di nivîsandina vê nivîstê de bidim bikin, gava ku ez li ser Pêwendîyên Derve de li nik Konfederasiyona de bidin biaxivtin. Ev bi xwejî ve bi danevekî nuh ve têtê birderkevtin, yê ku divê li nik wî de di pêşî de bîr û bawerî divên bêtin binîşankirin.

Derîyê Şanzdeh

Danîna serdarîyê bi tu Peymanê ve nayête biderkevtin.

Heger ku carekê ji caran deshilatîya qanûnguzarîyê bête bihîmkirin, wêçaxê divê bête bikirin, ku Desthilatîya Bicîanîne divê bête bidurustîkirin, ya ku ew di cewhera serûştîya xwe de ji Desthilatîya Qanûnguzarîyê tete bicudakirin û ya ku ew bes û bi tenha ve di rêya reftarên xweyî taybetî de û ne di rêya cewhera yê din de dide bikêrkirin. Heger bikaribe bête bidîtin; ku Serwer pêrejî bi bicîanîna desthilatîyê ve tete birabûn, weha dê mafe û bicîanîn bi şeweyekî ve ligel hevdû de bêtin bitevlihevkin, ku Merov nema bêtir dikare bide binaskirin, bê ka çî bi qanûn ve û çî ne bi qanûn ve tete biderkevtin û dê bi vî rengê hanê Staatskörper -Libatên dewletê-, yê ku ew ji cewhera xwe têtin biderkevtin, dê ew bi lez ve ji bal zordarîyê bêtin bitalanîkirin, yê ku ew beramberî zordarîyê hatibûn bidurustîkirin.

Jiber ku Neşîvanê dewletê li gora Peymana Civakî de hemû bi mîna hev ve têtin biderkevtin, wisajî ew dikarin bidin bierkkirin, çî divê tevayetî bide bikirin, di dema ku hîç Kesek nabe bide bidaxwazîkirin, ku yekekî din tiştêkî bide bikirin, tiştê ku ew naxwaze bide bikirin. Rast û durust ev mafeyê hanê ji bona geşkirin û livandina Libatên dewletê bi mercê bingeşî ve tete biderkevtin. Bi rastî jî ev mafeyê hanê bi xwe ye, yê ku Serwer li nik durustkirina serdarîyê de wî ji bona Şahzade dide bisipartin.

Hinek di danîna vî karê hanê de dixwazin peymanekê di navbera Milet û Sermiyanên wî de, yê ku ew têtin bipeydakirin, ji xwe re bidin bidîtin. Peymaneke wetov ya ku tede di navbera herdu Nivîstan de merc têtin bidanîn, ku li jêr wan de bendek xwe bi Fermandar ve û benda din xwe bi sertewandinê ve dide bierkkirin. Dê Merov ji min re di dawîya dawî de bide bigotin, ku dê bi vî rengî û şeweyê hanê ve pir bi sersurayî ve bête biderkevtin, gava ku peymaneke wisa bête bigirêdan. Lêbelê em dixwazin lê bidin bivenerandin, gelo ev dîtina hanê dikare xwe bide biragirtin?

Di pêşî de Desthilatîya Bilindtir xwe nikare bide biveguhertin û nejî ew dikare xwe bide bidiyarîkirin; vesînorkirina wêna dê bi nema wê

ve bête biderkevtin. Bi bêvacî ve tête biderkevtin û ew ligel xwe de bi dijbûn ve tête birawestandin, gava ku Serwer ji xwe re Sermiyanekî dide vepeydakirin û ew li ser xwe de dide bierkkirin, ku dê ew ji bona Mîrzayekî sertewandî bide bikirin. Evaya dide biderxistin, ku ew tevaya azadîya xwe ji nava destên xwe dide biberdan.

Hêjbêtir ev bi eşkere ve tête biderkevtin, ku peymanek di navbera Milet û vî Gewreyî yanjî Gewreyekî din de bes û bi tenha ve bi karekî taybetî ve tête biderkevtin; jivê tête biencamkirin, ku ev peymana hanê ne bi qanûnê ve û ne jî bi yek karê Serwer ve dikare bête biderkevtin û ew di navka xwe de ne bi qanûnê ve tête biderkevtin.

Di dawî de Merov pê tête birûniştin, ku ev herdu aliyên danûsitendinê di pêwendiyên xweyî ligel hevdû de bes û bi tenha ve li jêr qanûna serûştîyê de têtin birawestandin û hîç girawkirinek ji bona bierkkirina wanî beramberî hev nayête bipeydakirin, evaya jî bi her awayekî ve bi dijî zînetê civakê ve tête biderkevtin. Jiber ku Kesê Desthilatî di nava destên wî de tête bidîtin û wehajî bicîanîna wêna jî bi wî ve tête bigirêdan. Weha dê Merov nikaribe vêjî bi peymanekê ve bide binavkirin, gava ku Kesek ji bona yê din bide bigotin: "Ez dê tevaya malê xwe ji bona te di bin wî mercî de bidim bidan, ku tu ji bona min weha wî careke din bide bizîvirandin, mîna ku dilê te bide bixwstin."

Di dewletê bes û bi tenha ve yek peyman dikare bête bipeydakirin, ya ku ew bi rastî ve di yekitîya civakê de tête biderkevtin; ev bi xwe jî ve bi tenha ve her peymanekê din dide binayînîkirin. Hîç peymanekê giştî nikare bête biremankirin, heger ku têde birîndarbûnek ji bona ya yekem neyête bidîtin.

Derîyê HeftdehDerîyê Heftdeh

Danîna Serdarîyê

Çawan divê Merov êtir kar bide biliberxistin, yê ku di rêya wî de serdarî dê bête bidanîn? Ez dixwazim di pêşî de bidim bigotin, ku ev kar bi hev re hatîye bisuwarkirin yanî ew jî du karên heyî tête biderkevtin, ev jî bi rastî jî ve jî birêvexistin û bicîanîna qanûnê tête biderkevtin.

Di rêya karê pêşî de Serwer dide bibiryarîkirin, ku dam û destgehên -libatên- serdarîyê bi vî rengî yanî bi rengêkî din ve divê bêtin birêvexistin û ev karê hanê jî bi xwe jî ve bi yek qanûnê ve tête biderkevtin.

Di rêya karê duwem de Milet Sermiyanên xwe dide binavkirin, yên ku ew divên kar û barên serdarîya danînyî himkirî jî xwe re bidin binasîn. Jiber ku ev binavkirina hanê bes û bi tenha ve xwe jî yek karî dide bikişadin, weha ew ne bi qanûneke duwem ve tête biderkevtin, lêbelê ew bi tenê ve jî encamê karê yekem û bi yek karê serdarîyê ve tête biderkevtin.

Di vir de careke din yek sersûrandineke rûçikên taybetîyî dam û destgehên siyasî xwe didin bieşkerekirin, yên ku ew dam û destgehên siyasî didin bikarînkirin, ku bi xuyanî ve pêrabûnên dijî hevdû xwe bi xwe ve ew dikare wan bide bilehevkin, weha ew xwe jî bona veguhertina nişkê ve jî serwerîyê jî bona demokrasîyê dide bixuyanîkirin, weha ku bêyî hîç hestkirineke veguhertî û bes û bi tenha ve di rêya yek pêwendîyeke nuh de hemû ligel hemûyan de jî Karmendên serdarîyê ligel Neşînvânên dewletêyî bûyî de, jî biryarên tevayî de jî bona biryarên taybetî de û jî qanûnê jî bona bicîanîna wêna ve bête biçûyîn.

Ev veguhertina Pêwendîyan bi hîç awayekî ve ne bi hestkirineke tûj ve tête biderkevtin, ya ku ew di kar de bi bêjmar tête bidiyarkirin. Her roj ew di Parlemana Ingilistanê de tête birûdan, ya ku tê de li nik kar û barên taybetî de Nemeyendên Civata Giştî xwe bi yek encumenê ve didin biveguhartin, da ku ew li ser kar û barên dewletê de jî rehan de bidin bişêwirdarîkirin. Bi vî awayê hanê ve dê jî yek dam û destgehekî serwerî yek encumeneke sade bête biderkevtin, ya ku ew berî bêhneke

kurt bi derwerî ve dihate biderkevtin. Weha ew xwe nala Civata Berpirsiyar dide bidanîn, ya ku wê nala Encumena tevayî dabû bibiryarîkirin û ew di bicîanîna karmendîyekê de ji nû ve dide bişewirdarîkirin, tiştê ku wê di civata din de ji berê de dabû bibiryarîkirin.

Başîya Serdarîya Demokrasîyî weha di vir de tete biderkevtin, ku ew di bingeh de di rêya biryarîyeke sadeyî vîna tevayîbûnê de dikare bête bicîanîn. Di pişt re ev serdarîya hanê dikare demekê bête bihiştin, heger ku evaya bi rengê biryarî ve bête biderkevtin, yanjî ku ew bi navê Serwer ve serdarîya li gora nivîsandina qanûnê de dide bidanîn û wêçaxê hemû bi rêk û pêk ve tete biderkevtin. Hîc bi carekê ve nikare bête biderkevtin, ku serdarî bi corekî din ve bi şeweyekî qanûnmendî ve yanjî bibêyî jêdakevtinê ji danînen rêzanên bingehî berê de bikaribe bête bidanîn.

Derîyê Heştdeh

Destikên, yên ku ew bidestvexistina zordarîyî serdarîyê di din biparastin

Ji bona girawkirina peyvên nivîsandîyî der derîyê şanzdeh de bi diyar ve ji wan nasînan tête biencamkirin, ku karê vedanîna serdarîyê ne bi peymanekê ve, lêbelê ew bi qanûnekê ve tête biderkevtin, ku Hilgirvanên bicîanîna desthilatîyê ne bi Mîrzan ve, lêbelê bi Kolê Milet ve têtin biderkevtin, yên ku ew, heger ku ew bide bixwestin, wan dikare bide bidanîn yanjî bide biavêtin. Weha ew bi carekê ve nikarin tu peymanekê bidin bigirêdan, lêbelê divên ew serên xwe bidin bitewandin û ku ew kar û barê sipartî ji bona wan ji bal dewletê bes û bi tenha ve divê ew nala erkê Neşînvane dewletê bidin bicîanîn, bêyî ku ew bi hîç awayekî ve hatibin bimafekirin, ku ew li ser mercan de bidin bicirecirkirin.

Weha heger carekê divabû bête bidîtin, ku Milet Serdarîyeke Şûngirî bide bidanîn, ya ku ew him nala yek Patîşahîyê bi yek Malê bi tenha ve yanjî nala yek Xanedanîyê bi yek Çînîyê ve ji Neşînvane dewletê tête bibestandin, weha Milet xwe bi vî corî ve beramberî tu tiştî nade bierkkirin; lêbelê ew bes û bi tenha ve ji bona serpereştîyê regekî katî dide bidan, tanî ku ew bi dilê wî ve bête biderkevtin, heger na ew dikare bi regekî din ve bide bibiryarîkirin.

Veguhertinên mîna vê hergav bi rastî jî ve bi saw ve têtin biderkevtin; jibervêjî bes û bi tenha ve divê di wêçaxê de rengê serdarîya carekê hebû, ew bête bihejandin, gava ku ew ligel xweşîya tevayîbûnê nema dikare bête bilihevkirin. Ev xwevegirtina hanê bes û bi tenha ve di xwe de bi rêzana jîrbûna dewletê ve û ew ne bi hîç awayekî ve bi rewayekî mafeyî ve tête biderkevtin. Wehajî bi vî rengê hanê jî ve dewlet tucarî nayête bierkkirin, ku ew ji bona Serokên xwe desthilatîya siyasî û neji ji bona Serokên sipahên xwe desthilatîya sipahî bide bihiştin.

Hêjîbêtir tu gûman têde nayêtin bidîtin, ku Merov di rûdaneke wisa ne bi guhpêdaneke têrkirî ve di hemû mercên heyî de dikare bide biremanîkirin, da ku Merov di navbera pêrabûneke rewayî, qanûnî û

serhildanîyeke hera de, di navbera vîna Milet û qîjana bendekê de bide bicudakirin. Di vir bi rast û durust ve divê Merov bi tiştêkî xelandî ve pê neyête birûniştin, mîna ku Merov ligel wîna de li gora tevaya sertbûneke mafeyî de dê nikaribe şaşbûnê bide bikirin û belê ji vê erkbûna jênderkevtî ve Şahzadeyek ji xwe re sûdbexşiyeye cewherî dide bikişandin, da ku ew desthilatîya xwe bi dijî vîna Milet jî ve bide bihîmkirin, beyî ku Merov li ser zordarîkirinê de bikaribe bide biaxivtin; jiber ku ew li jêr diyaryê de bes û bi tenha ve mafeyên xwe dide bikaranîn, yên ku ew jî jêre pir didin bihêsanîkirin, ku ew wan bide bifirehîkirin û ew li jêr navnişana aramîya giştî de girbûnên tîrxankirî ji bona careke din vegerandina rêk û pêkîyeke baş bide biqedexekirin. Ew bêdengbûnekê dide biraxistin û ew ji bona şikenandina wêna ber dide bigirtin. Ew ji bona kara xwe jirêderkevtiyan dide bipeydakirin yanjî bidurustkirin, yên ku ew bi serê xwe ve ji wan re kêsan dide bipeydakirin, da ku ew wê bêdengbûna ji sawê nala bi pêrûniştinê ve bide bilibexistin û ew wan Kesan dikare bide bisizakirin, yên ku ew wê bêdengîyê didin bişikenandin. Bi vî rengî ve Dezemvîrn, yên ku ew bes ji bona salekê ve hatibûn bihelbijartin û ew di pişt re ji bona saleke din jî hatin bicîkirin, desthilatîya xwe têde ji bona hergavî xwestin bidin bihiştin, gava ku wan ji bona encumenan nema bêtir dane bihiştin, ku ew xwe bidin bigirkin. Bi vî hawayê hanê ve serdarîyên bi wan ve deshilatîya giştîyî sipartî ji xwe re deshilatîya Serwer bi zû yanjî dereng ve didin bitalanîkirin.

Girkin birêxistîyî li dûhevdû de, yên ku min li jor de li ser wan de dayite biaxivtin, deha bi baştir ve têtin biderkevtin, ku ew vê bedbextîya hanê bidin binehiştin yanjî ew wê bidin bigîrîkirin, heger ku ji bona wan bangkirineke Mîrî jî neyête bipêwstîkirin, wêçaxê jî Şahzade jî bi xwe jî ve nema dikare wan bide biqedexekirin, bêyî ku ew xwe rast û durust bi dijî qanûnê û bi dujminê dewletê ve nede biderxistin.

Ev girbûnên hanê, yên ku ew di civînên xwe de bes parastina Peymana Civakî didin bigirawkirin, divên bi rêzanî ve di rêya du pêşnihadan de bêtin birêvexistin, yên ku ew divên tucarî neyêtin biavêtin û divên ew neji tucarî ji hevperçekirî ji bona dengdana li ser wan de bêtin bixistin:

Yekem: Magelo Serwer pê tete birûniştin, ku rengê serdarîya niha bête

bihiştin?

Duwem: Magelo Milet pê tète birûniştin, ku serpereştî ji bona wan Kesên tanî niha sipartî hêjîbêtir ji bona wan bête bihiştin?

Ez li hêre de didim bidanîn, tiştê ku min berî niha li gora bawerîya xwe de dabû bieşkerekirin, ku di nava dewletê de hîç destûrek nikare bête bidîtin, ku ew û herwehaji pêrejî Peymana Civakî jî nikaribe bête binayînkirin, herwehaji di girbûna hemû Neşîvanê dewletê de, da ku ew vê peymanê bi yekdemî ve bidin bihilanîn, bêgûman ev hilanîna hanê bi carekê ve bi qanûnî ve tète biderkevtin. Grotius -Grotyus- xwe di wê bîr û bawerîyê de dide bidîtin, ku heryek dikare berê xwe ji dewletê, yê ku ew bi libatê wê ve tète biderkevtin, bide biwergerandin û ew azadîya xweyî serûştî û malê xwe jî ji xwe re bide bizîvirandin¹. Dê pir bi bêvacî ve bête biderkevtin, gava ku tevayîbûna hemû Neşîvanên dewletê nikaribin vena bidin bikirin, di gava ku her Kesek bi serê xwe ve bi mafebûna vena tète biderkevtin.

---

¹Divê li vêderê de bête bigotin, Ku Merov dev ji welêt nabe bide biberdan, da ku Merov xwe ji erkê li ser xwe de beramberî wî bide bikişandin û xwe di bêhna kar ji bona wî de bide bidûrkirin. Dê wêçaxê ev devjêberdana hanê bi reva tawankarîyê ve bête biderkevtin û ew divê bête bisizakirin. Ev devjêberdana hanê dê ne bi rawayî ve bête biderkevtin, lêbelê dê ew bi reva liberxwedana ber alê ve bête biderkevtin.

Nivîsta Çarem

Derîyê Yekem

Vîna Giştî nikare bête binabûdîkirin

Tanî ku pir ji Merovên bi yekbûyî ve xwe nala yek libatê bi tenê ve didin binasîn, bes û bi tenha ve ew bi xwedanê yek vîna bi tenê ve têtin biderkevtin, ya ku ew parastina hebûna bi hev re û xweşîya tevayî dide binafkkirin.

Wêçaxê tevaya kirdarên bikêrên dewletê bi hêz û sade ve têtin biderkevtin, terzên kar û dîtinên wê bi diyar û rewşên ve têtin biderkevtin; ji bona wê tu qazancên bi berberî û dijî hev ve nayêtin bidîtin; xweşîya tevayîbûnê li herderê de bi diyar ve xwe dide biberzkerin û bes û bi tenha ve hişîtî têtê biniyazmendîkirin, ku Merov van tevan bide bihestkerin. Aştî, yekîti û wekhevî xwe beramberî siyaseta sextekarîyê didin biderxistin. Merovên sade û durustkar rast û durust jiber sadebûn û durustkarîya wan ve pir bi sengînî ve têtin bixapandin, ew ji bona sextekarîyê û fenên canbazîyê bi bergirî ve têtin biderkevtin, ew carekê jî bi dilnêrmî ve nayêtin biderkevtin, da ku ew xwe bihêlin bêtin bixapandin. Gava ku Merov ji xwe re bide bidîtin, bê çawan li nik Miletên bextiyar de qeflên Cotkaran li ser zemînê de li jêr darek berû de li ser kar û barên dewletê de didin bibiryarîkirin û ew hergav bi hozanbûneke mezin ve van karan didin bikirin. Magelo êtir ji Merov re bi mafe ve nayête biderkevtin, ku Merov sextekarîya Miletên

din bide bipîsîkirin, yên ku ew xwe bi pir sextekarîyên wisa hîç û pûç û dek û tepan ve didin bipayebûnkirin û ew pê perîşanîyê didin bidurustîkirin?

Dewleteke wisa bi vî torî ve serdarîkirî bes kêr qanûnan ji xwe re dide biniyazmendîkirin û herçendjî ew bi qanûnên nuh ve niyazê bide bipeydakirin, dehajî bi tevayî ve dê ev niyazmendîya hanê bête biliberkevtin. Kî jî wan qanûnan di pêşî de bide bipêşnihadkirin, ew bes û bi tenha ve dide bipeyvînîkirin, tiştê ku ji berê de hemûyan pê didane bihestkirin. Ji bona wan pêşnihadan pir peyvên bi aheng û xemilandî ve nadin biniyazmedîkirin, da ku ew ji bona qanûnan bêtin biberzkin, tiştê ku heryekî ji xwe re dayite bibiryarîkirin û ew ji xwe re rast û durust pê têtê bibawerîkirin, ku dê Dîgeranên din li ser nimûneya wî de bêtin biçûyîn.

Tiştê ku Zimandirêj bi rastî ve pê têtin bixapandin, ew di vê zîmeta hanê de têtê biderkevtin, ku ew li nik awireke bi lez ve ji bona dewletên weha de, yên ku ew di destpêka peydabûna xwe de bi xwedanê destûreke bed ve dihatin biderkevtin, bi nayînî ve didatin bidîtin, dê ew ji xwe re bikaribin rêstikeke dewletêyî wetovjî bidin bihiştin. Wan bi lewçebûn ve ji xwe re didan biderxistin, Ma cilo dê ew bikaribin wê bêvacîyê ji xwe re bidin biremanîkirin, ku dê pêxwas û Serserîkî lewçak û Şelafekî zimandirêj bikaribin tiştêkî ji bona nava serên Miletê Paris û London bidin bixistin? Ew nizanin, ku Cromwell -Kromwêl¹- ji bal Bajarvanên Bern -Bêrn- de ji bona nava Maristana Dînan hate biavêtin û Doq Beaufort² -Bofort- li bajarê Cinêf de di nava gorepana giştî de bi êşkere ve li ser piştê de hate biqamçîkirin.

Lêbelê hingava ku pêwendîya civakî hate bisitkirin û dewletê rûwê xwe ber bi lawazîyê ve date bidan, hingava ku berjewendîyên taybetî xwe bêtir û bêtir didin biderxistin û civatên biçûk dest bi kêra ser civatên mezin ve pê bidin bikin, wêçaxê berjewendîya tevayî têtê

¹Cromwell Oliver der sala 1590 de hatîye bizayîn û der sala 1658 de hatîye bimirin. Ew yek ji gewretirîn ji Merovên dewletê di dema Şûreşa Ingilîzîyê Borciwazî de têtê biderkevtin. Der sala 1653 de bi Parêzvanê Komara Ingilîstanê ve hate bidanîn. Cuma

²Wer têtê bidiyarîkirin, ku ew yekek ji gewretirîn Admiralê Ingilîzî bû. Cuma

bibinderkirin û jêre dujmin têtin bipeydakirin. Êtir nema bêtir tu bihevrebûn têtê bizalkirin; vîna tevayîbûnê nema bêtir bi vîna hemûyan ve têtê biderkevtin, wêçaxê berberî û pevçûn têtin bivêxistin û baştirîn dîtin dê nema bêtir beyî peyvên pevçûnêyî no bêtin biwergirtin.

Di payîni de gava ku dewleta ber bi nêzîkbûna windabûna xwe ve hebûna xwe bes û bi tenha ve di hîç û pûçbûna nigaşan û perwaza vala dide bidîtin, gavav ku pêwendîya civakî di nava hemû dilan hatîye biçirandin, gava ku bigemartirîn û bêşermezartirîn karaxweyîti bi navê perestîya xweşîya tevayîbûnê ve bi xemilnadî ve bête bibelavkirin, wêçaxê vîna tevayîbûnê têtê bilalkirin. Herwehaji Milet ji bal hoyên tevgerên nehîni ve têtin birêvebirin, hemû bi hev re weha bi kêm ve guh bi mafeyên xweyî bajartî ve di dewletê de didin bipêdan, tê bêje, ku rojekê dewlet hîç nehatibû bidurustkirin û fermanên nedadgerî, yên ku ew bes û bi tenha ve kara taybetî didin biermanckirin, Merov wan bi navê qanûnan ve dide bidanîn.

Magelo ji vê têtê biencamkirin, ku vîna tevayîbûnê hatîye binabûdîkirin yanji hatîye bisextekarîkirin? Na, ew hêji hemîşe bi mîna xwe ve ne veguhertî û xurt têtê biderkevtin; lêbelê ew bes ji bona yên din hatîye bijêrdarîkirin, yên ku wan zora wê dane bibirin. Herkes, yê ku ew berjewendîya xwe ji berjewendîya tevayîbûnê dide bivekirin, zor bi başî ve ji xwe re dide bidîtin, ku ew xwe di wê zînetê de nikare bide bidîtin, ya ku ew xwe bi carekê ve jê bide bicudakirin; lêbelê para wêna ji bona perîşaniya giştî beramber bi kara wîyî bi tenê ve, ya ku ew ji xwe re çavdêriya bidestkevtina wêna dide bikirin, jêre bi pûç ve têtê biderkevtin. Ji bil vê xebata ji bona vê kara hanê û pê ve ew dixwaze, ku ew ji bona daxwazên kara xwe ji bona tevayîbûnê başîya wê weha bi jêhatîbûn ve mîna heryekêkî din bide bipiştgirtin. Hêjibêtir heger ku ew dengê xwe bi pûl ve bide bifirotin, wer ew vîna tevayîbûnê têtê nade binabûdîkirin, lêbelê bes û bi tenha ve ew xwe lê dide bizîvirandin.

Şaşbûn, ya ku ew dide bikirin, di veguhertina pirsê de têtê bicîkirin, jiber ku ew li ser tiştêkî de bersivekê din dide bidan, ne ku ew li ser pirsê jêkirî de têtê biderkevtin. Ji dêlva ku ew di rêya dana dengê xwe de bide bigotin: "Ev ji bona dewletê bi sûdbexşî ve têtê biderkevtin", ew dibêjê: "Ev ji bona vî yanji Merovekî din, ji bona vê bendê yanji bendeke din bi sûdbexşî ve têtê biderkevtin, gava ku ew pêşnihad yanji pêşnihadê din têtê biderkevtin". Weha qanûn ji bona bi rêk û pêkkirina

giştîbûnê di girbûnan de wisa gelekî pê nade bikêrkirin, da ku ew vîna tevayîbûnê bide biparastin, lêbelê ew deha pê dide bikêrkirin, gava ku ew hemîşe têtê bipirskirin û herwehaji hemîşe ew têtê bibersivkirin.

Li vir de hêjî pir temaşekirin li ser mafeyê sade de xwe dihêlin bêtin biderkevtin, ku li nik her karekî Serwerî de her Neferekî Milet divê dengê xwe bide bidan. Ev mafeyê hanê bi hîç awayekî ve ji Neşîvanên dewletê nikare bête bikişandin, herwehaji bi mafeyê wan ve têtê biderkevtin, ku ew pêşniyaran bidin bikirin, başkirinan bidin bipêşnihadkirin, parvekirinan bidin bidestpêkirin û danûsitendê bidin bikirin, hêjîbêtir pir mafên din jî têtin bipeyda kirin, yên ku Serdarî hemîşe bes û bi tenha ve hiştina wan ji bona Libatên xwe didate bixebatkitin. Belam li ser vê danava giring de xwendekarîyeke taybetî têtê bineçarîkirin û dibe, ku ez di vê benda hanê de nikaribim hemûyî bidim bigotin.

Derîyê Duwem

Li ser Dengdanan de

Ji derîyê çûyî de tête bidiyarîkirin, ku şeweyê reftarîkirina kar û barên giştî tanî radeyekî nîşaneke girawkirî ji bona zîneta reweştan û saxlembûna dam û destgehên siyasî dikare bide biderxistin. Herçend ku bêtir lihevhatinî di girkirinan de bête bizalkirin, ango, ku herçend biryarên wergirtî xwe ji yekdengdanîyê bidin binêzîktirînkirin, weha deha serdarîkirin ji xwe re jî vîna tevayîbûnê dide bisûdbexşîkirin, di dema ku peyvên dirêjî noyî pevçûnê, nebiyekbûn û berberîyê mezinbûna berjewendîyên taybetî û herifandina dewletê didin bieşkerekirin.

Ev xwe bi diyarbûneke kêmtir ve dide biderxistin, heger ku destûr bi du yanjî bêtir çînîyan ve bête birûniştin, mîna ku ev di Roma de li nik Patrizer -Neşînvânên Gewre- û Plebejer -Neşînvânên Reben- de dihate biderkevtin, yê ku pevçûnên wan, bi xwe jî ve di demên xweşî Komarê de jî, pir caran encumen didatin bitarûmarkirin. Belê evaya bêtir bi yek vexuyanîyê ve ji yek jirêderkevtineke rastî ve tête biderkevtin; jiber ku di encamê dam û destgehên siyasîyî genî de di wêçaxê de bi hev re du dewlet di nava yekê de têtin bipeydakirin; heger ku li nik herdu dewletan bi hev re tiştê bi rastî ve neyête biderkevtin, belam ew li nik her yekê de bes bi serê xwe ve dikare bi rastî ve bête biderkevtin. Bi rastî jî di demên nokirî de biryarîyên Milet, gava ku Senat -Civata Pîremerdan- destdirêjî têde nedida bikirin, hemîşe bi bêdengî ve dihatin biderbaskirin û bi mezinbûneke dengdanîya pîrbûnê ve dihatin biserkevtin; jiber ku Neşînvân bi xwedanê yek karê ve dihatin biderkevtin, weha Milet bes û bi tenha ve bi xwedanê yek vîne ve dihate biderkevtin.

Evaya bi carekê ve bi servajîvêjî ve careke din xwe dide biderxistin, gava ku Neşînvânên dewletê bi jêrkirî ve ber bi bendîtîyê ve ji azadîyê û vîne hatine bitalanîkirin. Wê gavê saw û şelafî dengdanê ji bona çepiklêdana bi qîjîn ve didin biguhertin. Merov nema bêtir dide bişewirdarîkirin, Merov bes û bi tenha ve êtir bi şabaşbûnê yanjî bi nifirbûnê ve dide biqîrînkirin. Bi şermezariyeke wisa ve Senat li jêr Imperatoran de dida bidengdan; tanî radeyekî jî wî xwe ligel wê dengda-

nê de bi pêkenîn ve dida bigirtin. Ji bona Tacitus -Takitus ev xwevegirtina hanê nehate biveşartin, gava ku di dema Imperator Otho de Senatoran, di gava ku wan Vitellius bi pîrozbayê ve didatin bibarandin, pêrejî wan qîj û halaneke bi tirs ve didan biberzkirin, da ku Vitellius, heger ku hat û wî Serdarîkirin ji bona nava destên xwe date bixistin, nikaribe bide bizanîn, bê ka heryekî ji wan çi dayite bigotin.

Ji van temaşekirinên cudan rêzanên bingehî têtin biderkevtin, yên ku Merov li gora wan de jimarkirina dangan û herwehaji pêrejî beramberkirina bîr û bawerîyan dikare bi ber hev re bi wî corî ve bide bikirin, magelo vîna tevayî xwe bêtir yanî kêmîr bi hêsani ve dihêle bête biliberkevtin û dewlet bêtir yanî kêmîr xwe ber bi herifandinê ve dide bikişandin?

Bes û bi tenha ve yek qanûn tete bidîtin, ya ku li gora serûştîya wê bi yek dengdana pêrûniştinê ve tete biniyazmendîkirin, ew jî bi Peymana Civakî ve tete biderkevtin; jiber ku yekîtiya Neşînvaniya dewletê bi azadîrîn reftarî ve di cihanê de tete biderkevtin. Jiber ku her Merovek di zayîna xwe de bi azad û Mîrzayê xwe ve tete biderkevtin, weha hîç Kesek netuwane bi hîç behaneyekî û belgeyekî ve wî bi bêtîlyî wî ve bide bijêrdarîkirin. Heger Kesek ji xwe re bide bigotin, ku Lawê Bendeyekî nala Bendeyekî hatîye bizayîn, weke ku ew ji xwe re bide bigotin, ku ew ne nala Merov hatîye bizayîn.

Heger di gava bestina Peymana Civakî de li nik hinekan de bi nayînî ve hate birûkirin, weha dujminên wê nikarin wê bidin bibetalkirin, lêbelê dujminên wê ji nava wê têtin biderkirin û ew di nava Neşînvaniya dewletê nala Bêganani tete biderkevtin. Piştî durustbûna dewletê warbûna di nava wê de pêrûniştinê dide bimerckirin, ku warkirina di wê deverê de dide biderxistin, ku Warkirvanên wêna xwe ji bona serwerîyê didin bijêrdarîkirin¹.

Ji bil vê peymanî bingehîyî pêşî de dengdana pîrbûnê hemîşe li ser yê dinî mayî de erkbûnê didin bidanîn; evaya bi xwe jî ve bi

¹Bi eşkere ve di vir de peyv bes û bi tenha ve li ser zîneteke azad tete bikirin; jiber ku Malbat, Zemîndar, Penayetî, Neçarbûn, Zordarî ûhd. dikarin Neşînvaniya diji vîna wîna di nava welêt de bidin bibestandin. Di vê zînetê hanê de bes neşîniya wîna pêrûniştina wînayî azad ji bona Peymanê yanî birîndarîkirina wêna nade bimerckirin.

encamekî xwser ve ji Peymana Civakî bi xwe ve têtê biderkevtin. Lêbelê dê Merov pirsê bide bikirin: çawan Merov dikare bi azad ve bête biderkevtin û pêrejî lê têtê bizordarîkirin, ku ew xwe bi jêr vînên bawerîyên din ve bide bisertawandinîkirin, yên ku ew ne bi yên wî ve têtin biderkevtin? Çawan Berhelestvan dikarin him bi azad ve û himjî bi sertewandî ve beramber bi qanûnan ve bêtin biderkevtin, yên ku wan dengên xwe ji bona wan qanûnan pê nedane bidan?

Ez li ser vê de didim bibersivkirin, ku pirs bi bed ve hatîye bikirin. Neşînvane dewletê ji bona hemû qanûnan pêrûniştina xwe dide bidan û herwehaji pêrejî ji bona wan qanûnan jî dide bidan, yên ku ew bi dijî vînên wî ve hatine biwergirtin, belê ew bi wan qanûnan ve jî têtê birûniştin, yên ku ew wî didin bisizadan, heger ku ew wê mêrxasîyê di xwe de bide bidîtin, ku ew pê li wan de bide bikirin. Hergavî di hinera mayîna vîna hemû libatên dewletê de bi vîna tevayîbûnê ve têtê biderkevtin; di rêya wê de ew pêre bi Neşînvane dewletê û azad ve têtin biderkevtin¹. Li nik pêşnihabûna qanûnê de der girbûna gelêrî de niyaz jê ne bi erêkirin ve yanjî bi nayînkirina wêna ve têtê biderkevtin, belam da ku bête bizanîn, magelo ew ligel vîna tevayîbûnê de têtê biderkevtin, ya ku ew li gora dengdana Neşînvane de têtê bidîtin. Herkes di rêya dengdana xwe de bîr û bawerîya xwe dide biderxistin û ji jimarkirina dengdanan de vîna tevayîbûnê xwe dide biderxistin. Heger ku di vir de bîr û bawerîya min beramberî dijîbûna xwe têtê bikevtin, weha evaya tiştêkî din nade bieşkerekirin, jibil ku min xwe dabû bişaşkirin û ya ku min ew bi vîna tevayîbûnê ve dabû bidanîn, ew pê nehate biderkevtin.

Heger ku dengê minî bi tenê ve bihata biserkevtin, weha dê min tiştêkî dîmî bi carekê ve bida bikirin, ji yê ku min dida bixwestin, di wêçaxê bi xwe jî ve dê ez ne bi azad ve bihatama biderkevtin.

---

¹Di Genau -Cinewa- de Merov li ser derîyên zindanan de û li ser berbendên Bendên Keşîyên cengîyên Romanî de gotina "Libertas" -Azadî- dide bixwendin, bi herawayekî ve evaya bi ragiyandineke sipehî û rast ve ji bona helbijartinê di vê Komarê de têtê biderkevtin. Bi rastîyê ve ev ragiyandinên hanê di nava hemû dewletan de bi bedkarî ve têtin biderkevtin, yên ku ew ber li ber Neşînvane de didin bigirtin, ku ew bi zad ve bêtin biderkevtin. Di nava welatekî de dê Merov hemû azadî bi carekê ve ji xwe re bida binoşkirin, ger ku têtê hemû Xelkên wê xwe li ser Keşîyên cengîyên Romanî bidana bidîtin.

Evaya rast û durust dide bimerckirin, ku pîrbûna dengan hêjî rûçikên taybetîyî vîna tevayîbûne bi eşkere ve didin biderxistin. Heger ku ev pîrbûna dengan di windabûnê de bêtin bideştêpêkirin, weha nema bêtir azadî tete bidîtin, hegerjî ku Merov xwe bi kîjan bendê jî ve bide bigirêdan.

Di pêş de min date binîşandan, çilo Merov di şewirdarîkirina giştî de vîna Yekanan li şûna vîna tevayê de dikare bide bidanîn, herwehaji min bi dûr û dirêjî ve destikên bi kêrkirî ve dane biderxistin, yên ku ew ber li ber vê bedkarîya hanê de bidin bigirtin; di pişt re ez dê bêtir li ser vê de bidim biaxivtin. Bi wî şeweyê hanê jî ve min bîr û bawerî datin binîşankirin, yên ku li gora wan de endazîya dengdanê divê bête bihîmkirin, ya ku jê vîna tevayî xwe dide biderxistin. Cudabûna yek dengî bi tenê ve wekhevûnê dide binabûdîkirin û yek Berber bi tenê ve yekitîya lihevhatina Bîr û bawerîyan dide binabûdîkirin; Belam di navbera yekitîya lihevhatina bîr û bawerîyan û wekhevûnê de pîr parvekirinên nemînahev têtin bipeydakirin, yên ku andazîya wan Merov dikare li gora zînetê û niyazmendîyên dam û destgehên siyasî de bide bihîmkirin.

Du rêzanên bingehîyî tevayî dikarin ji bona bi rêkûpêkxistina - van endazîyan ve bidim bikarkirin. Rêzana yekem wer tete biderkevtin, herçend ku biryar bi giringî û pêwistî ve bêtin biderkevtin, weha deha pîrbûna dengan ji bona biserkevtina bîr û bawerîya çûyî dide bidaxwazîkirin. Rêzana duwem wer tete biderkevtin, herçend ku kar û barên şewirdarkirî lezbûneke mezintir didin bidaxwazîkirin, weha deha divê Merov li nik parvekirina dengan de cudakirina pêwistîkirî bide bikêmkirin. Li nik biryardanek bi pele û pêwistî ve divê bes pîrbûna bi yek dengî bi tenê ve bête bitêrkirin. Rêzana yekem bi diyar ve li nik biryardana li ser qanûnan de û rêzana duwem li ser kar û barên serpereştîyî li dar de tete biderkevtin. Lêbelê çigûne jî Merov li ser wan rêzanan de bide biremankirin, bêgûman ji bihevrebûna herduwan ligel hevdu de baştirîn pêwendî tete biderkevtin, ya ku ew xwe ji bona nîşankirina pîrbûna dengan dihêle bête berderkevtin.

Derfê Sêyem

Li ser Helbijartinê de

Helbijartinên Şahzadan û karmendan, mîna ku min berê dabû bigotin, di du rêyan de xwe dihêlin bêtin bilidarxistin, ew bi karên girêdayî bi hev re û bi rastî jî ve him di rêya helbijartinê bi xwe de û him jî di rêya pişkîşandinê de têtin biderkevtin. Herdu rêyên hanê li nik Komarên cudan de bikaranîn ji xwe re dane bipeyda kirin û hêjî nihajî Merov ji xwe re tevlihevbûneke pir bi têk û pêkçûyî ve ji herdu rêyan li nik helbijartina Doqê Vinêsiya de dide bidîtin.

Montesquieu -Monteskiyu- (di Canê Qanûnan de, II, 2), dide bigotin: "Helbijartina di rêya pişkîşandinê de li gora cewhera demokrasîyê de têtê biderkevtin. Ez bi vê bawerîyê ve têtîm birûniştin. Belam çima ev halo têtê biderkevtin? Ew pêde dire û dibêje: "pişkîşandin bi renekî helbijartinê ve têtê biderkevtin, ya ku ew tu Kesekî nade bibirîndarî kirin û ew ji bona her Neşînvaneke hêvîyekê li ser hiştîyê de dihêlê bête bidîtin, da ku ew ji bona welatê xwe bide bixebat kirin". Belam hîç yek ji van bi tu hoyî ve nayête biderkevtin.

Heger Merov ji xwe re lê bide bitemaşekirin, ku hilibijartina Sermiyanan bi karekî serdarîyê ve û ne bi karê Serwer ve têtê biderkevtin, weha Merov têtê bitêgihîştin, ku çima helbijartina di rêya pişkîşandinê de bêtir di nava cewhera demokrasîyê de têtê bikeftin, ya ku serpereştîya wê weha deha bi başî ve têtê biderkevtin, çend ku ew kêmtir dirêjbûna karê pêwîst ji xwe re bide binîyazmendî kirin.

Di her demokrasîyêke rastteqînî de avrûmeta balayetîyê - obrigkeitliche- hîç bi sûdbexşîyekê ve nayête biderkevtin, lêbelê ew bi bargiranîyêke giran ve têtê biderkevtin, ya ku bi şêweyekî erzan ve yekek nema bêtir divê ji ya din bide bigilî kirin. Bes û bi tenê ve qanûn ji bona yekekî din dikare kar bide bisipartin, yê ku jêre pişk têtê biderkevtin. Jiber ku di vir de hemû xwe di zînetêke yeksanî de didin bidîtin û helbijartin bi tu vîna Merovekî ve nayête bibestandin, wisajî ku hîç pêkêkirineke taybetî nikaribe xwe bide bipeyda kirin, ku di jêrî wê de tevayîbûna qanûnê bête bibinbarkirin.

Di Aristokratîyê -Xanedanîyê de- Şahzade Şahzadan dide

bihelbijartin, Seradrî di rêya xwe de xwe dide bihiştin û jibervêjî di vir de dengdanî bi carekê ve bi baştir ve tête biderkevtin.

Nimûneya helbijartina Doqê Vênitsiya bi dijî vê cudabûnê ve nayête biderkevtin, lêbelê ew bêtir wê dide bigirawkirin: ev rengê têkûpêkçûyî bi carekê ve li gora rengê serdarîyeke tevlihev de tête biderkevtin. Wêçaxê Merov xwe dide bixapandin, gava ku Merov rengê serdarîyê li Vênitsiya de bi Aristokratiyeke rast û durust ve dide bidanîn. Heger ku ji Milet re li wêderê de hîç beşdarîbûneke serdarîyê nayête bidîtin, weha jêre Xan bi xwe ve ji dêlva Milet têtin biderkevtin. Gelek Xanên reben tucarî bi karmendîyeke bala ve nikarin bêtin bigihaştin û ew ji navê Xanê xwe ji bil navnîşna valayî Exzellenz -Berêzan- û herwehaji mafeyê amadebûna civîna Civata Gewre pêve tiştêkî din ji wan re nayête bidîtin. Jiber ku jimara vê Civata Gewre Endamên wê weha bi pîrbûn ve nala Endamên Civata meyî tevayî li Genf -Cinêf- de têtin biderkevtin, weha Endamên Berêzanên wêna nebêtir bi mafetir ve ji sadetirîn Neşînvânên dewletê li nik me de têtin biderkevtin. Ji bil cudabûna pîr mezin di nava hedru Komaran de jî hîç gûman têde nayête bidîtin, ku Burcuwazîyên Cinêf bi wêneyê rasteqîneyî Patriziats -Pazirganên Gewreyên- Vênitsiya ve têtin biderkevtin, Bajarvanên meyî din nala Bajarvanên Vênitsiya têtin biderkevtin û Cotkarên me nala Jêrdarên wêyî di bejayê de têtin biderkevtin. Bi kurtî ve, çawan jî Merov ji xwe re li wê Komarê de ji bil mezinbûna wê bide bitemaşekirin, serdarîya wê ji serdarîya me ne bi Aristokratîtir ve tête biderkevtin. Tevaya cudabûnê di vir de tête bidîtin, ku ji bona me helbijartina di rêya pişkkîşandinê de nayête biniyazîmendîkirin, jiber ku li nik me de hîç Sermiyanek tanî mirina wî nayête bihelbijartin.

Di nava demokrasîyeke rastteqînî de dê helbijartin di rêya pişkkîşandinê kêr dujwarîyan bide bipeydakirin, jiber ku têde guhpêdan bi reweştan û jêhatîyan ve, herwehaji guhpêdan bi bîr û bawerîyan û endazîyên maldarîyê ve wekhevîbûna bi carekê ve tête bizalkirin, wer dê encambûna helbijartinê tanî radeyekî bi bêgiringîbûn ve bête biderkevtin. Belam mîna ku hatîye bigotin, hêjî tucarîjî hîç demokrasîyeke rastteqîne nehatîye bipeydakirin.

Gava ku helbijartin û pişkkîşandin bi tevlihevbûn ve bêtin bikaranîn, weha divên di rêya helbijartinê de şûnên weha bêtin bidagirtin, yên ku ew karên hunerî mîna cihên Supahî didin bidaxwazî-

kirin, helbijartina di rêya pişkîşandinê de li nik dagirtina şûnan de bi servajîvêjî ve divê guhpê bête bidan, ku ji bona wan cihan Merovên bi hiş, dadwer û ne bi bednav ve têtin bidivakirin, mîna ku ev li nik Karmendên dadgehane de têtin bikirin; jiber ku ev durûv û rûçukên hanê di nava dewletekê de bi xwedanê destûreke baş ve bi maldarîya tevayî ve ji bona hemû Neşînvanên wê ve têtin biderkevtin.

Li jêr Serdarîyeke Padîşahîti de ne ji bona pişkîşandinê û neji dengdanîyê cih tete biditin. Jiber ku Padîşah ji aliyê mafe ve him bi Şahzadeyê bi tenê ve û himjî bi karmendîya bi tenê ve tete biderkevtin, weha jêre bi navkirina Yawerekî ji xwe re bi mafe ve tete biderkevtin. Gava Keşe Saint Pierre -Sant Pîyêr- date bipêşnihadkirin, ku li Firensa de Civatên Şewirdarîyî Padîşahî bêtin bipirkirin û ew di rêya dengdanê de bêtin bihelbijartin, wî di vê pêşnihada xwe de bi diyar ve nedida biditin, ku wî pê veguhertinek di serdarîyê de dida bipêşnihadkirin.

Niha ji min re hêjî hatîye bihiştin, ku ez li ser rengê dengdanê û komkirina dangan de di girkirina gelêrî de bidim biaxivtin. Lêbelê dibe, ku pêşvekevtina mêjûyî di nava rêstika dewleta Romanî de di vî warê hanê de bi diyartir ve rêzanên bingehî bihêlin bêtin binasînikirin, ji mîna ku ez bikaribim wan bidim biraxistin. Ji bona Xwendevanekî dûrbîn ve bi qencî ve tete biderkevtin, ku ew piçekî bêtir bi dirêjî ve bête biserpêhatîkirin, Çawan dê li ser kar û barên dewletê û taybetî de di girbûneke ji dusedhezê Merovan de bête bireftarîkirin.

Derîyê Çarem

Li ser Encumenên Romanî de

Ji demên kevnaî Roma de li nik me de tu belgeyên girawkirî nayêtin bidestkevtin; lêbelêjî pir dibe bête bidîtin, ku ji piranîya vegotîyên li ser Roma de bi efsanan ve têtin biderkevtin¹. Ji me re hergav piranîya perçeyê giringî mêjûwa serpêhatîya dewlemendî Miletan û mêjûwa peydabûna wan bi veşartî ve têtê bihiştin. Her roj serpêhatî me dide biderkirin, ji kîjan hoyan wergerandinên der dewletan de têtin bipeydakirin. Jiber ku tu Milet êtir nema bêtir têtin bidrustkirin, weha em li ser peydabûna wan de bes û bi tenha ve dikarin gûmanan bidin bihunandin.

Rabûn û rûniştin, yên ku Merov mayîna wan li ber xwe de dide bidîtin, bi kêmanî ve didin binîşankirin, ku ew bi xwedan kokekê ve têtin biderkevtin. Ji gotinên Pêşîyan de, yên ku ew ji bona van kanîyên kevnaî têtin bizîvirandin, divên ji wan nala bi girawkirî ve bêtin bitemaşekirin, yên ku ji wan ji bal gewretirîn desthilatîyê de têtin bipştgirtin û yên ku ji bona wan bingehên belgeyên xurtî dirust didin bipeyivandin. Min xwe date bimandîkirin, ku ez li dû van rêzanên bingehî de bêtîm biçûyîn, gava ku min lê date bikolandin, çawan azadtirîn û xurttirîn Milet li ser rûwê zemînê de berztirîn desthilatîya xwe dida bicîanîn.

Piştî durustbûna Roma Komar hate bipeydakirin, angno Sipahê damezirvan hate bipeydakirin, yê ku ew ji Albanîyan, Sabinîyan û Bêganan dihate bipêkhatin. Ew di nava sê çînîyan de dihate bipolarvekirin. Ji her perçeyekî wê re Tribus -Êl- dihate binavkirin. Her

¹Gotina Rom ji Romulus têtê bidakevtin, ew ji koka Yunanî têtê biderkevtin û bi xurtbûnê têtê biliberkevtin. Herwehaji Name ji "Numa" Yunanî têtê biderkevtin û ew bi têngihîştina qanûnê ve xwe dihêle bête biwergerandin. Çend jî jê bi rastî ve têtê biderkevtin, ku herdu Padîşahên pêşîyê vî bajarê hanê di dema xwe de qanûn didatin bicîanîn, yên ku ew rast û durust li gora karên wan de dihatin biderkevtin?

Êlek jî careke din ji bona deh Kuri û her Kuriyek bi çend Dekuri ve hatin biparvekirin û li ser serên wan de Sermiyanek hate bidanîn, yên ku ew bi Kuryon û Dekuryon ve dihatin binavkirin.

Bi serdejî ve Merov ji her Êlekê ve desteyek ji sed Suwarî date bihelbijartin, yên ku wan navên Zenturie -Senturi- ji xwe re didan bihilgirtin. Ji vê tête bidiyarîkirin, ku ev parvekirina hanê tucarî ji bona pîneyekî erdê biniyazmendî ve nedihate biderkevtin, lêbelê bes û bi tenha ve ew di pêşî de bi seruşfîyeke supahî ve dihate biderkevtin. Belam bes pêşbînîya wî supahê mezin kêrîya wîyî ayindeyî gewre dida binîşankirin, yê ku wî ew bajarê biçûkî Roma bi wir ve date bigehandîn, bajarê ku wî ji xwe re di pêşî de bingehê bi rêkûpêktirîn rêstika dewletê di paytextekî dunyayê date bisazkirin.

Bi vê parvekirina pêşî ve pir pê neçû, tanî ku jê bedkarîyek hate biencamkirin. Di dema ku Êlên Albanîyan û sabiniyan di serjimara xweyî berê de hatibûn bimayîn, serjimara Bêganan di rêya şapên li dûhevdu de ji Merovên ji derveyî hatî de dihate bipirkirin, weha ku wê di dawîya dawî de serjimarên herdu Êlên din bi hev re li dû xwe de dane biavêtin. Beramberî vê endazîya bedî bi tirsî mezin ve Servius Tullius - Serviyus Tulyus- rêyek veguhertinêyî nuhî parvekirinê date bikarkirin, gava ku wî parvekirina Nejadî date bihilanîn û li şûna wî de parvekirineke din li gora taxên bajêr date bidanîn, yên ku têde her Êlek jî dihate biwarkirin. Ji sê Êlên berê de wî çar Êl dane bidurustkirin, ku her yekê ji wan ji xwe re carekî bajarê Roma dane biwarkirin û li gora wî carî de ew dihatin binavkirin. Bi vî corî ve weha wî nebes tenê newekhevbûna heyî date bihilanîn, hêjîbêtir wî ji bona ayinde jî rê li ber her yekeke din jî date bigirtin û pêrejî ev veparvekirina hanê nebes têne ji bona taxên bajêr, lêbelêjî ew ji bona Merovan jî bi rewayî ve dihate biderkevtin. Wî ji bona Daniştvanan date biqedexekirin, ku ew ji taxeke bajêr ji bona taxeke din bidin bibarkirin. Weha bi vî rengê hanê wî tevlihevbûna Nejadî bi carekê ve date binayînîkirin.

Hêjîbêtir wî hersê Zenturien -Senturiyên- kevnî Suwaran date biducarîkirin û duwanzdehî nuhî din bi ser wan ve date bivekirin, belam hemîşe wî ew li jêr navên wanî kevin de dane bihiştin, evaya bi rêyeke sade û jîr ve dihate biderkevtin, ya ku wî pê cudabûn di navbera destên Suwaran û cemawerên gelêrîyî mezin de date bihilanîn, bêtir ku Milet xwe bide biengirandin.

Ji bona van çar Êlên bajêr Serviyus panzdehî din jî bi ser wan ve date bivekirin, yên ku ew bi Êlên Gundîyan ve hatin binavkir; jiber ku ew ji Neşînvânên melbendên pîrî parvekirinên welêt hatibûn bihelbijartin. Bi derbasbûna zeman re hêjî mîna wan Êlên nuh bi ser wan ve hatin bivekirin û di dawîya dawî de Miletê Roma ji bona sîûpênc Êlan hate biparvekirin, ya ku ew jî tanî payînbûna Komara Roma hate bihiştin.

Ji vê cudabûna di navbera Êlên bajêr û gundan de kêreke giranî mezin jê hate biderkevtin; jiber ku ew bi bêhempa ve têtê bipeydakirin û Roma jê nebes tenê parastina reweşt û rewendên xwe, lêbelêjî gewrebûna desthilatîya xwe jî dide bidestxistin. Merov divabû bide bigotin, ku dê Êlên bajêr desthilatîyê û nav û nîşanan bi lez û bez ve bi tenha ve bi destên xwe ve bidin bixistin û dê ew hîç dudilîyê nedin bikirin, ku ew Gundîyan di bin xwe de bidin bifetisandin. Belam bi servajîvê ve hate biderkevtin. Merov dizane, bê kanî çiqasî bi mezin ve Miletê Romayî kevnar ji bona zîdegîya rostayî dide bievîndarîkirin. Ji bona vê evîndarîya hanê wan qanûngizarîyên hozan Miletê Roma pê dabûn biperwerdekirin, yên ku wan kar û barên rostahîyê bi fêrkinên cengînî ve û bestandina wan bi azadîyê ve didane vegirêdan û wan huner, pîşe, navûnîşan, dewlemendî û bendegî hemû bihev re ji bona nava bajarê dane bikoçkirin.

Jiber ku hemû Merovên Gewreyên binavûbangên Roma di nava dundan de dihatin bijîyandin û çandinî didane bikirin, Merov hatibû bihînkirin, ku bes û bi tenha ve li wêderê de ji xwe re Piştgirtvanên Komarê bide bihelbijartin. Di encamê vê de çandinî bi rûmettirîn kar ve di çavên hemû Merdum de bi rêzdarî ve dihat biderkevtin. Merov jîndarîya sade û pîr jêhatîyî Gundîyan beramber bi jîndarîya xweşî û tirsonekîyî Bajarvanan ve bi baştir ve didate bidîtin. Yên ku ew li bajarê roma de bes û bi tenha ve nala bedbextên Proletarier -Rençber- dihatin biderkevtin, belkî ew nala Gundîyekî bi Neşînvankî dewletêyî rûmetdar bihata biderkevtin. Varro dayite bigotin: Ne bes ji ber xwe ve Bavpîrên meyî hêja der Dêhatan de Dibustanên Şînayê ji bona wan Peyên Gernas û Pehlewan dane bidurustkirin, yên ku wan di cengê de li ber wan de didan bidan û di aşîyê de wan nan ji bona wan didane

bipêşkeşkirin. Plinius -Plinyus- bi eşker û diyar ve dayite bigotin, ku divê ji bona Êlên gundîtiyê jiber Mêrxasên wan li wan de bête birêzdarî-kirin, di dema ku Merov di nava bajaran de Tirsonekan û Serşoran ji xwe re dide bidîtin.

Gava ku Êla Sabinayî Appius Glaudius -Appiyus Glawdyus- xwe di nava bajarê Roma de date biwarkirin, ew bi nav û nîşanan ve hate bibarandin û ew bi navê Êleke gundî ve hate bitomarîkirin, ya ku di encam de wê navê malbata xwe ji xwe re date biwergirtin. Di dawî de jî hemû Kesên azadkirî xwe bi Êlên bajêr ve û ne bi Êlên gundîyan ve dane bigirtin. Di tevaya dema Komarî de hîç nimûneyek nehate bipeydakirin, ku yekekî ji Azadvanan, gerjî ku ew bi xwe jî ve bi Neşînvânê Romayî ve hatibû bikirin, bi cihekî dewletêyî bilind ve hatîye bigihaştin.

Ev rewşa hanê pir bi başî ve dihate biderkevtin, lêbelê li ser wê de pir bi bêsinorî ve dihate biçûyîn, ku di dawîya dawî de yek veguhertin û rast û durust jî reftariyeke bedkarî di nava rêstika dewletê date bivêxistin.

Yekem Sansoran, piştî ku wan ji xwe re mafe li gora kêfa xwe de ji bona veguhestina Neşînvânên dewletê ji Êlekê ji bona Êla din bi destên xwe ve dane bixistin, ji bona piranîyê destûr dane bidan, ku ew navê xwe di nava her Êlekê mêldar de bidin bitomarîkirin. Ev pêrabûna hanê bi paşî ve nehate biderkevtin û wê ji nava destên Sansoran yekek ji bingehîrîn karê wan date biderkirin. Hêjîbêtir bi serdejî ve rewşeke din xwe date biderxistin. Jiber ku hemû Merovên gewre û bi desthilat ve xwe di nava Êlên rostayî de dabûn bitomarkirin, di dema ku Azadbûnan, yên ku ew bi Neşînvânên dewletê ve hatibûn bikirin, ligel cemawerên gelêrî de di nava bajaran de hatin bihiştin, weha bi vî rengê hanê ve ji Êlan bi carekê ve nema bêtir warekî diyar yanjî cihekî diyar dihate bidîtin, lêbelê ew hemû weha hatibûn bitevlihevkin, ku Merov Endamên her Êlekê ji wan bes û bi tenha ve dikarîbû li gora lîstan de bide binîşanîkirin, weha ku têgihîştina Êlê ji navka xwe ji bona vîyana Neferîyî taybetî hate biveguhestin yanjî bigir têgihîştina Êlê bi nigaşîyê ve hate biveguhertin.

Hêjîbêtir dihate biderkevtin, ku Êlên bajarê, jiber ku ew bi nêzîktir ve dihatin biwarkirin, di nava encumenan de bi pirjimar ve dihatin biwênerîkirin û wan dewlet ji bona her Kesekî didatin bifiroştin, yê ku wî ji xwe re ev didate bixwestin û wî dengên wanî pêkhatî ji Serserîyan didate bikirîn.

Jiber ku her Êlek di pêkhatina xwe de careke din ji bona deh Kuriyan hate biparvekirin, weha tevaya Miletê di nava herçar dîwarên -bajarê Romayî wêçaxê de ji bona sî Kuriyan dihate bibêşkirin, ku heryek ji wan bi xwedanê Perstgeh, Yezdan, Karmend, Keşe û Cejnên xwe ve dihatin biderkevtin û Cejnên wan bi Compitalia -Kompitalya- ve dihatin binavkirin, yên ku ew di pişt re nala cejnên bi navê Pagnalia -Paganalyayê- Êlên rostayî -gundî-ve dihatin biderkevtin.

Jiber ku li nik pervekirina nuh de li jêr Servius Tullius -Serviyus Tullyus- jimara sîhî nebimînahev ve di nava herçar Êlên li jêr rêberîya wî de hatibû bibêşkirin û wî tu veguhertinên din nedidan bixwestin, weha Kuri, yên ku ew ji Êlan hatibûn biazdîkirin, bi parvekirineke taybetî ve ji bona Neşînvânên bajarê Roma ve dihatin biderkevtin, di dema ku Kuri ne li nik Êlên gundî û neji bi carekê ve li nik Miletê jê-pêkhatî de ew dihatin bidîtin, jiber ku Êl ji bona yek destgehekî civakîyî xurû hate bikirin û ew bi hilanîneke dinî wetov ve hatibû bicîanîn, ya ku wê parvekirina Supahîyî Romulus bi bêkêrî ve dabû bikirin. Hegerjî jîbervêjî ve her Neşînvânê dewletê navê xwe li nik Êlekê de dabû bitomarîkirin, wehaji ne heryek bi Kuriyekî ve dihate bibestandin.

Serviyus Tullyus parvekirineke sêyem date bikirin, ya ku ew li nik herduwên derbasbûyî de di hîç pêwendîyekê de nayête bibestandin û ew derbarê bi kêra xwe ve bi giringtirîn ji tevan ve têtê biderkevtin. Wî tevaya Miletê Romanî bi şeş çîniyan ve date biparvekirin. Ev parvekirina hanê pêwendîya wê ne bi nejadî ve û neji bi merevitîyê ve, lêbelê ew li gora maldarîyê ve hatibû bipeydakirin. Weha ku çîniyên pêşî bi dewlemend ve dihatin biderkevtin, yên dawî bi perîşan ve dihatin biderkevtin û yên navînî bi wan Kesan ve dihatin bipêkahtin, yên ku wan xwe bes û bi تنها ve bi maldarîyêke biçûk ve didatin bibextiyarîkirin. Ev şeş çîniyên hanê jî careke din ji bona sedûnotûsê

guruhan dihatin biparvekirin û ew bi Zenturien -Senturi- ve dihatin binavkirin û ew ji bona jêrdariya Senturan dihatin biparvekirin. Çînîya pêşî bi tenha xwe ve bêtir ji nivê wan parvekiranan di nava xwe de dida bigirtin, di dema ku çînîya dawî bes û bi tenha ve yek Senturi didate bidurustkirin. Li gora vêna de, Senturiya ku wê kêmerov didatin bijimartin, piraniya Senturiyan di nava wê de dihatin biderkevtin û tevaya çînîya dawî bes û bi tenha ve bi xwedanê yek Senturiyê ve dihate biderkevtin, tevî ku wê jî bêtir ji nivê tevaya Miletê Roma di nava xwe de dida bixistin.

Da ku Milet encamkirinên vê durustkirina dawî ne weha bi hêsanî ve pê bête bihestkirin, Servyus ji bona wêna kirasekî Supahî bi ser ve date bipoşandin. Ji bona çînîya duwem wî du Senturiyên çeksazî pê datin bivekirin û ji bona çînîya çarem wî Senturiyeke Hosteyên avanîkirinên cengê pêve date bigirêdan. Di her çînîyekê de ji bil çînîya dawî de wî ciwan û pîr jihevdu dane bicudakirin. Ev dide biderxistin, ku di navbera Kesên bi erkên hilgirtvanên çek ve û yê ku ew ji bal qanûnê de ji ber temenê wan ji hilgirtina çek dihatin bizadîkirin, vê cudabûna hanê bêtir ji cudabûna maldariyê vegerandina amara giştî yan jî serjimara Milet didate biniyazmendîkirin. Di dawî de jî wî date binîşankirin, ku xirbûn li ser gorepanên Xwedanê Cengê de divên bêtin bidarxistin, ku hemû Kesên di temenê çekhilgirtina liberxwedanê de ligel çekên xwe de divên li wêderê de bêtin bidiyarkirin.

Hoye di wir de dihate bidîtin, çima Merov ne jî li nik çînîya dawî de parvekirina di navbera ciwan û pîran de dida bikirin, Jiber ku ew ji Pöbel -Serserîyan- dihate bipêkhatin û Merov ji bona wan pêrûniştina tu rûmetê nedida bixwestin, da ku ew çekan ji bona liberxwedana welêt bidin bihilgirtin. Merov divê bi xwedanê yek Arteşê xwe ve bête biderkevtin, da ku mafê bi liberxwedana xwe ve bête bigihaştin. Di nava wan bêjimarên Kesên Serserî de, yê ku niha Arteşên Padişahan bi wan ve têtin bixemilandin, tu Kes jî wan di nava Arteşên Romanî de nedihatî bidîtin û heger yekek jî ji wan bihata bidîtin, dê ew ji nava Serbazên Romanî bi lez û bez ve û bi serşorî ve bihata bipengizandin.

Belê hêjbêtir Merov di çînîya dawî de di navbera Proletari û Capite Censi -Kapitê Senzi- de didate bicudakirin. Yê pêşî Proletari ne

bi carekê ve bi bê mal ve dihatin biderkevtin û hêjîbiserdejî ve bi kêmanî ve wan Neşînvana ji bona dewletê didane bipêşkeşkirin. Di dema dujwarîya tengavîyê de jî rast û durust wan tanî radeyekî jî Serbaz ji bona liberxwedanê didane bipêşkeşkirin. Biservajîvêjî ve yên dawî Kapîtê Senzi bi carekê ve nedar û bêmal dihatin biderkevtin, ew bi hîç û pûç ve dihatin biderkevtin. Marius -Maryus- yê pêşî bû, yê ku wî der Arteş de ji wan date bikarkirin.

Bêyî ku ez li vêderê de bibêjim, magelo ev parvekirina sêyem bi serê xwe ve bi başbû yanjî bi bedbû, weha ez didim bibawerîkirin, ku ez dikarim bidim bigotin, ku bes û bi tenha ve reweştên sadeyî Romanî di kevintirîn dem de, ne li ser xwe girîn bi tenê ve, dildarîya wan ji bona çandinîyê, pîskirina wan ji bona bazirganîyê û nehişbûna ji bona dilbijandina karê ew bi vê bilindbûna hanê ve dane bigihaştin. Li kû derê de niha Miletê têtê bidîtin, li nik wî de hemû di daqurtandina çavbirçîbûnê de, di canê bêaramî de, di nava dek û tepan de, di nava veguhertina hergavîyî war de, di nava pêwendîyên hemîşeyî veguhertina maldarîyê de têtin bidîtin, ku ew bi xwedanê destûreke wetov ve têtê biderkevtin, ya ku ew bes û bi tenha ve jî nikare bîst salan xwe bide biragirtin, bêyî ku tevaya dewletê neyête biwergerandin. Herwehaja bi başî ve têtê biderkevtin, ku bête bigotin, di nava Roma de reweşt û serenkişandina gîştî xurtir ji dam û destgehên dewleta wî dihatin biderkevtin, wan tawankarî gemdikirin û hin ji Dewlemandan ji bona nava çîna Perîşanan didane birêkirin; jiber wan bi bêşermezarî ve dewlemendbûna xwe bi nebaşî ve didane bikaranîn.

Ji van tevan bi hêsanî ve dikare bête bidîtin, çima bigir timî bes û bi tenha ve li ser pênc çînîyan de têtê biaxvîtin, tevî ku di rastîyê de şeş çînî dihatin bipeyda kirin. Jiber ku çînîya şeşem ne Serbaz ji bona Leşker û ne jî bi xwedanê mafeyê dengdanê ji bona girbûnan li ser Marsfeld¹ -Gorepanên Xwedanê Cengê- de didane birêkirin û ew bigir

---

¹Ez vê bi navê Marsfeld ve didim bigotin, jiber ku Encumenên Zenturien -Senturîyan- xwe li wêderê de didan bigirkin. Li gora herdu parvekirinên de Milet xwe di nava cihên Civînên tevayî yanjî cihên din de dida bixirkin û bi vî rengî ve Capite Sensi -Kapite Sensi- jî weha bi kêr û desthilat ve mîna Nerşînvana Çînîya Yekem dihatin biderkevtin.

bi carekê ve ji bona Komarê bi bêkelk ve dihatin biderkevtin. Weha bi vî corê hanê ve li wê di rêzanê de jî kêr dihatê bitemaşekirin.

Weha veparvekirinên cudayî Miletê Roma dihatin biderkevtin. Niha em dixwazin bidin bidîtin, bê çî kêr wan di nava girbûnan de didane bikirin. Ev girbûnên bangirîyî qanûnî bi Komitien -Komis-Encumen- dihatin binavkirin; li gora reweştê de ew di gorepanên gîştî de yanî di Gorepanên Xwedanê Cengê de dihatin bilidarxistin û ew li gora rengên parvekirina xwe de dihatin biderkevtin, li gora yê ku wan dabûn bibangikirin. Yan ew ji bal Komisan -Komisyonan, Encumanan- de li gora Kuri yanî li gora Santuriyan yanî li gora Êlan de dihatin binavkirin. Comitia Curiata -Komisyên Kuri- ji bal Romulus hatibûn bidurustkirin, Comitia Centuriata -Komisyên Santuri- ji bal Serviyus Tullyus hatibûn bidurustkirin û Comitia Tributa -Komisyên Tributa- ji bal Civatên Gelêrî de dihatin birêvebirin. Bes û bi tenha ve di nava Komisyonan de qanûnek dihatê bicîkirin, yek Kesê Karmendê Bilind dikarîbû bihata bihelbijartin. Hîç Neşîvanekî dewletê nedihatê bidîtin, ku navê wî ne di yek Kuri de, di yek Senturi de yanî di yek Êlê de nehatiba binivîsandin, weha jivê têtê biencamkirin, ku hîç Neşîvanek jî mafeyê dengdanê nehatibû bibêparkirin û Miletê Romanî di her warekî de rep û rast bi xwedanê serwerîya xwe ve dihatê biderkevtin.

Da ku encumen bi rêyeke qanûnî ve bêtin bigirkirin û biryarên wan hêza qanûnî ji xwe re bidin biwergirtin, divabû sê merc bihatana bicîanîn: Yekem divabû Karmendîya Bilind yanî Kesê ji bona wê dabû bibangkirin, ku ew bi mafeyê wanî qanûnî ve bihata biderkevtin; dewum divabû girbûn di rojeke destûrîyî qanûnî de bihata bigirtin û sêyem divabû pêşbînî û başbînî bi başî ve bihatana biderkevtin.

Hoyê mercê yekem hîç liberkevtineke dinî bêtir nade bidivakirin; mercê duwem bi bendeke destûrîyî mafeyî ve têtê biderkevtin, weha dihatê biqedexekirin, ku encumen di rojên cejnan û bazaran de bêtin bigirtin, yê ku di wan de Walatvanan ji bona kar û barên xwe serdana Roma didane bikirin û jibervêjî ve dem ji wan re nidihatê bidîtin, ku ew wê rojê di nava civînan de bidin biderbasîkirin. Di rêya mercê sêyem de Senat -Civata Pîremerdan- dikarîbû Miletêkî serfiraz û

sergerm bide bihevsarîkirin û wî di dema pêwîst de xwîngermbûn û şûreşkarîya encumenan didate bixwînsarîkirin, gava ku wan jî ji xwe re bêtir ji yek destikî didatin bidîtin, da ku ew xwe ji nava wan bendan bidin birizgarîkirin.

Dengdana li ser qanûnan de û helbijartina Sermiyanan ne bes bi tenha xwe ve dihatin biderkevtin, yê ku ew bi dengdana encumenan ve dihatin bibestandin. Jiber ku Miletê Romanî giringtirîn kar û barên serdarîyê ji bona nava destên xwe dabû bihildan, weha Merov dikare bide bigotin, ku di nava van girbûnên hanê de li ser Sernivîştê Ewropa de dihate bibiryarîkirin. Pîrbûna babetan, yê ku li ser wan de divabû ev girbûnên hanê bidin bireftarîkirin, rengên cudayî datin biderxistin, yê ku divabû ew ji xwe re bidin bigirtin.

Da ku Merov ji xwe re li ser van rengên cudayî de bîr û bawerîyeke rastteqîne bide biwergirtin, ji bona vê têtê bitêrkirin, ku Merov wan ligel hevdu de bide biberamberîkirin. Di rêya durustkirina Kuriyan de Romulus didate bixwestin, ku ew Senat di rêya Milet de û Milet di rêya Senat de bide bigemkirin, di dema ku wî li ser hemûyan de dida bizalkirin. Di rêya vî rengê hanê de wî ji Milet re tevaya desthilatîya pîranîyê date bigirawkirin, wehaji wî deshilatî û bikêrkirina dewlemendbûnê ji bona Bazirganên Gewre date bihiştin, da ku ew tirazûkirinê bikaribe bidin bihiştin. Tevlivêjî de kara ku wî ji bona Bazirganên Gewre bi carekê ve bi canê Padîşahîyê ve di rêya kêra wênerên wan de li ser pîrbûna dangan de date bihiştin, ew kara hanê di beramberkirinê de pir bi mezin ve ji wan re dihate biderkevtin. Başîya qencîya bicîanîna ji Wêneran û Piştgirtvanan bi huzantirîn karê siyasî û merovanîyê ve dihate biderkevtin, ku bêyî vena Bazirganên Gewreyî dijî Komarê dê weha mana wan bi dirêjî ve bikarîba bihata biparastin. Rom bi tenê ve pê têtê biserbilidîkirin, ku wê ji bona cîhanê ev nimûneya hanêyî sipehî dayite bipêşkeşîkirin, ya ku jê tucarî sextkarîyek nehatîye bipeydakirin û ya ku tucarî jî li dû wê de nehatîye biçûyîn.

Jiber ku parvekirina ji bona Kuriyan li jêr Padîşahan de tanî Serviyus Talliyus hate bidirêjkirin û der serdarîya Tarqunius -Tarkinê-

dawî de nema bêtir bi mafekirî ve ew dihatin bidîtin, weha Merov di pişt re li qanûnên derkirî de ji bal Padîşahan de nala Leges Curitae - bi hîç û pûç ve- date binîşanîkirin.

Jiber ku Kuri li ser çar Êlên bajaran de dihatin bisînorkirin û bi serdejî ve bi wan ve Serserîyên bajaran jî dihatin bibestandin. Weha ew di rojgarîya Komarê de ne ji bal Senat de, yê ku ew li ser serên Bazirganên Gewre de dihatin bidîtin, neji ji bal Civatên Gelêrî de, yên ku ew ji kesên sade dihatin bipêkhatin, bi dildarî ve dihatin biderkevtin. Weha ew jibervejî ve hatin bigenîkirin. Genîkirina wan wetov bi mezin ve dihate biderkevtin, gava ku her sî Lektorên wan dihatin bixirkirin, wan bes û bi tenha ve ew didatin bibiyarîkirin, yên ku ew divabûn ji bal encumenan bihatana bikirin.

Parvekirina li gora Senturiyan de weha li qazanca Xanedanan de dihate biderkevtin, ku Merov di awira pêşî de nedihate biliberkevtin, çima Senat di nava van encumenên giring de ne hergav bi serkevtî ve dihate biderkevtin, ji yên ku di nava wan de hergav Konsul, Sentur û Merovên Ayindeyên Bilindî din dihatin bihelbijartin. Ji sedûnotûsêsyen ji Senturan, yên ku wan şeş çînîyên tevaya Miletê Romanî didatin bipêkanîn, çînîya yekem bi rastî ve notûheşt Sentur didate bipêkanîn û jiber ku dengdan bes li gora Senturan de dihate bijimartin, weha vê çînîya yekem di rêya pirbûna jimara dengên xwe de li ser hemû yên din de dihate biserkevtin. Heger ku hemû Senturên wê bi hev re bi yekdengî ve bihatana biderkevtin, weha jimartina her dengdaneke din bi bê kelk ve dihate biderkevtin, weha çîyê ku kêmiyekê didate bibiryardarîkirin, ew bi biryardarîkirina komê ve dihate biderkevtin. Wetov Merov dikare bide bigotin, ku di encumenan de biryardarîkirina li ser karûbarên dewletê de bi pileyekî zor bilind ve bêtir bi pirbûna peran ve ji piranîya dengên dihate bigirêdan.

Belam ev kêra pirî mezin di rêya du destikan de hate bilawa-zîkirin: Yekem di reweştê de civatên gelêrî û hemîşe gelek Plebejer - Kesên sade- jî di nava çînîya Dewlemendan de dihatin bidîtin û wan navûnîşanên Patrizzier -Bazirganên gewre- di çînîya yekem de tirazukirina wan didatin biragirtin. Destikê duwem di wir de dihate bidîtin, ku Merov nedihîşt, ku Sentur li gora rêzê de dengên xwe bihêlin

bidin bidan, di dema ku divabû Merov di destpêkê de timî bi dengê çînîya yekem ve bida bidestpêkirin, lêbelê Merov di pêşî de ji bona destpêka dengdanê pişk dida biavêtin û wê çînîya hanê¹ bi tenê ve di wê rojê de ji bona helbijartinê didate bidestpêkirin, di pişt re hemû Senturên din ji bona rojê li gora rêzê de bi hev re dihatin bibangkirin û wan helbijartin didatin bivegerandin û wan di reweştê de helbijartina pêşî didatin bigirawkirin. Bi vî rengê hanê ve Merov navûnîşan û kêrdarî bi vî nimûneyê hanê ve date bihilanîn û Merov dengdan li gora bingehe rêzana demokrasîyê de ji bona lihevraştandinê date bihiştin.

Ji bona vê rewešta hanê hêjî qazanceke din dihate biencamkirin, ku ji bona Gundîyên Neşîvanên dewletê dema di navbera herdu helbijartinan de bi sûd ve dihate biderkevtin, da ku ew di wê navê de ji xwe re agehdarîyan li ser başî û bedbûna Helbijartvanan de bidin bikomkirin, da ku ew dengên xwe li ser tevaya zanebûna xwe de bikaribin bidin bidan. Bes û bi tenha ve di bin perda bi lezkirina helbijartinê ve hate bidîtin, ku ev rewešta hanê hate bihilanîn, ku herdu helbijartin di yek rojê bi tenê ve hatin bicîanîn.

Li gora Êlan de Encumen bi Civata Nemayendegîyên rastteqîneyî Miletê Romanî ve dihatin biderkevtin. Bes û bi tenha ve ew ji bal Civatên Giştî dedikarîbû bihata bibangkirin; Civatên Giştî bi xwe jî ve ji nava Civata Nemayendegan dihatin bihelbijartin û wan Civatan dihiştin, ku ew bikaribin li ser pêşneyarên Milet de bidin bidengdan. Senat - Civata Pîremerdan-di nava wan Civatan de nedikarîbû bihata bidîtin û nejî dikarîbû di nava wan de bida bidengdan. Pîremerd dihatin bineçarîkirin, ku ew xwe ji bona wan qanûnan bidin biberdestîkirin, yên ku wan li ser wan de nikarîbûn bidana bidengdanîkirin û weha ew di vî warê hanê de azadîya wan ji azadîya kêmtirîn Neşîvan dihate biderkevtin. Ev bêdadwerîya hanê ji ne têgihîştineke pir bediyî bilind dihate biderkevtin û dê wêna bi tenha xwe ve bida bitêrkirin, ku ew biryarên dam û

---

¹Ev Senturiyên hanê, yên ku ew di rêya pişkavêtinê de dihatin binîşanîkirin, bi Praerogativa -Xwedanê mafeyî pêşî- ve dihatin binavkirin, jiber ku ew yên pêşî bûn, yên Merov bi pêwistî dengên wan ve dihate biderkevtin, weha ev gotina Xwedanê mafeyî pêşî hate bipeydakirin.

destgehekî siyasî bide bipûçkirin, ku tède ne hemû Endamên wê dihatin bibeşdarîkirin. Heger ku hemû Patrizier -Bazirganên gewre- li gora mafê de di nava wan encumenan de bihatana biderkevtin; ji ber ku ji wan re ev mafeyê hanê nala Neşîvanên dewletê dihate biderkevtin, weha ew dê bihatana biderkevtin, ku ew pê tède nala her Neferekî sade dê bihatana biderkevtin, ku ji bona wan nema hîç kêreke diyar li ser dengdanîkirinê de dihate biderkevtin, ya ku ew li gora jimarîkirina serîyan de dihate birêvebirin, bi vî tonî ve kêmtirîn Pîrolitarî -Rebendesthilatîyeke wehayî mezin nala Serokê Senat bi destên wî ve dihate bikevtin.

Bêyî ku ez bi dirêjî ve li ser de bidim biaxivtin, belê ji reftarên çûyî de tète bidiyarkirin, ku Encumenên Êlan ji bona Serdarîyeke Gelêrî û Encumenên Senturiyan ji bona Serdarîyeke Xanedanî bi qeçtir ve dihatin biderkevtin. Belam çî ji Encumenên Kuriyan re dihate biderkevtin, yên ku di nava wan de Serserîyên Roma bi carekê ve piranî didatin bipêkanîn, weha divabûn ew bi genîbûnê ve bêtin binîşankirin; jiber ku wan ji bona hêsanîkirina Tyranei -Turanîyê, Zordarîyê- û mebestên bedkarîyê didatin binokerîkirin û herc û mercecên wan mebesta bêşermezarîya wan bi eşkere ve didatin bilêmikurhatin. Weha bi pirî ve tète bigirawkirin, ku tevaya Mezinbûna Miletê Romanî bes û bi tenha ve di Encumenên Senturiyan de dihate bidîtin, gava ku ew bi tenha xwe ve bi tevaya serjimara xwe ve dihate biderkevtin; jiber ku di nava Encumenên Êlan de Senat û Bazirganên gewre bi kêmtir ve ji bona nava civînan dihatin bicîyîn.

Komkirina dengdanan li nik Romanîyan de di dema pîşî de weha mîna reweştên wan bi sadetir ve dihate biderkevtin, gerjî wehajî ku ew bi carekê ve ne nala Sparta weha bi sadebûn ve dihate biderkevtin. Her Kesekî dikarîbû dengê xwe bi bilind ve bide bidan, di dema ku Nivîsvanekî li gora rêzan de ew didatin binivîsandin. Di her Êlekê de piranîya dengdanan bi bîr û bawerîya Êlê ve dihate biderkevtin, piranîya dengdanan di nava Êlên yekayekan de bi bîr û bawerîya Milet ve dihate biderkevtin û bi vî hawayê hanê jî ve li nik Kuruyan û Senturiyan jî dihate biderkevtin. Ev rewenda hanê baş bû, tanî ku rastî û dilsozî di nava Neşîvanê dewletê de dihate bizalkirin û her yekekî xwe bi şermezar ve didate bidîtin, ku ew bi eşkere ve ji bona

tişteki nerewa yanji ji bona Keseki ne dadwer bide bidengdan; lebelêji gava ku Milet hate bigenikirin û Merov ji xwe re deng didane bikirin, dengdanîyên nehênî bi pêwistî ve dihatin biderkevtin, da ku Kirîdar di bin sawa dudilyê de bihatana bihiştin û Huqebaz ji bona bêbextiya welêt neyêtin bipeydakirin.

Ez dizanim, ku Cicero¹ -Sisero- vê veguhertina hanê bi bed ve dide bidîtin û tanî radeyekî jî pê windabûna Komarê dide bibestandin. Tevî pêrejî ku ez didim bihestkirin, bê çiqasî mezinbûna giraniya bidîtina Merovekî mîna Sisero li vêderê de jî divê bête biwergirtin, tevlivêjî de ez bi dîtina wî ve nayêtim birûniştin; ez hêjbêtir didim bibawerîkirin, ku Merov genîbûna dewletê rast û durust pê didate bilezkirin, jiber ku Merov ne bi têrbûn ve veguhertinên wisa nedate biencamkirin. Mîna ku şeweyê jîyana Xelkên saxlem ji bona jîyana Bîmaran nikare bi başî ve bête biderkevtin, wetovjî divê Merov Miletêkî genîbûyî ne li gora wan qanûnan bi xwe ve bixwaze bide biserdarîkirin, yên ku ew ji bona Miletêkî saxlem têtin bilihevhatîkirin. Rastîya vê pevika hanê bi başî ve mayîna Komara Vênêtsiya bi eşkere ve dide biderxistin, ya ku wêneyê siya wêna hêjî têtê bihebûnîkirin û ev bes û bi tenha ve jiber vêjî dihate bidîtin, jiber ku qanûnên wê bes û bi tenha ve ji bona Merovên xerab dihatin bidanîn.

Weha Merov di nava Neşînvanan de dep didatin bibelavkirin, yên ku her Kesekî dengê xwe dikarîbû li ser wan de bida binivîsandin, bêyê ku yekekî din bida bizanîn, bê ji bona kê wî deng dayite bidan. Hêjbêtir Merov li nik komkirina depan de, li nik jimartina dangan de, li nik beramberîkirina encamên helbijartinan de ûhd. rengên qanûnên nuhî din didate bicîanîn, ku tanî radeyekî wan rê li ber de nedidatin bigirtin, ku li dilsozîya Karmendên² pêrabûyî bi van kar û barên hanê ve nehata

¹Cicero Marcus Tullius, der sala 106 b. z. hatiye bizayîn û der sal 43 b. z. hatiye bikuştin. Yekek ji banavûbangtirîn Peyvdar, Nivîskarê Romanî û herwehaji Merevê dewletê û hevalbendê Komarê dihate biderkevtin. Wî nala Konsul der sala 63 b. z. de nala vîlika Catilinar -Katilinar- date bieşkerekirin. Wî nivîstên "li ser dewletê de", "li ser qanûnan de" û bêtir ji 800 nivîsandinên din ji pevdarîyên li ser Ferhenga Mêjûyî de, Nameyên giring û xweşxuanên latînî dayite binivîsandin". Meyers Taschen Lexikon, Leipzig, 1963, R. 174. Cuma

²(Ev Karmendên hanê bi van navan ve dihatin binavkirin. Cuma).

bigomankirin. Da ku dek, tep û bazirganîya ligel dengan de bête bidawîkirin, Merov di dawîya dawî de ferman dane biderxistin, ku pîrbûna jîmara wan hîç û pûçbûna wan dide bieşkerekirin.

Di demên dawîyî Komarê de Merov pîr caran xwe bi neçarî ve didate bidîtin, ku penabûna xwe ji bona rêzanên ji reweştê derkevtî bide biavêtin, da ku rê li ber bikaranîna bedkarîya qanûnan de bête bigirtin; belam zû Merov bi behetî ve hate biderkvtin. Destikekê, yê ku wî dikarîbû Milet bida bixapandin, belam wî nikarîbû wan pê bide bixapandin, yên ku wan ew didane bikaranîn. Jibervêjî Merov destbicî girbûn didane bigirêdan, berî ku ji Berberan re dem bihate bidîtin, da ku ew ji hevdû re dek û dolaban bidin bihûnandin. Carcaranjî Merov civînek bi carekê ve bi peyvên dirêj ve didate biderbaskirin, gava ku Merov didate bigûmankirin, Ku Milet xwe li ber xapandinekê de dide bidîtin û ew hatîye biamadekirin, ku ew biryareke pîr bedî bi kêr ve bide biwergirtin. Belam hiş û têgihiştina Merovan dikarîbûn xwe ji van nebaşîyan tevan bidin birizgarîkirin û pîr bi sersurayî ve tete biderkevtin, ku di nava van hilat û dahatên bedkarîyên giran de ev Miletê mezin bi saya destûrên xweyî kevnar de dikarîbû bida bibiryarîkirin, ku ew di navbera kar û barên giştî û kesîyî taybetî de bide bicudakirin, weha ku wî ew bi hêsanîyeke pîr mezin ve didatin bicîanîn, mîna ku bes û bi tenha ve Sênat bi xwe ve dikarîbû bida bikirin.

Derîyê Pênc

Civîna Gelêrî

Gava ku di navbera beşên rêxistiyên qanûnîyî dewletekê de hîç endazîyeke rast û durust nikaribe bête bisazkirin yanjî gava ku ne hılanîna hoyan pêwendîyên wanî beramberî hev timî dide bixerabkirin, wêçaxê Merov karmendîyeke teyabetî dide bidanîn, ya ku ew ligel yê din de hîç dam û destgehekî nade bidurustkirin, ya ku ew her dam û destgehekî careke din ji bon pêwendîya wîyî rast û durust dide bianîn û ew girêdanekê yanjî movikeke bi navînî ve di navbera Şahzade û Milet de yanjî di navbera Şahzade û Serwer de yanjî heger bête bi niyazmendîkirin, di navbera herduwan de bi hev re bide bisazkirin.

Ev dam û destgeha hanê, ya ku ez wê bi Tribunat -Civîna Gelêrî- ve didim binavkirin, ew qanûnan û desthilatîya qanûnguzarîyê dide biparastin. Herwehajî ew Serwer jî beramberî serdarîyê dide biparastin, mîna ku li Roma de tanî radeyekî jî Civînên Gelêrî Serdarî ji Milet didate biparastin, herwehajî mîna ku wan li Vênitsiya de jî Rat der Zehner - Civate Deh Neferî- didate biparastin. Di hin car caran de jî ew tirazûkirina di navbera herdu alîyan de dide biragirtin, mîna ku Ephoren -Dêkanan, Rîsipîyan- li Sparat de didane bikirin.

Civîna Gelêrî ne bi perçeyekî cewherîyî civatê ve tête biderkevtin û jîbervêjî ve divê ew tu beşdarîyê ne ligel Deshilatîya Qanûnguzarîyê û nejî ligel Deshilatîya Bicîanînê de bide bikirin; jîbervêjî bi tenê ve desthilatîya wê weha bi mezin ve tête biderkevtin, tevî ku ew jî hîç nikare bide bikirin, lêbelê ew dikare rê li ber hemûyî de bide bigirtin. Ew nala liberxwedanê qanûnan bi perest ve tête biderkevtin û ew bi rûmettir ve ji Şahzade tête biderkevtin, yê ku wî ew dayite bisazkirin û ew nala Serwer tête biderkevtin, yê ku ew hêzê pê dide bidan. Vê xwe der Roma de bi eşkere ve didate biderxistin, gava ku wan Patrizier -Bazirganên- bi paye ve, yê ku wan di hergav de tevaya Milet didane bipîskirin, dihatin bizordarîkirin, ku ew xwe beramberî sadetirîn Karmendê Milet bidin bitewandin, yê ku ew ne bi xwedanê desthilatîya Peyên ayinde û nejî Peyên dadwerîyê ve dihate biderkevtin.

Çigava ku Civîna Gelêrî bi jîrbûn ve dihate bisînorkirin, ew bi pişteke xurt ve ji bona destûreke baş ve dihate biderkevtin; lêbelê heger ku desthilatîyeke bêtir bi destên wê ve bihata bikevtin, wêçaxê wê hemû serûbinîhev didate bikirin. Lawazî tanî radeyekî ne di serûştîya wê de dihate biderkevtin, ew lawazîya hanê bes û bi tenha ve dihate bipeydakirin, gava ku ew weha ne bi kêmî ve dihate bidîtin, mîna ku ew divabû bihata bidîtin.

Ew bi Tyrannei -Zordariyê- ve dihate biderkevtin, gava ku wê ji bona nava destên xwe Desthilatîya Bicîanîna didate biavêtin û ew bes û bi tenha ve bi peyvdarê Zordariyê ve dikarîbû bihata biderkevtin. Wê qanûn ji hêza wan didatin bibêparkirin, yên ku divabûn ew ji bal wê de bihatana biparastin. Pîrbûna desthilatîya Ephoren -Rîsipîyan-, ya ku ew bi tirs ve nedihate biderkevtin, tanî Sparta reweştên xweyî xurû ji xwe re didatin biparastin. Belam genîbûn tête bilezkirin, heger ku ew carekê bête bidestpêkirin. Rijandina xwîna Agis ji bal vî Zordarê hanê tola wê ji bal Cîneşînê wî de hate bihilanîn. Vê mêrkujîya hanê herwehaji sızadana Ephoren -Rîsipîyan- mînahev bi lezbûna nema Komara Sparta dane bipêşvexistin û piştî Kleomenes -Klomen- Sparta nema bêtir hate bidîtin. Li ser vê rêyê jî de Roma pêrgî bi nemana xwe ve hate bikirin. Di ser hemû pîvanan re gewrebûna desthilatîya Civînen Gelêrî, ya ku wan ji xwe re ji bona mezintirînkirina desthilatîya xwe ji bona nava destên xwe dane birakişandin, di dawîya dawî de bi alîkarîya qanûnen derkirî ve ji bona azadîyê wê xwe ji bona qazanca Qeyser dihate bikaranîn, qanûnen ku wan azadî didatin binabûdîkirin, ji dêlva ku ew wê bidin biparastin. Tiştê ku Civata Deh Neferî li Vênitsiya de didate bikirin, weha ew bi dadgeheke xwînrijandinê ve dihate biderkevtin û ew him ji bona Bazirganên gewre û hin jî ji bona Milet him bi saw ve û himjî bi dadgeheke xwînrijandinê ve dihate biderkevtin. Ne ku wê qanûn didatin biparastin, belkî wê ew bêtir didatin bibêrûmetkirin. Wê dek û dolabên bi dizî ve didane bilidarxistin, ku Merov newêribû, serên xwe li ber wan de bide birakirin.

Mîna ku Serdarî herwehaji Civîna Gelêrî jî di rêya pîrkirina Endamên xwe de tête bilawazîkirin. Gava ku Civînen Gelêrîyî Romanî, yên ku jimara wan di destpêke de bes bi dudwan ve û di pişt re bi pêncan ve dihate biderkevtin, xwestin vê jimara hanê bidin biducarîkirin, Senat tu kelem ji bona ber wan nedate bidanîn, jiber ku ew di wê bîr û bawerîyê

de dihate biderkevtin, ku ew dê yekekê di rêya ya din de bikaribin bidin biragirtin. Ev bîr û bawerîya hanê di dawî de jî bi rast ve hate biderkevtin.

Başîrîn destik dê bête biderkevtin, yê ku Merov pê wergirtinên desthilatîya dam û destgehekî wisa bi tirs ve rê li ber de bide bigirtin, yê ku hêjî tanî nihajî tu serdarîyekê ji xwe re ew nedaye bidîtin, gava ku Merov wî dam û destgehî ne bi avanîyeke timî ve bihêle bête biderkevtin, lêbelê gava ku Merov nav deman ji bona wî bide bidanîn, da ku ew di nava wan de karê xwe bide birawestandin. Ev nav demên hanê, yên ku ew divên ne weha bi dirêjî ve bêtin biderkevtin, da ku bedkarî xwe careke din ji bona nava wan nikaribe bide vedizandin, divên ji bal qanûnê de wetov bêtin binîşankirin, ku ew bi hêsanî ve bêtin biderkevtin, ku Merov careke din di neçarîyê de wan nav deman di rêya desthilatîyeke qanûniyî pir pêwistî de bikaribe bide bikurtkirin.

Ev destikê hanê ji min re bi bêzîyan ve tête biderkevtin, mîna ku hatîye bigotin, ku Civîna Gelêrî tu perçeyekî ji destûrî nade bipêkanîn û jibervêjî ve bêtî ku Merov destûrê ber bi tirsê ve bide bixistin, Merov dikare Civîna Gelêrî bide bihilanîn. Ez vê bi kêr ve didim bidîtin, jiber ku careke din vedanîna karmendiyekê ne ji desthilatîyê tête bipeydakirin, ya ku berî wêna jê re bi xwedan ve dihate biderkevtin, lêbelê ew ji wê desthilatîyê tête biderkevtin, ya ku jê re qanûn dide bigirawkirin.

Derîyê Şeşem

Diktator -Zordar-

Netewandina qanûnan, ya ku ew ji bona wan bi carekê ve nahêle bête bikirin, ku ew xwe li gora rûdanan de bidin bilihevkirin, dikare wan bi wêderê ve bide bigihandin, ku ew di hin rûdanan de zîyanan bidin bidurustkirin û ew li nik tengavîyekê de nemankirina dewletê bidin bihoyekirin. Rêstik û sengîbûna rengan pêlekê didin bidaxwzîkirin, yên ku zînet tanî radeyekî nikarin wan bi berxwe ve bidin bixistin. Rûdanên bêjimar dikarin bêtin bipeydakirin, ku ji bona wan Qanûnguzar nikarîbû pêşbînîyê bide bilidarxistin. Belê hişyarî bi xwe jî ve bi pêşbînîyê gelekî giring ve tête biderkevtin, tevlivêjî Merov nikare hemûyî bide bipêşbînîkirin.

Jîbervêjî ve divê Merov mebestekê nede bihunandin, ku pêkhatiyên dewletê wetov bide bihîmkirin, ku Merov xwe ji desthilatîyê bide bitalankirin, da ku Merov kêrdarîyên wan nikaribe bide bihilanîn. Sparta bi hozanîyêke pir mezin ve qanûnên xwe ji hêzê didane bixistin.

Belê bes û bi tenha ve metirsîyên bizurg dihêlin bêtin bişîretdarîkirin, ku Merov tîrsa veguhertineke Rêstika Giştî bi ser milên xwe ve bide bihilgirtin. Merov jîbervêjîve divê perestîya desthilatîya qanûnan bes û bi tenha ve bide bihilanîn, gava ku xweşîya welêt wê dide biniyazmendîkirin. Di rûdanên wisayî kêm û diyar de Merov wêçaxê ji bona parastina giştî di rêya wergirtina biryareke taybetî de derd dide bihilgirtin, ku Merov parastina giştî ji bona hêjatarîn Merov dide bisipartin. Ev bisipartina hanê dikare li gora rengê metirsîyê de bi du şeweyan ve bête bidan.

Heger ku ji bona li bergirtina metirsîyê de pîrbûneke ji jêhatîyên serdarî tête bitêrkirin, weha Merov wan jêhatîyên hanê ji bona nava destên yek Endamî yanjî du Endamên serdarîyê dide bikomkirin; bi vî rengê hanê ve Merov sawa qanûnê nade bişikendandin, belam bes û bi tenha ve Merov rengê serpereştîya wê dide biveguhertin. Bi servajîvêjî ve heger ku metirsî weha bi mezin ve bête biderkevtin, ku dam û destgehên qanûnî bi kelem ve di ber de bêtin biderkevin, da ku Merov xwe jê bide biparastin, wêçaxê Merov yekekî Rawestyayî li ser hemûyî de dide bidesthilatîkirin, yê ku ew tevaya qanûnan dide bibêdengîkirin û

ew di bêhnekê de desthilatîya serwerîyê dide bihilanîn. Di rûdaneke wisa de vîna tevayî lê nayête bigûmankirin û bi carekê ve bi diyar ve Milet jî wer dide bibawerîkirin, ku divê dewlet ji berbadkirinê bête biparastin. Hilanîna demîyî desthilatîya qanûnguzarîyê wetov bi hîç awayekî ve bi nal nemankirina wêna ve nayête biderkevtin; karmendîya, ya ku ew wê dide bibêdengîkirin, nikare jêre hîç zimanekî bide bipeydakirin, da ku ew wê bide bizalkirin, bêyî ku ew bikaribe wê bide biwenerîkirin. Dibe, ku ew karmendîya hanê her tiştî bikaribe bide bikirin, belam bi hîç awayekî ve ew nikare qanûnan bide biderxistin.

Bikaranîn yekem Senatê Roma date bikirin, gava ku wî bi rengekî şahî ve ji bona Kunsolan kar didate bisipartin, da ku ew ji bona xweşîya Komarê bidin bixebatkirin. Bikaranîna duwem hate bikirin, gava ku yekek ji herdu Kunsulan bi Diktaturekî ve hate binavkirin¹, ev reweşteke bû, ya ku ew ji bal Alba ji bona Romanîyan bi nimûne ve hatîbû bidan.

Di destpêkên Komarê de Merov pir caran penabûna xwe ji bona Diktaturan didate bibirin; jiber ku dewletê hêjî bingehekî wisayî hîmkirî ji xwe re nedidat bimaldarîkirin, ku ew xwe bes di rêya hêza destûra xwe de bikaribe bide bihiştin.

Jiber ku ji bona reweştên wê dema hanê pir hayên pêwîst nedihatîn bidivakirin, mîna ku ew ji bona demên din bi gelekî ve dihatin bidivakirin, weha Merov nedihate bitirskirin, ku belkî dê Diktaturek ji desthilatîya xwe bide biqazanckirin û yanjî ku ew belkî ji xwe re bikaribe bide bihestkirin, da ku ew desthilatîya xwe di ser dema danîne re ji xwe re bide bihiştin. Bi Servajîvêjî ve desthilatîyeke wehayî mezin ji bona Merovekî pêsipartî bi barekî sengîn ve jêre dihate biderkevtin, weha wî bi pele ve didate bikarkirin, da ku ew xwe jê bide birizgarîkirin. Ew desthilatîya hanê wetov jêre dihate biderkevtin, ku ew ji bona wîna nala bi karmendîyeke bargiran û bi tirs ve dihate biderkevtin, ya ku wê ji xwe re şûna qanûnan didate biwergirtin.

Herwehaji ez serencîya pir destavêtina ji bona vê hêjabûna karmendîya bilindtirîn di demên pêşîyî Roma de ne jiber metirsîya bi karanîna wêyî bed ve, belam jiber metirsîya nizimkirina wêyî jêderkevtî

¹Ev binavkirina hanê bi şev û nehênî ve dihate bicîkirin, tê bigota ku Merov ji ber xwe dida bişermezarîkirin, çilo Merov Merovekî di ser qanûnan re dikare bide bidanîn.

didim birakişandin. Heger ku Merov wê ji bona birêvebirina helbijartinan, ji bona şahîyan û ji bona pir rûdanên mîrîyî din de bide bimandîkirin, weha divabû bête bitirsandin, ku ew di rûdana tengavîyî rast de kêmtir sawê dide biderxistin û Merov pê dihate bihogirîkirin, ku karmendîyek bes û bi tenha ve jî nala navnîşaneke vala tête biderkevtin, ya ku Merov wê bes û bi tenha ve di govendên cejnên vala de dide bicîanîn.

Di nêzîka payîna Komarê de Romanîyên bêtir bi haykirî ve ligel Diktaturan de bi gelekî çikûsbûn ve didane bireftarîkirin, di dema ku wan di berî vê de pir bi merdbûn ve ligel wan de didane bireftarîkirin. Weha dê pir bi hêsanî ve bête bidîtin, ku metirsîya wan bi bêbingeh ve dihate biderkevtin, jiber ku lawazîya paytext parastina wan jî Karmendên wêçaxê di nava wê de didate biderxistin, Jiber ku hin Diktaturan di hin rûdanan de li ber azadîya giştî de didane bixebatkin, belam wan tucarî dest ji bona wê azadîya giştî nedidane bidirêjkin û bendên lingên Romanîyan ne di bajarê Roma de dihatin bisazkin, belam ew di nava Arteşên wî de dihatin bisazkin. Kêmbûna liberxwedana Marius -Maryus- beramberî Sulla û Pompejus -Pompiyus- beramberî Căcar -Qeser- bi eşkere ve dide biderkevtin, bi çî Merov dikare ji deshilatîya rewayî di hundurû de beramberî deshilatîyê ji derve de bide bibendewarînkirin.

Ev şaşbûna hanê bi kanîya gewreyî hele ve dihate biderkevtin. Weha ji bona nimûne bi şaşî ve dihate biderkevtin, ku li nik vîlika Catilinas -Katilinas- de tu Diktatur nehatin binavkin; jiber ku têde bes û bi tenha ve asayîşa nava bajêr û yanjî bi pirî ve jî asayîşa çend şehistanên din dihatin bibervekevtin, weha dê Diktaturekî di rêya deshilatîya bêsînorkirî de, ya ku jêre qanûnan bi destên wî ve didane bixistin, bi hêsanî ve vîlik bida bitarûmarkirin, di dema ku ew bi bêyî bi navkirina Diktaturekî bes û bi tenha ve di rêya lihevastineke bextiyarî zînetan de, ya ku têde tu pêşbînî ji bona jîrbûna mirovanîyê nikarîbû bihata bibendewarînkirin, hate bifetistandin.

Beramberî vêna Senat xwe date bitêrkirin, ku ew tevaya desthilatîya xwe ji nava destên Konsulan bide bixistin. Vî karê hanê date biencamkirin, ku Cicero -Sisero- hate bineçarîkirin, da ku ew bi serkevtî ve bide bireftarîkirin, ku ew ji vê desthilatîya hanê di deqeke bilind de bête biderkevtin û hegerjî ku Merov şeweyên reftarîkirinên wî jî di pêşî

de bi dilxweşî ve jî didatin bidîtin, belam Merov ew di encamê karên wî de di dijûnê de ligel qanûna de bi rijandina xwîna Neşînvanan de bi rewayî jî ve bi sûcekî wetov ve date berbidakirin, ku Merov tucarî ew sûcê hanê beramberî Diktaturekî nedikarîbû bida bilindkirin.

Lêbelê xweşbûna peyvdarîya Kunsol hemû ligel xwe de date birakişandin û jiber ku bi xwe jî ve Romî bû û jiber ku wî ji navûnîşana xwe bêtir ji navûnîşna welatê xwe didate bievîndarîkirin, weha wî ji bona rizgarîkirina dewletê ne destikên rewayî û girawkirî didatin bikaranîn, belam wî bêtir ew destik didatin bikaranîn, yên ku wan ji bona wêna biserkevtî didatin bigirawkirin û yên ku wan jêre navûnîşan didatin bipeydakirin¹. Jibervêjî ve û li ser vî bingehê başî hanê de jî ew nala Rizgarvanê Roma hate birûmetdarîkirin û herweh jî li vî bingehê başîyî hanê de jî ew nala ji qanûnan bi derkevtî ve hate bisizadanîkirin. Gerjî bi biriqandî ve jî careke din vegerandina wîna nîşankirina wî jî bête biderkevtin, weha ew bes û bi tenha ve nala lêbuhurandinê dikare lê bête bitemaşekirin.

Bi kîjan şeweyîjî ve ev karmendîya giring jî bihata bidan, bi herawayekî ve dihate bidîtin, ku pêla dema wê gelekî bi pêleke kurt ve dihate bigirêdan, ya ku ew hîç nema dikarîbû bihata bidirêjîkirin. Tengavî, yên ku wan bi cîanîna Diktaturan ve didatin bimerckirin, di demeke kurt de bi windakirin yanjî bi rizgarîkirina dewletê ve dihatin bidawîkirin û gava ku Diktatur di ser dema tengavî re bête bidîtin, wêçaxê ew bi sitemkar û bêkelk ve tete biderkevtin. Tevîjî ku Diktatur li Roma de ji bona şeş mehan dihatin binavkirin, piranîya wan karmendiya xwe berî wê demê didatin bidanîn. Hegerjî ku pêla demê bi dirêjtir ve bihata biderkevtin, weha dibû ku ew pêlê ji xwe re bidin bidirêjîkirin, mîna ku Dezemvîrn -Desemvîrn- ligel pêla xweyî yek salî de dane bikirin. Di vê pêla hanê de bes û bi tenha ve ji bona Diktatur dem dihate bidîtin, ku ew kar û barên xweyî pêsipartî bikaribe bide bicîkirin û ji bona wîna nema dem dihate bidîtin, ku ew ji bona bernameyên din bikaribe bide biremankirin.

---

¹Jibervêjî ve wî nikarîbû piştî xwe pê bida bigirêdan, gava ku wîna yek ji bona Diktatur didate bipêşneyarkirin, jiber ku wî newêrîbû bida bikirin, ku ew xwe bi xwe ve bide binavkirin û ew hêjî ne di wê bîr û bawerîya de bû, ku dê Hevalê wî ew bida binavkirin.

Derîyê Heftem

Destgehê Sansor -Çavdêrîkirinê-

Çilo biraxistina vîna tevayîbûnê di rêya qanûnênê de tête biencamkirin, wehajî biderxistina dadkirina giştî di rêya destgehê çavdêrîkirinê de tête biencamkirin. Bîr û bawerîya giştî bi yek Art - nifşê- qanûnê ve tête biderkevtin, yê ku Kolê wîna bi Çavdêr ve tête biderkevtin û yê ku ew piştî nimûna Şahzade bes û bi tenha ve dikare li ser rûdanên yekane de bête bikaranîn.

Dadgeha Çavdêran weha pir jê bi dûr ve tête biderkevtin, ku ew bi Mîrzayê ser bîr û bawerîya Milet ve bête biderkevtin, lêbelê ew bes û bi tenha ve bi Bangvanê wê ve tête biderkevtin û çî çaxa ku ew xwe ji wê bide bidûrîkirin, biryarên wê bi hîç û bêkêrî ve têtin biderkevtin.

Bi bê kelk ve tête biderkevtin, ku Merov li reweştên Miletêkî de vekirî ji danavên hêjakirinên wî lê bide bitemaşekirin; jiber ku ew hemû bi hev re li ser yek bingehêkî de têtin bihîmkirin û ew bi neçarî ve duçarî tevlihevbûna xwe têtin bikirin. Li nik hemû Miletên ser rûwê zemînê de ne Serûştî, belam bîr û bawerî têtin bidîtin, yên ku ew ji bona helbijartina xweşbuhartina wan didin bibiryarîkirin. Gava ku Merov Merovan bes û bi tenha ve bi bîr û bawerîyên rast ve bide bifêrkirin, weha dê reweştên wan ji ber xwe ve bêtin bibaşkirin. Merov timî ji sipehîbûnê dide bihezkin, yanjî ji tiştê ku Merov wî bi wê ve dide bidanîn, bes di nerxkirinê de Merov rast û durust xwe dide bixapandin, Jibervêjî ve divê ew binerxkirina hanê bête birastkirin. Kî li ser reweştan dide bidadkirin, ew li ser namûsê de dide bidadkirin û kî li ser namûsê de dide bidadkirin, ew bidadkirina xwe di rêya bîr û bawerîyan de dihêle bête binîşakirin.

Bîr û bawerîyên Miletêkî ji destûra wî têtin bipeydakirin, tevîkuji qanûn reweştan nade birêvebirin, lêbelêjî ew ji qanûnguzarîyê têtin bipeydakirin. Heger ku hinera qanûnguzarîyê hate bikêmkirin, weha reweşt têtin bigenîkirin. Wêçaxê bidakirina Cavdêran dê nema bikarîba wê bide bikirin, ya ku hinera qanûnan nema karîbû pê bihata bigeşaştin.

jivê tête biencamkirin, ku destgehê çavdêrîyê belê ji bona parastina reweştan dikare bi başî ve bête biderkevtin, belam ew tucarî

nikare ji bona durustkirina careke dinî reweştan bi başî ve bête biderkevtin. Merov Çavdêran dide bikardan, tanî ku qanûn hêjî bi hinerdarî ve têtin biderkevtin, çi gava ku wan ew hunera hanê datin biwindakirin, giş bi bêhêvî ve tête biderkevtin, hîç ji bona Gesetzmäßigkeit -qanûnmendîyê- êtir nema bêtir deshilatî tête biderkevtin, gava ku qanûn nema bêtir bi xwedanê desthilatîyê ve têtin biderkevtin.

destgehê Çavdêriyê dikare reweştîyê bide biparastin, gava ku ew wan ji bîr û bawerîyên genî bide bidûrkirin, gava ku ew başîya wan di rêya bicîanîna qanûnên hozan de bide bihiştin, belê tanî radeyekîjî gerjî ku ew bêtin bihejandin, ku ew berê wan ber bi berekî baş ve bide binîşankirin. Reweştê, ya ku wê li nik cengên Ten bi Ten ve ji Sekundant -Çavbîn- didate bikarkirin, ya ku wê li Firensa de xir û cirên bi pir xwîngermbûn ve didate biderxistin, bes û bi tenha ve di rêya van gotinên fermana hanêyî Padîşahekî de hate bilahilanîn: "Kesên, yên ku ew bi tirsonek ve têtin biderkevtin, ew ji bona Çavbînan didin bibangkirin..." Jiber ku ev bidadkirina hanê li gora dîtina tevayîbûnê de dihate biderkevtin, wê bi yek carê ve kêra xweyî divayîbû date bikirin. Belam gava ku der fermaneke din de wî Padîşahî cengên Ten bi Ten ve nala tirsonekîyî xwest bide biderxistin, ya ku ew bi carekê ve rast û durust dihate biderkevtin, belam ew bi dijî dîtina tevayîbûnê ve dihate biderkevtin, vê fermana hanê li ser kar û barekî de date bibiryarîkirin, ya ku li ser wî de Xelkê ji berê de ji xwe re bidadkirinek dabûn bisazkirin, jîbervêjî ev fermana hanê li nik tevayîbûnê de bi qeşmerî ve dihate biderkevtin.

Min di cihekî¹ din de dabû bigotin, ku bîr û bawerîya giştî hîç ji bona jêrdarîya zordarîyekê nayête bikevtin û ew jiber vî hoyê hanê jî der Dadgeha Nemayendegan jî de, ya ku ew wê divê bide biwênerîkirin, divê hîç şopeke zordarîyê neyête bidîtin. Merov nikare bi têrbûn ve bide bipesinandin, bi çi hunerê ve ev qanûna hanêyê bi carekê jîbîrkirî ve di vê roja me de li nik Romanîyan û hêjîbêtir li nik Lazedämonien - Lasedëmoniyen- de jê dihate bikarhatin.

Heger ku Merovekî reweştbed di Sparta de dîtineke baş di

---

¹Ez li vêderê de bes û bi tenha ve bi kurtî ve wî tiştî didim biderxistin, yê ku min di nameyekê de ji bona d'Alembert bi dûr û dirêjî ve li ser de dabû binivîsandin.

Civatê de bida biderxistin, weha Ephoroya -Eforiyan- didane bikirin, bêyî ku ew guh bi wê dîtînê ve bidin bidan, wan ew dîtina hanê bi xwe ve careke din ji bal Merovekî rast didane bivegerandin. Çi rûmet ji bona Merovê dawî û çî cinêv ji bona Merovê pêşî nehate biderkevtin, hîç ne gotineke pesindaniyê û neji gotineke serenckîşandinê ji yekekî ji wan re nehate bigotin. Hin ji Serxweşên Samosê¹ hewşa Dadgeha Eforiyan dane bipîsîkirin. Di roja paş de li gora derxistina fermana giştî de ji bona Samiern -Samiyeran- de destûr hate bidan, ku ew nala Gundiyar bidin bireftarîkirin. Sizadaneke rast û durust dê wetov bi nobûn ve nala vê bêsiadana hanê nehata biderkevtin. Gava ku Xelkê Sparta didane biderxistin, bê ka çî bi durust ve yanî ne bi durust ve têtê biderkevtin, di Yonanistanê de Merov ji bidadkirina xwe dihate bidakevtin.

---

¹Ew ji Giraveke din bûn, ya ku azadîya zimanê me ji me re dide biqedexekirin, ku em wêna li nik vê rûdana hanê de bidin binavkirin.

Derîyê Heştem

Oldarîya dewleta Burcuwazî

Di destpêkê de ji bona Merovan tu Padîşahên din ji bil Yezdanan pê ve û tu serdarîyên din ji bil serdarîyên oldarî pê ve nedihatin bipeydakirin. Wan bîr û bawerîya Kalgula didane biderxistin û wan bi carekê ve rast didane bidadkiran. Veguhertineke pir tevlihevî hesteyan û têgihîştanan dihate bidivakirin, berî ku Merov bikaribe ji xwe re bide bibiryarîkirin, Merovên mîna xwe nala Mîrza ji xwe re bide biwergirtin û dilê xwe pê bide bixweşkirin, ku Merov ji xwe re têde dê bibextiyarî ve bête biderkevtin.

Jiber vê bes hate biencamkirin, ku Merov Yezdan li ser serê her Civateke Siyasî de didate bidanîn, ku weha pîrbûna Yezdanan nala pîrbûna Miletan dihate biderkevtin. Du Miletên bêgane û bigir timî bi hev re dujmin nikarîbûn di dirêjbûna demê de bi yek Yezdanê mîna hev re bêtin bipêrûniştin; wehajî ku du deste ji Arteş nikarin bêtin bidîtin, yên ku ew ligel hevdû de didin bişerkirin, belam di heman kat de jî di jêrdarîya yek Femandarî de têtin bidîtin. Weha ji cudabûna Miletan pîrbûna rengên Yezdanan hatin bipeydakirin û ji vêjî careke din jî Nelêbuhurandîna Ayînî û Civakî hatin biderkevtin, yên ku ez di pişt re dixwazim bidim bieşkerekirin, ku ew herdu di cewhera xwe de bi nala hev ve têtin biderkevtin.

Hewesa Yunanan, ku ew li nik Miletên Hovber de Yezdanên xwe careke din didin bidîtin, jê heweseke din dihate biencamkirin, ya ku wan ji xwe re didatin bihunandin, ku wan xwe bi rast û durustî ve nala bi Serdarên Serûştîyî wan Miletan ve didatin bidîtin. Belam pir bi fêrbûneke pêkenîn ve tete biderkevtin, gava ku Merov di van rojên me de yekbûna Xwedanan li nik Miletên cudan de dixwazin bidin bigotin, ku ew bi Xwedanên Yunanîyên Molox, Satur û Kronos ve dikarin bêtin biderkevtin. Tê bêje, ku Baal -Beel- li nik Finiqîyan de, Zeus -Zius- li nik Yunanîyan de û Jupiter -Yupiter- li nik Latînan de bi hev re bi mîna yekî ve têtin biderkevtin. Tê bêje, ku ew bi wêneyên nigaş ve têtin biderkevtin, yên ku ew navên cuda ji xwe re didin bihilgirtin, belam ew bi hev re ji xwe re yekitîyekê dikarin bidin bipeydakirin.

Heger Merov bide bipirskirin, çima di dema Pûtperestîyê de hîc cengên oldarî nedihatîn bipeydakirin, gava ku her dewletek bi Perest û Xwedanên xweyî taybetî ve dihate biderkevtin? Weha dê ezê vê bersivê bidim bidan, ku evaya bi xwe jî ve ji wir dihate biderkevtin, jiber ku her dewletek him bi xwedanê Perestên xwe ve û himjî bi xwedanê Rengekî Serdarîya xwe ve dihate biderkevtin û di encamê vêna de di navbera Xwedanên wê û qanûnên wê de tu cudabûn nedihate biderkevtin. Cengên siyasî wehajî bi cengeke oldarî ve dihate biderkevtin û Desthilatîya Hêlên Xwedanan pêrejî di rêya tixûbên Miletan de dihatin binîşankirin. Xwedanê Miletê hîc mafe jê re ji bona ser Miletên din nedihate bidîtin. Xwedanên Pûtperestan bi hîc Xwedanên zikreş ve nedihatîn biderkevtin, wan dunya di nava xwe de didane biparvekirin. Wehajî tanî radeyekîjî Musa û Miletê Cihu jî bi vê bîr û bawerîya hanê ve didane bibawerîkirin, gava ku Xwedanê Israîl ligel wan de hate bipeyivandin. Cihuya ji bona Xwedanên Kenanîyan re nefrîn didane bikirin; jiber ku wan ev Miletên hanê bi pîs ve didatin bidanîn û ew bi nemanê ve hatibûn binifirkirin û binîşankirin û herwehajî divabû ku Xwedanên wan ji bal Cuhana bihatana bihilanîn. Belam Merov dida bidîtin, bê çawan Cuhu li ser Xwedanên Miletên Hemsayên xwe de dihatin biaxivtin, ku hêrîşkirina li ser wan de ji wan re biqedexe dihate biderkevtin. Jephata - Jefata- ji bona Ammonitern - Lutan- re dida bigotin: "Hûn divên wan deveran bidin bivegirtin, yê ku ew beramberî Xwedanê weyî Xamos - Samos- bi erkkirin ve têtin biderkevtin û divê hûn ji bona wan me vegirtina wan dervan bidin bihiştin, yê ku Xwedanê me bi serkevtî ve ew dane bidestvexistin."¹ Di vir de li gora bîr û bawerîya min de pêrûniştîna biwekhevûna bi carekê ve di navbera mafeyên Xwedanê Xamos û mafeyên Xwedanê Israîl de têtê bidîtin.

¹Nonne ca, quae possidet Chamos deus tuus, tibi iure debentur? Weha ev bi gotinên Vulgata ve têtin biderkevtin. Carriêres wetov ev dane biwergerandin: Hûn bawermekin, ku hûn bi xwedan mafe ve têtin biderkevtin, ji xwe re bidin bimaldarîkirin, yê ku ew bi maldarîya Xwedanê weyî Xamos ve têtê biderkevtin?

Ez têgiştina rast û durustî navroka nivîsandina wêyî Ibrî nizinaim, belam ez wetov didim bidîtin, ku di Vulgata Jafata de bi rast û durust ve bi mafeyê Xwedanê Xamos ve pê têtê birûniştîna. Di wergerandîna Firensî de ev pêrûniştîna hanê bi "li gora bîr û bawerîya we" ve hatîye bilawazîkirin, ya ku ev di nivîsandîna Latîni de nayête bidîtin.

Lêbelê Cuhuyan, gava ku ew ji bal Padîşahên Babiliyan de û di pişt re jî ji bal Padîşahên Surî de hatin bijêrdarîkirin, bi sertbûneke pir bilind ve tu Xwedanên din ji bil Xwedanê xwe pêve nedane binaskirin, ev nayînkirina hanê der beramberî Biserkevtvanan de bi serhildanê ve hate bidîtin û wê ji bona wan der mêjûwa nivîsandî de pir derdên giran bi dûxwe ve date birakişandin, derdên ku berî filetîyê tu nimûneyekî wetov mîna wan nehatîye bipeydakirin¹.

Weha jiber ku her oldarîyek bes û bi tenha ve bi qanûnên dewletê ve dihate bigirêdan, yên ku wê ji bona wêna didatin bi-nivîsandin. Weha hîç rêyeke din ji bona veguhertina oldarîya Miletêkî ji bil jêrdarîkirîna wî pêve nedihate bipeydakirin û hîç Bangvanên din ji bona bawermendîyê ji bil Bangvanên Vekirvanan pêve nedihatî bidîtin. Jiber ku erkê veguhertina bawermendîyê bi destûrekê ve di nava destên Biserkevtinan de dihate bidîtin, weha divabû Merov wê biserkevtina hanê bi lez û bez ve bide bicîanîn, berî ku Merov li ser de bida biaxivtin. Ne Merovan ji bona Xwedanan didatin bicengkirin, lêbelê Xwedanan bi hev re ji bona Merovan mîna li nik Homer -Homêr- de didatin bişerkirin; her yekî ji wan ji bona yên xwe biserkevtin û pîrozî didane bixwestarîkirin û wan bi dana qedîşk û serjêkirina gorîyan ve ji bona pîrozîyê didane bisozkirin. Çi gava ku Romîyan diyarek didatin bigirtin, wan ji Xelkên wê diyarê bidevjêberdana ji Xwedanên wan didane bidaxwazîkirin. Lêbelê gava ku wan ji bona Tarentinern Xwedanên wanî bêhteng dane bihiştin, ew di wê bîr û bawerîyê de bûn, ku dê ev Xwedanên hanê xwe ji bona Xwedanên wan bidin bijêrdarîkirin û dê ew wan bi neçarî ve bidin biperestîkirin. Romîyan ji bona Bişikestvanan Xwedanên wan û herwehaji qanûnên wan dane bihiştin. Yek Tac ji bona Jupiterê Xwedayê Xwedayan bi xûkîfîyeke bi tenê ve pir caran dihate biderkevtin, ya ku Romîyan li ser wan Miletan de didatin bimerckirin.

Jiber ku Romîyan di dawîya dawî de ligel firehbûna zalbûna xwe de jî Perestên xwe û Xwedanên xwe dane bibelavkirin û pircaran

---

¹Bi carekê ve bi diyar ve têtê biderkevtin, ku cengên perestî bi navkirî ve beramberî Phokier -Fokirîyan- bi tu cengên Ayînî ve nedihatî biderkevtin. Ermanca wan ku ew Talankerên Perestgehan bidin bisizadan û ne ku ew Nebawermendan bidin bijêrdarîkirin.

wan bi xwe jî ve Xwedanên Bişikestîvanan ji xwe re dane biwergirtin, gava ku ew ji bona vî yekî yanjî yên din bi mafeyê Neşîvanîyê ve hatin bipêrûniştin, weha Miletên vê Imperatorîya gewreyî bêsînor bi xwedîyê bi bêjimar ve ji Xwedanan û Perestan dihatin biderkevtin, yên ku bigir ew li her derê de bi mînahevdu ve dihatin biderkevtin. Bi vî rengê hanê ve di dawîya dawî de Putperestî di Cîhana nasîn de bi yek oldarîya bi serê xwe ve hate biderkevtin.

Li jêr zînetên wisan de Isa li ser rûwê zemînê de Imperatoriyeke Canî date bisazkirin, ya ku wê di rêya jêvekirina dam û destgehên oldarîyê ji dam û destgehên siyasî de yekitîya dewletê date bihilanîn û wê ew perçebûnên navxweyî datin biberzkirin, yên ku ew tucarî nedihatin bidawîkirin, yên ku wan timî Miletên File di bin tirsê de didatin bihiştin. Belê jiber ku Putperest ji bona vê bawermendîya nuh li ser yek Imperatorîya Dunya din de bi carekê ve ne bi bawermend ve dikarîbûn bihata biderkevtin, weha wan File rast û durust tim bi nala Serhildanan ve datin bidîtin, yên ku wan li jêr perdeyeke canbazîyî jêrdarîyê de bes û bi tenha ve bendewarîya kêsekê ji xwe re didane bikirin, da ku ew xwe bi azad û Mîrzayên Dunyayê ve bidin bikirin û desthilatî, ya ku wan di lawazîya xwe de bi diyar ve rêz lê didatin bigirtin, bi şêweyekî hozanî ve ji bona nava destên xwe bidin bixistin. Evaya bi hoyê lidûgerandin, girtin û şikenca Filan ve dihate biderkevtin.

Çi, yê ku Putperest jê dihatin bitirsandin, di serên wan re hate biderkevtin. Hemû tiştêkî di wêçaxê de gewdeyê xwe date veguhertin; Fileyên pîskirî ji nişkêve bi zimanekî din ve dihatin vepeyvandin û Dunya dinî vegotî Merov ji xwe re veguhertina wêna di demeke kurt de li jêr yek Serokekî dîdenî zivir de di zordarîtirîn Imperatorîya vê Cîhanê de didate bidîtin.

Lêbelêjî jiber ku hêjî hemişê yek Şahzade û qanûnên dewletê dihatin pipeydakirin, weha ji vê dualîyên deshilatîyê yek pevçûneke hergavî dihate biderkevtin, ya ku wê di nava dewletên filetîyê de her destûreke dewletêyî li ser bingehê hişê Merovanîyê de didate binayînkirin û tucarîjî Merov di dawîya dawî de jî nikarîbû xwe bida bilîberbixistin, magelo divê Merov xwe bi sertewandina beramberî Mîrzayê Dunyayî yanjî beramberî Keşe ve bide bierkkirin.

Pir ji Miletan him li Ewropa û himjî di nava Welatên sînordaş de dixwestin, ku ew Systema -Rêstika- kevnar bidin bipolarastin yanjî careke

din ew wê bidin bicîanîn, belam ew pê nehatin biserkevtin; jiber ku canê filetîyê li hemû derê de biserkevtin ji ber wan de didate bihilanîn. Ayîna perest hergav bi zû ve careke din azadîya xwe ji Serwer didate biparastin yanjî bi kêmanî ve wê ew ji wî didate bisitandin û wê pêwendîya pêwistî ligel dam û detsgehên dewletê de ji xwe re nedidata bimaldarîkirin. Mohemed di vir de awireke wîyî pir tûj dihate biderkevtin; wî ji bona rêstika xweyî siyasî bihevgerêdanê hîmkirî date bidan û tanî ku rengê serdarîya wêna li jêr Cîneşînên wî yanjî Xelîfên wî de xwe didate biragirtin, ev serdarîya hanê bi yekbûn ve û ew di vî warê hanê de bi başî ve dihate biderkevtin. Belam piştî ku Ereb bi xwedanê ferhengeke geş ve bi hozan û Zanistvan ve hatin biderkevtin û di pişt re kêfxweş û tirsonek ve hatin biveguhertin, ew ji bal Hovberan hatin bibinîrkirin û ji wêçaxê pê de careke din ji nû ve parvekirina herdu desthilatîyan datin bideştêpêkirin. Tevî ku ev parvekirina hanê li nik Musulmanan de bi kêmtir ve jî li nik Filan de têtê biderkevtin, tevlivêjî wehajî ew li nik wan de û bi tayebetî ve li nik Rêça Alî de têtê bipeydakirin; hêjî dewlet mîna Faris têtin bidîtin, ku ev parvekirina hanê hemîşe bi diyar ve têtê bidîtin.

Di Ewropa de Padîşahên Ingilistanê xwe bi Serokê Kenîsê ve dane binîşankirin û Qeralên Rusya li ser şopa Ingilîzan de hatin biçûyîn; belam wan bi wergirtina vê navûnîşanê ve bi hîç awayekî ve xwe nala Serdaran nedane bikişandin, belam wan xwe bêtir nala Kolê Kenîsê didane biderxistin. Ji wan re tu mafe di nava destên wan de ne dihatin biderkevtin, ku ew di nava Kenîsê de veguhertinan bidin bikirin, belam bes û bi tenha ve di nava destên wan de desthilatî dihate bidîtin, da ku ew wê bidin biparastin. Ji bona kar û barên Kenîsê ew jê re bi Qanûnguzar ve nedihatîn biderkevtin, belam ew bes û bi tenha ve ew bi Şahzadeyan ve dihatin biderkevtin. Di her cihêkî de ku Peyên oldarîyê dam û destgehekî hîmkirî didin bidurustkirin¹, ew him bi Mîrza ve û

¹Merov divê pir guh pê bide bidan, ku Peyên oldarîyê ne weha pir di rêya girbûnên ayînî de, mîna ku ew li Firensa de bi reweşt ve têtin biderkevtin, ji bona dam û destgehekî bi yekkirî ve têtin biderkevtin, belam ew bêtir di rêya tevayîbûna Kenîsê de têtin biderkevtin. Kommunion û Exkommunizierung -Wergirtin û derkirina ji Kelîsê- bi Peymana Civakîyî Peyên oldarîyê ve têtin biderkevtin, ku di rêya vê Peymana hanê de hergav ew bi zaldarê Padîşahan û Miletan ve têtê biderkevtin. Hemû Peyên oldarîyê, yên ku ew di yek tevayîbûnê de têtin biderkevtin, bi Neşînvana ve têtin

himjî bi Qanûnguzar ve di warên xwe de têtin biderkevtin. Ji vê li Ingilistanê û Rusya de û herwehaji li herderê de du desthilatî û du Serwer têtin biencamkirin.

Di nava hemû Nivîskarên Filan de Feylesuf Hobbs bi tenha xwe ve têtê biderkevtin, yê ku wî him bedkarî û himjî başiya wê parvekîrinê rast û durust didate binaskirin û wî di xwe de didate bidîtin, ku ew wê pêşneyarê bide bikin, ku herdu Serên Şahzadeyan careke din bidin biyekkirin û hemûyî ji bona yekitîya siyasî bidin bivezîvirandin, bêyî ku ji bona dewletê û herwehaji ji bona serdarîyê tucarî destûreke baş bête bikêmkirin. Belam divabû wêna ji xwe re bida bidîtin, ku kurmê canê bizalbûna filetîyê ligel Systema -Rêstika- wîna de nikarîbû bida bilihevkirin û jiber ku berjewendîya Keşan timî di ser berjewendîya dewletê re dihate bigirtin. Weha ne bi pîrî ve şermsarîyê û şaşbûnê di siyaseta wî de, lêbelê başî û rastîya wêna ew li ber çavan de date bireşkirin¹.

Ez didim bibawerîkirin, heger ku Merov ji vê dîtina hanê rastîyên mêjûyî bikaribe bide bidiyarkirin, weha Merov dikarîbû bi hêsanî ve dijûbûnên dîtînen Bayle û Warburton bi nedurustî ve bidin biderxistin. Yê pêşî dide bigotin, ku dam û destgehên dewletê hîç ji bona tu oldarîyekê bi sûdbexşî ve nayêtin biderkevtin, di dema ku yê duwem di filetîyê de bingehê wêyî hîmkirî dide bidîtin. Dijî Bayle Merov dikarîbû wê eşkerebûnê bide bianîn, ku hêjî tucarîjî dewletek nehatîye bisazkirin, ku jêre oldarî ne bi nala bingeh ve hatîye bikaranîn û dijî Warburton Merov dikare bide bigotin, ku fêrkirina reweştên filetîyê beramberî bi yek destûra dewletêyî bi hiner ve di koka xwe de

---

biderkevtin, hegerjî ku ew ji di koşekê de di dawîya dunyayê de ji bêtin bijîyandin. Ev bidestîkê hanê yek ji hozantîrîn karê siyaseta têtê biderkevtin. Di nava Peyên oldarîyên Putperestîyê de hîç nimûneyeke wetov nedihate bipeydakirin û hîç ji wan tucarîjî dam û destgehekî ayînî nedidatin bisazkirin.

¹Merov di nameyê Grotius ji bona Birayê wî de di 11. cotana Sala 1643 de hinekî jê dide bixwendin, ya ku wî li ser wî Zanistvanê benda "De cive" de dayite binivîsandin, him wî ew dayite bipesinandin û himjî wî ew dayite biserencrakîşandin. Ew ber bi lêbuhurandinê ve têtê birakîşandin, belam ji wî re têtê bidiyarkirin, ku Danervan li başbûnê de ji bona berjewendîya bedbûnê lê têtê bibuhurandin, belam weha di tevaya dunyayê de bi mehrebânî ve nayête biderkevtin.

zîyana wêna bêtir ji sûdbexşîya wêna jêre têtê biderkevtin. Da ku ez xwe bi carekê ve bi eşkere ve bidim biliberxistin, divê ku ez wan remanên ne pir bi têkirî ve ji oldarîyê beramber bi danava xwe ve hinekî bêtir bidim bieşkerekirin.

Heger ku Merov li pêwendîya oldarîyê de ligel Civakê de bide bitemaşekirin, dê Merov têtê him pêwendîyeke Tevayî û himjî pêwendîyeke taybetî bide bidîtin, herwehaji oldarî ji bona du beşan parvekirina xwe dilhêle bête bikirin û bi vî rengî ve ku ew him bi oldarîya Merov ve û himjî bi oldarîya Neşîvanê dewletê ve bête biderkevtin. oldarîya yekem bêyî Perestgehê, bêyî Peyvgehê û bêyî Avaniya Kelîsê bes û bi tenha ve xwe li ser hêjakirineke bilindî Xwedêyî di nava dil de û bi erkkirineke sincîyî hergavî ve dide bisînorkirin, ew bi oldarîyeke Merovanîyî paktirîn û sadetirîn ve têtê biderkevtin, ew bi bawermendîya rastteqîneyî Xwedanî ve têtê biderkevtin û Merov dikare wê bi mafeyê Xwedanîyî serûştî ve bide binavkirin. oldarîya duwem xwe li ser Welatekî bi tenê ve dide bisînorkirin, ya ku ew ji bona wîna Xwedanên wîyî bi taybetî ve û Perestên wîyî bi taybetî ve dide bidan. Ew bi xwedanê bawermendîyên xwe ve, rewşên xwe ve û perestên xweyî derveyî ve, yên ku ew ji bal qanûnan jêre hatine binivîsandin, têtê biderkevtin. Ji bil Miletê bi tenê ve pê bi bawerkirî ve hemû yên din jêre bi Gawir, Bêgane û Hov ve têtin biderkevtin. Ew erk û mafeyan li ser Merovan de bes û bi tenha ve wetov dide bifirehkirin, tanî ku destên Perestgehên wê têtin bidirêjîkirin. Weha hemû oldarîyên Miletên kevna dihatin biderkevtin, yên ku Merov dikare wan jî bi mafeyê staatsbürgerliche -Borcuwazî- ve yanjî bi mafeyê Xwedanîyî Positiv -başî- ve bide binavkirin.

Ji bona van herdu beşên hanê beşekî sêyemî sersûrandîyî oldarîyê bi ser wan ve têtê bikevtin, yê ku di rêya wê de ji bona Merovan du qanûnguzarî, du Serok û du neştîmanî têtin biderkevtin. Ew wan Merovan bi erkên dijîhev ve dide bibinbarkirin û ew weha li wan de dide bikirin, ku ew tucarî nikaribin di yek demê de him bi Endamê qencî bawermendên Kelîsê ve û himjî bi Neşîvanên dewletêyî baş ve bêtin biderkevtin. Ji bona vî beşê sêyem oldarîya Lama, oldarîya Çapan û herwehaji oldarîya Katolîkî pê têtin bigirêdan. Merov dikare oldarîya Katolîkî bi oldarîya Keşan ve bide binavkirin. Ji vê oldarîya hanê yek mafeyê tevlihev têtê biderkevtin, yê ku ew bi dijî mafeyê her civakê

ve têtê biderkevtin û ew xwe di bin tu navên nîşankirî de nahêle bête binavkirin.

Heger ku ji dîtina siyasî li wan de bête bitemaşekirin, li nik van hersê beşên oldarîyên hanê jî de şaşbûnên wan têtin bipeyda kirin. Beşê sêyemê oldarîyê wetov bi diyar ve bedbûna wêna têtê biderkevtin, ku her bieşkerebûneke taybetî ji bona wêna rep û rast bi windakirina demê ve têtê biderkevtin. Her tişt bi bênerx ve têtê biderkevtin, yê ku ew yekîfîya civakê dide bitarûmarkirin. Hemû dam û destgeh bi bênerx ve têtin biderkevtin, yên ku ew di nava Merovan de bi xwe ve ji wan re dijbûnê didin bianîn.

Beşê duwemî oldarîyê bi başî ve têtê biderkevtin, jiber ku ew hêjakirina Xwedan bi evîndarîya qanûnan ve dide bigirêdan; di gava ku ew welat bi danava hêjakirinê ve dide bikirin. Ew Neşînvanan dide biperwerdekirin, ku her karekî kirîyî ji bona welêt ew pêrejî bi karekî ve ji bona Xwedanê Parêzger ve têtê biderkevtin. Evaya bi renekî Theokratîe - bi dadkirineke Kelîsê -Kenîsê- ve têtê biderkevtin, di gava ku Merov têde hîç tu Peykî oldarîyî dinî bilindtir ji Şahzadeyan pêve û tu Peyên oldarîyî din ji bil Karmendan pêve nade bidîtin. Mirin ji bona Welêt bi perestî ve têtê biderkevtin, pêlêkirina qanûnan bi guneh ve têtê biderkevtin û sizadana giştî ji bona Gunehkarekî wetov têtê biliberkevtin, ku ew bi ber bêhntekbûna Xwedê ve hatîye bikevtin.

Belam oldarî wêçaxê bi bed ve têtê biderkevtin, gava ku ew xwe li ser şaşbûnan û derewan de dide bibingehîkirin û di encam de ew Merovan ber bi şaşbûn û evsanan ve dide birakişandin û hêjakirina rastteqîneyî Xwedanîyê di nava şahîyên pûç de dide biwindakirin. Hêjîbêtir ew bi bed ve têtê biderkevtin, gava ku ew ber li ber her tiştî de dide bigirtin û ew bi sitemkar ve têtê biderkevtin û ew Milet tanî radeyekî bi xwînxwar û bi bêhtengî ve dide bikirin, ku Milet bes û bi tenha ve di nava xwînrijandinê û kuştariyê de dide bibêhnkirin û ew di rêya qelandina hemûyan de, yên ku ew bi Xwedanê wî ve nadin bibawerîkirin, bi pêrabûna karekî perest ve dide bibawerîkirin. Bi vî rengê hanê ve dê Miletêkî wisa xwe di zîneteke cengêyî serûştî de ligel hemû Miletên din de bide bidîtin, yê ku asayîşa wîna hergav ber bi tîrsa nemanê ve têtê bikevtin.

Di nava van de bes û bi tenha ve hêjî oldarîya merovanî yanjî filetî, lêbelê ne filetîya niha belam filetîya Incîlê têtê bimayîn, ya ku ew

xwe ji ya din di cewhera xwe de dide bicudakirin. Di rêya vê oldarîya rastî, perestî û berzî de Merov xwe mîna Biran û Xizman didin binaskirin, ku ew hemû Zarokên yek Xwedanê bi tenê ve têtin biderkevtin, yên ku dê filetî wan bidin biyekkirin û herwehaji ew wê girêdana di nava wan de carekê jî li paş mirinê de jî jihev nade bixistin.

Jiber ku ev oldarîya hanê bi hîç awayekî ve ligel dam û destgehên siyasî de pêwendîyekê wê nayête bidîtin, weha ew ji bona qanûnan bi tenê ve wê hinerê dide bihiştin, ya ku ew ji nava xwe didin biwergirtin, bêyî ku ew ji bona wan hîç hinereke nuhî din bi ser wan ve bide bivekirin û bi vî rengê hanê ve yekek ji giringtirîn girêdana her regekî civakîyî taybetî bi bê kêr ve tête bihiştin. Hêjbêtir ne bes tenê ew dilên Neşîvanên dewletê bi dewletê ve nade vegirêdan, lêbelêjî ew dilên wan jê dide bisarkirin, mîna ku ew dilên wan ji hemû tiştên dinî ser rûwê zemînê dide bisarkirin. Ez tu tiştêkî din nadim binaskirin, ku ew weha bêtir bi dijî canê civakî ve tête biderkevtin.

Merov dê ji bona min bide bigotin, heger ku Miletê ji Fileyên rastteqîne hate bidîtin, yê ku ew deha baştirîn civaka remankirî bikaribe bide bidurustkirin. Di vê danîna hanê de ez bes û bi tenha ve yek dijwarîyeke mezin didim bidîtin: Yek civaka ji Fileyên rastteqîne dê ew nema bikaribin bi hîç civakekê ve ji Merovan êtir bêtin biderkevtin.

Ez hêjbêtir didim bigotin, ku civakeke wetov tevî li hemû deha başbûnên wêna de dê ne bi xurttirîn û neji bi mayîntirîn ve bikaribe bête biderkevtin. Di encamê deha başbûna wêna de dê bihevgerêdana wênayî bi hev re nikaribe bête bipeydakirin; ev başbûna wêyî hanêyî bi carekê ve dê wê bi nabûdkirina wêna ve bide bipêrgîkirin.

Heryek dê bi erkên xwe ve bête birabûn, Milet dê serên xwe ji bona qanûnan bide bitewandin, Serdar dê bi dadwerî û mehrevan ve bêtin biderkevtin, karmend dê bi xwedanên reweştên pak û nebertîlxwer ve bêtin biderkevtin. Serbaz dê çavên xwe ji mirinê nedin bivenqurmiçandin. Di nava civatê de dê ne Eitelkeit -xwedpesendî- û neji Lixus -xweşperestî- bête bipeydakirin. Ev hemû deha bi durustî ve têtin biderkevtin, belam debera em hinekî kêmtir li dor û berên xwe de bidin bitemaşekirin.

Filetî bigir bi carekê ve bi oldarîyeke canitî ve tête biderkevtin, ya ku ew bes û bi tenha ve xwe ligel kar û barên dunya din de dide bimijûlkin, Welatê Filan ne li ser vê cîhana me de tête bidîtin. Belê

File bi erkê xwe ve radibe, belem ew wî bi bê guhpêdan ve beramberî bi serkevtina wîna yanjî kevtina wîna dide bikirin. Çi gava ku ew xwe bi gunehkar ve nede bidîtin, hîç tu guhpêdanek jê re nayête bidîtin, magelo di vê dunyayê de baş yanjî bed tête bikirin. Gava ku di nava dewletê de hemû bi başî ve tête birêveçûn, bigir tu mêrxasî jêre nayête bidîtin, ku ew xwe bi tevli beşdarîkirina xweşîya tevayî ve bide bikirin, ew tête bitirsandin, ku dê navûbagnê welatê wîna wî bide bipeyakirin; belam heger ku dewlet rû xwe ber bi wêranîyê ve bide bivekirin, ew destê Xwedawend dide bipîrozkirin, yê ku ew bi giranî ve li ser Miletê wîna de tête bikevtin.

Da ku civateke wisa di aşîtyê de bikaribe bête bijîyandin û yekîtya xwe bikaribe bide biparastin, divên hemû Neşînvânên dewletê bi carekê ve bêyî jirêderkevîtyê bi hev re bi Filên baş ve bêtin biderkevtin; heger ku bi bedbextane ve yekekî ji wan bi çavbirçî yanjî bi şelaf ve mîna Catilina¹ -Katilinekî yanjî Cromwell- Kromwelekî- bête biderkevtin, weha dê ew bêgûman Hevwelatîyên xweyî Olvanên reben bide bixapandin; jiber ku evîndarîya filetîyê bi sadebûn ve destûrê pê nade bidan, ku Merov derbarê Hemsayê xwe de bi bedî ve bide biremankirin. Çi gava ku yekekî di rêya canbazîyekê de ji xwe re kêsek date bidîtin, bê çawan ew wan bide bixapandin û çilo ew ji xwe re beşekî ji desthilatîya dewletê bi destên xwe ve bikaribe bide bixistin, wêçaxê ew weha bi karmendîtyê û bi hêjabûnê ve tête bigihandin. Xwedê dide bidaxwazîkirin, ku Merov divê jêre rêzê lê bide bigirtin. Weha niha ew nala desthilatîyekê tête bidîtin û Xwedê dide bidaxwazîkirin, ku Merov divê jêre serên xwe bidin bitewandin. Heger ku Hilgirtvanekî desthilatîyeke wisa ew bi bedkarî ve date bikaranîn, weha ew nala Bedkarekî tête biderkevtin, yê ku Xwedê pê Zarokên xwe dixwaze bide bisizakirin. Merov dê ligel bextê xwe de bi pevçûnê ve bête bikevtin, jiber ku divê Merov wî Bedkarê Çavsorê hanê bide

¹"Catilina Lucius Sergius der sala 108 b. z. de hatîye bizayîn û ew der sala 62 b. z. hatîye bimirin. Yekek ji Bazirganên Perîşankirîyî Romanî ye. Yek ji Xebatvanên ji bona veçakkirinên noyî Civakî tête biderkevtin. Der sala 63 b. z. de ji bona zalbûnê date bixebatkirin (Tepa Katilina); Bernameya wîna ji bal Cicero hate bieşkerekirin û ber lê hate bigirtin". Meyersaschen Lexikon, r. 161. Cuma

bipelixandin; weha divê ku Merov aramîya giştî bide bişikenandin, weha divê ku Merov zordarîyê bide bikaranîn û xwînê bide birijandin, tevî ku ev hemû jî ligel nermbûna filetîyê de bi bed ve têtê bilihevkin. Ji van hemû tiştên derbasbûyî çî giringî têtê bidîtin, ku di vê dunya me de Merov çî bi azad yanî bende ve bête biderkevtin? Bi bingehe ve têtê biderkevtin, ku Merov ji bona beheştê bête biçûyîn û jibervêjî ve destsarî yekek ji destikên çûna beheştê ve têtê biderkevtin.

Heger ku cengek bête bivêkevtin, weha Neşînvânên dewletê bi bêtirs ve ji bona gorepana cengê têtin biçûyîn; hîç Kesek bîrê di bazdanê de nade bikin; ew erkên xwe didin biencamkin, belam bêyî ku ew dildarîyê li pîrozîyê de bidin bikin; ew ji bona mirinê ji pîrozîyê têtin biliberkevtin. Çî bi serên wan ve hatîye bikevtin, heger ku ew bêtin biserkevtin yanî bêtin bişiketin? Magelo Xwedawend ji wan bi bêtir ve nade bizanîn, bê ka çî ji wan re bi derd ve têtê biderkevtin? Niha bes û bi tenha ve Merov ji xwe re bide biremankirin, bê bi çî bi serkevtinê ve dê ji xwe re dujminekî payedar, xwînsar û sergerm bikaribe beramberî Stoizismus -Bînfirêhbûnê- xwe ji xwe re bide bikaranîn! Ma dê ew beramberî wan Miletên gernas û mîrxas bide bidanîn, yên ku ew ji bal pizotên dilbijandina nav û bangê dildarîya welêt têtin biqemirandin. Ji xwe re Komara Filan di cenga beramberî Sparta yanî Roma de bidin biremankirin û Filên reben hatine bişikenandin, biwêrankirin û bitarûmarkirin, berî ku dem ji wan re bête bidîtin, ku ew li ser hişên xwe de bêtin bidîtin, yanî ew ku bes û bi tenha ve sipasîya rizgarîkirina xwe di pîsîya xwe de di çavên Dujminên xwe de didin bidîtin. Li gora bîr û bawerîya min de Serbazên Fabius -Fabiyus, Serdarê Bizurgê Romî, Cuma- sundeke sipehî dixwarin; wan sûnd ne dixwarin, ku dê ew bimirin yanî dê ew biserkevin, belam dê ew nala bi Serketîvanan ve ji bona malên xwe bêtin bigerandin û wan sozê sûnda xwe didane bicîanîn. Tucarî dê Filan nikarîbana sundeke wisa bidana bixwarin; jiber ku dê wan ew bi dijî xwestina Xwedê ve bidana bidanîn.

Lêbelê ez bi şaş ve têtîm vederkevtim, gava ku ez li ser Komareke Filetîyê de didim biaxivtin, her gotinek ji van herdu gotinan gotina din dide binayînikirin. Filetî bes û bi tenha ve ji bona Bendîtîyê û Jêrdarîyê dide bibangkin. Canê wêna sitengerîyê dide bixwedîkin, tê bêje, ma ne ku ew ji vê ji xwe re hergav didin bikarkirin, da ku ew jê ji xwe re belkî karê bikaribin bidin biwergirtin. Fileyên rasteqîne wetov

hatine biafirandin, da ku ew bi Bende ve bêtin biderkevtin, ew vê jî didin bizanîn, belam ew xwe li ser wê de bigir bi bînteng ve nadin bidîtin, jiber ku ev jîna kurtî li ser rûwê vê zemînê de di cavên wan de bi nerxekî kêr ve têtê biderkevtin.

Serbazên Filan pir bi mêrxas ve têtin biderkevtin. Ez vê dîtina hanê didim binayînîkirin; debera Merov ji min re di pêşî de tabûrên wisa bi nav û bang ve bide binîşankirin; jiber ku min ji bona xwe tanî niha Kesên weha nedane binaskirin. Merov dê ji bona min Serbazên Xaçperestan bidin binîşandan. Bêyî ku li mêranîya Serbazên Xaçperestan de bête bigûmankirin, ez bes û bi tenha ve dixwazim bidim birûnkirin, ku ew ne bi File ve dihatin biderkevtin, lêbelê hêjîbêtir ew bi Serbazên Keşan ve, bi Neşînvânên Kelîse ve dihatin biderkevtin, wan xwe ji bona Imperatorîya Canîyî xwe didane bigorîkirin, Merov nizane, bê dê çawan wan bidana bişerkirin, heger ku ew Imperatorîya wanî bi dewleta Dinê ve bihata biguhertin. Di rastîya rastî de em xwe li vêderê de bes û bi tenha ve ligel vekevîneke careke din de ji bona pêla Pûtperestîyê didin bidîtin; jiber ku Incîlê tu oldarîyeke Milî nedayite bidan, weha di nava Filan de hîç cengek nikare bi cenga perest ve bête binavkirin.

Li jêr Qeralên Pûtperstî de Serbazên Filan bi mêrxas ve dihatin biderkevtin û hemû Nivîsvanên Filan vê didin bigirawkirin û ez jî bi vê ve ji dil û can didim bibawerîkirin; jiber ku ev mêrxasîya hanê bi berberîya namûsê ve beramberî bi tabûrên Pûtperestan ve dihatin biderkevtin. Belam çî gava ku Qeral hatin bifilekirin, ev berberîya hanê hate bidawîkirin û di wê gava ku xaç baz ji cihê wî date biderkirin, di wê gavê de mêrxasîya Romanîyan ji bona hergav hate bidawîkirin.

Debera em dev ji temaşekirinên siyasî bidin biberdan û careke din em xwe ji bona ser mafe bidin bivezîvirandin, da ku em rêzanên bingehî ji bona tiştêkî wehayî giringî bidin bidîtin. Mafe, yê ku ew di rêya Peymana Civakî de ji bona Serwer li ser Jêrdaran de dide bibidan, xwe di ser sînorên xweşîya giştî de nade bifirehkirin, mîna ku ev hatîye bigotin¹. Jêrdar beramberî Serwer bes û bi tenha ve tanî wî sînorê hanê

---

¹Marqqius d'Argenson dide bigotin: "Di Komarê de heryek di wî karî de bi carekê ve bi zad ve têtê biderkevtin, yê ku ew têtê ji bona yên tu ziyanan nade bipeyda kirin." Evaya di hergav de bi carekê ve bi sînor ve têtê biderkevtin; belam Merov nikare wî rast û durust bide bikişandin. Ez nikarim xwe li ber vê xweşîya hanê de bidim bigirtin,

berbipirsiyar li ser bîr û bawerîyên xwe de bi gunehkar ve têtin biderkevtin, gava ku ew bîr û bawerîyên hanê ji bona jîna civatê bi giring ve têtin biderkevtin. Ji bona dewletê belê pir bi giringî ve têtê biderkevtin, ku her Neşîvanekî dewletê ji xwe re bi oldarîyekê ve pê bête birûniştin, ya ku ew xwe ji bona erkên wîna li berdilê wîna de dide bişêrînkirin. Rêzanên bawerîya vê oldarîya hanê bi dewletê û dam û destgehên wê ve bes û bi tenha ve tanî wî sînorê hanê pê ve têtin bigirêdan, gava ku ew bi sincî û erkan ve têtin bibestandin, yê ku ew bi wan ve pê têtê birûniştin û divê ku ew wan bi kesê beramberî xwe ve bide bicîanîn. Jibil vê pêve herkes dikare pê bide bibawerînkirin, tiştê ku ew ji xwe re dide bixwestin, bêyî ku ji Serwer re mafe bête bidîtin, ku ew ji xwe re destdirêjîyê têtê bide bikirin; jiber ku di vir de jê re di dunya din de tu desthilatî nayête bidîtin, weha divê ku ew ji bona sernivişta Jêrdarên xwe di dunya din de tu derdan ji xwe re nede bihilgirtin, gava ku ew bes û bitenha ve di dunya gewrik de bi Neşîvanên baş ve bêtin biderkevtin.

Beramberî vêna yek rêça ayîniyê pakî girêdayî bi dewletê ve têtê pipeydakirin û danîna bendên wêna bes bi Serwer ve têtê bibestandin. Ev bendên hanê bi rastî ve xwe bi bîr û bawerîyên ayîni ve nadin bimijûlkirin, lêbelê ew xwe bi rêzanên bingehî bihevrebûna civakî ve didin bimijûlkirin, ku bêyî li dûçûna wan de Merov ne bi Neşîvanekî baş ve neji bi Jêrdarekî giranbuha ve dikare bête biderkevtin¹. Bêyî ku li yekekî de bikaribe bête bizordarînkirin, ku ew wê rêça ayîni divê bide

---

ku ez vê destnivîsa hanê tanî radeyekî nedim bîrxistin, tevî ku ew ji bona Xelkê bi nenas ve têtê biderkevtin, da ku ez ji bona bîrwerîya Merovekî bi navûbang û pir hêja hêjabûna xwe jêre bidim biderxistin, yê ku wî hêjî nala Wezîrekî dilê Mehrevanekî rastteqîneyî Neşîvanekî dewletê û ditineke saxlem li ser serdariya welatê xwe de didate biderxistin.

¹Gava ku Cäsar -Qeyser- li nik liberxwedna Catilina de hevoka li ser mirina can de xwest bide bigotin, Cato û Cicero ji bona nerastiya wê hevoka hanê dem di peyvên felsefekirinê de nedane biwindakirin, lêbelê wan xwe pê dane bitêrkirin, ku ew bi êşkere ve bidin bidersxistin, ku Cäcar nala Neşîvanekî bed dide biaxivtin û ew ji bona dewletê Fêrkirineke bi genî ve dide bidurustkirin. Bi rastî jî ji Civata Pîremerdên Romanî di vir de di hate biderkevtin, ku ew ne li ser pirseke pevçûniyê oldarî de didin bibiryardan.

bibawerîkirin, dewlet dikare herkesekî ji nava welêt bide biavêtin, yê ku ew bi wê rêça ayînî ve nade bibawerîkirin, belam ev avêtina hanê ne jiber ku ew bi Xwedê nenas ve têtê biderkevtin, lêbelê jiber ku ew bi yekekî ve têtê biderkevtin, yê ku ew Peymana Civakî dide bibirîndarîkirin û yê ku ew bi nikar ve têtê biderkevtin ku ew qanûnan û dadgerîyê bikaribe bide biparastin û di dema tengayê de nikare jîna xwe ji bona erkê xwe bide bigorîkirin. Çi gava ku yekekî bi eşkere ve bi van bendên rêça ayînîyî dewletê ve hate birûniştin, belam gava ku ew xwe ji wan bide bidûrkirin, weha jêre sizadana mirinê têtê biderkevtin; jiber ku ew bi mezintirîn ji hemû tawankarîyan ve pê têtê birabûn; jiber ku wî soza sûnda xwarî beramberî qanûnan date bişikendanin.

Rêzanên fêrkirina oldarîya dewleta Borcuwazî divê bi sade, kêmjimar û hûr û kurî ve bêtin bitomarîkirin û hîç jî ew bi niyazmendîya raxistinekê yanjî xuyanîkirinan ve neyêtin biderkevtin. Hebûna Xwedawendekî ji tevan xurttir, ji tevan hozantir û ji tevan merdtir, mehrvan, Xwedanê dunya din, Xweşbextîya Dadweran û sizakirina Xwedênenasan, Perestîya Peymana Civakî û qanûnan, ev hemû bîr û bawerîyên hanê bi başî ve têtin biderkevtin. Belam beramberî tiştên nebaş têde weha ez dixwazim wan li ser yek tiştî bi tenê ve ji xwîngermbûnê bidim bisînorkirin. Ev xwîngermbûna hanê bi rûçikekî ve têtê biderkevtin ya ku ew di nava wan rengên ayînên avêtî ji bal me de dihate bidîtin.

Yên ku ew di navbera xwîngermbûna siyasî û oldarî de didin bicudakirin, ligora bîr û bawerîya min de ew xwe didin bixapandin. Ew herdu ji hevdu nayên biparvekirin. Hîç nikare bête biderkevtin, ku Merov ligel wan Kesan de bi aşîfî ve bikaribe bête bijîyandin, yê ku Merov li wan de bi nefrîn ve dide bitemaşekirin; dostanîya ligel wan de bi kîndarîyê ve ligel Xwedê de têtê biderkevtin, yê dê wan bide bisizakirin. Hîç helbijartineke din nayête bidîtin, jibil ku Merov wan ji bona ser rêya rast bide bianîn yanjî wan bidin biazardan. Li her cihekî de ku tê de xwîngermbûna oldarî têtê bizalkirin, divê ku ew bi neçarî ve li ser pêwendîyên Neşînvânên dewletê de bide bikêrkirin¹, û çî gava ew

¹Şûkirin ji bona nimûne encamikirinên wêyî Neşînvaniya dewletê têtê biderkevtin; jiber ku ew bi karekî Neşînvaniya dewletê ve têtê biderkevtin, ya ku ew bêyî wêna di nava civakê de nikare bête bipeyda kirin. Emê bidin bidanîn, ku dê Peyên oldarîyê bikaribin bidin bikirin, ku ew dê bi tenha xwe ve mafeyê vegirêdana Peymana Şûkirinê

hate biservekevtin, Serwer nema bi Serwer ve û neji carekê jî di kar û barên vê dunyayê jî de tête biderkevtin; ji vê bêhnê û pêve Peyên oldarîyê bi Mîrzayên rastteqîne ve têtin biderkevtin û Padîşah bes û bi tenha ve bi kolên wan ve têtin biderkevtin.

Di niha de divê Merov hemû rêçên ayînî bide bihiştin, yên ku ew yên din didin bihiştin û herwehaji bîr û bawerîyên wan beramberî bi erkên Neşîvanên dewletê ve ne bi dijûn ve têtin biderkevtin; jiber ku hiç tu oladarîyeke xurûyî Milî nikare yanî hêjî nema dikare bête bidîtin. Belam kî ji xwe re bi serhişkî ve bide bigotin: "jibil di nava Kelîsê - Kenîsê- de pêve hiç tu saxitîyeke din nayête bidîtin", divê Merov wî ji nava dewletê bide biderkirin, Meger ku dewlet ne ji bal Kelîsê bête

bikaribin ji bona nava destên xwe bidin bixistin, ev mafeyê ku Peyên oldarîyê bi girawkirî ve di her oldarîyeke Xwîngerm de dixwazin ji bona nava destên xwe bidin biavêtin. Magelo bi eşkere ve nayête biderkevtin, ku Peyên oldarîyê di dema bi ciannîna desthilatîya Kelîsê rast û durust ve desthilatîya Şahzade bi carekê ve didin bihilanîn; jiber ku ji bona Şahzade bes û bi tenha ve weha pir Jêrdar têtin bihiştin, mîna ku Peyên oldarîyê jêre didin bihiştin? çî gava ku pê hate bidesthilatîkirin, ku destûr ji bona jinanîna Xelkê yanî nehiştina wêna, li gora vê yanî wê oldarîyê, li gora vê yanî wê bawerîyê de bi erê yanî bi nayînê ve bête bikirin û herwehaji destûrpêdana Jinanîne ji bona vî yanî wî li gora pîrbûn yanî kêmbûna pileyê sertewandina wan de ji bona Peyên oldarîyê dê bête biderkevtin. Magelo dê Pêyên oldarîyê ne bi girawkirî ve, çî gava ku ew bi jîrbûn ve bidin bireftarîkirin, bi tenha xwe ve li ser mafeyê li şûnhiştinê de, li ser Karmendan, li ser Neşîvanên dewletê de, belê li ser dewletê bi xwe jî ve dê bêtin bizalkirin, dewleteke ku ew bes û bi tenha ve ji bal zaldarîya Bêjîyan dikare bête bipeydakirin? Lêbebelê dê weha Merov bide bibersivkirin, wêçaxê dê Merov beramber vê nala bedkarîyeke mezin geleman bide bidanîn, biryarîyên dadkirinê bide biderxistin, biryaran bide bidan û hatina ji maldarîyên vê dunyayê ji bona Peyên oldarîyê bi jêsitendinê ve bide bineçarîkirin. Çend bi perîşanî ve tête biderkevtin! Belem heger ku Peyên oldarîyê ne bi mêrxas ve jî bêtin biderkevtin, lêbele heger ku ew piçekî bi hiş ve bêtin biderkevtin, weha dê ew hemû tiştî li ser rêya wîna de bihêlin bête biçûyîn, dê ew bi xwe ve geleman bidin bidanîn, biryarîyên dadkirinê bidin biderxistin, biryarîyan bidin bidan, hatina ji maldarîyên vê dunyayê ji bona Pêyên oldarîyê bi jêsitendinê ve bidin bineçarîkirin û hêjîbiserdeji ve dê ew serdarîkirinê di nava destên xwe de bidin bihiştin. Li gor bîr û bawerîya min de ne bi gorîbûneke mezin ve tête biderkevtin, gava ku Merov destên xwe ji perçeyekî dide bigişandin, da ku Merov wî hemûyî bi girawkirî ve di nava destên xwe de dide bihiştin.

biserdarîkirin û neji Şahzade bi Peyî bilindî oldarîyî ve bête biderkevtin. Bîr û bawerîyeke wisa bes û bi tenha ve ligel destûreke ayînî ve têtê bilehevkin; di nava dewletên din de ev bîr û bawerîya hanê bi genî ve têtê biderkevtin. Hoyê, yê ku jê Heinrich -Hayinriş- Çarem ji bona Kelîsa Katolikî hatîye biveguhastin, dide bidivakin, ku her Kesekî bi namûs ve û bi taybetî ve her Şahzadeyekî bi hîş ve divê ji vê Kenîsa Katolikî bête biderkevtin¹.

---

¹Mêjûnivîsvanek dide bixebirdan, bê çawan Padişah, gava ku di civata wî de Doktorên vê rêça ayînê yanî rêça ayîna din ji xwe re girbunek dane bidarvexistin, dest ji bona peyvê date bipêkin û wî ji bona Keşeyekî Pirotistantî date bigotin, yê ku ew jî di wê remanê de bû, ku Merov di oldarîya Katolikî de jî dikare xweşîya xwe bide bidîtin: "çi, tu jî di wê remanê de ye, ku Merov di oldarîya van Mîrzan de dikare xweşîya xwe bide bidîtin?" Qeşe date bibersevkirin, ew di vir de lê nayête bigûmankirin, bi mercekî ve ku Merov jîneke pak bide biderbaskirin. Padişah bersiva wî bi hawayekî pir Diplomasî ve date bidan: "weha jîrbûn ji bona min dide birmandarîkirin, ku ez oldarîya wan û ne oldarîya we ji xwe re bidim biwergirtin, jiber gava ku ez ya wan ji xwe re bidim biwergirtin, weha dê di ya we de û herwehaji li gora remana te de xweşîya xwe bidim bidîtin, belam gava ku ez ya we ji xwe re bidim biwergirtin, dê ez belê li gora ya we de, belam ne li gora remana te de xweşîya xwe bidim bidîtin. Belam jîrbûn rê bi min ve dide bidan, ku ez rêya bi girawkirî ve ji xwe re bidim bihelbijartin." (Péréfixe, Mêjûwa Heinrich -Hayinrişê- Gewre, Amsterdam 1664)

Derîyê Nehem

Encam

Piştî ku min rêzanên bingehîyî rastteqîneyî Mafeyê Dewletê date biraxistin û min xwe date biêşandin, ku têde dewlet xwe li ser bingehê hîmkirî de bide biragirtin, bes bi tenê ve hêjî maye bihiştin, ku têde jêre ji bona pêwendîyên wêyî derve sitûnên hîmkirî pê bidim bidan, ku ev jî bi rastî ve pêdeçûnekê li ser Mafeyê Miletan, Mafeyê Bazirganîyê, Mafeyê Cengê û Vegirtinan, Mafeyê Giştî, Mafeyê Dan û Sitendinê, Mafeyê Girêdana Peymanan ûhd. de dide bidivakirin. Belê ev pêdeçûna hanê bi berekî nuh ve tête biderkevtin, yê ku ew ji bona sînorkirina têgihiştina min pir bi danaveke fireh ve tête biderkevtin, weha divabû ku ez xwe bêtir di vî warî de bidim bisînorkirin.

Ev nivîsta hanê li bajarê Berlinê de di 29. 11. 1995 de hatîye bidestpêkirin û di 26. 12. 1997 de hatîye bipayînkirin.

Ez wergerandina vê nivîsta hanê ji bona Ismet Şerif Wanlî ji bona karê wîyî zanistî û dilsozîya wîyî Milî didim bipêşkeşkirin.

Ev nivîsta hanê ji nivîsta Elmanî: Jean-Jacques Rousseau, Der Gesellschaftsvertrag, Verlag Philipp Reclam jun. Leipzig, 1984 de, hatîye biwergerandin.

Dr. Cuma